Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

3437-3439

491.99-8
Ч-38

ՄԻՆԱՍ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱՒՈՐ

ԸՆՏԻՐ ԳՐՈՒԱԾՈՑ

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒԱՒ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ԵՒ ԱՅԼ ԾԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲՔ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

H. KELEDJIAN CONS/PLE

معارف نظارت جلیلەسنك رخصتیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ 1891.

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ Պ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

11942

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ղ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Թառագմըլար փողոց, Սաաքմը խան, 3, 5

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հաւաքածոյիս երկրորդ մասի տպագրութեանն առթիւ հարկ դատեցինք 'ի պէտս ընթերցողաց համառօտ տեղեկութիւն տալ զգրագիտութենէ՝ խօսելով միայն նորա գլխաւոր սահմանաց և օրինաց վրայ և ընդ նմին կցելով զպատմութիւն Հայ Գրագիտութեան։

Նոյնպէս 'ի տեղեկութիւն գրասիրաց և 'ի պատիւ այն ազգ. գրագիտաց՝ որոց գործերէն կը տեսնուին գործոյս Ա. և Բ. մասանց մէջ, կը հրատարակեմք նոցա (գրագիտաց) համառօտ կենսագրութիւնքն այբուբենի կարգաւ՝ սկսեալ յեկեղեցական Ս. հարց։

Կար երբեմն, յորում մեծ ուշադրութիւն կը մատուցուէր մայրենի լեզուի կանոնաւոր մշակման ազգային վարժարանաց մէջ և նախապատուութիւնն նմա կ՚ընծայուէր, մինչդեռ այժմ, դժբաղդաբար, գրեթէ կամ բնաւ կարևորութիւն չտրուիր և կամ խիստ նուազ։

Շատ անհեդեդ բան է տեսնել մեր ազգային վարժարանաց մէջ կրթական ծրագիրք բեռնաւորեալ կարգ մ'աւելորդ ա-բէ-ճէներով, որ ոչինչ օգուտ կ'արտադրեն, մանաւանդ թէ այս տեսակ մը նոր մոլութիւն պատճառ կը լինի Հայ-լեզուի և Հայ-գրականութեան անկմանը, որ նկատելի կարևոր պարագայ մ'է՝ արժանի ընդհանուր ուշադրութեան։

Ինչո՞ւ չհետեւինք մի այնպիսի գործնական ընթացքի և ուղղութեան, որոյ համեմատ մեր վարժարանաց կրթական ծրագիրք ոչ թէ այն ամեն բան, որ ա-բէ-ճէով կը վերջանան, այլ պարունակեն զայնս միայն, որոց ուսուցումն պէտք է անհրաժեշտապէս և օգտակար։

Անցողաբար խօսելէ յետոյ այսքան ինչ, որ վերաբերութիւն ունի մեր առաջադրած նիւթին, կը դառնանք ըսել թէ Հաւաքածոյիս այս մասին մէջ գրուած Գրագիտական տեղեկութիւք քաղուած են ծանօթ հեղինակաց գործերէ։ Այս հեղինակաց մէջ անուանի է մեր ազնիւ բարեկամ Միհրան էֆ. Ասքանազեան, որ պատրաստած ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ջերմապէս յանձնարարելի գործ մ'է, և առաջինը՝ իր տեսակին մէջ։

Ինչպէս ըսինք, պարզ ծանօթութեան համար միայն գրուած ըլլալով գործոյս մէջ յիշեալ գրագիտական տեղեկութիւնք, աւելորդ համարեցինք օրինակներ աւելցնել իւրաքանչիւր կանոնի առաջ, վասն զի այդ բան կը վերաբերի բուն Գրագիտութեան դասագրքի և թէ յարգելի Ուսուցչաց. մանաւանդ թէ Հաւաքածոյիս մէջ պարունակեալ հատընտիր նիւթերն արդէն կը ծառայեն 'ի նոյն նպատակ։

Խնամեալ աշխատութեան, նիւթերու ճոխութեան և ընտրութեան, մաքուր տպագրութեան և գնոյ աժանութեան կողմանէ — որ ոչ նուազ ուշադրաւ են — մեր այս գործ կը յուսանք թէ պիտի կրնայ օգտակարապէս ծառայել մաքուր աշխարհաբարի վարժութեան, ինչէս նաև մտաւորական զարգացման՝ որ մեր միակ նպատակն է։

Ձենք ուզեր աւելի աւելին խօսիլ նկատմամբ գործոյս, որ գնահատութիւնը կը յանձնեմք յարգելի և անկողմնակալ բանասիրաց։

Մինաս Գաբամաճեան

ՀԱՏԸՆՏԻՐ
ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ
ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱՒՈՐ
ԸՆՏԻՐ ԳՐՈՒԱԾՈՑ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայ եկեղեցւոյ քաղաք բարձր է իւր ամէն իրաւունքներով։ Նորա հիմն Յիսուսն է հաստատեր սանդարամետին[1] գլխուն վրայ. նորա պարիսպները անդամանդեայ են. նորա դուռ բաց և ազատ է. ո՛վ որ մոնէ՝ կ'ընդունի. ո՛վ որ ելանէ՝ չարգելու. Նորա շինուածոց քարերը սուրբ նահատակներն են։ Այս քաղաքն անպահապան չէ. անքուն կը հսկեն նորա պարսպաց վրայ երկու առաքեալ և մէկ հայրապետ, Թադէոսին ձեռք՝ Աւետարան, Բարթուղիմէոսին՝ Տիրամօր կենդանագիր պատկեր, իսկ Գրիգորի ձեռք՝ Նիկիոյ սուրբ ժողովոյն Հանգանակ. Թո՛ղ չը հայի ուրեմն այս քաղաքին ուրիշ ո և իցէ ձեռք տիրապետել կամ գրաւել։

Ի՞նչ կը կարծեն Արեւմտեան եկեղեցիք. այս ազատ քաղաքին բանալին ո՞ւմ ձեռք յանձնուած է. Աւետարանի ճշմարտութիւն, և նախնի սուրբ Հարց անսուերիւր[2] աւանդութիւնը ցոյց կուտան թէ՝ Թադէոս Առաքեալին ձեռք յանձնուած է։ Արդ մետասաներորդ

դարէն մինչեւ ցայսօր աշխարհալուր վէճ մի յուզուած է, Աւետարանի գործակից երկու եղբարց, այն է սուրբ Պետրոսի և Թադէոսի մէջ. մին կը փաստաբանէ Աւետարանի խօսք յեղաշրջելով, թէ Յիսուս մի միայն ինձ տուաւ այն մեծ բանալին, որպէս զի ընդհանուր ազգաց և ազանց դէմ ես միայն կարողանամ բանալ երկնից արքայութեան դուռը. իսկ միւսը հազար և մէկ ճըշմարիտ վկայները 'ի մէջ բերելով կը հաստատէ, թէ նոյն մեր վարդապետ Յիսուս ինձի ալ բանալի մը տուաւ որ յար և նման քո բանալիին պէս է մեծութեամբ, զօրութեամբ և իրաւասութեամբ. Ես այս բանալին Երուսաղէմէն առնելով եկի և երկնից արքայութեան դուռըն բացի խաւարին մէջ նստող Անահիտ (*) պաշտող ժողովրդոց դէմը։

Հայրիկ

Բառ. — [1] Դժոխք. — [2] Ուղիղ։

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆ

Ճշմարիտ և անկեղծ եկեղեցականն օրհնութիւնն է ժողովրդեան։ Նա միջնորդ մ'է Աստուծոյ և իւր ժողովրդի մէջտեղ. Նա մարդ մ'է ապրող երկնից ու երկրի մէջտեղ. Աստուած նորա մէջէն կը տեսնէ մարդկութիւնը եւ կը հաճի դեռ ընդ նա հակառակ մարդոց մոլութեանցն ու մոլորութեանց, եւ մարդիկ աներեւոյթ Աստուծոյ բարութեան եւ իմաստութեան ցոլքը[1] նշմարելով նորա ճակտուն վրայ՝ զինքեանս մօտ

(*) Դիցուհի Հայոց կռապաշտական դարուց և աստուածուհի որոց, դուստր Արամազդայ և Լատոնայ և քոյր Ապողոնի։

կը զգան Աստուծոյ։ Բոց մ'է նա մշտանուէր զոհի, որ յերկրէ կը սլանայ ի վեր, քաւելու ժողովրդեան մեղքն եւ հայցելու Յաւիտենականին գութը. Նա կ'աղօթէ ամենուն համար եւ փոխարէն ամենուն՝ երբ մարդիկ անտարբեր են կամ շուայտանաց[2] մէջ կը մոռնան. երբ կը թուլանայ մարդկային խիղճը, նորա ձայնն՝ իբր հաւաքական խիղճը մարդկութեան՝ կը հնչէ հզօր, եւ պարտուց գիտակցութիւնը կը զարթնու վերստին ի մարդիկ. իւր խօսքն՝ երկնազդեցիկ՝ յարաժամ կը թարգմանէ Աստուծոյ բանը. իւր մատն յարաժամ կը ցուցնէ ուղին փրկութեան։ Թէ ջերմեռանդն Հաւատոյ հրային թեւերով կը սլանայ եթերին[3] խորոց մէջ, Սիրոյ եւ Յուսոյ փայփայիչ թեւերով ալ կ'իջնէ ընկերութեան խորոց մէջ՝ փնտռելու թշուառն եւ անյոյսն, սրբելու հիքին արտօսրն, վհատ հոգւոյ խաւարին մէջ սփոփանաց շողեր[4] սփռելու. մէկ ձեռքով կը ժողվէ ողորմածին նուէրը եւ միւսով կը բաշխէ ողորմելիին։ Նախախնամութեան գործակատարն է երկրի վրայ։ Նա կ'ընդունի զմեզ՝ երբ ոտք կը դնեմք կենաց սեմին վըրայ եւ կ'որդեգրէ զմեզ յանուն Եկեղեցւոյ. Նա կ'օրհնէ մեր սրտից միութիւնը՝ երբ ընտանիքի խորհրդաւոր կապը կը հիւսեմք. երբ յանդ կը հանեմք մեր ուղին երկրի վրայ եւ կ'երթամք հանգչիլ ի հող, նա տխրանոյշ երգերով կ'ընկերանայ մեզ եւ մեր գերեզմանին վրայ կը կանգնէ խաչը, առհաւատչեա՛յ անմահութեան։

Ռ. Յ. Պէրպէրեան

Բառ. — [1] Շողալ։ — [2] Ցոփութիւն։ — [3] Երկինք։ — [4] Նշոյլ։

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

Նկատենք այժմ այն գիրքը, որ գանձարան է դաստիարակութեան։ Այս գիրքը, կամ, աւելի լաւ ըսել, այս մատենադարանն է Աստուածաշունչը։ Քրիստոնէութիւնը պարտք կը դնէ ամեն անհատի վրայ օգուտ քաղել Աստուածաշունչէն։ Ժողովուրդ, մանուկ, ամեն հասակի մարդիկ կարող են Ս. Գրքի ուսմամբ կատարեալ քրիստոնեայ լինիլ։ Աստուծոյ կամքը կամ ծրագիրը, քրիստոնէութեան նկատմամբ է անհատներէն դիմել դէպ ի ընդհանուրը և ոչ ընդհանուրէն դէպ ի անհատները, և այս պատճառաւ այսպէս կամեցած է, որպէս զի իւրաքանչիւր ոք իւր աստուածային ձեռքէն կրօնք ընդունի, իւրաքանչիւր ոք իրեն սեպհականէ և իր սիրտը կրթէ Աստուծոյ յայտնած վարդապետութիւններով, որպէս զի իւրաքանչիւր ոք իր կողմէն ձայնակցի վերին ձայնին և իր սրտով ընդունած կրօնի քաղցրութիւնը ճաշակէ։ Աստուածային կամաց և պատուէրին համեմատ Աստուածաշունչն է մատենադարան հանուր մարդկային գերդաստանի իւրաքանչիւր անդամի համար։ Աստուածային գրքէն ստացած կրթութեան զօրութիւնը քաջ ճանաչելու համար՝ առնունք սովորական ընդունակութեան տէր մի մանուկ։ Աստուածաշունչը նորա համար գրուած է, լեզուն նորա սրտին հետ կը խօսի։

Արդ՝ Սուրբ գրքի լեզուն, որ աղքատիկ մանկան լեզուն է, որ բնութեան բարբառն է, կը յայտնէ մանկանը ամենամեծ ճշմարտութիւններ։ Իսկոյն կը զետեղուի նորա սրտին և մտքին մէջ բոլոր փիլիսոփայական և բարոյական ճշմարտութիանց առանցքը։ Բնութեան և խղճի օրէնքները կը միանան իրենց տեւական կեդրոնին մէջ։ Մտածութեան և կենաց ընթացքը կ'սկսին միասին։ Իսկոյն մանկան նայուածքը աշխարհի լաբիրինթոսէն[1] դէպ ի աստուածգիտութեան արեւելքը կը դառնայ, կը ճանաչէ զԱստուած, և կը ճանաչէ խիղճը, կը ճանաչէ պարտուց անփոփոխ օրէնքը։

Ի՞նչ կ'ասէիք դուք, եթէ առաջարկէին Հոմերոսի (*) Ոդիսականը և Իլիականը կարդացնելու դպրոցի մանուկներուն։ Անշուշտ պիտի ասէիք, որ աւելի հասակաւորներուն պատշաճ է կարդալ։ Քրիստոնեայ մանուկը օրօրոցէն սկսած կը թոթովէ ամեն Իլիականներէն գերագոյնը։ Նա այնպիսի կարեւոր ուսմունք և ճոխ ընթերցմունք կը շարունակէ, որ դուցէ դուք հասակաւորներուն միայն պատշաճ դատէիք։ Կա՞յ արդեօք Սուրբ գրքի մէջ այնպիսի մի բան որ Հոմերոսի դիւցազներգութենէն գերագոյն և խորագոյն չ'լինի։ Աստուածաշունչը ի սկզբան Հոմերոսէն աւելի անմատչելի կերեւի և սակայն Աստուածաշունչով կը սնանի քրիստոնեայ մանուկը։ Այս մի հրաշք է և սքանչելի երեւոյթ, որ ազգաց ունեցած ամենամեծ պատմական և կրօնական յիշատակարանը կարող է դպրոցի մանկանց գիրք լինել, յորմէ աւելի քաղցրութիւն կը ճաշակեն, քան թէ ուրիշ գրքերէ։ Առանց դժուարութեան կը համակերպինք այն նահապետներու հետ, որոնք իբրեւ առաջին օղեր են այն մեծ շղթային, որ դար առ դար իրարու հետ կը միաւորէ հաւատացեալները։ Կարծես թէ Մովսէսի հետ Աւետեաց երկիրը կը մտնենք։ Կարծես թէ Դաւթի երկարատեւ տագնապները, զղջումն

(*) Մեծահռչակ և յոյն բանաստեղծ նախնի դարուց։

և արտասուքը մեր սեպհականը կը լինին։ Իսկ Յիսուսին համար ի՞նչ ասենք, այն մարդկային ազգի մեծ առաջնորդին և իշխանին համար՝ յորում մարդկութիւնն կենդանացաւ և փառաւորեցաւ։

Աստուածաշունչի սրբազան էջերուն մէջ կարծես թէ մանուկն իր պատմութիւնը կը կարդայ, իր անցեալն և իր ապագայն։ Նորա ուշադրութիւնը կը գըրաւուի. սիրտը կը խանդաղատի և կրթութեան եռանդը կը բորբոքի։ Նա իր փափուկ ձեռքերով Աստուածաշունչը բռնելով՝ իր մանկական յստակ աչքերով կը տեսնէ նորա մէջ թէ ի՞նչ պարտք ունի մարդն առ ընկերականութիւնն, ի՞նչ վաւերականութիւն ունին օրէնքները. և նոցա հետ միասին կ'ուսանի բնական նկարներ, ստոյգ պատմութիւններ և սրտաշարժ անցքեր։ Ամենէն զարմանալին այս է, որ Աստուածաշունչի լեզուն, իր պարզութեամբ և նախնական յստակութեամբ, ամեն գրքերէ աւելի կը ձեւաւորէ և կը յստակէ մանկան լեզուն։ Աստուածաշունչի մէջ դիւրին է գտնել մանկան համար պատմութեան, նկարագրութեան և պերճախօսութեան նախնական գեղեցիկ օրինակներ։

Մելքիսեդեկ Արքեպիս. Մուրատեանց

Բառք. — [1] Անելանելի անդունդ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՆ

Ամէն գիւղ՝ կայ մի անձն՝ որ չունի ընտանիք, այլ որ բոլոր աշխարհի ընտանեաց կը վերաբերի, զոր մարդիկ կը կոչեն իբրեւ վկայ, իբրեւ խորհրդական, կամ իբրեւ գործիչ քաղաքային կենաց ամենէն հանդիսաւոր գործառնութեանց մէջ. առանց որոյ չիք ծընունդ և մահ, որ զմարդ կ'առնու ի գրկաց մօր և կ'ամփոփէ ի շիրմի, որ կ'օրհնէ կամ կը նուիրագործէ օրրանն, ամուսնական անկողինն, մահիճքն մահու և դագաղն. մարդ մի՝ զոր փոքրիկ մանկունք սովոր են յարգել, սիրել, երկիւղիւ հանդերձ, զոր անծանօթք իսկ հայր իմ կը կոչեն, որոյ առջեւ քրիստոնեայք կը յայտնեն իրենց ներքին խոստովանութիւնքն և ամենաթաքուն արցունքները. մարդ մի որ սփոփիչ է իւր պաշտամամբ հոգւոյ և մարմնոյ ամէն տառապանաց, հարստութեան և աղքատութեան անհրաժեշտ միջնորդ է, որոյ դուռն կը բաղխեն մի զմիոյ կնի հարուստն և աղքատն. հարուստն որպէս զի հոն թափէ իւր ողորմութիւնն, և աղքատն որպէս զի ընդունի զայն առանց կարմրելու։ Մարդ մի որ չունենալով երբէք որ և է ընկերական աստիճան, հաւասարապէս կը պատկանի ամէն դասուց. ստորին դասերուն կը պատկանի աղքատիկ կեանքով և յաճախ խոնարհ ծննդեամբ, և բարձրագոյն դասերուն՝ իւր դաստիարակութեամբ, գիտութեամբ, և զգացմանց բարձրութեամբ զորս մարդասի-

քական կրօնք մի կը ներշնչէ և կը հրամայէ. վերջապէս մարդ մի որ ամէն բան ըսելու իրաւունք ունի և որոյ խօսքն բարձրէն կուգայ սրտերու վրայ աստուածային պաշտաման մի հեղինակութեամբ։ Քրիստոնէութիւնն երկու եղանակաւ գրուած աստուածային փիլիսոփայութիւն մ'է, իբրեւ պատմութիւն՝ Յիսուսի մահուան և կենաց մէջ, իբրեւ պատուիրանք՝ նորա աշխարհ բերած վսեմ ուսմանց մէջ. քրիստոնէութեան այս երկու բաներն պատուիրան և օրինակ միացեալ են Նոր Կտակարանին կամ Աւետարանին մէջ։ Գեղջերէցն պարտաւոր է զայն ի ձեռին ունենալ, միշտ աչացը տակ, սրտին մէջ յաւէտ։ Բարի քահանայ մի այս աստուածային գրոց կենդանի մեկնութիւն է։

Այս գրքին ամէն մի խորհրդաւոր բանն կը պատասխանէ ճշդիւ նորա յուզած գաղափարին, և կը բովանդակէ գործնական և ընկերական իմաստ մի, որ կը լուսաւորէ և կը կենդանացնէ մարդուն ընթացքը։ Չիք բարոյական և քաղաքական ճշմարտութիւն որ չըգտնուի Աւետարանի մէկ տան մէջ իբրեւ ի սերման. արդի բոլոր իմաստասիրութիւնք մեկնած են անոնցմէ մին և յետոյ մոռցած զայն. մարդասիրութիւնն ծնած է իւր առաջին և միակ պատուիրանքէն, այն է գթութենէ։ Նա ստիպած է զմեզ ճանաչել մեր հաւասարութիւն ու եղբայրութիւն Աստուծոյ առջեւ, և աստի՝ ծնած է քաղաքական հաւասարութիւնն։ Օրէնքներն մեղմացած են, վայրի[1] սովորոյթք ջնջուած են, շղթայք խորտակուած են, կինն վերստին ստացած է այր մարդուն սրտին մէջ յարգանք։ Ցորչափ իւր բանն հնչեց դարուց մէջ, նա տապալեց մոլորութիւն և բռնութիւն, և կրնամք ըսել թէ ամբողջ այժմու աշխարհն իւր օրէնքներով, բարքերով, հաստատութեամբք, ա-

կնկալեօք է աւետարանական բանն առաւել կամ նուազ մամնաւորեալ արդի քաղաքակրթութեան մէջ։

Երիցուն միացեալ կեանքն պէտք է անցնի սեղանին առջեւ, տղայոց մէջ. որոց կը սորվեցնէ քրիստոնէականն թոթովել, բարձրագոյն իմաստասիրութեան այդ ժողովրդական օրինագիրքն, աստուածային իմաստութեան այդ այբբենարանն, մինչ միւնոյն ժամանակ լուրջ ուսումնասիրութիւններ կ'ընէ գրոց մէջ, որք առանձնակեցին մեռեալ ընկերութիւն են։ Երեկոյին երբ ժամակոչն կ'առնու եկեղեցւոյ բանալիքն, երբ հրեշտակի տեառն զանգակը կը հնչէ գիւղին զանգակատան մէջ, այնուհետեւ կը տեսնեմք ժողովրդապետն ժամագիրք ի ձեռին, մերթ իւր մրգաստանին խնձորենեաց ներքեւ, մերթ լերան բարձր ուղիներուն մէջ կը ծծէ դաշտերու քաղցր և սուրբ օդն, մերթ կանգ կ'առնու կարդալու համար նուիրական բանաստեղծութեանց մի տունն, մերթ կը դիտէ երկինքն և հովուին հորիզոնն, և վերստին կ'իջնէ յամրընթաց[2] առ բնութիւն և առ նորա հեղինակն նուիրեալ սրբազան և հոգեզուարճ հայեցողութեամբ։

Ահա այս է նորա կեանք և հաճոյք. իւր հերք կ'սպիտականան, իւր ձեռք կը դողան սկիհը վերցունելով. իւր նուաղեալ ձայնն կը կորնչի սրբարանին մէջ, այլ դեռ ևս կը հնչէ իւր ժողովրդեան մէջ. կը մեռնի, անանուն քար մի կը ցուցնէ իւր տեղն գերեզմանատան մէջ իւր եկեղեցւոյ դրան մօտ. ահա կեանք մի սահեցեալ, ահա մարդ մի յաւէտ մոռացեալ։ Այլ այս մարդն գնաց հանգչիլ ի յաւիտենականութիւն, ուր հոգի մի կ'սպասէր յառաջագոյն և նա աստի կենաց մէջ գործեց լաւագոյնն. նա շարունակեց յաւիտենական հրամանն, օղակ եղաւ հաւատոյ և առաքինու-

թեան անհուն շղթային և թողուց ապագայ սերնդոց՝ հաւատք մի, օրէնք մի, Աստուած մի։

Լամարդին (*)

Բառք — [1] (Եւրոպայէ)։ — [2] Ծանր քալող։

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Ո՞րն է այն մատեան, որ առաւել մարդոց սրտին հետ կը խօսի քան թէ մտաց. ո՞վ է այն մատենին արագագիր դպիր, որուն լեզուէն ու շրթունքներէն շնորհ և սէր կը բղխի, իր խօսքեր բոլոր աշխարհ կը գրաւէ, և մարդոյ հոգին վարելով 'ի գերագոյն սէր՝ երկրէս երկինք կը հանէ. ի՞նչ է այն մեղմախօս բարբառ, որ Հրէաստանի խորէն տիեզերաց չորս կողմ հասաւ. ի՞նչ զօրաւոր լեզու էր այն, որ ընտրեալ յիմարներուն բերնով՝ աշխարհիս իմաստնոց միտքեր յաղթահարեց ու նուաճեց։ Աւետարանն է այս յաւիտենական կենաց բան, զոր Յիսուս քարոզեց, կտակ թողուց աշխարհի ու գնաց. Սուրբ Հոգին յիշեցուց, Աւետարանիչներն գրեցին։

Աւետարան Յիսուսի շունչն է, որով չեթէ միայն Բաբելոնի դաշտին մէջ ցրուած հրէական ազգին չորցած ոսկորներ կենդանացոյց այլ համատարած աշխարհիս երես սփռուած կենդանւոյն մեռած ընդհանուր մարդկութեան հոգիներն ի նոր կեանս վերանորոգեց։

(*) Մեծանուն գաղղիացի բանաստեղծ։

Ինչ որ Աւետարան գործեց, կարող չեղան գործել հին և արդի աշխարհին մէջ՝ ոչ իշխանութեանց զէնք, ոչ իմաստասիրաց գիտք։ Աւետարանին փառք բարձրացաւ տիրեց աշխարհիս վրայ քանի մը տկար ձկնորսներու ձեռքով. Աւետարանին փառաւոր գահ Բեթղեհէմի մսուր և աղքատներու խրճիթներ եղան։

Չկայ բնաւ գիրք մի կամ մարդկային հանճար և իմաստութիւն, որ կարողանայ մարդոց ստահակ հոգին ուղղել, դաստիարակել և բարւոքել միշտ ի չարն արձանացած՝ ի բարին վերածել, բայց միայն Աւետարանն։ Այս փոքրիկ հրաշագիր մատեան աշխարհ կարդաց ու հասկցաւ. այս մանրիկ մանանեխի[1] սերմէն ծառ մի բուսաւ, որուն ապաստանարար ճիւղերուն վրայ աշխարհիս վաստակեալ մարդիկ թռչունի պէս նստան ու հանգիստ առին։

Յիսուս իւր Աւետարանին պատուական մարգարիտ Հրէաստանի հրապարակին մէջ 'ի վաճառ հանեց, աղքատ և հարուստ վազեցին 'ի գնել. մարգարտին տէր ձրի կը բաշխէր, ոչինչ չէր պահանջէր, այլ միայն հաւատք, ո՛վ որ կը հաւատար, նա միայն կ'ստանար մարգարիտն։

Աւետարանին մարգարիտ յիմարներու սրտին մէջ հաւատք է, իմաստնոց մտքին մէջ անհերքելի ճշմարտութիւն. մէկն առանց քննելու կը հաւատայ, միւսն Տեքարթի (*) պէս քննել ուզելով՝ կ'ափշի և կ'սքանչանայ։

Աւետարանին կերակուր անմահարար է, կաթէն աւելի սնուցիչ, մեղրէն աւելի քաղցր է. Դաւիթ ճաշակեց զայն հոգւով և անուշութենէն զմայլելով կ'ասէր.

(*) Մեծահռչակ իմաստասէր, բնագէտ և երկրաչափ։

« Որպէ՛ս զի քաղցր են 'ի քիմս իմ բանք քո, քան զմեղր բերանոյ իմոյ »: Այս ամենահամ սիրոյ ճաշակ Յիսուս բերաւ երկնքէն, Գողգոթայի խաչի փեթակին մէջ նորաճաշակ մանանայ մի կազմեց, Աւետարանին սուրբ օրէնքներն կարմիր արիւնով դրոշմեց, զոր չը կարացին եղծել և ոչ նշանախեց մի աշխարհիս բանաւորութեանց ձեռք: Ի՞նչ կարողացան չընել Պղատոն, Արիստոտէլ, Սոկրատ իւրեանց իմաստասիրութեան փեթակին մէջ: Յիսուս միայն չինեց կրօնի սուրբ մեղր, որով քաղցրացաւ հանուր մարդկութեան բերան, որ դառնացած էր Ադամայ ճաշակած պտղով: Աւետարան Աստուածորդւոյն երեսաց արտափայլող լոյսն է. եկեղեցին մութ է, եթէ սորա լուսով չի լուսաւորի, եկեղեցին կը խոտորի, եթէ սորա լոյս չ'առաջնորդէ, եկեղեցին հաստատ չէ, եթէ սորա սուրբ քարերով չը հիմնուի:

Հայ եկեղեցւոյ մեր երանելի նախնիք ո՞րչափ երկիւղածութեամբ պաշտեր են Աւետարան, յորոց ոմանք մեկնութեանց պարապելով՝ Աւետարանին գիտութիւն ժողովրդոց ընտելացուցեր են: Եթէ ապացոյց կ'ուզես՝ գնա՛ շրջիր Ասիոյ վանօրէից, քաղաքաց և գիւղերու մէջ, ուր կը տեսնես բիւրաւոր գրչագիր Աւետարաններ և նոցա մեկնութիւնք մագաղաթներու վրայ վայելուչ ծաղկենկարներով գրուած: Եւ այսօր իսկ եկեղեցւոյն մէջ ամէն ընթերցուածներէն առաւել Աւետարան կը պաշտուի. վասն զի ժողովրդոց խնկելի գիրք Աւետարանն է, զոր կը համբուրէ յաճախ ամենայն ջերմեռանդութեամբ, թէ հիւանդանայ, Աւետարանին կը դիմէ, թէ գլուխ ցաւի, նորա տակ կը դնէ, թէ հաւատայ, կատարելապէս իւր ցաւեր կը փարատին: Աւետարանին հրաշալիք մեծ է, միայն

մարմնոյ ախտեր չը բժշկեր, այլ առաւել ևս հոգւոյն ախտեր կ'ապաքինէ:

Առէք ընդունեցէք ուրեմն, ո՛վ եկեղեցւոյ մօր հոգեծին մանկունք, Յիսուսէն աւանդեալ արքայութեան սոյն մարգարիտ, զոր իբրեւ փոքրիկ մանեակ մի ընելով ձեզ կը նուիրեմ:

Սողոմոնի ձայն կը յորդորէ զձեզ, որ այս մանեակ ձեր պարանոցէն կախէք. որպէս իմաստուն վաճառական ամէն բան վաճառելով, միայն Յիսուսի մարգարիտըն ստացէք, որուն հետ բնաւ հաւասարութիւն չունին բոլոր աշխարհիս թագաւորութեան գանձեր: Ի՞նչ գին կը խնդրէ հապա այս մարգարտին տէր, ուրիշ ոչինչ, սիրտ միայն: Տուր ուրեմն քո սիրտ, որդեակ, ինչպէս կը խրատէ իմաստունն և ահա կ'ստանաս մարգարիտն:

Խրիմեան

Բառք. — [1] (հաւրդուլ):

ՀՈԳՒՈՅ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ

Սիրելի Եղիա էֆէնտի Տէմիրճիպաշեան,

Թէրճէմանի մէջ հիմա կարդացի Միհրան էֆէնտի Արծրունի բարեյիշատակ Տօգթորին մեր սրտի հատորին՝ կանխահաս մահուան վրայ գրած գեղեցիկ տաղե-

րըդ ։ Վերջին օրերս ցանկացայ տեսնել զինքն ի մահճի մահուան, կամ գոնէ ընկերակցիլ մինչեւ ցգերեզման․ չկրցի կատարել բաղձանքս ։ Ցանկացայ ծերունազարդ հայրն եւ մայրն տեսնել․ այլ այս յոյժ անկարելի է՝ մանաւանդ այս օրերս, ոչ թէ միայն խուռն զբաղմանցս կամ անձինս ծանուցեալ տկարութեան համար, այլ անկարելի է՝ յոյժ ժուժել այն ցաւուն որ կ'զգամ 'ի հոգիս՝ եւ որ 'ի տես վշտացեալ ծնողացն անհանդուրժելի պիտի լինի, եւ մխիթարելու խօսք գըտնելու տեղ՝ դուցէ եւ ես նոցա վիշտն աւելցնեմ․ ուստի օգտակար լինելու փոխան՝ վնասակար պիտի ըլլայ այցս ։

Եւ գիտե՞ս որ շատոնցուընէ'ի վեր զքեզ իսկ տեսնել կ'ուզէի, սիրելի Եղիա եւ չկրցի տեսնել ։ Բան մը յանձնարարեր էք ինձ ձեր իմաստալից տողերուն մէջ․ սակայն այս իմ հիւանդագին վշտալից տառապալից օրերուս մէջ կարո՞ղ եմ միթէ զձեզ գոհացնել ։ Այս քօ ըրած յանձնարարութիւնդ առ քեզ կը վերադարձընեմ, եւ կը խնդրեմ որ գեղեցիկ ճառ մը գրես հոգւոյ անմահութեան վրայ ։ Գրելիք ճառիդ սկզբունքը կամ տարերքը Թէրճէմանի մէջ գրած ճառիդ մէջ տեսայ ։ Քո սուր մտքովը եւ Թափանցող հանճարովը խնդրեմ, Եղիաս, բացատրէ ինձ՝ թէ ինչո՞ւ Արծրունին մերձ մահու աւելի հանճարեղ, աւելի խորախորհուրդ էր քան անցեալ օրերուն մէջ ։ Ի՞նչ կը նշանակէին այն իմաստուն խօսքերը․ ինչո՞ւ արտասանեց զանոնք․ ինչո՞ւ ապսպրեց իր եւ մեր սիրելի եկեղեցականաց ծերունագոյն հօր՝ կարդալ այն գիրքը․ զոր գիտէր թէ ամենասիրելին էր իւր հօր, այսինքն Աւետարանը ։ Ինչո՞ւ ամենայն ջերմեռանդութեամբ սուրբ խորհուրդը՝ իրեն մարմին զգենլոյ պատճառ եղող հօրը ձեռքէն

ընդունեց, երբ հօրմէն առածը հողին, իսկ մեծ ու երկնաւոր Հօրմէն առած հոգին դէպի մեր ամենուս ցանկալի յաւիտենից կամարները թռչելու վրայ էր ։

Ըսէք ինձ, թէ ինչո՞ւ նուիրական է քեզ եւ ինձ միանգամայն Հասգիւղի մեռելոց բլուրն, ուր մեր եղբայրն Շահնազարեան եւ մեր սիրելի հայրերն ու մայրերն եայլն կը հանգչին ։

Ինչո՞ւ ահաւոր ջերմեռանդութեամբ կը համբուրեմք այն հողերը, ուր մեր հայրերը, մայրերը, եղբայրները կ'սպասեն՝ թէ եւ անկենդան, թէ եւ ի հող դարձած ։

Ինչո՞ւ ամեն մարդ, եւ մինչեւ իսկ հազարաւոր դիակներ կոխկռտող արիւնռուշտ զօրականն եւ զօրավարը գերեզմանին առջեւ կը խոնարհի, կը մտածէ, կը դողայ, եւ զաշխարհ եւ իւր աշխարհի կեանքը մոռնալով՝ ուրիշ վսեմ բաներու վրայ կը մտածէ․ բովանդակ կեանքը ուրիշ խորհուրդներով անցունող անձը՝ խոհուն մտածող մ'է հոն․ եւ մինչեւ իսկ վայրագ եւ կատաղի գլխոց վրայ եղող չրթունքներէ մրմունջներ կը լսուին հոն ։ Ի՞նչ է այս գրեթէ ընդհանուր իրողութիւնը․ նախապաշարմո՞ւնք․ բայց դրսէն չգար այս, այլ ամենուն սրտէն եւ մտքէն կուգայ այս դողն ու սարսափն ։

Սիրելի Եղիա, ինչո՞ւ, երբ մարմինը կը տկարանայ, երբ ալ չճաշակեր, ալ չզբօսնուր, յայնժամ միտքն՝ իմացականութիւնը կամ հոգին կ'ազնուանայ, կը բարձրանայ, կը լայննայ, կ'ստուարանայ․ կարծես թէ հաւուն պտուղ մը իր կեղեւը պատռելով դուրս ելնել կը նկրտի, հողապատեանը նեղ կը գտնայ, եւ անսահման ոլորտ կը փնտռէ, զաշխարհ նեղ կը գտնէ․ ես բազում սիրելեաց սնարից վրայէն լսած եմ զասոնք ։

Սիրելի որդեակ, Եղիա, ըսէ և բացատրէ ինծ թէ
ինչո՞ւ մարդ գոհ չէ իր վիճակէն, իւր բաղձալի վիճակին
հասնելէն յետոյ ալ բաղձանքները կը բազմապատկէ,
և այսպէս յանհունս կը բաղձայ, կը խորհի, կ'ուզէ ու-
նենալ բան մը՝ զոր չկրնար ունենալ հոս. ի՞նչ է այս։
Մինչդեռ մարմինը քիչ մը սնունդով գոհ կ'ըլլայ,
մինչդեռ մարմինը իւր չափէն աւելի չկրնար ուտել
խմել՝ առանց խանգարելու, ինչո՞ւ հոգին՝ միտքը չը
կշտանար, ինչ որ գտնայ՝ քիչ է կ'ըսէ, ինչ որ փըն.
տըռէ աւելիին կը նկրտի։
Արդեօք ոչնչութեա՞ն համար են այս անդուլ ան-
դադար ջանքերն դէպի կատարելութիւն, դէպի յա-
ռաջադիմութիւն, դէպի լաւագոյն կեանք. ի՞նչ . . .
կ'արժէ՞՝ քսան, երեսուն, քառասուն կամ հարիւր
տարիներու համար այսչափ յոգնիլ։ Եթէ ոչնչութեան
համար է, ուրեմն թշուառ է մարդն՝ և թշուառագոյն.
գի մարդուն ձեռքովը տնկուած ծառը, շինուած քա-
րէ չէնքը քանի՞պատիկ աւելի կ'ապրին՝ քան զնոյն իսկ
զասոնք տնկող, յերիւրող, յօրինող իմացական էակը։
Ուրեմն նիւթը կամ ծառը կամ քարը բարեբաստիկ է՝
քան զուէր սոցին՝ զմարդ . . . ։
Զքեզ կը պարտաւորեմ, սիրելի Եղիաս, քու վսեմ
լեզուովդ բացատրէ ինծ ասոնք. ես իսկ գերեզմանին
մօտեցած, պէտք ունիմ այս իմաստից բացատրու-
թեանցը . . . ։
Ըսէ ինծ, ի զո՞ւր՝ անապատները ծիծաղախիտ դաշ-
տերու փոխարկելու կը քրտնին ազգք։
Թէ ի զո՞ւր՝ աշխարհաշինութեան, գեղերու կանգ-
ման, քաղաքակիրթ լինելու, իմաստուն լինելու ջան
ի գործ կը դնեն ազգք և ազինք։
Արդեօք ուրիշ աշխարհի համար պահուած չէ՞ մարդ-

կային ազգին ամեն դարերու մէջ այս ընդհանուր բաղ-
ձանքը, որով կ'ուզէ լաւագոյն վիճակի տիրանալ։
Արդեօք ասո՞ր համար հիները գերեզմաններու մէջ
մեռելներու քով վառուած կանթեղ մը կը դնէին։
Արդեօք և մենք այս յուսո՞յն համար ճրագօք և
լապտերօք եայլն կ'առաջնորդենք ի գերեզման, այս
լո՞յսը փնտռելու համար՝ զոր չենք գտներ ի կենիս՝ և
անդր քան ի գերեզման կը փնտռենք։

Սիրելի որդեակ, Եղիա,

Եթէ երբէք կը սիրես զիս.

Եթէ կը յիշես որ մտաւոր և բարոյական զարգաց-
մանդ համար քիչ մ'աշխատելու պատիւն ունեցած եմ,

Եթէ կը յիշես որ զքեզ ի՞նչպէս կը սիրէի և կը սի-
րեմ ցարդ՝

Քու անբասիր կենացդ

Քու անձանձիր աշխատասիրութեանդ

Եւ քու՝ այլոց օրինակ հանդիսանալու չափ ցցու-
ցած ուսումնասիրութեանդ համար,

Կը խնդրեմ որ՝

Ինծ մեծ ծառայութիւն մ'ընելու համար՝ իմ այս
յանձնարարութիւնս կատարես։

Ես ալ զանոնք Միհրանին վշտաբեկ հօրը՝ Տէր Գէ-
որգին պիտի զրկեմ։

Նա պէտք ունի այս մխիթարութեանց։

Եւ՝ ինձի համար՝ ես ալ յոյժ պէտք ունիմ, զի ոչ
շատ հեռի կը նկատեմ այն հանդիսաւոր օրը, յորում
կը յուսամ թէ պիտի միանամ իմ Փրկչիս, որ գե-
րեզմաններու բախտը փոխեց,

Եւ իր երկրպագելի գերեզմանը՝

Ինչպէս բոլոր իրեն հետեւողաց դերեզմանները անմահութեան դուռ չինեց ։

Յուսոյ որրան ըրաւ ։

Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

Ժամու մը չափ հեռի Նոր գիւղէն, յաջ կողմն շեղելով կը բարձրանանք բլրադաշտիկի մը գոգը[1], և ահա սխրալի[2] տեսարանով մը կը բացուի Նարեկ գիւղը մեր աչաց առջեւ, որոյ մէկ կուշտը բարձիկի նման դիրքի վրայ շքեղ վսեմութեամբ իրեն կը կապէ նայողին բիբերն ու սիրտը երկնանման տաճարն Նարեկայ վանից ։ Ոչ ևս կրնայ մարդ նայիլ գիւղին, գեղացւոյն, գեղեցկութեանց բնութեան, և բնակչաց աշխատութեամբ զեղեալ[3] բարութեան ։ Աստեղատանց կամարէն հիանալի կ'երեւի գմբէթն Նարեկայ ու զանգակատունըն. և ձայն զանգակահար կոչնակին անլսելի կ'ընէ դեղի հոտաղներուն[4] և մացառաց բիւլբիւլին ձայները, որ քաղցրախառն ներդաշնակութեամբ կը լնուն այդ դրախտին բոլորը, և արձագանքը կ'ուտան կ'առնուն շրջակայ՝ լերանց և երկնից կամարաց հետ ։

— Հո՛ղը սուրբ, ջուրը սուրբ, քարը սուրբ, խոտը սուրբ, ծառը սուրբ, օդը սուրբ, արեւը սուրբ, ամենայն ինչ սուրբ է տեղւոյս. ամենուն դպեր սուրբ Նարեկացւոյն ձեռքը, ոտքը, շունչը, ձայնը, հառաչանքը, օրհնէնքը . . . ։ Ափսո՜ս, սակայն, մարդն՝ որ կը բնակի այս տեղը՝ ինչո՞ւ չեմ կրնար ըսել սուրբ . . ։

Այս հոյակապ տաճարին մէջ կը պահուին իբրեւ անգին գանձ ոսկերք սրբազանից, Անանիայ Նարեկացին՝ քեռին և վարժապետ Ս. Գրիգորին. Յոհանն [illegible] «Նարեկայ մեծափառ և բարձրապատիւ ուխտի [illegible] նական . . . հարազատ, միաշունչ, միակրօն [illegible] վապատիւ, զուգահաւան» եղբայր Ս. Գրիգոր՝ [illegible], համա[illegible]րն. և ին[illegible]քըն Ս. Գրիգոր ի դարանի յօրինեալ որ [illegible]մի, յետկոյս խորանի, Սանդխտոյ սրբուհւոյն կուսի. Սանդուխտ և Գրիգոր, կո՛յս, կուսին հովանի, Երեւ [illegible]ւքն՝ [illegible] խունկ Աստուածաբոյր՝ վեր [illegible]էկ կրակէ [illegible] պտուղ բոյն —. մէջ մէկ բուրվառի մեր [illegible] Քրիստոսի սիմէկ սեղանի. մէջ մէկ խորհրդի . . . ։

Կը համբուրեմ քոյդ փոշին, կը համբուրեմ շիրիմըդ, կը համբուրեմ դամբարանդ, գերեզմանդ, քընարանդ, ուր կը ննջես արթուն, ուր կը հսկես անլռելի, ուր քնարդ Աստուածախօս կը նուագէ միշտ ի բարբառ կենդանի, ուստի կը լսուի «Ձայնդ հառաչանաց, հեծութեամբ սրտիդ, ողբ աղաղակիդ». կը բուրէ՝ «ի Բուրվառէ կամացդ պտուղ ըղձիցդ ճենճերոյ[5], եդեալ ի հուր Թախծութեան[6], անձինդ տոչորման» ։

Դո՛ւ, երկիրը լցեր Աստուածախօսութեամբ. Դու մեզ ուսուցիր Աստուծոյ հետ խօսելու լեզուն և հաճելի եղանակը. Դու կը գտնուիս ինչպէս առ Աստուած, նոյնպէս առ ամենայն դասս մարդկան. Դու

վշտացելոց մօտն ես, յուսաբեկելոց յոյս կը ցու-
ցընես, մոլորելոց՝ ճանապարհ. խաւարելոց՝ լոյս.
կապելոց՝ արձակումն. տառապելոց՝ հանգիստ. խռո-
վելոց՝ խաղաղութիւն, աղքատաց՝ աւետարան, հի-
ւանդաց՝ ապաքինութիւն, ի ստուերս գիշերոյ նըս-
տողաց՝ ճառագայթ, թախծելոց՝ սփոփանք . . . . և
այսպէս ամենայն չարեաց և կարեաց մարդկան կարե-
կից, սպեղանի [7] ու բալասան [8] կ'ընծայես հրեղէն լեզ-
ուաւ Աղօթամատենիդ ։ Գերեզման չ'կայ քեզ համար.
Դու հոգիներու մէջ կը հանգչիս, անմահդ ի մահկա-
նացուս. Քո մեղադիրդ և դեղադիրդ ամէն հայու
տունը, ամէն Աստուածապաշտի ծոցը կը գտնուի ։ Ա-
ռանց Քո և ոչ հայուն սուրբ″ պատարագն ի բեմին
մատչի. Դու պիտի բանաս դուռն Սրբութեան սրբու-
թեանց. Դու պիտի կարդաս նախապէս «Ամենակալ
բարերար մարդասէր Աստուած բոլորից . . .» Դու
պիտի համարձակեցուցանես քահանային բերանը բա-
նալու «Աղաչել և աղերսել արտասուալից հառաչ-
մամբ յամենայն անձնէ զփառաւորեալ արարչութիւն
անեղծ և անստեղծ անժամանակ Հոգւոյն գթածի . . .»։

Նարեկայ հիւսիսակողմն երթանք, ընթերցող, ահա
պրակ մը ծառոց, փա՜յլ երանաւէտ. ահա աղբիւր մը
կը հոսի ապառաժն ի վար, մշտահոս, պաղորակ, այլ
քար կը դառնայ. այս ջուրն է սակայն յորմէ կը խմէր
Ս. Նարեկացին, որոյ սիրտն երբէք քար չէր այլ կա-
կուղ դալարի, ուռճացեալ սիրով Աստուածային և
մարդկային ։ Կը տեսնե՞ս Աղօթատեղին սրբոյն, փոր-
ուած քարանձաւակներ ինն թուով, և երկնայարկ.
դժուարին է ելք այլ սիրողաց յոյժ դիւրին. սեղան-
ներ, խաչեր, և լուսամուտ միայն ունի ։ Այս տե՞ղ
արդեօք ի ծունկս ինկած կը պաղատէր առ «Արեգա-

կըն արդար, ճառագայթ օրհնեալ. լուսոյ կերպարան»
բայց հաւատեաւ աստ է աղօթած . . . «Կենարարին
յիշատակաւ միշտ ճենճերիմ . . . աներկմիտ յուսով
հաւատամ զնոյն ինքն տեսանել (զՔրիստոս)». և կը
տեսնէ երջանիկ աչօք զԷմմանուէլն ի գիրկս Տիրամօրն
ի ծոցն Աղթամարայ, դիմացի չոր կղզւոյն վերայ. և
լոյս և ձայն Մօրն Աստուծոյ կը կոչէ, «Գրիգորիէ,
ա՛ռ անձկալիդ, ա՛ռ Տէր» ։ — «Ա՛ռ Տէ՛ր» կրկնելով
կը համբառնայ մեր ի մարմնի հրեշտակն այս քարերէն,
կ'անցնի ծովուն երեսէն, երգելով մեղրահամն մեղե-
դին «Աչքն ծով . . . ի ծով . . . ծիծաղախիտ . . . ծա-
ւալանայր . . . յառաւօտուն . . .» կը համբուրէ զՏէր,
և կը դառնայ Աստուածաշունչ հոգւով իւր աղօթամա-
տենին մէջ կը գրէ . . . «Այն՝ զոր տեսի աչօք իմ
խմովք» ։

— Սո՛ւրբ կղզի, սուրբ ծով. երդ. ամենասուրբ
տեղիք. համով հոտով լիք ։

Գ. Վ. Սրուանձտեանց

Բառք. — [1] Գիրկ, ծոց ։ — [2] Հիանալի ։ — [3] Լեցուած ։ — [4] Փոքրիկ մշակ (բառ. գուռկն.) ։ — [5] Եփելու գոլորշի ։ — [6] Կըս-կիծ ։ — [7] Սպիի դեղ ։ — [8] Խեժ ինչ ։

ԱՍՏԵՂՔ

Արեւը լերան ետեւը կ'անցնի, իր ճառագայթները կը կորսուին. գիշերը երկնքէն կ'իջնէ։

Ոչ խոտերուն գոյնը աչքիս կ'երեւի, ոչ ծաղիկներուն խատուտիկ փայլունութիւնը. տուն, ծառ, ոչխար ու հովիւ, ամենն ալ կը ծածկուին. գիշերուան սեւ վարագոյրը զամենն ալ կը պահէ. աչքիս բան չ'երեւիր, ինչպէս թէ բան մ'ալ եղած չ'ըլլար։

Խեղճ ոլորմելի, բան մ'ալ չեն տեսեր, վասն զի կանանչները, ծաղկները, տուները, ծառերը, ոչխարները ու հովիւները քեզմէ ծածկուած կը կարծուին։ Աչուըներդ մէկ մը երկինք դարձուր, նայէ սա աստղերը որ մէկիկ մէկիկ կ'ելլեն երկնքին երեսը լուսաւորելու։

Լուսինն կ'ելլէ արծաթի պէս փայլփլելով, լոյսը երկնքի կապոյտ դաշտերուն վրայ կը զարնէ։

Բաղմաստեղք, արջն, բեւեռային աստղն՝ որ նաւավարներուն կ'առաջնորդէ, փայլ փայլ կը վառին գլուխներուս վրայ։

Իրիկուան վերջալոյսն ալ կ'երթայ. տուներու մէջ ճրագներն կը մարին. բայց երկնքին ջահերն վառած կեցեր են։ Ամեն աստղ իրեն տեղը կը փայլի։ Զանոնք համրելու ետեւէ մ'ըլլար, վասն զի ծովին եզերքին աւազին պէս անթիւ են։ Թէ որ հեռադիտակով նայիս՝ բիւրաւոր աստղ կը տեսնես։

Աս ամեն աստղերն ալ Աստուծոյ հպատակներն են. ինքն է որ արեւուն փառաւոր ճառագայթներ տուեր է աշխարհս լուսաւորելու համար. մոլորակներուն

տեղը ցուցեր է. մատովք կը ցուցնէ անոնց ճամբան, ու թող չիտար որ անկէ անդին անցնին։

Թէ որ կարելի ըլլար նետի պէս սուր թռչելով անբաւութեան մէջ ճամբայ ընել, միլիոնաւոր տարիներէ վերջն ալ՝ ծայրը չէիր կրնար հասնիլ։

Երկնքի ամենէն խոր տեղն ալ նոր արեւ մը պիտի գտնէիր, նոր մոլորակներ՝ որ շրջաննին կ'ընեն։

Մէկ մը աչուընիդ վեր վերցուցէք, մահացու մարդիկ. Աստուած անոր համար արեւը ետ քաշեց՝ որ սա անթիւ կրակէ գունտերը տեսնէք։ Մութը երկիրս պատեց՝ որ դուք յաւիտենական օրերը յիշէք։

Երկրիս վրայ հազար ու մէկ տեսակ արարած կայ՝ ասանկ ալ ջրին ու օդուն մէջ անհամար կենդանիներ. ո՞վ կրնայ անոնց բնութիւնը, բարքը պատմել. ո՞վ կրնայ անոնց շրջանը չափել, սահմաննին գտնալ։

Այն ամեն աշխարհներն ալ Աստուծմէ կը կախուին ու անկէ չեն բաժնուիր, ինչպէս որ տղայ մը մօրմէն։

Աստուած է որ Հրատին բնակիչները կը պաղշտըկցընէ, Երեւակը տաքցնելու համար եօթը կրակէ գունտ ալ քովը կը պտտցնէ։ Ամեն աստղ ալ զԱստուած կ'օրհնէ։

Հ. Ղ. Ալիշան

ԽՈՒՆԿՆ

Ցէրնէյի նահապետը կ'ըսէր. Ափիոնի հատիկ մը ստէպ աւելի երանութիւն կը բերէ մարդու քան փիլիսոփայական ամեն մատեանները. և Ցէրնէյի նահապետն, ինչպէս գրեթէ դար մ'առաջ, նոյնպէս և այսօր իրաւունք ունի։ Իսկ ես կ'ըսեմ խունկի հատիկ մը բուրվառի մէջ՝ երբ ժողովրդեան քթին տակ վառի, շատ աւելի ներգործութիւն ունի իր հոտոտելեաց եւ մտային կարողութեանց վրայ քան թէ երկար յօդուածներ որ լոյս ու ճշմարտութիւն կը յայտնեն։ Ափիոնը կ'ազատէ մարդս խորհելու ծանրութենէ։ Եւ Չինացին բան մը գիտէ, որ ստէպ այդ դեղով կը մոռնայ աշխարհս, կը մոռնայ ցաւերն, կը մոռնայ անիրաւութիւններ և աշխարհս իր անթափանցելի գաղտնեաց ու չարեաց հետ։ Խունկն ալ ունի իր զօրութիւնը։ Կը գրգռուէ մեր անձնասիրութիւն, կ'ամփոփէ իմացականութիւնն և ժողովրդեան կարծել կուտայ տեսնել և վայելել ինչ որ մուխ է, շուք է, սուտեր է։

Պիտի փոխեմ, բարեկամ, իմ ուղղութիւնս։ Բուրվառ պիտի գործածեմ երկաթէ գրչի տեղ։ . . . Եւ խունկը չերեւիր միայն թղթի մէջ, այլ խունկ կայ եկեղեցին, խունկ վանօրէից մէջ, խունկ հանդիսարանն և ամենուրեք։ Թո՛ղ մեր գործն լինի այսուհետեւ բուրվառ շարժել, որով կըշլանան մեր աչկունք, կը վերանան մեր հոգիներն, կ'մթանան մեր գլուխներ, կշփանան մեր հոգիներն, կ'ուռին ու կը տկռին[1] մեր թեթեւամիտներ, որպէս թէ ամէն ինչ վարդագոյն է

և ժողովուրդը վարդերու մէջ կ'հանգչի։ Եթէ գործ չունիս, պտռա որ այդ վարդերն ունին իր փուշերն, թէ անպանման մուխին մէջ կրակն՝ որ մեր տուն կը բռնկէ, չերեւիր, ի՞նչ փոյթ. մուխն խնկելի, հոտաւէտ և թմբրեցուցիչ է, մեր քթին ջիղերը կ'կծէ, կը գգուէ մեր փառասիրութիւնն, կ'աւելցնէ մեր շուքն, այս բաւ է։ Գովեստ, ցոյց, շողոմ[2], պատրանք, այս է բանուկ դրամն, և ժողովուրդն ուրիշ բանի կարօտ չէ։ Միթէ կա՞յ պաշտօն քան այս դիւրագոյն։

Արդ՝ ի՞նչ կայ լաւագոյն քան խունկն, խունկն պիտի լինի իմ յուութս[3]։ Ուստի, երբ փոսն նետեն զիս, առ հողաման մը, դիր անոր մէջ մի քանի հատիկ խունկ, վառէ ու ըսէ. — խունկի պէս անցա՛ր, թող հողէ ամանը լինի տապանաքարդ . . . ։

(Ճաննուր)

Մ. Մամուրեան

Բառ. — [1] Զափազանց ուռիլ (բառ գռւկն.)։ — [2] Կեղծաւորութիւն։ — [3] (Բուռ-ռ-ռ)։

ՍԵՊՈՒՀ ԼԵԱՌՆ

Մեր ուղին լեռնային է, Սեպուհն այս կողմէն երեք փեղկի[1] բաժանեալ կը տեսնուի, առաջնոյն վրայէն կ'երթանք մենք ։ Ղըզըլբաշ Քրդերը, ընտանեօք և զաւակօք բազմութեամբ նստած են այն լերան գագաթը տօնի հագուստներով և աղօթելու կերպով. հոն կայ ուխտատեղի Սեբէ անուն և գերեզման մը, ուխտ կ'ընեն հոն ։ Այս Սեբէէն մերթ ընդ մերթ կ'արձակուին կայծակունք և որոտմունք և լոյս, և կը տարածին Սեպհոյ ամբողջ մասերուն վրայ ։ Տեղացիք կը հաւատան թէ այն գերեզմանէն կ'ելնեն այդ նշանները ։ Ինչ որ ալ լինի, խորհրդաւոր է այդ ուխտն և նշանները և Սեբէ անունն. արդեօք լե՞ռն իր անունն առեր ասկէ, թէ զուգադէպ մի եղեր է ։ Զառ ի վեր, զառ ի վայր յառաջ կ'երթանք. մեր փափաքն ու նպատակն է դիմել յԱւագ վանք, մայրիք և մացառք մեզ ճամբայ կուտան, խո՛ր, խո՛ր կ'իջնանք, և ահա կուզես նեղ ձոր ըսէ, կուզես հեղեղատ[2] մը, սեղմուած բարձրաբերձ լերկ և լերջ ժայռերու մէջ. մութը կոխեր էր, վանից ճրագները տեսնալէն յառաջ՝ վանից գամբռեր թնդացուցին հաջիւնով այդ անդունդը, և մեր խումբէն ատրճանակ ու վանքէն հրացաններ դըղըրդեցին պահ մը այդ Սրովբէական սրբազան վայրն ։

Աւագ Վանք կ'ըսուի նաև Թադէոս Առաքելոյ վանք, և Լուսաւորչի անապատ. որ Սեպհոյ բոլոր ուխտատեղեաց կամ մատրանց աւագագոյնն է, և միւս փոքրերը այս վանքով կը կառավարուին ։ Զարմանալի չէ

թէ այսպիսի խոր և անտես ձորոյ մը մէջ Թադէոս Առաքելոյ օրէն հիմնուած եկեղեցի եղած լինի, և քրիստոնէութիւնը իւր հալածանաց օրերու մէջ մինչ ի սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն՝ քահանայ և հաւատացեալները սնուցած լինի սատ հանդերձ անապատականներով և ճգնաւորներով. որոյ յարմար քարայրներ, խոռոչներ, և ծածուկ ձորերը պատրաստ կ'ընծայէր Սեպուհն, և իբրև ապառաժ ու անբնակ լեռն՝ կրնար խուզարկուելէ թագուն մնալ, ինչպէս Վարագայ լերան համար կը կարծուի թէ՝ նախ քան զՀռիփսիմեանս կը գտնուէին Հայ Քրիստոնէից ծածկեալք, որոց քով ապաստանեցան Հռովմայեցի կուսանք ։ Ի Սեպուհ ևս կոյսն Մանի որբոց սրբութեան հոտ մը առնլով դիմած էր, և Ս. Լուսաւորիչ այդ լեռը իրեն աղօթարան ընտրած, յոր կը մնար երկար ժամանակ անծանօթ զինքըն որոնողներէն. այլ սակայն կենակից հոգեղինաց, երգակից հրեշտակաց, և Սերովբէք զինքն գտած էին, իրեն կը դասակցէին և կ'սպասաւորէին, և երջանիկ հովիւք իրեն կը հանդիպէին ։

Երանեալ հովիւք, Բեթլէհեմի քարայրին մէջ ինկած Աստուածը գտան, ծագեալ լոյսը տեսան, և հրեշտակաց հետ «փառք ի բարձունս» երգեցին ։ Երանեալ հովիւք Սեպհոյ Մանեայ այրին մէջ Աստուածարեալ անձին ճառագայթը կը տեսնային, և Լուսաւորչին լուսափայլ հոգին ի լոյսն անմատոյց ցոլանալուն հանդիպելով, սրբանեալ մարմինն «փառք ի բարձունս» երգով կ'ամփոփէին ։

Արդարև այս անդնդային խորեր, և երկնաբարձ լեռները այնքան վսեմութիւն և սրբութիւն կ'ազդեն հոգւոյն, որ կը կարծէ թէ երկնից կամարի մէջ կը շըրջի, ամենայն քարինք լոյս կ'արձակեն, Աստուած կը

հրջի հոն, հառագայթներով լցեալ, անմահութեան բուրմամբ զմայլեալ, «խորին խորհրդով, գեղապանծ լուսով բերկրեալ, կենդանի կառօք, զօրօք հրեղինաց պարփակեալ[3], աջոմն Յիսուսի պատուեալ, Գողգոթայի խաչելոյն տեղւոյն համանմանեալ»· ինչպէս կը նըւագէ հոգւով Յօհան Պլուզն (*) իւր մեծ և սքանչելի քնարոմն, «Լերինք ամենայն, այսօր ցնծացէք ընդ մեծապայծառ փառսն Սեպուհւոյ գերագանց լերին...»:

Տեղ կայ, ուր մարդու սիրտն ու քնար քար կը դառնայ · քար կայ՝ որ քար կտրած սիրտեր և խորտակեալ քնարներ կը շարժէ ։ Ինչպէս երբ գտնուի մարդ տեսարանի մը մէջ, և իր չորս դեհէն[4] ձայն քաղցրանուագ զինքն շրջապատող հազարաւոր բերնէ կամ գործիներէ փոփոխակի լսէ, կամ լուսաւոր երեւոյթներ, շարժմունք և բոմբիւնք յաջորդաբար ցոլանան ի վեր և ի վայր, առջեւ ու ետեւ, յաջ և ի ձախ, կը շարժէ մարդն իր դէմքն ու աչերը լսելու և տեսնալու անոնց քաղցրութիւնն, անոնց հրաշալիք, այս բարձրավիճակ կուսենայ Սեպուհի ուխտաւորն, թէ Կենայ յատակս ձորոց, նայ ի բարձունս լերանց, թէ իջնայ յատակս ձորոց, թէ ջրի մը հանդիպի, թէ անցնի այրերու առջեւէն, թէ ծառի մը ժայռի մը և թէ քարամէջ բուսած ծառի մը·

Գ. Վ. Սրուանձտեանց

Բառք:—[1] (Երէկ)։— [2] (Պէս)։ — [3] Չորս կողմէն պատել։—
[4] Կողմ։

(*) Երզնկացի կամ Ծործորեցի անուանեալ վարդապետ յերեքտասաներորդ դարու։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Նիւթերու առատութիւն, առարկաներու անեզրութիւն զիս պաշարած են։

Մարմնացեալ երազներ, սրբազան տեսիլներ, գերագոյն մտածումներ մարդուս միտքը կ'առեւանգեն, սիրտը կը հափափեն[1]։

Այս տնօրինական տեղեաց նկատմամբ, որոց վրայէն աստուածութիւն մ'անցաւ, ո՛ւր Փրկիչ մը կալանաւորեցաւ, անմեղ մը անարգեցաւ, մխիթարիչ մը չարչարեցաւ և անմահ մը խաչեցաւ ... կարող չէ բանաստեղծ ըլլայ, ճարտարախօս ըլլայ — անձուկ թղթի մը աւանդել իւր զեղուն զգացմունքը և տեսութեանցը կատարեալ նկարագիրը։

Մարդ՝ օրերով, ժամերով կ'սքանչանայ, կը մնայ։

Բաղդատական քննադատութիւն և սկեպտիկութիւն[2] հո՛ս գործ չունին։

Հո՛ս միտքը կ'ընկրկի, կը լռէ։ Սիրտը միայն կը խօսի, կը գործէ։

Պօլիս վերադառնալէս և հանգչելէս ետեւ, պիտի ամփոփեմ ու հրատարակեմ Պաղեստինու թուղթերս, որոնց մէջ ոչ նուազ հետաքրքրական մասեր կան։

Երկի՛ր մը, որ տասնեւեօթն անգամ հրով, սրով և չարունակ պայքարներով փորձուած է։

Քաղա՛ք մը, որ մէկ կողմէն Իսրայէլացիք՝ պաշտպանողական դիրքի մէջ իրենց բնադաւառը պահպանած ժամանակնին, անդին հեռզհետէ Ասորեստանցիք,

Եգիպտացիք, Պարթեւք, Պարսիկք, Հռոմայեցիք, Սարակինոսեանք, Խաչակիրք և 'ի վերջոյ Օսմանեանք յաղթական քաջութեամբ նուիրագործեցին:

Զա՞րժեր որ քիչ մը մտածելով և ուսումնասիրելով նկարագրուի . . . :

Ա. Ց. Այվազեան

Բառք: — [1] Յափշտակել: — [2] Տարակուսումն:

ՄԱՅՐ ԵՒ ԴԱՅԵԱԿ

Թող տեսնեն մայրերը՝ որ առիւծն անտառին մէջ իւր կորիւնը կը դարմանէ, կովն՝ իւր հորթիկը, մաքին՝ իւր գառնիկը, հաւն՝ իւր ճտերը, ճնճղուկն՝ իւր ձագերը. այլ ես իրաւունք ունի՞ մայրն իւր կաթով չը սնուցանել իւր զաւակը՝ որ իւր հոգւոյ հատորիկն է. կամ թէ չը դարմանել այն հարազատ ծաղիկը՝ որ իւր ծոցէն բուսած է, իւր արմատին ծիլն է. ի՞նչպէս ձեռք է այն մօր ձեռք՝ որ կը քանցէ [1] այդ մատաղ ծիլն իւր բնաբոյս արմատէն, և զայն օտար արմատի հիւթով սնուցանել կ'ուզէ:

Դիւեցիկ մանուկը կը բողոքէ այս զրկանաց դէմ. միայն յայնժամ ներելի կը համարուի մօր համար, երբ

ինքն տկար, անառողջ է՝ և կամ կաթին աղբիւրները ցամքած են: Բայց այս պատճառներէն՝ չկայ ուրիշ մի այլ զօրաւոր պատճառ՝ որ իրաւունք տայ ծնող մօր՝ իւր մանուկը ուրիշ կաթով դիեցնելու, անոր՝ որոյ անունը դայեակ կը կոչուի, և ես ճիշդ կը հասկնամ այդ բառին նշանակութիւնը՝ որ է՝ կաթ վաճառող կին:

Դայեակն անշուշտ նորածին զաւկի ծնող է. ո՜հ, մի տառապեալ մայր է նա, որ անհնարին կարօտութենէն ստիպեալ՝ իւր մանկիկն մի ուրիշ մօր կը յանձնէ նուաղ վարձքով, կ'երթայ կը դեգերի մեծատանց տուները, որպէս զի իւր կաթն աւելի գնով վաճառէ, որ իւր մանկան արդար իրաւունքն է: Ողորմելի որդեգուրկ կինը պարտաւորեալ է իւր դայեկութեան վարձքէն մի մասն վարձեալ կնոջ տալ, և մնացեալ մասով իւր ընտանեկան ապրուստը հոգալ: Ձեզ կը թողում, ճշմարիտ մայրեր, դուք դատեցէք. այս երկու մայրերէն ո՞րն է աւելի յանցապարտ. կարօտագին դայեա՞կը՝ որ առ չքաւորութեան՝ իւր կաթը կը վաճառէ, թէ հարուստ տիկինն՝ որ սնուցիչ կերակուրներէն լիանալով ու յափրանալով՝ [2] թաթաղուն զեղուն ստինքները աղբիւրի պէս կաթ կը հոսեն, որ՝ թէպէտ մայրական կոչումն ունի՝ այլ անխղճաբար կը խցէ այդ կաթնաբուխ ակերը: Բարեպաշտ տիկինն երկու զրկանք 'ի միասին կը գործէ. զրկանք մի իւր բնածին մանկան, զրկանք մի ևս դայեկին մանկան՝ որոյ բաժին կաթն դրամով կը գնէ: Ո՜հ, աղքատիկ մօր կաթն իւր խեղճ տղեկին կեանքն է. արդեօք տիկին մայրն իւր մանկան կեանքը փրկելու համար վշտագին դայեկամօր մանկան կեանքը չի՞ զոհեր: Այո՛, այսպէս է աշխարհիս դատաստանը. — երբ հզօրները զանզօրը կը յաղթեն, զարմանք չէ՝ որ տկրոջ և տիկնոջ մանուկը նոյն-

ալէս խանձարուրէն սկսի յաղթահարել ու ճնշել ծառայածին դայեկամօր մանուկը:

Խրիմեան Հայրիկ

Բառք. — [1] Արմատէն քաշել հանել. — [2] (պէտ՞-ք):

ՅՈՅՍ

Կայ յերկինս աստուածային զօրութիւն մի, անմեղին ընկեր Կրօնի և Առաքինութեան: Այդ զօրութիւնը կ'օգնէ մեզ տանելու համար կենաց, զոյգ ընդ մեզ կը նաւէ առ ի ցոյց տալ մեզ նաւահանգիստն ի մրրկի. հաւասարապէս քաղցրահամբոյր է թէ՛ անուանի ուղեւորաց, թէ՛ անծանօթ նաւորդաց: Թէպէտ իւր աչերը ծածկուած են պատանաւ, սակայն իւր հայեցուածքը կը թափանցեն յապագայն: Մերթ կը բռնէ նա ի ձեռին ծաղիկներ նորափթիթ, մերթ բաժակ մի լի դիւթիչ ըմպելեաւ: Նորա ձայնին հրապուրանաց՝ չիք ինչ բնաւ համեմատ, նորա ժպտին քաղցրութեան՝ չիք ինչ բնաւ հանգունակ. մարդ ո՛րքան յառաջանայ դէպ ի շիրիմ, նա այնքան առաւել չինչ ու շողշողուն կ'երեւի սփոփեալ մահկանացուաց: Հաւատք և Գթութիւն Քոյր իմ կը կոչեն զայն, և անուն նորա է Յոյս:

Տաքօպրիան (*)

(*) Գաղղիացի դիւանագէտ և մեծահռչակ բանահիւս և հեղինակ:

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՈՒԹ

Յայգահանդէս[1] մի էր փայլուն և մեծադղորդ: Լուսով համակ ողողուն[2] էին սրահք. ծաղիկք ամեուրեք և պսակք: Խնճոյից տաճարին մէջ փրփրադէզ բաժակք ման կուգային ձեռնէ ի ձեռն, արբեցութեան հեշտալից շոգին՝ երազներով բեղնաւոր՝ պատել էր ամէն գլուխներ: Ամեն շրթան վերայ մի երգ կը սաւառնէր[3] և ամէն աչք կը փայլատակէր բերկրութեամբ հրավառ: Կոչնականաց[4] ամբոխն ողողեց սրահներն. պարոններ էին պերճափայլ, ոլորուն պեխերով, անուշահոտ մազերով և խրոխտ ճակատով. և տիկիններ իւրեանց թեւակից լուսեղէն էակներ շըղարշեայ — գրեթէ օդային — շրջազգեստներով որոց տտունք[5] ընդ քարշ[6] դնային թաւշապատ տախտակամածին վերայ իբրու գէսք[7] վարսամից[8] ընդ երկինս, և ծաղիկներ ունէին իւրեանց մերկ լանջաց վերայ, և ադամանդներ իւրեանց գլխոյն ու մատանց, կարծես տիւն են լուսայորդ՝ բիւր արեգակամբ զարդարուն: Ահա երաժշտութիւնն, խօլ[9], կը բարձրացնէ իւր ձայնըն պղնձեայ. դաշնակաձայն ալիքներով կը ծփայ մթնոլորտն սրահից. վալսն բոցավառ, իբրեւ արուեստական հրոյ մի անիւ, կը դարձնէ արագ երջանիկ զուգապարից շրջանակն կը դառնան իբրու սիրոյ և երջանկութեան յորձանքի մէջ տարուած, ինչպէս կ'ըսէ Տիւմա, մի աստուածային երազի մէջ հեշտօրօր . . :

Ձմեռ է և գիշեր. բայց այդ սրահից մէջ, ուր Հազար եւ մի գիշերներու մի տեսիլն կ'ընծայեն, վառարանի

ճարճատուն բոցն կը ծաղրէ խստաշունչ եղանակն, եւ ջահից լոյսն մի տիւ կը յօրինէ մեծապայծառ։ Հուսկ ուրեմն արշալոյսն կը բանայ աչերն և կը նայի հորիզոնէն. կը տժգունին ջահք, հեշտութենէ յոգնած՝ կը բաժնուին հրաւիրեալք, և փողոցին մէջ ձի, կառք, դեսպակ[10] կը յուզին կը փոթորկին թռուցանելով համար զնոսա Մօրփէի (*) բազկաց մէջ ի պահուն՝ յորում կը հնչէ ժամն աշխատութեան։

Բ.

Ապարանին մարմարեայ սեմոց վերայ մի մարդ կայր կծկեալ՝ կամ մանաւանդ մի մարդկային կերպարան։ Մի աղքատ էր այն՝ նօթութենէն և ցրտէն թմրած՝ քան ի քուն, բարձ առած գլխոյն քարն սառուցիկ, և վերմակ՝ ձիւնն որ ծածկած է զայն կիսով, և փայտացեալ ձեռնն դեռ կարկառեալ էր ի մոյր[11] և ոչ ոք նշմարեց զնա։

Թշուառութիւնն էր այն Կիւթեան՝ և Նրանութեան դրան առջեւ սովամահ և ցրտասառոյց, թըշուառութի՛ւն, հակակողմն մետալին, մարդկային ընկերութեան մի ուրիշ երեսն, գիշերն՝ օրուան, ողբերգութիւնն՝ կատակերգութեան քով, անդունդն մթին՝ ծաղկազարդ գետնին տակ, դրախտին տակ դժոխքն։ Թշուառութիւնն ներկայացաւ ինձ իւր ամեն երեւոյթներուն տակ, և մտածեցի թէ ո՛րչափ մութ կայ այն լուսոյն ետեւ՝ ուր կը ժպտին ու կը խայտան առանձնաշնորհեալ ոգիներ, թէ՝ այդ ծիծաղք ի՛նչ արտասուաց ծովու վերայ կը թռչտին, թէ՝ այդ շղարշք եւ ծիրանիք ի՛նչ մերկութեանց հետ կը հակապատկերին և թէ՝ այդ կեանքն առոյգ ի՛նչ մահեր կը ծածկէ . . . ։

(*) Քնոյ աստուած։

Թ. Յ. Պէրպէրեան

Բառք : — [1] (------է) : — [2] Հեղեղակոխ : — [3] Թռչիլ : — [4 Հրաւիրեալ : — [5] Պոչ : — [6] Քունել : — [7] Մազ : — [8] Գիսաւոր աստղ : — [9] Ցիմար : — [10] (Բ-է-ր-ր-վ-ն) : — [11] Մուրալու :

ՊԱՆԴՈՒԽՏՆ

Եղանակաց մէջ միմիայն աշունն է, յորում ղարիպի կենացն ու տանը մէջ տրտմութեան հետ ուրախութիւն կը խառնուի ըստ մասին. աշունն անոր ըղձիցն ու ակնկալութեանց եղանակն է։ Հազիւ թէ տերեւները դեղնած կը թափին. շոգենաւը կը բառնայ մեր եղբայրներն և կը թափէ ասիական եզերք, Սամսոն, Կիրասոն և Տրապիզոն. Ո՛րչափ բերկրութեամբ այդ եղանակի վերջին օրերն ոտք կը դնէ ղարիպն այն ցամաքին վրայ, որուն հրաժեշտ տուած էր, չ՚գիտեմ, քանի՛ տարիներ առաջ, ծաղկանց ամսուն մէջ՝ դուցէ անյոյս և վշտաբեկ։ Ո՞վ կարող է սահմանել այն հոգեկան նորոգութիւնը՝ զոր կը կրէ յանձին այն մարդըն, մինչ աչքերը վերամբարձ՝ կը դառնայ ասիական

ցամաքէն դէպ ի արեւմուտք, եւ կը տեսնէ որ արեգական յետին բոցերը կը մարմրին բիւզանդիոնի[1] վրայ։ Այն օրը յիրաւի, նոր մարդ է նա։

Մէկ օր միայն հերիք է Սեւ ծովէն կրած տառապանքները մեղմելու։ Ուստի երկրորդ օրը, տակաւին աղօթարանը[2] չը բացուած կարաւանը ճամբայ կ'ելնէ։ Հոս ունի ղարիպը մեր Պետրոս Կաթուղիկոսի գետակն՝ ընդ որ վերջին անգամ անցած էր. հոն ունի բլրակ մը՝ ուսկից առաջին անգամ ի մանկութեան նշմարած էր Սեւ ծովը, այդ կապոյտ երկինքը կապոյտ երկնից տակ։ Սակայն ի՛նչ ընեմ ասոնք. մէկն ունի երեսնօրեայ եւ միւսը՝ կիսամսեայ ճամբորդութիւն։ Դու տեսե՞ր ես, Տէրսիմի խորերն ու սարերը. բարձունք որ ամպերու կը կցուին, անդունդնե՛ր՝ որ դժոխոց կը մօտին, մէկ օրուայ զառ ի վայր։ Եւ սակայն կ'անցնի ընդ քար եւ ընդ փուշն։ Արեւելքն ունի իր ըղձից ու ճամբորդութեան կողմնացոյց։ Եւ գէթ երկինք նպաստաւոր ըլլար։ Օդը ցրտին է, գետինը տղմոտ, ձիւնն ու անձրեւ անընդհատ կը տեղան երբեմն. անպատսպար կը քալէ նա՝ տիղմերէ ու անձրեւէն թաթղուած, ինչպէս կը տեսնենք սովորաբար մեր պանդուխտները հոս անձրեւոտ օրեր։ Ծերեր ալ կան անոնց մէջ. մեր Պօղոս աղբարը 65 տարեկան էր երբ վերջին անգամ, գաւազանին վրայ կրթնած Տէրսիմի լեռներն անցաւ քալելով։ Հրէից Մովսէսէն աւելի հաւատք ունէր, եւ հասաւ իր պապերու տեղը, պապենական տունն։ Գիշերներն ստիպեալ է ժայռերու քուաց տակ կծկըւիլ, դու ըսէ պատսպարուիլ, եւ դուն ուրեք գոմերու մէջ, որոց կոշտ ու կոպիտ տէրը, իւր եզան կամ գոմշուն քով, յանձն չառնուր շատ անգամ անկիւն մը տալ մեր ղարիպին՝ հոն գիշերօթելու։ Առտու քալէ,

երկուն քալէ. քալէ՛ ու քալէ՛։ Եւ ահա օր մ'ալ տաժանելի ճամբան կ'սպառի. վերջին քայլն, եւ ահա ղարիպին կարաւանը կը գտնուի երկու լերանց մէջ բարձունքներու վրայ, ուրկէ վար է ամէն բան։ Օրուան վերջին վայրկեանները կը մեռնին ժամացուցին սուր սլաքին տակ. գիւղն է՝ կ'երեւի, ծուխն է՝ կը բարձրանայ։ Երկա՛ր չնչառութիւն մը մաշած թոքերէ «Օրհնեա՛լ է Աստուած»։ Այգիները ու ծառաստանը կ'երեւին, եկեղեցւոյ կամարն եւ կամ վանքի կաթուղիկէն, որ մեր գիւղերը կը պահպանեն։ Հոս ընկուզենին իր մերկ ոստերը օդին մէջ կ'երկարէ, հոն կաղամախին կ'երերայ հիւսիսին առջեւ. անդին սպիտակ ձեան վրայ իր սեւ թեւերը կը պարզէ խաչը գերեզմաննոցին մէջ, անդին Ս. Կիրակոսի Վառվառ տիկնոջ, Ս. Յակոբայ եւ Ս. Սարգսի քարաշէն մատուռները գիւղը կը շրջապատեն։

Եւ սակայն նոր դող մը կ'սկսի։ Գիտե՞ս թէ ի՛նչ է այն. — մին կը խորհի ակամայ թէ պիտի գտնէ՞ ողջ այն ամէն անունները՝ զորս իրեն գրկուած թուղթերուն մէջ կը կարդար, եւ որք շատ անգամ կը նշանակուին ղարիպին սիրտը խաբելու. պիտի գտնէ՞ իր սրտին հատորիկը մեծցած զարգացած, զոր, իր մեկնած ատեն, թողած էր որրանի մէջ. պիտի գտնէ՞ իր մանկամարդ կինը՝ ընդ որում հազիւ չորս ամիս կենակից եղած էր, պիտի գտնէ՞ . . . ։ — «Մի՛ վախնա՛ք, տղերք, Աստուծով ամենքն ալ ողջ են»։ Հազիւ թէ այս խօսքերը կը մարին օդին մէջ, հրացաններու պայթիւնը կ'որոտայ խորերուն մէջ. նոր բոց մը արեւմուտքէն դէպի արեւելք՝ գիւղին հորիզոնը կը պատռէ։ Խաղաղ գիւղն է կը խռովի, կը խայտայ. «Ահա տղերք եկան»։ Ալ վազող վազողի. ծերուկն ու պառաւն ալ

կ՚օդեւորին․ խուռն բազմութիւնն ընդ առաջ կը վազէ, մէկուն քոյրը, միւսին եղբայրը, ասոր մանկիկն ու անոր մայրը, բայց ոչ մէկուն կինը՝ որուն գիւղական պատշաճութիւնը թոյլտուութիւն չ՚ըներ։ Կարելի չէ բացատրել այն գրկախառնութեանց խորութիւնն ու քաղցրութիւնն երբ իրար կը խառնուին ճամբորդներն ու գիւղացիք։

(Հրանդ)

Մ. Սիւրճեան

Բառք։ — [1] Կոստանդնուպօլիս։ [2] Արշալոյս։

ՀՐԱԺԵՇՏ ԱՌ ՀԱՅԿԱԿ

Ահա վերջին խարոյկն է որ կը մնայ մեր հայրենական հսկմանց փառարանին անկիւնը, ո՛վ Հայկակ, և այս ճաթռտող ու վառվռուն մախրիքս [1] վաղը առտու պիտի գտուին ցուրտ մոխիրք, և այնպէս մնան՝ մինչեւ որ տարւոյն երեք եղանակներն ալ դառնան լրանան և նորէն գայ չորրորդն։ Նէ երբ նորէն դառնայ գայ այս եղանակս, արդեօք մենք ալ նորէն պիտի գանե՞նք զիրար՝ մեր փառարանին քով։

Ահա գարնանաբեր լուսնին նորարծարծ ճառագայթներն պատուհանաց ապակիներէն ներս ցայտելով՝ կուհրաւիրեն զմեզ բանալ փականքը, ելնել դուրս, տեսնել նորէն զընութիւն․ բնութիւն նորոգեալ, իբրեւ իր ստեղծման առաւօտուն, իբրեւ առաջին իրիկունը, յորում նոր վառած լուսնին ճաճանչից տակ՝ կու հանգչէր խաղաղիկ, ինչպէս սպիտակազգեստ մոր մը շղարշից մէջ՝ անդրանիկն անուշաքուն [2] . . . ։ Այլ մինչդեռ հոս այսպէս պայծառ ծաղէ և ծիծաղի լուսնակս, միթէ երկրիս ուրիշ կողմեր ալ չե՞ն թաղուած թաղուած մթութեան մէջ։ Միթէ երկրիս քրոջ՝ ծիածաւալ [3] ծովուն ծուփ ծուփ ծոցերուն մէջ չկա՞ն ալէկոծ նաւեր՝ որ անդունդէ անդունդ սահելով՝ գոնէ ինկնելու վհին յատակը տեսնելու համար՝ աստղիկ մը կը մուրան վերէն ու չեն տեսներ . . . ։

Այսպէս է կենաց ընթացքն․ երբեմն լոյս և երբեմըն մութ․ և միշտ հարկ է երթալ, ինչուան որ հասնինք արարչադիր կէտը։ — Սակայն ով որ զերկիրս յատակ կու ճանչնայ այն տաճարին՝ որոյ վերնայարկն է երկին, միշտ անխռով կ՚երթայ, խաղաղ կ՚ապրի։

Քանի որ սրտի սիւնակն չիտակ է, և հոգւոյն կարմիր կանթեղն վառ է, յաջող է մարդուս։

Մեր խարոյկն կու մարի, լուսնակն ալ կու ծածկի կու մաշի։ Սիրալիր սիրտն անսպառ է․ անմահութեան ականկալու հոգին երջանիկ է։

Ղեւոնդ Վ. Ալիշան

Բառք. — [1] ([illegible])։— [2] Անդրանիկն անուշաքուն, կը նշանակէ՝ երախային առաջին նինջը։ — [3] Մանիշակագոյն։

ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գիտակցութիւնը մեր հոգւոյն անմահութեանց երկրորդ ապացոյց մի կ'ընծայէ։ Անցնիւր մարդ իւր սըրտին մէջ ատեան մի ունի ուր կ'սկսի նախ ինքզինքը դատել, սպասելով որ գերագոյն դատաւորը վճիռ հաստատէ։ Եթէ մոլութիւնը մի միայն մեր բնական կազմուածին արդիւնքն է, ո՛ւստի է այն արհաւիրքն որ մեղապարտ երջանկութեան մի օրերը կը պղտորէ։ Ի՞ր խղճին խայթն այնքան աճաւոր է, զի մարդիկ յաճախ նախամեծար կը համարին ժուժկալել աղքատութեան և համայն խստութեանց առաքինութեան, քան ապօրինաւոր բարիք ստանալ։ Աս ի՞նչ ձայն մի կայ յարեան և բարբառ մի՝ ի վիմի։ Վագրն յօշ յօշ կը պատառէ զիւր որսն և կը ննջէ․ մարդը մարդասպան կը լինի, և անքուն կը հսկէ։ Ամայի վայրեր կը փնտըռէ, և սակայն ամայութիւնը զայն կ'ահաբեկէ․ գերեզմանաց շուրջը կը յածի և սակայն կը զարհուրի ի գերեզմանաց։ Անհանգիստ և յարաշրջիկ է իւր նայուածքն, և խնջոյից տաճարին մէջ չիշխեր յառել որմոյն, առ ահի զի մի գուցէ մահագուշակ գրեր տեսանէ անդ։ Գոգցես իւր բոլոր զգայարանքները լաւագոյն ևս կը տանջեն զինքն․ գիշերոյ մէջ սպառնական լոյսեր կը տեսնէ, նախճրի[1] հոտէն շրջապատուած է յարաժամ․ Թոյնի համ գտնել կը կարծէ իւր ձեռամբ իսկ պատրաստած կերակրոց մէջ․ իւր ականջը, տարօրինակ նրբութեամբ մի, աղմուկ կը գտնէ անդ ուր

այլք լռութիւն կը գտնեն, և զիւր բարեկամը գրկած ժամանակ, նորա հանդերձից տակ պահուած դաշոյն մի զգալ կը կարծէ։

Շաթոպրիան

Բառք ․ — [1] Կոտորած կռուոյ։

ԱՌԱՋԻՆ ՊՏՈՒՂ

Քանի՛ քաղցր և անոյշ են այն երախայրեաց պըտուղները՝ զորս պարտիզպանը նորատունկ ծառերէն կը քաղէ, և ո՛րչափ յոյս կ'ընծայեն ազգին՝ երբ մանուկներն՝ առաքինութիւնը մատաղ հասակէն կ'սկսին․ այդ նորատի հասակը, այո՛, առաքինութեան նախածաղիկն է, որ ապագային առատ պտղաբերութեան նշան կուտայ այժմէն։ Պէշիքթաշի դպրոցական փարախին մէջ մակաղուած[1] սիրուն գառներ, ո՛վ ուսոյց կամ զգացուց Ձեզ, որ Ձեր դեռաբոյս կարճիկ բուրդէն անխնայ խուզելով[2] ազգին ընծայէք։ Աս ի՞նչ արդեօք, դարմանե՞լ և պատե՞լ ազգին մարմնոյն վէրքը, որ պարտուց բեռան տակ ճմլած ու բացուած էր, և որուն տակ կթուցեալ[3] ծունկերով կը նկրտէր դէպ յառաջ երթալ, և քայլերը չէին օգներ։ Ո՞վ խրախուսեց ըզ-

Ձեզ որ ձեռն տաք և Ձեր անուժի բազուկներով հսկայ հարուստներուն հետ մրցիք վարչական կառքին առջեւէն ի մի կողմ գլորել այն քարը՝ որ յառաջադիմութեան ուղին փակած էր ։ Մանկունք, խոր զգացում տպաւորեցիք իմ և համայն ազգին սրտին վրայ, զոր չեմ կարող բացատրել։

Խրիմեան Հայրիկ

Բառք : — [1] Նստած ։ — [2] Մազը կտրել ։ — [3] Հոգնած ։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆ

Բնութեան անճառ էութեան մէջ՝ գիտութեան դաւանած ույժերու կարգէն դուրս կայ զօրութիւն մի խորհրդաւոր համայն էից, զօրութիւն՝ որ խանձարուր միտք են մարդոյն, յոր կը կազմակերպի, որ վառարան է սիրտ մարդոյն, յոր կ'ոգեւորի և որ ձայնըն է քնար մարդոյն, որով կը բարբառի ։

Նա է առաքեալն նախախնամութեան և Սիբիլայն [1] մարդկութեան. ոգի՞ է նա թէ մարդ ։ Ոչ ոք գիտէ զայդ ։ Տխուր է և ակնկոր, չունի հուժկու կազմ ոչ փառաւոր դիրք, այլ ներքին մեծութեան ճառագայթ մը կը շողայ իւր ճակտին վրայ դերապանծ, որ երկ-

նից հետ դէմ առ դէմ գալ նկրտի գոգցես մրցելու համար նորա շողից հետ անբծութեամբ և փառօք։

Նուաղկոտ է նա և կը հեւայ իբր հիւանդ, ձայնը մաշած լանջացը խորերէն կ'ելնէ, այլ այնպիսի է նորա գեղ, զի կ'զգաս զայն առանց տեսնելու, և կը կըրես ազդեցութիւնն առանց ըմբռնելու. գիտես թէ գեր ի վեր է մարդկային դասէն. այլ չես կարող սահման տալ իւր էութեան ։

Էակ մի է նա՝ որ նշմարին ներքեւ կը խոնարհին աչք որք զհոգին կը դիտեն, որ ձայնին առաջին շեշտերուն կը տրոփէ սիրտն, որ անհունութիւն կը պարունակէ, որ մէն մի շարժմանց ի տես կը յուզուի հոգին, որ գիտէ զգալ, որ ներկայութեան կ'ամբառնայ էակն որ անմահութեան կայծովն է օծեալ, որ ժպիտը տեսնելով կը հաւատայ նա երանութեան, որ առաչանքը լսելով՝ կը տանջուի իւր սիրտ, որ գոգիենցս անըմբռնելի երեքտրականութեամբ կը կապ ։ ընդ նմա, որպէս զի իւր բաժնուելէն երկար ատեն յետոյ, տակաւին զգայ թէ յինքն ազդած է զօրութիւն իմն գերագոյն ։ Իւր խորհուրդներ և գաղափարներ տոգորեալ են նորա արտայայտութեամբք. իւր կարծիք՝ նորա սկզբանց շուրջը կը պարբերին անդադար ։ Այն բառեր որք նորա շրթներէն թռած են, միշտ նիւթ կը փնտռեն յինքեանս ի յայտ գալու համար ։ Այն տողեր որք նորա գրչէն ելած են, զանոնք ինքն արտասանելով գոգցես վսեմացած կ'զգայ իւր անձը, անոնցմէ թռած հուրը զինքը կը ջեռուցանէ, կը վառէ, կը բորբոքէ Քորեբի մորենւոյն նման անծախելի ։ Ջոհողութիւն պատրաստ ոգի մի կը ներշնչէ նըմա, մարտիրոսանալու իղձ մը կը կայլակէ ի նա, և

այդ հոգեկան ազդումն չնաշխարհիկ կը ճանչցնէ իրեն յինքն շարժող աստուածը։

Եւ կը ծնրադրէ երազող հոգին այդ երազին առջեւ վեհապանծ, կարծես այն սրբազան ազդեցութիւնն անծանօթ աշխարհէ մի կուգայ իրեն . . . ։ Խորհրդաւոր տեսիլ հոգւոյ՝ որ սրտառուչ է յոյժ և վսեմ քան զայն պատկեր որ աչաց կ՚ընծայի։ Մ՛վ, քանի չըքնաղ է ընկղմիլ այդ ովկիանին մէջ արբշռութեան, ըղձալ՝ որ այդ հիացումն, այդ պաշտումն հոգիդ ի վեր, դէպ ի վեր կը տանի, զգալ որ բարձրանալու համար միայն կը խորասուզի և մտացդ այդ երեւակայութեան մէջ սրբութենէ զատ ոչինչ կայ։

Ա՜հ, ո՞ր հրաշքն է որ ի քէն բղխած չըլլայ, ո՛ ցօղ սրբութեան, ո՛ ճառագայթ վսեմութեան, ո՛ հուր անմահութեան, ո՛ դու երկնային ոգիդ քերթողութեան։ Դու որ մարդը վայրենի, մարդն անողոքելի նուաճեցիր, որ առ Պարսս Զէնտ-Ավէստա[2] եղար և ամոքեցիր, առ Պրահմանս Վէտա[3] ձեւացար և կրթեցիր, առ Արաբացիս Անթար[4] եղար և թեքեցիր, առ Սքանտինաւեանս Էտտա[5] եղար ու բարւոքեցիր, առ Իսրայեցիս Աստուածաշունչ մարգարէից շրթամբ որոտացիր, իսկ Բէթլէհէմի մսրոյն մէջ, նոյն ինքն մարդ եղար և փրկագործեցիր։ Ո՛ շունչդ Աստուածային, ե՞րբ ծնար դու։

Զապէլ Ն. Տօնէլեան

Բառք: — [1] Հարցուկ։ — [2] Պարսից կրօնական մատեան։ -- [3] Հնդկաց սրբազան մատեան։ -- [4] Բանաստեղծ և պատերազմիկ արաբ։ -- [5] Վէպ դիւցազնական (Սկանտինաւեանց)։

ԳՐԱԳԷՏՆ

Ջահ-իմացականութիւն մ՚է գրագէտն ընկերութեան մէջ։ Երբ այլք կը հերկեն, կը բանին, կը մեքենագործեն, կը տեղափոխեն, նիւթին վրայ և մարդուն վրայ կ՚աշխատին, նա կը խորհի։ Եւ կը խորհի ամենուն համար. իւր խոհերը կը ծրարէ[1] մի քանի թերթերու մէջ և կը նետէ ընկերութեան մէջ. գիրքն է այն, այն դիւթական առարկայն, որ նիւթ է և սակայն համակ հոգի է, որ համր է և սակայն խօսող մ՚է անվերջ, որ հովու մ՚առջեւ կը թռչի և սակայն կրնայ զաշխարհ իր ետեւէն քարշել. գիրքն է այն, այո՛ այսինքն բան մ՚որ կրնայ կայծականց խուրձ[2] մ՚ըլլալ և ոգիները հրդեհել, բան մ՚որ կրնայ փոթորիկ մը դառնալ և ընկերային մթնոլորտը մաքրել, բան մ՚որ կըրնայ փարոս մ՚ըլլալ և ազգերու իւրեանց ուղին ցոյց տալ, բան մ՚որ կրնայ Աստուծոյ շունչը մարմնաւորել և մարդկութիւնը փրկել. գիրքը, այդ մտաւոր հացը, շինողն է այն, գրագէտը։ Ճշմարիտ և մեծ գրագէտը սովորական իմացականութեանց մէջ այն է ինչ որ է գագաթն մի երկնաբերձ լերան. կ՚առանձնանայ այն ամենուն մէջէն, կը բարձրանայ. ամպերն իւր ոտքերը կը պաշարեն, իւր գլուխը կը մխի վճիտ լուսոյ մէջ. անտի՛ արեւը կ՚ողջունէ զաշխարհ, և անտի՛ կ՚իջնեն ջուրք որք կը թրջեն և ծաղկամբք և պտղովք կը բեղմնաւորեն զդաշտս։ Մին կը տաղերգէ, և սրտից կարծրութիւնը տեղի կուտայ գորովական վեհ զգացմանց. միւսը կը վարդապետէ, և մտային գիշերոյն մէջ

կը ծագի մի նոր աստղ. սա կը պատմագրէ, և անց-
եալը կը կենդանանայ. նա կը վիպասանէ, և խոհա-
կան դէմքեր կը հրապուրեն զմեզ և կ'ազնուացնեն. —
մերթ լոյս, մերթ յոյս, մերթ ոյժ կը քաղէ մեր հոգին
հաղորդակցելով այդ մեծ հոգւոց, և միշտ կը վայելէ
ազնուագոյն և օգտակարագոյն հաճոյքն։ Ճշմարտին,
բարւոյն և գեղեցկին հաղորդիչներն են. այդ մեծ ճայ-
ները հա՛րկ է որ լինին ընկերութեան մէջ. «Յառա՛ջ»
կը գոչեն նմա յար։ — Օրհնեալ ըլլայ գրագէտը։

Ռ. Ց. Պէրպէրեան

Բառք : — [1] Խոհերը ծրարել, կը նշանակէ՝ միտքը, գրել բա-
ցատրել ։ — [2] (Տե՛ս Ի) ։

ՎԱՆԱՅ ԱՅԳԵՍՏԱՆՔ

Վանայ այգեստանք՝ որ տեղական բարբառով կ'ըս-
ուին եգեստար, բնութեան և բնակչաց ձեռքով վայել-
չագեղ զարդարած երանաւէտ վայրեր են, ուր իւրա-
քանչիւր տուն իրեն կից ունի ծառաստան, այգեստան,
բուրաստան, և իր դրան առջևւ փողոցին երկու ե-
զերքը՝ առուներ ջրալից, որոց ափերը կարգաւ տըն-
կուած են սաղարթախիտ[1] մանրատերեւ ուռիներ,
տեղ տեղ ևս բարտին[2], կաղամախ, հացենին, թե-
ղին[3]։ Փողոցներու մէջ տեղը՝ հասարակաց ընդարձակ
ուղին, և ճղաղարդ ծառոց թեւերն ու տերեւները այս
և այն կողմէն իրարու գրկուած խառնուած, սքանչե-
լի հովանոց կը կազմեն անցորդաց, և որոց մէջէն ա-
րեւու ճառագայթները մանր մանր հողմածըփիկ աստ-
ղերու նման կը ծագին գետնին վրայ, անցնողին կամ
նստողին գլխուն ու երեսաց վրայ ծածանելով, ինչ-
պէս խաղաղ գիշերուան մը մէջ լուսնոյ հով ճաճանչ-
ները կը փայլեցնէ զեփիւռը ծովուն ափանց մօտ ե-
ղած նօսր ջրերուն ծոցիկը։

Նոյն ծառերը որոց կանանչ ու դալար վարսեր կ'օ-
ծանին օդին ցօղով և արեւուն ջերմով՝ իրենց արմատ-
ները ի գնացս ջուրց կ'ուռճանան. ջուրք խոխոջելով,
գըլգըլալով կ'անցնին, լզելով այն ծառոց ոտները, ո-
ռոգելով իւրաքանչիւրին սահմանեալ այգին, պարտէ-
զըն ու բուրաստանը, մատակարարելով առ հասարակ
տանց ի լուացումն, ըմպելիս և առ ամենայն պէտս։

Այն տեղի առաւօտը՝ ոչ արեւածագումն է, և ոչ
քաղաքակրթեալ տեղերու պէս՝ արեւածագումէն քա-
նի մը ժամ ետքը. այլ՝ երբ լուսոյ Աստղն[4] իր գլու-
խը կը բարձրացնէ Վարագայ Գալիլիայէն, վայրիկ մի
ևս՝ և ահա կը հորիզոնանայ Շուշանից գագաթան
Ջիաթունւկին վրայ՝ ուր Կարմրուորայ վանից գմբէթի
խաչն առաջին անգամ բարիլոյս կուտայ կառնու, և
մթնանշմար կը փայլկտայ. այս վայրկենիս Այգեստան-
եայց եկեղեցեաց ժամհարները տանիքն ելած երեսնե-
րը երիցս կը խաչակնքեն, «գօղու ժամ» կը զարնեն—
դեւերը կը հալածին և գազանները որջերը կը քաշուին։

Արուսեկին ծագումը և ժամհարի կոչնակն՝ ընդ-
հանուր ազդեցութիւն կ'ընեն մեր աշխարհի բնակչաց.
ընդհանուր նշան է այդ կէտը, այդ պահը սթափելու

ի քնոյ։ Ճիշդ այն րոպէին երկրագործին գոմէշն ու եզն իրենց խոնջանքը անցուցած լինելով, ընկողմնած տեղէն փքալով փնքփնքալով յոտին կը կանգնին. կովըն իր բառաչը կ'արձակէ, այծը կը մկմկայ, մաքին կը բռայ, ձին կը տրոփէ և կը վրնջէ, էշն իր անձոռնի զռռոցը կը փչէ։ Աւագ մշակն արդէն ելած է, մշակները իրենց արգելէն[5] վար կ'իջնեն, ջուր, խոտ և դարման կը մատակարարեն։

Ճիշդ այն րոպէին՝ երբ Վանայ երկնասասան եկեղեցեաց կոչնակները որոտալից կը հնչուին՝ ագլորն իր թեւերը թափ ու ծափ տալով՝ իր «կուկուլիկն» կը կանչէ. և որովհետեւ տուն չկայ որ ագլոր չունենայ, — ագլոր՝ որ Արարչի շինած ու լարած ոգեւոր և կենդանի ժամացոյցն է, որ անվրէպ իր վայրկեաններուն կը հսկէ ու իր պահուն կը կանչէ և իր իմաստութեան հետ ունեցած գեղեցկութեամբն ալ փառք անձին կը համարի՝ անսխալ և անթերի կատարել իր պաշտօնը, որով և իր Արարիչը կը փառաւորէ, — այսպէս խուռն բազմութեամբ ձայնից ագլորներուն՝ ընդհանուր աղաղակաւ կը լցուի բնակչաց տուն ու թաղը, կը դղրդին ականջները։

Գ. Վ. Սրուանձտեանց

Բառք։ — [1] Խիտ ճիւղեր։ — [2] Հագնի ժառ։ — [3] (ք–բ–դ–ճ)։ [4] Լուսոյ Աստղ, կը նշանակէ՝ Արուսեակ։ — [5] Ախոռի մէջ շինուած բարձրաւանդակ։

ՀՈԳՒՈՑ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ի ՄԱՀ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ

Եղբայրներ,

Այս խորհրդաւոր լռութիւնը որ զմեզ կը հրջապատէ, այս արտասուահիւս տխրութիւնը որ մահի խորշակին պէս կը թառամեցունէ ամեն ժպիտ, այս պատերը որոց վրայ մի սեւ ձեռք անցած կը թուի, այս մերթ ընդ մերթ լսուող անյուսութեան սրտաբուղխ հառաչները, այս մարած աչքերը՝ որք մի ալխողորմ բողոք արտայայտող երկնալից[1] դէպը առած են, և ցերեկ ատեն պլպլացող այս գիշերային ջահերը՝ որք մի վաղամեռիկ պատանիի կեանքի առաւօտին հետ մահի երեկոյին խառնուրդը այնքան ճշդութիւնով կը բացատրեն, այս ամէնը, աւա՜ղ, արդէն բաւական պերճախօս է համոզելու համար թէ մի կորուստ կայ. և այս սուգի վերմակին տակէ դուրս սլացող անխորշում ճակատը կը յաւելու թէ կորուստը տարաժամ է . . . ։

Մարդ մի տեսակ յամառութիւնով կ'ընդունի այն կորուստը զոր նախագուշակած է. իսկ լքումով և յուսահատ կամակցութիւնով կ'ընդունի զայն՝ որում չէր մտար։ Վիշտը՝ որոյ բեռին տակ ձեր ճակատները կը հակին՝ այնչափ աւելի դառն է՝ որչափ անակնկալ. և ես որ չեմ կրօնաւոր, չեմ գար զձեզ սմա համար նախատել. կ'ուզեմ ձեր կսկիծը մի պահիկ աճեցունե-

լով իսկ ամոքել անզգալապէս, անշնչացած պատանիին ազնիւ ազնիւ յատկութիւնները յիշելով. զի «կսկիծը յուշ կ'ածէ» ասաց մի հանճար։

Ֆինճանճեան պատանին ի նոցանէ էր՝ որոց օժիտ կամ ժառանգութիւն է բարութիւնը։ Իւր ազնիւ եւ ամբիծ սիրտովը աջողած էր մագնիսել իւր ընկերակիցներուն համակրութիւնը, որպէս պիտի յաջողէր անշուշտ ապագային մէջ՝ երբ ընկերական բազմածուփ յորձանքին մէջ խառնուէր։

Իւր մանկական ձախողութիւններուն մէջ արի, դէպ մի գերագոյն ճակատագիր կը թուէր սլանալ իւր հոգին. հազիւ նոյնչափ կարեւորութիւն կ'ընծայէր իւր աջողութիւններուն՝ որոց լոկ մի վաղանցիկ ժպիտ կ'արժանիէր, սոքա պատանի ուսանողներու քով հազուագիւտ յատկութիւններ են, որք արդէն նորա ապագայ մեծութիւնը կրնային երաշխաւորել։ Իւր անարատ ոգին, մի բարեպաշտ մօր ծունկերու խորանին վրայ ընտելացած լինելով՝ կրօնական սքանչելի զգացումներու հետ, յաւիտենականին բոլորանուէր սպաս հարկանելն էր իւր գլխաւոր հաճոյքը, և աստուածսիրութեան բուրվառին մէջ յաւէ՛տ ծխող նա մի խունկ էր անսպառ. այս սուրբ վայրերը իւր աղօթքներուն հրեշտակային շունչովը զմռսուած են տակաւին։

Մի մեծ ապագայի նախատօն՝ այս ներկայն է՞ր ոչընչանայ տարաժամ. է՞ր դիակնանայ այս ճակատը՝ որ գործակից պիտի կանգնէր մարդուն վերածնութեան. է՞ր, մինչ դու իսկ, ո՛վ Երկին, այդ մեծ գործին կ'սպասես անհամբեր։ Նախախնամութիւնը, սոյն տիեզերական մայրը, որ չնչին թռչնեկին լերկ[2] թեւերուն փետուր կը հայթայթէ՝ զայն պահպանելու համար ցուրտէն, է՞ր գերեզմանին յաւիտենական ցրտու-

թենէն չպահեց զքեզ, ո՛վ պատանի. ապրելու համար քեզ կեանք տալէ յետոյ՝ է՞ր մահէն չազատեց զքեզ. ա՜հ, է՞ր։

Ըզքեզ իւր փառքը երգելու համա՞ր միթէ խլեց մեր գիրկէն, ո՞չ ինքն է որ բիւր քերոբներ ունի շուրջանակի. և ի՞նչ հարկ քո երգերուն, մինչ ամեն վայրկեան անթիւ մրմունջներ կը վերասլանան երկրէս... և է՞ր տալ զայն և ետ առնուլ նոյն ժամայն. ի՛նչ, զղջացի՞ր զայն ստեղծելու, ո՛վ երկնային իմաստութիւն։ Ա՜հ, հո՛ս է որ իմաստասէր կը խաչաձեւէ իւր բազուկները, կուրծքին վրայ կը հակէ գլուխը և կը լռէ երկնապիշ, նա՝ որ չգիտէ շլանալ, տկարանալ, և մանաւանդ պապանձիլ...։ Հո՛ս է որ կրօնն իսկ, մահիճին և դագաղին վրայ թեւատարած այս սփոփի հրեշտակը, իւր անշարժ պատուանդանին վրայ խախտիլ կը թուի, և մեր վիշտը մեղմելու տեղ՝ նոր չիթեր կը յաւելու մեր արտօսրներու առուակին մէջ... — օ՜հ, քրիստոնեայ լինելէ յառաջ մարդ եմք մեք...։ Հո՛ս, հո՛ս է որ՝ կամ կոյր հաւատ՝ կամ յուսահատ տարակոյս կ'ստանայ մարդ։ Ստեփաննոս, տուր մեզ մի մաս այն հաւատէն որ այնքան առատ էր քո մէջ։ Բայց անօգուտ են այս մարդկային բացագանչութիւնները, թերեւս, ուրիշ շատերու պէս, մի անթափանցելի գաղտնիք է այս, որոյ վրայ հոս ճառել ներելի և կարելի չէ ինձ։

Սակայն մի գիսաւորի պէս անցաւ նա մեր հորիզոնէն, եղբայրներ, օգուտ քաղեմք ուրեմն այն լոյսէն զոր իւր ետեւ կը թողու։ Իւր վարքը կեանքի անապատին մէջ մի լուսեղէն սիւն թող լինի մեր առջեւ. իւր յիշատակը թող մեր սիրտերը օծէ, և մի մատեան լինի մշտաբաց՝ որոյ առաքինաւէտ էջերը ընդօրինա-

կել ջանամք այս կենցաղին մէջ, ուր, աւա՜ղ, շատ պէտք ունիմք Մենտորներու․ և թէ այսպէս վարուիմք մի փարոս պիտի հանդիսանայ Ստեփաննոս, որ իւր կեանքի Ովկիանին եզրը մի նշոյլ առաջին սփռելով չիջաւ՝ մեր կեանքին մէջ շքեղագոյն մի երկրորդ ցոլացում սփռելու համար ։

* * *

Բառք. — [1] Աչքը երկինք դարձուցած ։ — [2] (Բէ-յ-է-ւ) ։

ՎԱՐԺԱՊԵՏՆ

Մեծ գործաւոր մ'է ան, վարժապետը․ կը կռէ կը դարբնէ անդուլ, ի՞նչ է կռածը, ի՞նչ է դարբնածը․ — միտք և սիրտ կը կռէ, գաղափարներ և զգացումներ կը դարբնէ ։ Կոշտ, տձեւ, մթին է հոգին՝ երբ կ'երթայ նորա ձեռքին մէջ․ աստուածային է գեղափայլ երբ դուրս կ'ելնէ անտի․ թեւ չունէր, հիմա իրենն է միջոցը․ ազատաթեւ կը սաւառնի դարուց եւ աշխարհաց վերեւ, կը թեւածէ անհունին մէջ ։ Աշխարհ աղջամղջին քաոս մ'էր այդ մոքի առջեւ․ այդ գործաւորը ղամպար մը վառեց նորա մէջ, և ահա քաոսն լուսաւորեցաւ, պարզեցաւ, և ի յայտ եկան արարչագործութեան հրաշալիք իւրեանց ներդաշնակ և անյեղլի օրէնքներով ։ Վայրագ ակնարկներ կը նետէր այդ

հոգին իւր նմանեաց վրայ, որք թշնամիներ կ'երեւէին իրեն․ ո՜վ յեղաշրջում, ի՜նչպէս գորովագին կը շողան հիմա իւր աչկունք, ժպիտ մ'ունի ամենուն համար սիրոյ և ներողութեան․ մարգարիտներ կան իւր աչաց մէջ, քան ամէն այլ մարգարիտներ թանկագին, — այսինքն արցունքներ զորս գութը կը հանէ սրտէն, եղբայրներ կը տեսնէ անդ ուր մերթ ոսոխներ կը նշմարէր, ինչ որ ոճիր պիտի լինէր գուցէ՝ կը լինի անդ ի նմա դիւցազնական առաքինութիւն ։ Ո՞վ կը գործէ այդ յեղաշրջում․ — ա՛ն, վարժապետը, ամէն օր ծըռած այդ հոգիին վրայ, կ'աշխատի նա տաժանագին, այդ հոգւոյ ադամանդը պէտք է զտել այն աղտերէն, այն կոշտ կեղեւներէն որք կը պատեն զինքն, և յետոյ, պէտք է բանիլ անոր վրայ, յղկել, ողորկել, երեսակներ յօրինել, որպէս զի իւր ամէն կողմերով փայլփլի ճշմարտութեան և առաքինութեան արեւուն դիմաց, որպէս զի ճաճանչն՝ որ կիյնայ նորա վրայ՝ բեկբեկելով արձակի իւր չորս դին ։ Ո՛հ, խոնարհ է այդ էակ․ իւր կեանք դրեթէ խեղճ է միշտ, իրեն համար չեն փայլիր ոսկին ու արծաթն, և կառքերն չեն թաւալիր իրեն համար․ չորաբեկ հաց մ'է յաճախ իւր ընթրիքն, բայց իւր խոնարհութեան մէջ մե՛ծ է այդ էակ, նա մարտիրո՛ս մ'է յառաջադիմութեան, անոր արեան գնով կը քայլէ մարդկութիւնը․ ածուխն է որ կ'այրի քաղաքակրթութեան մեքենայն դարձնող շոգին արտադրելու համար ։ — Օրհնեա՜լ ըլլայ վարժապետը ։

Ռ. Թ. Պէրպէրեան

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՐԻՉ

Ո՞ւր են այն օրերը, ուր ինչ որ գրէ մարդ՝ թարմ ու զովացին բան մ'ունի, առաւօտեան չունչին պէս ուր այնքան կ'ախորժի միտն արթուն մնալ և երեւակայութիւնն ալ վառվռուն, երբ միտքը դեռ չէ գօսացեր ու երեւակայութիւնն ալ մարեր, կամ թէ խուսացեր ու ճապք ու արհաւիրք չեն յաջորդեր սիրուն տեսիլներու. և ո՞ւր գրիչը, գրիչն՝ դրուն ծայրը կարծես թէ հանք մը կայ ներշնչութեանց և որ կը տարածէ յանգէտս և յանզգաստս թուղթին վրայ այնպիսի մտածութիւններ, խորհուրդներ, չեշտեր, և շող և երփն և խօսուն թրթռուն պատկերներ՝ որոնց վրայ գրողն ապա ինքն կը զարմանայ՝ թէ ո՞ւստի երեւան ելան. զարմանալի է գրչին այս կարողութիւնը, նիւթական բան մը՝ որ կը հոգեւորի. և իրաւունք ունին Տաճկաց գրագէտները՝ որ այնքան կը մեծարեն զայն — և մենք պէտք է մեծարենք, եղէգն ըլլայ թէ սագի փետուր: Օրհնեալ ըլլայ գրիչը. եթէ անպիտան ալ է ուրիշներուն համար, միշտ օգտակար է գրողին համար: Նա միայն կը ներէ մեզի կարդալ ինչ որ գրեցին մեր ներսի դին արկածք կենաց՝ և անոնց վրայ խորհրդածութիւնք, ընթերցմունք և այլ հաղորդակցութիւնք իրաց և անձանց հետ, և ինչ որ գրեց ի յաւիտենից աներեւոյթ ձեռք մը անեղծանելի գիրերով . . . Նա միշտ կ'սփոփէ մեզ և երբէք չամչցներ՝ եթէ գրողը ինձի պէս քաջութիւն ունենայ ժամանակէ մը ետքը

գրածն ի հուր դատապարտելու: Հապա ինչո՞ւ կը գըրես հիմա, ու կը տպես, ըսեն ինձի, չե՞ս գիտեր թէ տպելն անմահացնել է: Ի՞նչ, անմահացնե՞լ է հանապազօրեայ թերթի մը մէջ բան տպելը. բայց հանապազօրեայ թերթ մը առօրեայ կեանք մը ունի միշտ. օրագիրը կը կարդաս և կարդալէդ ետքը ինքնիրեն կարծես թէ կ'իյնայ ձեռքէդ, և օ՛չ, թէ կարդացածըդ ալ մէկտեղ չ'իյնար յիշողութենէդ:

Վահրամ
Գ. Ս. Օտեան

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

Ժամանակին մշտնջենական հոսանքն հուսկ ուրեմն հասցուց զմեզ Նոր Տարւոյ մը լուսափայլ եզերաց: Հանդոյն ծայրակարմիր արեգական՝ որոյ ճաճանչներն լուսով կ'ողողեն մթութեան վերջին եզրերն, և որոյ բոցեղէն գունդը յաղթանակաւ դուրս կ'ելնէ գիշերոյ մռայլէն: Նա կը բարձրանայ և կը տարածէ իւր հուժկու թեւերն ողջոյն աշխարհի վրայ: Նորա ափերուն մէջ կայ մահ և կեանք, խնդութիւն և սուգ, ժպիտ և արտասուք, օրհնութիւն և անէծք: Եւ քանի՞ն արագ և լռին հասաւ այն մեր վրայ: Ողջոյն տարին վայրկենի մը նման անցաւ և անցելոյն յաւիտենական անդունդին մէջ խորասուզեցաւ, և յորժամ Նորա մէն մի սակի վայրկեաններն կուգային և կ'անցնէին մեր վրայէն,

ո՞վ երբէք լսեց նոցա ոտից ձայնն։ Յիրաւի ազդկալից ժամեր և ազդկալից վայրկեաններ կան կենաց մէջ, բայց աղմուկն մերն է և մարդկային։ Ժամանակն կը սահի կ'երթայ առանց աղմուկի, և առանց շշնչեան, և այսպէս կ'անցնին տարիներն և դարերն յաւիտենական անցելոյն մէջ թաղուելու։ Բայց ո՛հ, այս լռութիւնն քանիօ՞ն ազդու և խորհրդալից է։ Տիեզերաց մէջ ձայն միայն այն չէ որ մեր մարմնեղէն ականջին կը հասնի։ Կայ մի լռութիւն որ ձայներուն ամենէն բարձրն է, և ժամանակին այս անբարբառ ընթացքը ամենէն հզօր ձայնն կը հասցնէ մեր հոգւոյն՝ եթէ միայն կամիմք լսել զայն։ Այս անյեղլի[1] և անընդհատ ընթացքն, այս յաւերժական և „անդիմադրելի հոսանքն՝ որ կը տանի նաև իւր հետ մեր կենաց թանկագին վայրկեաններն, նոյն իսկ իւր լռութեամբն ամենէն ազդու կերպով կը խօսի մեզ, և կրնայ լսելի լինիլ ցնծալից խրախճանաց և խնդութեան աղաղակաց մէջ իսկ։ Այս խորհրդալից ձայնն առաւել յստակ և որոշ է, յորժամ կ'աւարտեմք ժամանակին գլխաւոր բաժանմանց մին։ Տիւք և գիշերք, շաբաթք և ամիսք, տարիք և դարք մեր կենաց ճանապարհին վրայ մղոնաքարերու կը նմանին, որք կ'ազդարարեն մեզ թէ՝ ինչպէս հետզհետէ կը մօտենամք մեր ճամբուն վախճանին։ Առանց այս չափերուն պիտի նմանէինք ովկիանոսի խորութեանց վրայ առանց կողմնացոյցի և առանց աստեղաց նաւարկողներու։ Ծերութիւնն պիտի հասնէր մեր վրայ դեռ անոր պատրաստուելու համար խորհուրդ չունեցած։ Այսպէս, Նոր Տարին նշանաւոր մղոնաքար մ'է մեր կենաց ճանապարհին վրայ և նշանաւոր դասեր կրնայ տալ մեզ, անոր հասած ատեննիս ժամանակին լուռ հոսանքն առաւել ազդուապէս կը

խօսի մեզ, և բոլոր մահկանացուք պարտին ունկն տալ այն ձայնին։

Եւ այս ձայն՝ նախ կը խօսի մեզ անցելոյն վրայ, կ'ազդարարէ մեզ մեկին ձայնիւ թէ՝ անցաւ տարի մը ևս, և թէ այս տարւոյն նման կ'անցնի մեր ժամանակն անընդհատաբար։ Տարւոյ վերջին գիշերուան մէջ ո՞վ չզգար խորհրդաւոր ահաւորութիւն մը, և երբ կէս գիշերուան ժամերն կ'սկսին անցնիլ, ո՞չ ապաքէն որպէս թէ կը լսեմք ժամանակի զանգակն՝ որ հնչիւնն հողմոց թեւերուն վրայ կը տարուի և կ'ազդարարէ թէ տարին մեր յոյսերու, մեր բաղձանաց և մեր գործոց տարին՝ վախճանած է։ Ունկն դրէ՛ք, միթէ յուղարկաւորական զանգակի տխրագին ձայնն չէ՞ այն, և թէպէտ թաղման հանդէս չկայ, ո՞չ ապաքէն ողբագին ձայներ կան օդին մէջ, ո՞չ ապաքէն լուսնի ճառագայթ թախծագին լուսով մը կը հանգչին վտակաց և անտառաց վրայ, իբր թէ տժգոյն և անարատ պատանք մը ձգելով անոնց վրայ։ Եւ ո՛վ կրնայ չխորհիլ ժամանակին սրընթաց և անընդհատ արշաւին վրայ, ո՞վ կրնայ չը մտածել յայնժամ թէ՝ այսպէս կ'անցնին նաև մէն մի վայրկեանք մեր կենաց, տանելով իրենց հետ անգին պատեհութիւններ, մեր զանցառութիւններն և յանցանքներն՝ ինչպէս նաև մեր բարութիւններն։ Վայելուչ է ուրեմն որ կանգ առնումք, և գէթ այսպիսի ժամանակաց մէջ հարցնեմք մեր անձերուն թէ՝ ո՞ւր կ'երթամք, ի՞նչ է մեր կենաց վախճանն։ Տարին կ'անցնի, և իւր հետ կ'անցնին և կը վերջանան բազմաթիւ կեանքեր. շատ երջանկաւէտ երազներ իւր հետ յօդս կը ցնդին։ Նա իւր սրարշաւ ընթացից մէջ իւր գաւազանն կը շարժէ գեղեցիկներուն վրայ, և նոքա ոչ ևս են, կը դնէ իւր թարշամեալ ձեռքն զօ-

բաւորաց վրայ՝ և ամբարտաւան կերպարանքը կը կործանի, բոցավառ աչքը կը մթննայ, խրախճանաց տուներն կը մոնէ և խնդութեան աղաղակներն ողբերու կը փոխէ ։ Անողոք ժամանակ · ի՛նչ կարողութիւն կարէ կասեցնել զայն երբէք իւր լուին արշաւանաց և աւերմանց մէջ ։ Յառաջ կ'ընթանայ այն յաւերժաբար, և երբէք դադար չառնուր ։ Անտեան լերանց այն գոռոզ թռչունն, Գոնտորն, որ կարող է սաւառնիլ երկնից անչափելի խորութեանց մէջ կամ խոյանալ ընդդէմ հիւսիսային մրրկաց կատաղութեան և ողողել իւր փետուրներն որոտմանց բնակավայրին մէջ, երբ հասնի գիշերն՝ իւր լայն թեւերն կ'ամփոփէ և գլուխը կը խոնարհեցնէ սեպացեալ ժայռի մը վրայ քնանալու · բայց ժամանակն չճանչեր, ո՛չ քնոյ և ո՛չ խոնջութեան ծանրութիւն, եւ գիշերոյ խորին մթութիւնըն չղթայ չունի կաշկանդելու նորա յառաջընթաց թեւերն ։ Ժամանակն այն՝ որ գերեզմաններ կը շինէ, տռանց կանգ առնելու յառաջ կը մղէ իւր մոլեգին ընթացքը աւերմանց մէջ ։ Սակայն ո՞րքան բերկրալի է մեզ խորհիլ թէ՝ Աստուած տէր է նաեւ ժամանակի եւ յաւիտենականութեան ։ Եւ ի՛նչ անբաւ յագուրդ կ'ընդունի մեր հոգին, երբ յառաջընթաց ժամանակին բոլոր աւերմանց մէջ, կը գտնէ Տէր մը եւ գթած Հայր մը որ իբր յաւիտենական Վէմ մը կը բարձրանայ այս ծփալից ծովուն մէջ ։ Բի՛ւր երանի անոր, որ գիտէ սիրել զԱյն եւ դնել իւր վստահութիւնն Անոր վրայ · բի՛ւր երանի անոր որ նուիրած է իւր սիրտն այն մեծ Փրկչին որ իւր ափին մէջ ունի մահն եւ կեանքն, ժամանակն եւ յաւիտենականութիւնն ։

Ց. Ճէնիզեան

Բառք : — [1] Անփոփոխ ։

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾԻՆ ՄԱՀԸ

Անաստուածին կ'իմացունեն թէ պարտի մեռնիլ ։ Այս վերջին վայրկեանին մէջ ի՞նչ կ'անցնի նորա մտքէն ։ Կուզեմ որ, գրեթէ անկարելի բան, խեղդած լինի խղճին խայթն, եւ բնաւ տարակոյս մի չահարեկէ իւր թերեհաւատութիւնը · սակայն, սորա համար, աղա՞տ է ի սոսկմանց եւ յանձկութեանց ։ Հարցէք որ տեսած է զանաստուածն իւր մահուան անկողնոյն մէջ, ոչ թէ բռնուած այն սաստիկ հիւանդութիւններէն մէկէն որոց արդիւնքն է դադրեցնել հոգւոյն պաշտօններն, այլ տակաւին այնպիսի վիճակի մի մէջ յորում կատարելապէս կը վայելէ իւր բարոյական կարողութիւններն, եւ գրեթէ ընդհուպ հոգին պիտի փչէ ։ Կենդանատիպ պատկերն անոր զոր պիտի կորուսանէ, կը գրաւէ օրհասականին միտքն ։ Նա յարաբերութիւններ եւ սովորութիւններ ունէր, հազարաւոր կապերով որք արդ միահաղոյն կը լուծուին, միացած էր կենաց խորտակո՛ւմն ահաւոր որ յանկարծ անջատելով զհոգին այն ամէն բաներէն զորս կղկաթ[1] կաթողի էր, կը թողու զայն միայնակ եւ կարեվէր՝ անծայրածիր դատարկութեան մի մէջ ։ Այն անյատակ անդունդն որ պիտի իջնէ նա, այն յոգնատխուր միայնութիւնն, այն յաւիտենական լռութիւնն, այն ցրտասարսուռ քունն, այն գիշերն անարշալոյս, այն զրկումն յամէն բարեաց, հանդէրձ երջանկութեան մի անընկճելի տենչանօք · այս ամէն գաղափարներն

եւ այլք բազումք ոչ նուազ թախծալիցք, կը ծանրանան այս եղկելի հոգւոյն վերայ, վեր ի վայր կը յուզեն զայն, կը կեղեքեն և չարալլուկ տանջել կ'ըսկըսին զայն։ Այլ ի՞նչ ըսենք զիւր վիճակէն, եթէ դոյզն տարակոյս մի ունենայ այն սկզբանց վերայ զորս ինքն իրեն ստեղծած էր։ Ի՞նչպէս կարելի է նկարել այն անձկութիւններն, առ անյուսութեան կիսահեղձիկ վիշտերն, եւ այն ահարեկ նայուածքն որ ամենուրեք ուրիշ բանի չհանդիպիր բայց միայն անմխիթար անցելոյ մի եւ անյոյս ապագայի։ Յայնժամ ոչ եւս կը տարակուսի զոչնչէն. ընդհակառակն զայն կը կոչէ իւր բոլոր իղձերովն, եւ ընդ վայր կը կոչէ զայն. յաւիտենականութիւնն" եւեթ կը պատասխանէ նմա։ Զգենք վարագոյրն այս քստմնելի տեսարանին մնացած մասին վերայ, եւ դժոխոց թողունք իւր գաղտնիքն։

Լամընէ (*)

Բառք. — [1] Կարօտած։

(*) Լամընէ (աբբայ), ժԹ դարուս գաղղիացի նշանաւորագոյն գըրիչներէն մին։

ԵՐԿՈՒ ԴԱԳԱՂՆԵՐ

Եկեղեցւոյ զանգակն արդէն կը հնչէր ընդհատ ընդհատ. տաճարն համակ լուսազարդ՝ տխուր վեհութիւն մը կը բուրէր խառն ընդ խունկս առաւօտին. երկու մեծ կերոնք սեաւ շղարշիւ պատած կը վառէին դագաղի պատուանդանին երկու կողմն, արծաթի հսկայ աշտանակաց վրայ. մեծ ջահն ի վերուստ կը ճառագայթէր հարիւրաւոր մոմեղինօք. աւագ խորանն լուսոյ մէջ կը ծխայր. բոցաճաճանչ սպասուց և շողշողուն անօթոց կը ցոլանայր փայլն չուրջանակի. իւրաքանչիւր սրբոյ պատկեր ստացած էր նոյն օր իւր ձիթոյ բաժինըն, որպէս այն թէ մեծապայծառ հանդիսի մը կը մասնակցէին բոլոր երկնային զօրութիւնք։ Երեք զարդարուն թիկնաթոռք, տաճարին մէջտեղ անդաստանի գորգին վրայ դրուած, նշանակ էին երից եպիսկոպոսաց առաջնկայութեան։ Արդէն իսկ եկեղեցւոյ գաւթին մէջ արանց, կանանց և մանկտւոյ ամբոխ մը խռնած էր, որք անձայն անշշուկ կ'սպասէին թափորին գալստեան։

Եւ ահա կ'առկայէ զանգակի ղօղանջիւնն. յուղարկաւորութեան թափօրն կը մտնէ. նախ երկու ժամակոչք ներս կը մտնեն չտապաւ հանդերձեղինաց ծրարներ շալկած. ապա տասներէց սգակիր քահանայն, որ գրեթէ չնչասպառ կը դիմէ դէպ ի գաւիթն, և լուսարարի օգնականին որ կանգնած էր սեղանին վրայ՝ կը գոչէ բարձրաձայն «չ'վառած մոմ չ'մնա՛ր. արծաթապատ աւետարանն հանեցի՞ք. լուսարարն ո՞ւր է»։ Երկու վայր-

կեան եւս՝ և ահա գաւթի վանդակաւոր երկաթի դըրունք կը ճռնչեն ծխնեաց վրայ, և ամբոխն կը խուժէ ի ներքս։ Թափօրն արդէն ժամանած է տաճարի դրան առջեւ. ոստիկանք ոմանք և թաղապետական պաշտօնեայք, սպիտակ ձեռնոց ի ձեռս, աւագ դրան մոից մօտ կանգնած երկուստեք, անց կուտան սպասակրաց, դպրաց և քահանայական դասուն, որում կը հետեւին դագաղաբարձք և տէարք ու մերձաւորք մեռելոյն, հանդերձ հետեւորդ խուռն բազմութեամբ։ Տաճարի վեհութիւնն հասած է ի կատար. սկսեալ նախագահ Սրբազանէն մինչեւ յետին դպրիկն՝ ամենեցուն դիմաց վրայ մածեալ է դառն տրտմութիւն գո՛գ[1] թէ սրտաբուղխ։ Արարողութիւնն կ'սկսի մեծավայելուչ հանդիսաւորութեամբ. ընթերցմունք և շարականք ծանր ծանըր, հատիկ հատիկ. զոյգ բուրվառաց դաշնակաւոր շնկոյն, գեղեցկաձայն դպրաց գեղգեղանաց հետ խառն, սրտայոյզ կը յօրինեն ժամերգութիւնն, մինչեւ արտօսր իջուցանել յաչաց. խնկոց ծուխն կը ծառանայ դէպ ի գմբէթ տաճարին, և իւրաքանչիւր ոք խորին սրտցաւութեամբ թուի հոգւոց հանել ընդ կորուստն ողբալի։ Երկոտասան վայելչազգեստ երիտասարդք, մոմակիրք և ծոպակալք, կուգան կը կանգնին դագաղի երկու կողմն, և ապաժաման[2] վարդապետք ոմանք և քահանայք հետզհետէ շուրջառ զգենլով՝ տեղի կ'առնուն յատենի անդ ըստ իւրաքանչիւ կարգի։

Յաւարտ արարողութեան՝ ի բեմ կ'ելնէ մին յեպիսկոպոսաց։ «Զի՞ է զի թառամեցար վաղ, շուշա՛նդ անբիծ.» այս է բնաբան դամբանականին։ Սրբազան բեմբասացն անհնարին պերճախօսութեամբ կը թուէ մեռելոյն բարեմասնութիւնները, որոց գիտակ էր մօտոյ. գրականութեան բուրաստանէն լիաբուռն քա-

ղելով վարդ ու յասմիկ, քրքում[3] և մանուշակ՝ կը յօրինէ իւր ներբողեան պսակն ի հիւս ճակատու վաղաթարշամ զրաւելոյն։ Կուգայ վայրկեան, ահաւոր եւ վսեմ, յորում երկինք և երկիր կը դղրդին բանիբուն ատենախօսին շրթանց վրայ, և պահ մը կը խռովի հանդիսատն առաքելոց և մարգարէից։ Տաճարն կը հնչէ ի հիմանց, որպէս թէ բոցաշունչն Եսայի գոռայր ի բարբառ ահագնագոչ. «Լո՛ւր, երկին, և ո՛ւնկն դիր երկիր։» Վերջաբանն է յոյժ սրտայոյզ. «Երթ բարեաւ ուրեմն, ոգիդ չքնաղ, որ եղար տիպար ուսումնասիրութեան, տիպար համեստութեան, տիպար առաքինութեան։ Անո՛յր առնէր ոք զգլուխ իմ շտեմարանս ջուրց բազմաց, և զաչս իմ յորդ աղբերս արտասուաց, և լացի դառնապէս ի տուէ և ի գիշերի՛..»

Հուսկ կը լռեն շրթունք սրբազան բեմախօսին, որ դառնալով դէպ ի խորանն՝ կը մրմնջէ վերջին Հայրմերըն դողդոջուն ձայնիւ։

Քանի մի վայրկեան յետոյ թափօրն վերստին կազմուած է. զանգակն միւս անգամ կը ղօղանջէ տխրագին. դագաղակիր կառքն, ձեանն անգամ սգազգած երբնագոյն ծաղկաշատ պսակօք աղխաղեալ[4], կ'ընթանայ առաջոյ, և յուղարկաւոր կառաց շարք մը կ'երկարի զհետ ի շաւիղ անուոց և ի դոփիւն երիվարաց։

Նոյն չքեղ տաճարին մէջ, յորում կը կատարուէր յուղարկաւորութեան այդ հոգեյոյզ հանդէսն, երեք ամիս յետոյ դարձեալ մեռելական արարողութիւն մը տեղի ունէր այլգունակ հանգամանօք։ Ցայգուէ անտի կը ցօղէր երկինք անձրեւ մանրացօղ, որպէս այն թէ կը հոսէր արտասուաց ամենափիւռ շիթեր ի ցոյց վըշտակցութեան։ Երկինք կը բանայր իւր գթութեան և ողորմութեան դուռն, երբ աշխարհ, քանզի չգոյր

տեղի սուտակապաս մարդահաճութեան, գլացած էր հաւասարութեան պատիւը մինչեւ իսկ առ դուրս գերեզմանին։ Ձեռագիր ազդարարութիւն մը կը ծանուցանէր նոյն աւուր յուղարկաւորութեան, լաւ եւս՝ մեռելահանութեան ժամն ու տեղին։ Բազումք ո՛չ իսկ ընթերցած էին զայն, ըստ որում ձեռագիրն չկարէր ունել հանդիսակցութեան հրապոյր։

Զանգակին երկու երեք անկանոն զանգաշմանց հետ՝ աւագ խորանին առջեւ երկու մոմ կը վառեն, և մեռելակիր դագաղն խաչակրին և երկուց քահանայից առաջնորդութեամբ կը մտնէ յեկեղեցի։ Ընդարձակ տաճարին մէջ կ՚երեւին ատ ու անդ քանի մի մարդիկ, մերձաւորք ննջեցելոյն, և անցորդք ոմանք որ խաչակնքելու համար մտած են ի ներքս։ Դագաղէն երկու քայլ հեռի մարդ մը կեցած է տխրադին դիմօք արտասուք յաչս, տառապանօք աւելի քան տխւք կորաքամակ. հայրն է որ կուլայ. խոշոր թաշկինակաւ մը կը սրբէ մերթ արտասուքն, և հոգւոց հանելով կը հեծեծէ յաճախ. Ա՛հ, ա՛հ։ Արարողութիւնն, զոր կը կատարեն արագ արագ՝ հազիւ իմն իմանալի ընելով բառերն, մերձ էր ի վախճան, երբ վշտաբեկ հայրն կը նստի գետնի վրայ անհնարին կսկծանօք համակեալ, մինչեւ նուաղել։ Ի լուր մանաւանդ «Եւ արդ, տէր, ընկալ զհոգի աղախնոյս այսորիկ» սրտաշարժ մաղթանաց, կը հեկեկէ հէգ հայրն դառն հեծեծանօք։

Ի վախճան ժամերգութեանց՝ կ՚ելնէ յառն, և կը թոտ՞ ծնգօք մօտելով դագաղին՝ վերջին անգամ կը համբուրէ զայն ջերմաջերմ արտասուօք։ Դագաղաբարձք, նման չարաշուք դահճաց, կը բառնան իսկոյն դագաղն, մինչ աւագ խորանին զոյգ մոմերը կը մարէր լուսարարին օգնականն, և արագաքայլ կը հանեն տա-

ճարէն դուրս։ Դրան առջեւ երկու ծերունի արուեստակից «Աստուած համբերութիւն տայ» կ՚ըսեն մեղմով որդեկորոյս հօր և կ՚անցնին կ՚երթան իւրեանց ճանապարհն։

Դագաղն ութ կամ տասն հետեւորդօք կը հասնի հուսկ ի գերեզմանոց, և թշուառ հայրն սեաւ փոսին առջեւ՝ յեց յիւր հովանոցն՝ կ՚արձանանայ անմռունչ։ Խանձարուրքը կը յիշէ իւր զաւկին, մօր արգանդէն մինչեւ այն անյատակ արգանդն հողոյ, յէութենէ մինչեւ ցանէութիւն, կը թուի նմա վայրկեան մի եւեթ ժամանակի. մի զհետ միւսոյ թռչտելով կը սահին կ՚անցնին մտացն առջեւէն տասն և եօթն ամաց քաղցրագոյն յիշատակք հանդոյն ոսկեփետուր երազոց. տխուր իրականութիւնն աչացն առջեւ է, ահաւոր և սոսկալի նման գբին որ բացուած է կուլ տալ իւր հոգւոյ հատորն։

Այլ հաւատքն կը վարագուրէ կը սքօղէ ամեն ինչ, կը զօրացնէ զինքն անդր աշխարհային յուսով. յաւիտենականութեան սեմոցն առջեւ կանգուն, ակնապիշ սեւեռեալ ի դագաղն քողմերկ, զոր չորս մարդ չուանով կ՚իջեցնեն ի փոսն, ողբալով իւր զաւկին բախտն անագորոյն կը խոնարհի հուսկ յերկիր և առնլով ափ մը հող կը նետէ տախտակին վրայ. երբ քահանայն կ՚սկսէր յետին աղօթքն. «Փա՛ռք ի բարձունս»։

Երկու դագաղք երկու աղջկանց էին դրեթէ հասակակցաց. երկուքն ևս շնորհալիցք, ուսեալք եւ բարեբարոյք. անդր քան զսեամս գերեզմանին, ի տըխուր մենութեան, ընդ սեաւ հողով, կ՚ընկերակցէին

երկնային հաւասարութեամբ, որպէս երբեմն դպրոցական գրասեղանաց վրայ։

Ց. Գուրգէն

Բառք։ — [1] Ըսէ՛։ — [2] Ետ մնացած։ — [3] (Ն—ֆր—ն)։ — [4] Դիզեալ։ — [5] Տկար։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԱՇՏԸ

Ա՜ո ի՞նչ արդեօք դժգունել է լուսնակ, դող ի դող կը սահի արագ երկնից երեսէն և ամպոց ետեւ սքօղիլ կ'ուզէ. — զի, բա՛բէ, մի պատերազմի դաշտ արիւնողող, և ի՞նչպէս շաղախէ իւր շողերն այդ արեան մէջ զոր մարդկային վայրագութիւնն թափեց։ Գիշեր է, լռած են ռմբաց պայթիւնն, գնտակաց շչիւնն, սուրերու խօշիւնն և ձեփորներու [1] շռինդն, մութն, իբրեւ մի պատան սեաւ, կը պատէ արեանց դաշտն, ծայրակտուր [2] և այլանդակ դիակք մի զմիով պառկած են, ահեղ և քստմնելի, իւրեանց աչերէն դեռ վրէժ կը փայլատակէ։ Մերթ ընդ մերթ օրհասականներու [3] հռնդիւնք [4] և վիրաւորներու հեծմունք գիշերոյն լռութիւնն ահաւոր կերպիւ կը վրդովեն — զի կան դեռ կենդանիներ որ կը թողուին դիականց մէջ իբրու մեռած — . ահա գիշակեր թռչնոց մի պար կ'իջնէ անյագ, և անպատկառ կը յարձակի այդ մարմնոց վերայ. մին աչք մի կը փորէ, միւսն լեարդ մի կը կրծէ, մի ուրիշն արիւն կը խմէ, և վիրաւորն կ'զգայ անգղին կտուցն կը ճեղքէ իւր կուրծքն։ Աւա՜ղ, ի՛նչ կատաղութիւն և ո՛րպիսի աղէտք. անհո՜ւն նախճիր. և այդ մեռելոց իւրաքանչիւրն, որ մի թիւ է անտարբերին համար, իւր ետեւէն կը թողու մի ծեր մայր անխնամ կամ մի հարս և զաւակներ աննեցուկ։ Եւ յետոյ, պատերազմն պայթումն է ամեն վայրագ կըրքերու. մարդ մի գազան է, մի տայր կործանիչ, եւ այլ մի միակ զգացումն ունի — քանդել սպաննել. — և ահա ռումբն մի բոցածաւալ հրդեհ կը լուցանէ մի քաղաքի մէջ որ նստեր էր լռիկ ու անդորր. և խաղաղ գիւղերու վրայ, իբրու ամպք մարախից յանդըսցորենոյ, կը խուժեն հրոսակք [5] արիւնարբուք. Ջահ և սուսեր՝ կատաղած ի միասին կը գործեն. ծով մ'է բոցոյ, ծով մ'է արեան, բոցն արեան մէջ կը մարի։ Ժամ մի յետոյ կ'անցնի հեղեղն աւերիչ. և սգատխուր լռութիւն և ամայութիւն կան միայն այն տեղեաց մէջ ընդ որ անցաւոր փախստականաց և առեւանգեալ կանանց և աղջկանց արցունքոտ աչերն ի զուր իւրեանց ետեւ հայրենի գիւղն կը խնդրեն. — մի գերեզման են անհուն։

Թ. Ց. Պէրպէրեան

Բառք. — [1] Փող։ — [2] Կտոր բրդուճ եղած։ — [3] Հոգեվարք։ [4] Կոկորդի ձայն։ — [5] Զօրք, զօրաց խումբ։

ԲՆՈՒԹԻՒՆՆ

Ո՜չ, չպիտի դադարիս դու ինծ խօսելէ, ո՛ բնութիւն։ Ո՜չ, հակառակ ամենայնի զոր համոզել ջանան մեզ, հակառակ ամենայնի որում մարդիկ կ'ասեն ինծ հաւատալ, պիտի լինի միշտ ի քեզ մի բան որ քո շունչն յիս հնչեցնելու համար բաւական բարձր պիտի խօսի ինծ, ո՛վ բնութիւն անվերջ անծիր[1] երանգներով, ո՛վ բնութիւն, անսահման անեզր ձեւերով։ Այո՛, պիտի զարթեցունես զիս և ինծ պիտի ժպտիս յար առաւել կամ նուազ տխուր, առաւել կամ նուազ աղեխարշ, կամ զուարթ յիշատակներով։ Գիշե՛րք ամառան, պիտի պատմէք ինծ աստեղաց անսահմանութիւնը և մարդուն ունայնութիւնը։ Մթին ամպք անձրեւաբեր, որ զահանգեալ[2] հօտերու նման կ'ընթանաք, տխուր խորհուրդներով պիտի լնուք զիս. պիտի ողբալ տաք ինծ գարնան շնչով որորեալ վարդի թերթերը, վարդերն որ այլ ես չ'կան և որ սրտիս առաջին յուզեալ տրոփմունք զգային։ Երեկո՜յք աշնան, ոյց այնչափ տրտառուչ է տեսիլ, որ այնչափ նման էք վաղազրաւ դալկահար արարածներու, որոց տեսայ նըւաղիլն և թարշամիլն, ի տես ձեր պիտի երեւակայեմ գերեզմանին դանդիռն[3] և անզգայութիւնն այնոցիկ՝ որոց համար դեռ կուլանք։

Փորձեցի, ո՛ բնութիւն, լինել բազում այլոց նըման, և մոռնալ նոցա պէս, կամեցայ զմեզ շուրջ պատող իրերու մէջ չ'տեսնել այլ ինչ՝ բայց ջերմութիւն

և նիւթ, որ աղբիւր են կենաց։ Անհուններն տեսարանէն, արարչութեան անսահմանութեամբն դիւթուած[4] հմայուած ականողիքս փակեցի այն նորանոր աշխարհներուն դէմ՝ որ կ'ստեղծուին երեւակայութեանս համար։ Գրեթէ որոշեցի համակերպիլ, լռել և անտարբերութեամբ սպասել ամեն բանի վախճանին։ Կամեցայ մոռնալ անցեալն, անկարեկիր անզգայ ապրող մը լինել ի ներկային, բնաւին չհոգալ ապագայն։ Կամեցայ լինել նման մարդու մը՝ որ կը քալէ խաւարի մէջ և չգիտէ թէ՝ ո՞ւր է իւր նպատակակէտն։ Կամեցայ ոչ ինչ գիտել և մոռնալ քիչ մը բանը զոր ուսած էի։ Իմ շուրջն եղածներուն անտարբեր, խուլի նման՝ որ աղմկայոյզ ժողովի մը ներկայ կը գտնուի, վայրկենական հանդիսատես անվախճան և անծայրածիր մի տեսարանի. կամեցայ անցնիլ որպէս կ'անցնին ստուեր և հողմ։ Կ'զգամ որ խաբուեր եմ, կ'զգամ որ վայրապար կը փակեմ աչերս և ականջներս, քո ձայնն այնչափ զօրաւոր է որ չ'կարէ անլսելի լինել ինծ, քո փայլն այնչափ սաստիկ է որ չ'կարէ վրիպիլ իմ տեսութենէն։ Ո՜չ ապաքէն քո արշալոյսն կ'ասէ ինծ. « Երիտասա՛րդ ե՛կ ողջագուրել զիս. ես եմ նէ որ անյապաղ անզրաւ հանապազօր կուգամ այցելել քեզ։ Եւ սիրատոչոր աղջիկն եմ սպիտակազգեաց, որ անուշ բառեր ունիմ անոնց համար որ զիս կը հասկնան, եւ ես եմ նէ որ կ'ողբայ մեռեալներն և թշուառներն։»

Ո՛վ գիշեր, միթէ հեծեծանքներ չունի՞ս քո ծոցին մէջ։ Լուսաւորք, չունի՞ք միթէ նշոյլներ որ կը խորհին և ո՞չ միթէ աչեր էք որ անհունը կը դիտէք եւ անքթիթ յաւիտենապէս. խորայատակ աղբերք, ո՞չ ապաքէն յարաբերութիւններ ունիք նոցա հետ զորս կ'ողբանք, և ո՞չ միթէ մեր ոտներուն տակ կ'երթաք

համբուրել այն ճակներ, որոց յաւիտենական բացակայութեանց համար կը մորմոքինք :

Ց : Սերեան

Բառք :— [1] Անբոլոր :— [2] Վախնալ : — [3] Մթութիւն կամ երկիւղ : — [4] Կախարդուած :

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ԵՒ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՔ

Բոլոր երկրագնդիս երեսը բնակող մարդկային ընկերութեան ամենամեծ մասն միշտ ժողովուրդն է. և նա է ծներ ամեն կարգի ազնուականաց և իշխանաւորաց դասն. կայսր, թագաւոր, իշխան, պայազատ, ամէնքն եւս ժողովուրդի զաւակներն են, զի ժողովուրդն է բուն արմատ և մայր ամէն կարգի և վիճակի մարդոց :

Աշխարհիս մեծագոյն շինարար մասն ժողովուրդն է դաշտային գիւղերու բնակիչ աշխատաւոր և հաց վաստըկող մշակ՝ ժողովուրդն են. նմանապէս քաղաքներու բնակիչներն մեծ մասամբ ժողովուրդն են : Խիստ փոքրագոյն մասն կը կազմեն ազնուականաց կարգն, որ ընդհանրապէս մայրաքաղաքաց և քաղաքներու մէջ կը բնակի :

Ժողովուրդ մարդկային ընկերութեան մէջ՝ բուն

մարդոց կեանք և պիտոյք կազմող և պատրաստող ամենաշխատ և պիտանի օգտակար մասն է. Ժողովուրդն է, որ իբրև երկրագործ մշակ կ'արդիւնաւորէ երկրին բարեբերութիւն, և կը մատակարարէ աշխարհին : Նա է, որ հաց, միս, իւղ և այլ կաթնեղէն նըպարներ կը հանէ մեր սեղան : Նա է որ այգեգործութեամբ մեր խնճոյից բաժակներ պատուական գինով կը լեցնէ : Ժողովուրդ իւր տնկած պարտիզէն բազմազան ազնիւ պտուղներ հանելով՝ քաղաքացւոց և ազնուականաց սեղան առ հասարակ կը զարդարէ : Նա է, որ բուրդով, փափկասէր այծենւով[1], բամբակով, վշով[2], և այլ բազմատեսակ բուսական նիւթերով՝ ժողովուրդին պարզ հանդերձ և ազնուականաց պերճանքներ կը պատրաստէ :

Ժողովուրդ իբրև արհեստաւոր, բիւր հազար տեսակ արուեստական իշխանութեամբ մեր կեանքի անհուն անհամար պէտքեր կը հոգայ, մանաւանդ քաղաքակիրթ աշխարհին մէջ, ուր կ'առաւելուն միշտ նորասիրութեան պերճանքներ : Նա կը շինէ ու կը զարդարէ թագաւորի պալատ, իշխանաց ապարանք և այլ ամէն ինչ, որ կը վերաբերի նոցա ճոխ կեանքին ու վայելման :

Ժողովուրդն իբրև գիւտերու և արուեստներու հնարիչ՝ իւր արդիւնք և յառաջադիմութիւն շատ մեծ է. և այս մասին մէջ երբէք համեմատութիւն չունի, այլ միշտ կ'առաւելու ազնուականաց դասէն :

Ժողովուրդ իբրև աշխատութեան մայր՝ բոլոր ծովագնաց նաւերուն համար նաւապետ և նաւաստի կուտայ. բոլոր մեծամեծ գործարանաց համար գործաւոր մշակ կուտայ, բոլոր հանքերուն համար գետնի տակ անարեւ անլոյս խորերուն մէջ հանքահաններ կուտայ,

համայն երկրագունդ բեղմնաւորելու համար հողագործ աշխատաւորներ կուտայ։

Ժողովուրդ իբրև գրականութեան անխոնջ մշակ, իբրև մատենագիր հեղինակ, իբրև լուսաւորութեան և յառաջադիմութեան առաջնորդ՝ աշխարհ թուղթերով, գրքերով ու թանգարաններով լցոյց, խաւարն ու մութ փարատեց մարդոց մտքէն և լուսաւորեց մարդոյն մտաւորական աշխարհ։

Կը խելամտի՞ս որդեակ իմ, թէ աշխարհիս վրայ մարդկային ընկերութեան կեանք պահող և արդիւնաւորող ժողովուրդին աշխատութեան կեանքն է։ Թող այդ ամէն արտաքին մասերը, որ ժողովուրդի աշխատութեան կեանքէն կը բղխի, և աշխարհ նոցա վաստակով կը յագենայ ու կը ճոխանայ։ Ժողովուրդ նաև իւր ներքին ամուսնական և ընտանեկան կեանքին մէջ շատ պտղատու և բարգաւաճ է. գիւղեր ու քաղաքներ նորա զաւակներով կը լեցուին. դրախտի օրհնութիւն իսկապէս ժողովուրդ կը վայելէ որ, միշտ աճելով բազմանալով կը լնու երկիրը. և աշխարհ իւր որդիքներով չէն կը մնայ։

Բայց դու, ժողովրդասէր որդեակ իմ, արդեօք կը սրտմտիս կամ անիրաւութի՞ւն կը համարիս երբ կը տեսնաս աշխարհիս կարգն ու դատաստանը. զի երբ ժողովուրդն ընդհանուր մեր ընկերական կեանքին մէջ այսչափ մեծամեծ պարտիքներ կը կատարէ, զօրհանապազ չարաչար կը տքնի և քիրտն կը թափէ մարդկային յառաջադիմութեան համար. ո՛հ, քանի՜ դառըն ու դժուար է որ իւր յառաջ բերած անբաւ արդիւնքէն խիստ նուազ և յոռի մասն կը վայելէ։ Ազնիւ ցորեան և պատուական հացն ազնուականին կուտայ, և ինքն գարի ու կորեակ կուտէ, նմանապէս

գէր կենդանիներ նոցա բաժինն է, ժողովուրդ թանապուրով և ցամաք հացով կ՚ապրի, անուշահամ գինին նոցա բաժինն է, ժողովուրդ պարզ ջրով իւր ծարաւ կ՚անցունէ. բեհեզն ու ծիրանին և տարազագործ կերպասներ ազնուականին կուտայ, և ինքն պարզ կտաւ կամ շալ կը հագնի. շքեղ ու փառաւոր ապարանքներ կը շինէ նորա համար, ինքն անշուք տուներու և մերթ եւս խրճիթներու մէջ կ՚ապրի։

Այդչափ և այդպիսի են, ազնիւ որդեակ իմ, ժողովուրդին գործունեայ կեանք և ընդհանուր աշխարհի մատուցած մեծամեծ արդասիք, յորս մեք հարեւանցի տեսութեամբ անցաք, և պէտք է խոստովանիլ որ քաղաքակիրթ աշխարհին մէջ ժողովուրդ մեծ տարերք կը կազմէ, և յառաջադիմութեան ընդարձակ ասպարէզը՝ ժողովուրդին աշխատութեան ոտք չափեց։

Խրիմեան Հայրիկ

Բառք: — [1] Այծի մազ։ — [2] Բարակ քթան։

ԿԱՆԱՆՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Մի այր մեծցնել՝ մեծցնել է մի միակ մարդ որ ոչինչ կը թողու իւր ետեւ. մի կին կրթել սերունդներ պատրաստել է», ըսաւ Լապուլէյ։

Այս խօսքեր՝ իւրեանց կարճութեան մէջ՝ յստակագոյն կերպիւ կը բացատրեն կանանց սեռի դաստիարակութեան բարձր կարեւորութիւնն, — կանանց, այդ ապագայի դայեակներուն, այդ էակաց որց երգեր կ՚օրօրեն մարդոյն մանկային երազներն եւ որց մատներ կը գրեն մարդոյն ճակտին վերայ իւր ճակատագրի վճիռն։

Քանի որ ամէն ժամանակի մարդոց համար ապագայն եղած է իղձերու, յոյսերու եւ հոգերու գլխաւոր առարկայն, քանի որ ամէն ընտանիք իւր զաւկին վերայ կը յուսայ գտնել իւր նեցուկն ու փառքն, եւ ամէն ազգ իւր ապագայ սերնդին պիտի յանձնէ իւր նիւթական ու բարոյական գոյքն զորս նա պիտի աճեցնէ կամ պակսեցնէ ըստ իւր կարողութեան, կանանց դաստիարակութիւնն ամենէն կենսական խնդիրն է ազգերու։

Մանուկ ես, մի կին կայ քովդ որ հոգիդ կը ձեւակերպէ իւր ժպտով, իւր ձայնով, իւր նայուածքով, իւր շարժմամբք, իւր խօսքով։

Երիտասարդ ես, ահա մի կին քովդ որ ակնարկ քեզ պիտի ցուցնէ զերկին կամ զդժոխս, ուր պիտի քարշէ զքեզ անդիմադրելի կերպիւ։

Այր ես կատարեալ, մի կին ընկերն է ամէն վայր-

կեաններուդ, վկայ մտածմանցդ, հաղորդ զգացումներուդ, առաջնորդ գործերուդ։

Աշխատէ՛ որ այս եռակի դերերուն մէջ կնոջ ներկայութիւնն ըլլայ քեզ համար ինչ որ հրեշտակին ներկայութիւնն Տովբիթայ որդւոյն համար իւր ուղեւորութեան մէջ։

Կրնամք ըսել այնպէս որ այդ էակին մէն մի նայուածն լուսացնցուղ ճառագայթ մի լինի մեր հոգւոյն համար, մէն մի խօսքն մի պատգամ երանութեան։

Կինն երբ լաւ պատրաստուած է իւր վսեմ պաշտաման, Աստուծոյ եւ մարդկութեան մէջ լուսազիծ մի կապ է։

Վշտաց մէջ մխիթարութիւնն է երկնային.

Մոլորութեան մէջ քաղցր ճշմարտութիւնն է.

Տարակուսանաց մէջ Աստուածախօս իրականութիւնն է.

Յուսահատութեան մէջ յոյսն է.

Յոյսն, այո՛, զի ի՞նչ է մանուկն զոր կը կրէ ի ծոցի, եթէ չէ յոյսն զուարթարար եւ սրտապնդիչ։

Բայց պէտք է պատրաստել կինն իւր այս բարձր կոչման. շատ կ՚զգայ, պէտք է որ լաւ մտածէ. շատ կ՚երեւակայէ, պէտք է որ լաւ իմաստասիրէ, ապաթէ ոչ այդ զգացումն եւ այդ երեւակայութիւն, առաջնորդ մնալով, կրնան անդունդներու մէջ տանիլ զմեզ, մինչդեռ պարտ էին յերկինս վերացնել։

Ո՞ւր կը պատրաստուի այս սեռն իւր կոչման. — վարժարանաց մէջ։

Ռ. Ց. Պէրպէրեան

ԱՆԳՂԻՈՅ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Անգղիոյ մեծութեան՝ Մօնթէսքիէօ (*) երեք պատճառ կը նշանակէ․ — կրօնք, արձակ ասպարէզ և վաճառականութիւն։ Դեռ այսօր, հարիւր յիսուն տարի անցնելէն ետքն ալ՝ աշխարհիս առաջին կրօնասէր, առաջին ազատ և առաջին վաճառական ազգն է Անգղիա։

Մարդ երբ այս երկիրը կը տեսնայ ու իր բնակիչները կը ճանչնայ՝ մէկէն կ'ըսէ ինքնիրեն․ «Ուր էր թէ միայն միշտ ասանկ»՞ Առաջին անգամ Լոնտոն գալուս այս եղաւ իմ տպաւորութիւնս, անկէ ի վեր տասն անգամ նորէն եկայ, միշտ տպաւորութիւնս նոյն մնաց։

Բայց եթէ անգղիացիքն ու իրենց բարոյականը կը սիրեմ, այլ չեմ սիրեր իրենց ճայրոտ[1] երկինքն ու բալուտ և թօնուտ մթնոլորտը։ Հազիւ հազ այս մէկ քանի ամսուան մէջ երբեմն կը ցրուին մառախուղք, և թոյլ կուտան նշուլից արեգական փայլել Լոնտոնի մշտականաչ մարմանդներուն վրայ՝ որք այն հաղուադէպ ժամերուն կարծես թէ կը խայտան խարտիշագեղ սպիտակափայլ անկլուհեաց խոշոր քայլերուն ներքեւ։ Այս մէկ քանի ամիսը դըղեակներ կը պարպուին և Լոնտոն կը լեցուին։ Հեռուէն ու մօտէն ով որ կրնայ Լոնտոն կուգայ՝ ուր ընկերական կեանքը կ'սկսի արտաքոյ կարգի փայլով մը փայլիլ։ Հացկերոյթք ու երեկոյթք իրա-

(*) Գաղղիացի հռչակաւոր գրագէտ։

րու կը յաջորդեն ու ցերեկներն ալ պարտէզներու մէջ կը շարունակին տօնք ու հանդէսք։ — Բաց է ազգային խորհրդարանը, բաց են բոլոր թատրոնները։ Թատրոն մտնանք՝ ուր ահա պիտի երգէ Բաթթին, քաջոլոր երգիչը, «Քովընդ Կառտըն» ի տախակը։ Ո՜վ ազգ մեծ, չուայլ ի ծախահարութիւն, չուայլ ի վարձատրութիւն, երբ տալ ուզէ՝ քիչ տալ չգիտէ, լիաբուռն կուտայ ու կարծես թէ չյագենար տալով։ Հո՜ն պէտք է ըլլալ և ըսել ու տեսնել։ Քառորդ մ'անընդհատ տեղացին փունջք, տրցակք, կողովներ, պսակներ, դափնիներ — տաւիղք և քնար — թագ և սպարօշ — եւ փողոշուկք և քայռ և մանեակ — և ուրիշ չը գիտեմ քանի՛ տեսակ բան, — դրասանգ, ծաղիկ և պտուղ — և արկղեր ու գզրոցներ — ո՛ գիտէ ի՛նչ — և դարձեալ ծաղիկ, դարձեալ դափնիք — ու նոր փունջեր, նոր պսակներ, վերջը չեկաւ։ Կարծես այս մարդիկ և այս լէյտիք, որ սիրտերնին ի ձեռին ունին, և ձեռքերնին քսակնին, կ'ըսէին աննման երգողին։ «Երկու ամիսէ ի վեր զմայլեցուցիր զմեզ, վերացուցիր, յափշտակեցիր, հոգւոյդ բոլոր յուզմունքը ու սրտիդ վայնասունը թափեցիր, մրմունջ կամ աղաղակ, ի հոսանըս երկնանուագ դաշնակցութեանց՝ թրթռացնելով մեր սիրտերը՝ և մեր բոլոր զգայութիւնները ողողելով յալիս վէտ ի վէտ հիանալի ձայնիդ՝ որուն փոխ տուած էին թռչուններն իրենց դայլայլիկը, առաւօտըն իր պայծառութիւնը, լուսինն իր նուազումները և է զի՝ Ովկիանոսն իր մռնչիւնը, երկինքն իր սահա-

նաց ձայնը և ամպրոպք իրենց շանթը. — ա՛ռ փոխարէն որքան որ կրնաս»։

Ու թէ չամչնայի՛ն՝ աւելի պիտի տային։

(Վահրամ)

Գ. Ս. Օտեան

Ծանօթ. — [1] Տկար՝ նուաղ։

ԿԱՆԱՆՑ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ

Ամեն կին որ աշխատութեան առաւելութիւնն ու յարգը կը ճանչէ, որ կ'ուզէ աշխատիլ անկեղծօրէն, կը գտնայ անտարակոյս գործելու եղանակ մի իւր ընկերական վիճակին, բնակած երկրին սովորութեանց, բարուց և մանաւանդ յառաջդիմութեան աստիճանին համաձայն։ Որչափ ժողովուրդ մը յառաջացած լինի, աշխատելու ասպարէզը նոյնչափ կ'ընդարձակի կանանց համար, և այնչափ գործելու յօժարութիւնը, բարձրանալու և ազատ լինելու կամքը կը զօրանայ։ Բայց հայ կանայք ունի՞ն արդեօք յօժարութիւն գործելու։

Այս հարցման ըստ կարելւոյն պատասխանելու համար գուցէ հարկ կը լինի ակնարկ մը նետել հայ իգական սեռին վրայ։

Քանի որ մանրամասնութեանց մէջ չպիտի մտնամ, վերածենք զկանայս երեք դասու միայն, և սկսինք յետնագոյնէն։

Ահա՛ գրկանքէ մաշած, կեանքէն յուսահատած աղքատ կին մը որ նպատակ մի ունի միայն, այն է անօթութենէ չմեռնիլ։ Անբան էակի փոխուած գրեթէ, պատուասիրութեան գաղափարէ զուրկ, կը փընտըռէ որ և է աշխատութիւն որ իրեն հաց կը մատակարարէ։ Օրերն օրերու կը յաջորդեն, տարիները տարիներու, և սակայն նորա թշուառ վիճակը նոյնը կը մնայ, գերեզմանին մէջ միայն կը գտնայ սփոփանք։ Այդ խեղճ դասը մարդկութեան ողորմելի անասուններն են. սոքա կ'աշխատին ուրեմն բնազդմամբ՝ կենաց պահպանութեան համար, ոչ թէ աշխատութեան սկզբան ծառայելու մտօք։

Անցնինք երկրորդ դասուն, ոչ նուազ աղքատ, սակայն մեծամտութեան ախտէն ըմբռնեալ, որ ըսել է թշուառագոյն քան զվերոյիշեալն դաս։ Կը հիւծի թագուն միջոցաւ քօղարկելու ինչ որ յայտնի է այլոց։ Եթէ մէկը նոյն իսկ ընտանեկան յարկին ներքեւ գործելու եղանակ մի առաջարկէ, յանդուգն մի է նա որ ընտանեկան պատիւը ոտնակոխ կ'ընէ։ Կռիւ գժնեայ[1] ընդ մէջ աղքատութեան և գոռոզութեան, բացարձակ թշնամանք ընդդէմ աշխատութեան։

Քննենք արդ երրորդ դաս մի կանանց մեծափարթամ։ Ահա կին մի որուն օրերը հարստութեանց եւ ճոխութեանց մէջ կը սահին հեշտաբար։ Նորաձեւութեանց ախտէն ըմբռնեալ՝ փառք կը համարի ուրիշները գերազանցել իւր շքեղ զգեստներովն ու այլ եւ այլ պաճուճանքներով։ Իւր նստարանին վրայ բազմած կ'արհամարհէ ինչ որ իւր տնտեսական և մայրական

պաշտօնին կը վերաբերի, և կը յանձնէ զայդ օտար ձեռաց, մայր մի որ զանց կ'առնէ ուղղել իւր որդւոյն զգացումները . . . : Կը հարցնեմ արդ թէ ի՞նչ է այդ սիգապանծ կնոջ նպատակն աշխարհիս վերայ· Զի՞ հանդիսանար նա արդեօք իբրեւ աւելորդ և վնասակար զարդ ընկերութեան: Բանաւոր էակ մի, կին մի որ միայն աչաց հաճոյքը գոհացնելով հաճութիւն զգալու չափ կը նուաստանայ . . . :

Ուստի յետնագոյն կարգի կինը կ'աշխատի նիւթական պէտք մի գոհացնելու մտօք, առանց աշխատութեան սկզբունքն ըմբռնելու, իսկ միւս երկու կարգի կանայք աշխատութիւնը կ'արհամարհեն իւր ամենայն ձեւերովն, կ'անդոսնեն կնոջ պաշտօնը, պաշտօն սիրոյ, անձնուիրութեան, մեծագործութեանց և զոհից: Արդարեւ ո՞վ առաւել քան զմայր գիտէ սիրել· ո՞վ առաւել քան զկին գիտէ տոկալ և լռել: Մայր մի իւր որդեկին կեանքն ազատելու համար մահուան կը դիմագրաւէ· կին մի իւր ընտանեաց թշուառ կացութիւնն սփոփելու համար շուրջը յուսոյ նշոյլներ կը սփռէ, յուսահատութիւնը իւր անձին համար պահելով միայն: Կինը նախախնամութիւնն է ընտանեկան յարկին, կինը մայր է: Ուր որ սէր կայ, հոն զոհ կայ, ուր որ զոհ կայ, հոն անձնուիրութիւն կայ, որ ուր անձնուիրութիւն, հոն աշխատութիւն, հոն խաղաղութիւն, հոն անդորր:

Ինչո՞ւ այսօր ուրեմն կինն իբրեւ անձնասէր և պաճուճասէր էակ մի կը համարուի . . . :

Նախնի ժամանակները երբ կինը իւր բնական պարզութեան մէջ էր և ընտանեկան երջանկութեան գաղափարաւ լի, երբ գիտէր սիրել և գործել, նա բարոյապէս մեծ էր, զի կին էր և մայր ճշմարտապէս:

Ի՞նչ յաջորդեց այն վիճակին: Ընկերութիւնը յառաջ քայլելով, ընկերական յարաբերութիւններն և մոլորութեան պատճառներն աւելնալով, կինը հրաժարեցաւ իւր նախնի, համեստ և առաքինի կեանքէն, նոր ձգտումներ ունեցաւ, նոր փառքեր որոնեց, ուզեց ընկերութեան թագուհին լինել, դահակալել, իշխել: Պճնասէր եղաւ գրաւելու համար, ունայնասէր՝ իշխելու համար: Կինը այն վայրկեանէն ոչ եւս ընտանեկան յարկին նախախնամութիւնըն է: Իւր վիճակը փոխուեցաւ · փոթորկալից աշխարհ մի բացուեցաւ իւր առջեւ, և երբ կրթեալ սիրտ մի, զարգացեալ միտք մի միայն կրնային փրկել զնա, թողուցին որ նորա զգացումները խանգարին:

Կինը խարդախ, խորամանկ, նենգաւոր, կեղծաւոր է, կ'ըսեն: Կը կրկնեմ, կինը ընկերութեան զոհն է, և իւր ամենափոքրիկ յանցանքը ամենայն խստութեամբ կը դատուի միշտ: Նա գիտէ որ արք զօրաւոր են գիտութեամբ, օրինօք և նիւթական ոյժով, կը զգայ որ սոյն առաւելութիւնները կը պակսին իրմէ, և յայնժամ տարբեր զօրութեամբ կը ջանայ մրցիլ այսինքն անձնական շնորհիւք, արուեստիւ, խարդախութեամբ և ստութեամբ: Ուր չ'կայ ներդաշնակութիւն զանազան բարոյական ոյժերուն մէջ որոնք մարդկային ամբողջութիւնը կը կազմեն, հոն այլայլութիւն կը պատճառի: Թող կինը հաւասար լոյս վայելէ արանց հետ, թող բարձրագոյն ուսմանց դուռները բացուին իւր առջեւ, թող ուսմամբ զօրանայ, իւր իրաւունքը ճանչնայ, ստանայ, իւր հաւասարակշռութիւնը գտնայ ընկերական ծանրութեան մէջ, ի՞նչ պէտք յայնժամ ստի և արուեստի երբ չար պատճառ մի կը վերնայ, անոր տխուր հետեւանքները չեն գոյանար:

Ջոհերը, դաստիարակները կանայք են. մենք, կանայքս, ուրեմն աշխատինք մեր փրկութեան համար. փրկարար միջոցներն են լոյս և աշխատութիւն։ Ջանանք ուրեմն հաստատուն և վճիտ լոյսով մեր մտքերը պայծառացնելու. ջանանք մեր սրտերը կրթելու և սէրն ազդելու բարւոյն և մեծին։ Երբ կնոջ սիրտն ու միտքն զարգանան, կինը սէր է, լոյս և զօրութիւն։ Յայնժամ կ'զգայ թէ ինքն է իւր ամբողջութեամբը, կը խորհի վստահութեամբ, կ'ընտրէ իւր աշխատութեան եղանակը, կ'ընդարձակէ իւր գործողութեան ասպարէզը, նոր աշխարհ մի կը բացուի իրեն համար ուր՝ հետզհետէ յառաջանալով կը հասնի մինչև ցկէտ հաւասարութեան ։ և կը լինի մարդկութեան թագուհին, ինչպէս այրը թագաւորն է։

Սրբուհի Տիւսաբ

Բառք ։ — [1] Սատրիկ ։ — [2] ([illegible]) ։

ԿԵՆԱՑ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ահագին մի պատերազմ է որ կը մղեն միմեանց դէմ աշխարհիս ամէն գործարանաւոր արարածք։ Ամէն մի կազմուորութիւն՝ մանրադիտական յետին նօմատէն մինչև վիթխարի կենդանին, իւր աճմանը բուսական

մի տեղ ունենալու՝ իւր գոյութիւնը պահպանելու համար՝ պէտք ունի անդադար, մաքառելու շրջապատող կազմուորութեանց հետ, զի սոքա ևս մաքառման պէտք ունին մի և նոյն նպատակաց համար։ Այս է օրէնքն արարչութեան, օրէնք ընդհանուր և անխուսափելի։ — Ուտել՝ կամ ուտուիլ. չկայ միջանահման։

Զարգանալու և բազմանալու պէտքն յանգամելի է ամեն արարածի համար, զի սորա զգայարանը անյագա-ցումն է։ Սնանիլն անհրաժեշտ է նմա՝ որ կեանք ունի, զի սորա կասումը մահ է։ Չէզոքութիւնն անկարելի է ուրեմն արարածոց աշխարհին մէջ։ Բայց թէ կենդանի՝ պէտք է աճի կամ կորնչի։ Տարածութեան խուսունքն ամենեցուն է, ոչ թէ նմա՝ որ գայլն կը կանխէ, և տալրելու պիտոյքն ընդհանուր լինելով՝ ոչ աւերելն անբնական է կազմուորեաց արարածին՝ և ոչ յափշտակութիւնն անարդար։ Բռնակալութիւնն և բարոյականութիւնը միայն կարող են այդ հակումը չափաւորել։ Եւ մինչդեռ բուսականն ոչինչ կը խնդրէ գործարանաւոր աշխարհէն և իւր կեանքը կարէ ապահովել անկենդանեօրէն, մինչդեռ հսկայական եղեւինն[1] անգամ դարուց ի դարս իւր գոյութեան տարերքը կը գտնէ իւր շուրջ, առանց մանրադիտական բուսականաց իսկ գոյութեանը վնասելու, կազմաւորեալն՝ չարունակ անօթութենէ մղեալ, ոչ միայն յարձակելով աւար կ'առնու ինչ որ կը գտնէ ի պատրաստի, ինչ որ արտաբերած է արդէն մի ուրիշ կազմաւորեալ էակ, այլ և սորա ամբողջութիւնն, նոյն իսկ էակն է՝ որ շատ անգամ պարտեալ՝ նմա հարակ կը լինի։

Այս պայքարն վասն կենաց՝ որ գործարանաւոր մեծ էակաց մէջ կը մղուի անդադար՝ մեր աչաց առաջ՝ կա-

րի խմն ծանօթ է մեզ։ Ցեղերն զմիմեանս անգթաբար կը հալածեն ամէն ուրեք, և տեսանելի կենդանիք կը տեսնեմք յարաժամ՝ որք այլոց մահուամբն ևեթ կարող են իրենց մահը հեռացնել, զի ոչ ուտեստ և ոչ տարածութիւնն կը բաւեն՝ որ անսահմանապէս ամենքըն ապրին և զարգանան ի միասին։

Ամենափոքրունք անհամեմատ կերպով աւելի բազմաթիւ են բնութեան մէջ՝ քան այն բազմատեսակ կենդանիք՝ որք մեր չորջը կը տեսնեմք։ Մարդս՝ զօրծարանաւոր արարածոց ամենաչնչինին մասին հազիւ կարող է պարզ աչօք տեսնել՝ և նորա բարուց տեղեակ լինիլ։ Այն հողն որ մեր ոտից ներքեւ է՝ ծածկուած է այդ անտեսանելիներով. այն սնունդն որ մեք կ'ըմպատեմք՝ նոցա անհամարներն կը պարունակէ իւր մէջ։ Այն անապակ ջուրն որ հեշտութեամբ կ'ըմպեմք՝ լի է ամենափոքրունց բանակներովն, և այն օդն զոր կը շընչեմք մեք՝ անթիւ կենդանիք կը տանի։ Սոքա մեծագոյններէ աւելի մոլեգնութեամբ կը կռուին անտարբերաբար այն ամեն էակաց հետ՝ որ կարող են սնունդ մատակարարել իրենց, զի պէտք ունին սնանելու և աճելու՝ սնունդի և տարածման անբաւականութեան մէջ։

Երբ երազողն՝ հեռի աղմկալից վայրերէ՝ ամառն գիշեր ատեն կը շրջի դաշտաց մէջ, դիտելով այն խորին լռութիւնն որ կը տիրէ իւր չուրջ՝ կը վերանայ զմայլմամբ այդ խաղաղաւէտ տեսարանին առաջ, երբ կը կարծէ թէ բնութիւն համայն՝ յետ օրական վաստակոյ, անվրդովելի մի հանգիստ կը վայելէ, նոյն վայրկեանին իւր ոտից ներքեւ, իւր վրայ, իւր բոլորըն, ահագին ճակատամարտեր կը մղուին, պատերազմ անմուէր և անողոք, ուր բիւրաւոր մեռեալք

յերկիր կը տապալին, ուր անբաւ դիակներ միմեանց վրայ կը կուտին, զորս աչօք տեսնելու անկարող և որոց ճիչերն լսելու անընդունակ է մարդ։ Խաղաղութիւն չկայ երբէք. վասն զի ուր կեանք կայ՝ անդ մրցումն պէտք է լինի։

Տ. Փէշտմալճեան

ՆԵՐԿԱՅՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅՆ

Ոսկեղէն մանկութիւնն խաւարամած ներկայէն հորիզոնին վերայ սփռուած արշալոյս մի է յուսանշոյլ, և պահ մի մեր աչերն, տխուր ներկայն թողլով, այս լուսածիծաղ ճակատուց ետեւ սքօղեալ ապագային տեսիլներուն մէջ կը յափշտակուին, հիացման և երջանկութեան արտասուքներու մէջ ժպտագին։

Նշմա՛րք, կենաց անհրաժեշտ տարրն է լոյսն։ Թէ նիւթական աշխարհն լուսաւորող ջահն շիջանէր, անդէն համայն կեանք կը մահանայր. և տիեզերք, լռին և ամայի, յոչնչութիւն կը դառնայր անդրէն։ Նոյնն է նաեւ բարոյական աշխարհի համար. իմացականութեան արեւուն ճառագայթից տակ կ'ապրին ժողովուրդք։ Խաւարն սպանանէ։

Դպրոցն լուսոյ աղբիւրն է. արգանդն է նա բարոյական կենաց. մարդկութիւն՝ թէ չծնի այդ երկրորդ ծննդեամբ, թէ զամ մի եւս այդ արգանդէն

դուրս չգայ, վիժած մի է անկերպարան, այլանդակ ու խաւարին։ Մէն մի վարժոց նախրական տաճար մի է՝ որ յինքեան կը բովանդակէ ապագային խորհուրդն. այդ սրբազան պատերուն մէջ ժողովրդեան մը ճակատագիրքն կը կազմակերպին։

Մարդկութիւնն՝ մոլորութեանց ու թշուառութեանց խաւարով կազմեալ անցեալ մի մէջ, ի ծունր անասնական զօրութեան կուռքին առջեւ, ազգերու արեամբ ծիրանազգեաց բռնակալն կը խնկարկէր և ըզնա մեծ կը կոչէր։

Մոլորութեանց ու թշուառութեանց այդ խաւարն տակաւ տեղի տալ սկսաւ բնականութեան լուսոյն առջեւ։ Մարդկութիւնն իւր կուռքերը կը խորտակէր. և տեսնուեցաւ որ նոցա փոշիներուն վրայ մի քանի պարզ մարդոց արձանն կը կանգնէր. ծիրանի չունէին. բայց աստուածային կայծ մի իւրեանց աչերէն կը ցայտէր, և իւրեանց ճակատք լուսապսակ կը շողային, նըման այն լերանց գագաթներուն որոց վրայէն յերկիր իւր առաջին նշուածքն կ'արձակէ աստղն լուսաբեր։

Հոմեր էր այն, Պղատոն, Մեսրովպ, Կութթենպերկ . . . ամենուն ձեռքին մէջ գիրք մի, կամ իւրեանց շուրջն մանկութիւն մի՝ որ անյագ՝ զիմաստութիւն կը փնտռէ իւրեանց վեհ շրթանց վերայ։ Ահա լուսոյ դարուն մեծ մարդիկն։ Նիւթն այլ եւս յաղթըւած է գաղափարէն. նոր ժամանակաց աշխարհական գաղափարն է։ Մի ճշմարտութիւն մի դար կը յեղաշրջէ. մի քանի սկզբունք՝ զորս 89ի սկզբունք կը կոչեն, անհուն քայլ մի առնուլ կուտան մարդկութեան։ Ճըշմարիտն, գեղեցիկն ու բարին . . . երրորդութիւն սրբազան՝ որոց առջեւ ծունր պիտի կրկնէ յաւիտեան

մարդկութիւնն. կեանքն անկարելի է իւրեան առանց այս եռակի ճառագայթին . . .

Դպրոցէն՝ ուր նորա միտքն ու հոգին սոյն եռակի ճառագայթներովն կ'ողողին՝ երբ դուրս գայ այս սերունդն մատաղ, երբ այս աւուր ապագայն վաղուէ ներկայն լինի, այն ատեն անշուշտ բախտն կը կերպարանափոխի։

Քանզի նոքա պիտի ճանչեն ճշմարիտն, երբ մեք մոլորութեանց կ'երկրպագեմք և նախապաշարմանց բաւղին մէջ կ'աստանդեմք մոլորաքայլ։

Քանզի նոքա պիտի պաշտեն գեղեցիկն, մինչ մեք ծաղր կ'առնեմք զայն, զՖեյլիար քան զՌափայէլ գեղեցիկ կը գտնեմք, և հանճարոյն վրայ կը թքնեմք. Հայտըն (*) Հույտըն է մեզ համար . . . մինչ անմահ շիրիմներու վերայ մեր տգիտութեան սողունն լորձունք կը սփռէ, նոքա իւրեանց արտասուօք պիտի սրբեն այդ ոճիրն իրենց նախնեաց։

Քանզի նոքա պիտի հասկնան բարին, մինչ առաքինութիւնն մի առեղծուած է մեզ համար, արդարութիւնն սին բառ մի, խիղճն՝ մեռած որդն մի; պիտի հասկնան բարին, և Աստուած՝ ճշմարիտ երկրպագուներ պիտի ունենայ։

Ռ. Յ. Պէրպէրեան

(*) Գերմանացի հռչակաւոր երգահան, որոյ անունն Ազգ. զաւեշտական թերթ մը ծաղրել յանդգնած է «Հույտըն» անուանելով։
(Ծան. Ռ. Յ. Պ.)

ԱՐՈՒԵՍՏ ԳՐԵԼՈՅ

[Աւ. Բ. Գ.]

Տիար խմբագիր

Խոստովանեցէք որ անկարելի բրիք ինձ նորէն գրելը, ձեր գովեստները գլխ կը յուսահատեցնեն։ Ինչո՞ւ այնքան բուռն կը տեղաք վրաս. ի՞նչ գտաք այն կցկտուր գրութեանցս մէջ. ա՜հ, շունչ մը թերեւս և մէկ քանի չեչտ որ զօրաւորագոյն կրնային ըլլալ եթէ նոյն թափով[1] որով կը սլանան կուրծքէս կարենային անցնիլ ի գիր։ Նիւթին՝ զոր կ'ընտրեմ՝ ինքնական գեղն ու հրապոյրը յօժարակամ կ'ընծայէք, Ձեր սիրածն որ առ իս, իմ գործածած լեզուիս ու գրութեանս եղանակին։ Չէ՛, մի՛ ըսէք թէ իմ թղթակցութիւնս փայլ մըն է Մասիսի մէջ, մի՛ ըսէք մանաւանդ դուք որ ամեն օր ու ամեն նիւթի վրայ կը գրէք այն ձոխ ու բազմաբեղուն եղանակաւ որ հրապարակախօս գրիչներու յատուկ է, լիաբուռն ցանելով իմաստները, ինչպէս անարգաւանդ հողին վրայ կը ցանէ ծիր ու փորձառու մշակը. երկիրն որչափ աւելի ագահ ինքն այնքան աւելի շռայլ։ Ձեր գրչին ներքեւ իմաստները կը ծաւալին բառերէն անկախ, ինչպէս յորդահոսան գետի մը ջուրերն ընդարձակ դաշտի մը մէջ. մինչդեռ անոնք որ մէկ կամ քանի մը բառի մէջ կը ճըգնին իմաստ մը կռել, չեն տեսներ որ շատ անգամ

երբ իմաստը բառերէն դուրս չ'զեղուր, անիմանալի կը մնայ, է վի գրողին և քաղուած այն է որ ընթերցողին պակասութեամբը. այս վերջին կարգի գրողք այն կարծիքն ունին որ ընթերցողը պէտք է գործակից ըլլայ իրենց մտքի աշխատութեան, երբ մէկ կողմէն հատու ձեւ մ'ունին և իմաստները խտացնելով աւելի հզօրապէս ներգործել կը կարծեն, միւս կողմէն ալ կը սիրեն երբեմն լոյս — ստուերը, նուրբ ակնարկութիւնն ու յաճախ վերացեալ բառը իսկ նիւթին բնութիւնը և իրենց մտածութեանց տեսակը ու տպաւորութեանց աստիճանը կ'որոշէ իրենց ոճը որ թէեւ ընդհանուր կերպով իրենց անձնականութեան կնիքը կը կրէ, այլ գիտէ նաեւ ճկիլ[2] ու յարմարիլ իմաստից. մեղմ կամ դաշն, մերթ սահուն, մերթ վառվռուն, կամ ճոխ, կամ կորովի, կամ ճախրասլաց[3] և բարձրաթռիչ, գեղըն ու կորովը բնականաբար առբերելով և ոչ բռնաբար ներմուծելով։ Ձեր եղանակն ուրիշ է, այլ թերեւս ամենէն աւելի օգտակարն է։ Մեծ մատենագիր ու մեծ ատենաբան մը, ինչպէս նաեւ մեծ քաղաքագէտ, ըսած է թէ իր բոլոր փառասիրութիւնն այն եղած է որ պայծառ հասկցնէ դիմացինին ինչ որ ինք պայծառ կ'ըմբռնէ և այնպէս ընել որ իր համոզմունքըն ըլլայ. այս նպատակին հասնելու համար, ըսաւ, երկարաբանութիւնը չեմ խոտեր, պարզ բացատրութիւններ ու պարզ օրինակներ կը գործածեմ առանց վարանելու, մի և նոյն փաստը զանազան կերպերով նորէն կը յեղյեղեմ, նոյն իսկ մի և նոյն խօսքը մէկ քանի անգամ կը կրկնեմ, մինչեւ որ ոչ թէ միայն լաւ հասկցուի այլ և լաւ տպաւորուի ունկնդրին մտքին մէջ։ Այս ըսողը Թիէռն է։ Իսկ շատ վարպետներ ըսած են թէ ինչպէս կը խօսի մարդ այնպէս ալ պէտք է գր-

րէ, անտարակոյս այն պայմանաւ որ նախ և առաջ աղէկ խօսի։ Վերջապէս ո՛ր եղանակաւ ալ գրէ մարդ, պէտք է գիտնայ որ ամէն եղանակ ալ աղէկ է և միայն այն եղանակը գէշ է որ ձանձրացուցիչ է, ինչպէս կըսէ մատենագրութեան վարժապետ մը։ Այսպէս ահա, լի բաց առեալ պոռոտախօս գրութիւնները որոնց խօսքըն անգամ ընել ամօթ է, միշտ ուռուցիկ ու միշտ հանդիսաւոր ոճ մը, կամ խռկած իմաստներով մութ ու խրթին լեզու մը, ինքնահաւան ու մեծաբան գըրութիւն մը որ գրողին յանձնապաստանութեան ու յաւակնութեան կնիքը կրէ, կամ ունայնաբան գրութիւն մը սին իմաստներով ու խոռոչ պարբերութիւններով, գէշ են վասն զի ձանձրացուցիչ են։

Գրեցէք ուրեմն, դո՛ւք գրեցէք երիտասարդ ու գիտուն գրիչներ, Հայ օրագրութեան այն ծեր Պետին աչքին տակ որ դեռ ամենուս ալ հայկաբանութեան դաս կրնայ տալ, գրեցէք այն ամէն խնդրոց վրայ որք ազգին օգտակար կրնան ըլլալ, յուշ ածելով որ ազնիւ գրչաց ա՛յն է արժանապատուութիւնը որ իրենք իրենց գիտնան սահմանափակել գրելու ազատութիւնը, և թէ կան այնպիսի խնդիրներ որոնց պէտք է միշտ հպիլ երկիւղած ձեռքով, գրեցէք և ձեր գրածներէն անկարելի է որ բարիք չը ծագի, երբ դուք չուզէք չարիք գործել կիրքով կամ ունայնամտութեամբ, գըրեցէք և հրահանգեցէք զմարդիկ, ազնիւ ու գեղեցիկ բնազդներն արթնցնելով ի նոսա և հաւատքը միշտ վառ պահելով անոնց սրտին մէջ։

Իսկ ես, երբ մերթ ընդ մերթ սրտիս վրայէն մէկդի ընել յաջողին ժամք կափարիչ քարը ու անցեալ կենդանութեանս վերածնանին յիս կայծք անօսրք ու պատահականք, ես ալ կուգամ խառնուիլ երբեմն ձեր

երամին, ուր գիտեմ առաջուց, ըստ Ռուսինեանին բացատրութեան, թէ պիտի գտնամ ձայներ ձայնիս և սիրտեր սրտիս պատասխանելու։

Գ. Ս. Օտեան

Բառք: -- [1] Սաստկութիւն շարժման: -- [2] Յարմարիլ: -- [3] Թռչելով փաղող:

ԳՈՐԾ (*)

Անբացատրելի եռանդեամբ ընդգրկեցի ուսուցչութեան արուեստը. նոյն եռանդն դեռ կը վառէ զիս. կը սիրեմ իմ արուեստն որպէս կը սիրեմ զվարդն, որոյ փուշերն թէպէտ կը խայթեն մերթ իմ մատներն։ Կ'զգամ զի պաշտօնն զոր կը վարեմ, բարձրագոյն եւ վսեմագոյնն է ի պաշտօնս, պիտի ըսէի նաեւ աստուածային, զի Աստուած իսկ եղաւ մի օր ուսուցիչ, Ադամ՝ աշակերտ և Եդեմ վարժարան. կ'զգամ զի գագաթն ուր կը գտնուիմ, սրբազան է և երկնաբերձ. սրբազան իբրեւ զՔորեբ և երկնաբերձ իբրեւ զՏաւալակիրի. և թէ ոք շարժիլ ուզէ այս գագաթան վերայ այլ եւս իջնելու համար է և ոչ թէ բարձրանալու։

(*) Հեղինակն գրած է սոյն տողեր իւր հրատարակած Գրագիտութեան առթիւ։

Ուսուցիչը մի գործ ունի, յառաջդիմութիւնն է այն. մի գործ ունի, մատեանն է այն. մի գործարան ունի, դպրոցն է այն։ Մարդկութիւնն առանց այդ գործոյն, առանց այդ գործւոյն, առանց այդ գործարանին չ'կարէ ապրիլ։ Թագաւորք կ'իշխեն մարդկային ազգին վերայ, այլ ուսուցիչը կ'իշխէ մարդկային ազգին ճակատագրին վերայ։

Թէ ո՞վ է ուսուցիչն, հասու եղանք։ Բաւ է։ Անցնիմք։

Չէ ինձ սիրելի այն յառաջդիմութիւնն զոր կ'ընէ ոք արշաւակի[1], հեւ ի հեւ և մի ճանապարհէ զոր արդէն գծած է այլ ոք. մի յառաջդիմութիւն է այն շոգեկառքի որ կը սուրայ, կը վարգէ[2], կը թռչի մաքուր և հարթ, կոկ և ողորկ պատրաստուած ուղիէ։ Լուրջ, հանդարտ և խոհուն աջ ու ձախ ակնարկել, բրիչ ի ձեռին մի նոր ուղի հատանել, փուշեր և տատասկներ տակակոտոր արմատաքի խլել, մացառներ կտրատել, ապառաժներ խորտակել, խարակներ[3] փըշրել, սարեր մագլցել, ոտներն արիւնել. ահա յառաջդիմութիւնը զոր կը սիրեմ։ Մի նոր ուղի բանալ յառաջդիմութեան դաշտին մէջ զոր արդէն բիւրաւոր ուղիք ակօսաբեկ կ'ընեն. մի գործի ձուլել, նորակերտ, նորանշան, կոփել[4], կռել զայն և յանձնել յառաջդիմութեան որ ի տես նորին գոչէ «արդարեւ կը պակսէր այս իմ ձեռաց մէջ»։

Մ. Սախանազեան

Բառք: -- [1] Վազելով. -- [2] Վազել. -- [3] (եայա)։ -- [4] Տաշել.

ԿՈՀԱԿ ԵՒ ՍՏՈՒԵՐ

Ահա ծովն ինկած մարդ մը։

Բայց ուրո՞ւ հոգ։ Նաւը չ'կենար։ Հովը կը փչէ, և տխուր նաւը ճամբայ մ'ունի զոր ստիպուած է շարունակելու, ուստի կ'անցնի կերթայ։

Մարդը ջուրին վրայէն կ'անհետի, նորէն կ'երեւայ, կ'ընկղմի և վերստին ջուրին երեսը կելնէ, կը ձայնէ, թեւերը կը տարածէ, բայց ոչ ոք կը լսէ իր ձայնը։ Նաւը հողմայոյզ փոթորիկէն սարսելով իր ընթացքը կը շարունակէ. նաւաստիներն և ուղեւորներն ալ չեն տեսներ ընկղմած մարդը, որուն ողորմելի գլուխն ահագին կոհակներու մէջ իբր կէտ մը կերեւայ։ Ծովին անդունդներէն յուսահատական աղաղակներ կարձակէ ան. ո՛հ, ի՛նչ ճիւաղ է այն նաւըն որ կը հեռանայ, կ'երթայ։ Մարդը կը նայի, մոլորագին՝ կը նայի նաւուն որ կը հեռանայ, կայլագունի և կը փոքրի։ Տակաւին քիչ մ'առաջ ինքն ալ անոր մէջն էր. ինքն ալ նաւորդներէն մին էր, ինքն ալ ուրիշներուն հետ վերնայարկին վրայ կ'երթեւեկէր, ինքն ալ կը շնչէր և արեւը կը վայելէր, վերջապէս ինքն ալ կենդանի էակ մ'էր։ Հիմակ ի՞նչ պատահեցաւ ուրեմն։ Սպրդեցաւ, ծովն ինկաւ, և ահա իրեն համար ամեն բան վերջացաւ։

Ալ հիմակ անդունդ ջուրին մէջն է։ Ա՛լ ոտից ներքեւ ամէն բան խոյս կուտայ, ամէն բան կը փլի։ Հողմակոծ և պատառատուն[1] ալիներն ամեհաբար[2] կը

շրջապատէն, իսկ անդունդին տատանումները կառանուն կը տանին զինքը. ջուրին բոլոր պատառները գլխուն բոլորտիքը կը տարուբերին, ալիներ երեսին կը թքնեն. ջուրին խառնաշփոթ պտտառումները կիսովին կը լափեն զինքը. ամէն անգամ որ կը խորասուզի, խաւարամած դարաւանդներ[3] կընդնշմարէ. անծանօթ և սոսկալի տունկեր վրան կը փաթթուին, ոտքերը կը կապեն և կը քաշեն. կզգայ թէ անդունդին մէկ մասն ալ ինքն է, փրփուրներուն մէկ մասն ալ իրմով կը կազմուի, կոհակներուն մէջ խաղալիկ մը կըլլայ, մէկ կոհակէն դէպ ի միւս կոհակը կը նետուի. դառնահամ ջուրը կը խմէ. փոքրոգի ովկիանոսը կատաղաբար կը ջանայ խեղդելու թշուառը, ահագին զօրութիւնը անոր մահավտանգ ճգնութեան հետ կը խաղայ։ Կարծես թէ ջուրերու անբաւ տարածութիւնը վրէժխնդիր ոխակալ մ'է։

Այլ սակայն մարդը կը կռուի տակաւին։ Կուզէ ինքզինքը պաշտպանել, կուզէ հաստատ մնալ, կը ջանայ, կը լողայ։ Ա՛ն, շուտով սպառող այն փանաքի զօրութիւնն անսպառելի զօրութեան հետ կը մարտնչի։ Ո՞ւր է նաւը։ Հո՛ն, վա՛րն է. հազիւ հազ կերեւայ հորիզոնին աժգոյն մթութեան մէջ։

Սաստկաշունչ հովերը կը փչեն. բոլոր փրփրալի ալիները կը ճնշեն զինքը։ Աչերը վեր կը վերցնէ, բայց միայն ամպերուն մութ կապոյտ գոյնն կը տեսնէ։ Հոգեվարքին մէջ ծովին անբաւ յիմարութեան հանդիսական կըլլայ, և անողորմաբար կը չարչարուի այս յիմարութենէ։ Այնպիսի դղրդիւններ կը լսէ, զոր մարդուս ականջը դեռ լսած չէ, և որք կարծես թէ աշխարհիս անդիէն և չգիտեմ ո՛ր ահարկու կողմերէն կուգան։

Ամպերու մէջ թռչուններ կան ինչպէս մարդկային թշուառութեանց վերեւն ալ հրեշտակներ. բայց ի՞նչ օգնութիւն կրնան ընել անոր։ Կը թռչին, կերգեն և կը դարին անոնք, իսկ ինք կը խորդայ։

Ովկիանոսն և երկինքն երկու անեզրութիւն են որոց մէջ թաղուած ըլլալը կզգայ։ Ովկիանոսը գերեզման մ'է, իսկ երկինքը պատան մը։ Օրը կը տարաժամի, մութը կը տարածուի. ժամեր կանցնին և ան դեռ կը լողայ. ա՛լ ոյժը կ'սպառի. իսկ նաւը, այն հեռաւոր իրն՝ որու մէջ մարդիկ կային՝ ա՛լ անհետացաւ, և ինքն միակ մնացած է վերջալուսային ահագին անդունդին մէջ։ Կընկղմի, կը պրկի, կը գալարի. իր ոտիցը ներքեւ աներեւոյթ և անողորմ կոհակներ կզգայ և կը գոչէ.

Ա՛լ մարդ չ'կայ, ո՞ւր է Աստուած։ Օգնութի՛ւն, օգնութի՛ւն, կաղաղակէ, շարունակ կաղաղակէ։

Բայց ոչ հորիզոնին մէջ և ոչ ալ երկնից վրայ մարդ չ'կայ։ Գթութիւն կը հայցէ տարածութենէն, կոհակէն, մամուռէն, ժայռէն, բայց ամենքն ալ խուլ են։ Կաղերսէ մրրկին, բայց անխռով մրրիկը միայն անեզրութեան կը հնազանդի։

Իր բոլորտիքը ոչ այլ ինչ կայ բայց եթէ մթութիւնը, մառախուղը, մենութիւնը, մրրկային և անգէտ դղրդիւնն և կատաղի ջուրերուն անհուն փոթերը։ Երկիւղն և յոգնութիւնը վրան կը տիրեն. իսկ իր ներքեւն է անկում։ Ցենարան մը չունի։ Անսահման մթութեան մէջ իր դիակին խաւարային արկածները կը մտաբերէ։ Անվերջանալի ցուրտը կանդամալուծէ զինքը, ձեռքը կը կարկամի[4], կը գոցուի և ափերուն բռնածն է ոչինչ։ Հովերը, ամպերը, փոթորիկները, հովերուն փչումները, աստղերը, վերջապէս ամենքն ալ

անօգուտ և անկարեկիր են: Ի՞նչ ընելու է: Կը լքանի յուսաբեկ թշուառը. ա՛լ յոգնած է, ուստի կորոշէ մեռնիլ: Կը թողու ինքզինքը որ ի՛նչ կուզէ ըլլայ և ուր որ ուզէ երթայ. ալ կը դադրի կռուելէ, և ահա մըշտընջենաւորապէս կը գահավիժի դէպ անդունդներու սոսկալի յատակը:

Ո՛ անողոքելի ընթացք մարդկային ընկերութեան: Կորո՛ւստ մարդերու և հոգիներու ճամբու վրայ: Ովկիանո՛ս ուր կը գլորին այն ամէն մարդիկ որոնց անկման կը հաւանի օրէնքը: Տխո՛ւր աներեւութիւն օգնութեան: Ո՛ բարոյական մահ: Ովկիանոսն ընկերային անողոքելի խաւարն է, ուր պատժական օրէնքը կը գահավիժէ իր դատապարտեալները: Ովկիանոսն անբաւ թշուառութիւնն է:

Սիրտն այս անդունդէն դէպ ի վար մխելով կըրնայ ըլլ՞ալ դիակ մը: Ո՞վ պիտի յարուցանէ զայն:

Վիքթոր Հիւկօ

Թարգմանեց **Գ. Ջիլինկիրեան**

Բառք: — [1] Պատռտած: — [2] Կատաղաբար: — [3] (-էր): — [4] կծկտիլ:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՒՏՆ

Այսպէս մինչ Յովհ. Կութէնպէրկ (*) Արպօկաստի կիսավէր վանուց մի խցկին մէջ կ'առանձնանայր զբաղիլ իւր աստուածային գործւոյն պատրաստութեան կը մրմռային նորա դէմ և կ'ամբաստանէին զնա իբրեւ վհուկ՝ կախարդ՝ դիւաց հետ բանակցող: Բայց նա այն վայրկեաններուն իւր շարժական տառերը կը քանդակէր, մելաններ կը բաղադրէր, գլաններ կը ձեւէր, տպագրական մամլոյն նախատիպը կ'երկնէր, լցուած իւր արարչական գործոյն սրբութեան, մեծութեան և այնու գործելի յեղափոխութեան զգացմամբ, կը նախազգայր թէ իւր մեքենայէն լուսոյ հեղեղներ պիտի ժայթքէին աշխարհի վերայ որ կը նստէր ի խաւարի. թէ գիրքն ձեռագիր, երկայն յոգնութեամբ ու համբերութեամբ ընդօրինակեալ և հազուագիւտ, ոչ եւս ոմանց, մի քանի մեծատանց և իշխանաց սեփականութիւնն պիտի լինէր, այլ մեքենայէն բազմապատկեալ պիտի սփռէր տարածուէր՝ տժգին՝ ամենէն համեստ խորշերու և անկեանց մէջ, և ամենէն խոնարհ հոգիներու պիտի տանէր հացն ճշմարտութեան, որպէս երբեմն Աստուածային-Մարդոյն ձեռին մէջ բազմապատկեցան մի քանի նկանակ և ձուկ և յագեցուցին անթիւ ժողովուրդ անսըւաղ, թէ այլ եւս չգոյր վըտանգ հանձարոյ երկոց կորստեան, զի գաղափարն, միանգամ իյնալով այդ գործւոյ տակ, դուրս պիտի

(*) Հնարիչ տպագրութեան (1400—1468):

դայր անոր անմահութեան կնքով դրոշմատիպ, թէ իմացական աշխարհին մէջ այլ եւս ջնջուած էին ժամանակն ու միջոցն, որպէս չորս դար յետոյ Սդիփէնսընի մեքենայն պիտի ջնջէր զայնս նիւթական աշխարհէն, և խօսքն ու մտածութիւնն պիտի կորէին անցնէին դարերն ու աշխարհներն, մտաւոր անընդհատ յարաբերութեան ու խօսակցութեան մէջ դնելով անցեալն, ներկայն ու ապագայն, հիւսիսն ու հարաւն, արեւելքն ու արեւմուտքն, և թէ այն ամէն ոգիներէ, ամէն ժամանակներէ և ամէն ազգերէ ելած լուսոյ ճառագայթք միմեանց պատահելով՝ բարդուելով՝ ստուարանալով պիտի լուցանէին մի անհուն ջահ բարոյական աշխարհի երկնից միջակէտն, ջահ տիեզերական բանին . . . ։ Անշուշտ այս նախազգացումն էր որ կը յուզէր Յովհաննէս Կութէնպէրկի նիրհը խորհրդաւոր երազով, յորում իւր առաջին տառն փայտի կտորի մի վերայ քանդակելէ և իւր ձեռին տակ ճնշելով՝ մագաղաթին վերայ զայն տպելէ յետոյ, քունէն յաղթուած անկողին մտնելու վայրկենին՝ կը մրմնջէր «Անմահ եմ ես»․ Այո՛, անմահ ես դու, ո՛վ մեծ գործաւոր, որ օժտեցիր զմարդկութիւն քո լուսագործ և հրաշագործ մեքենայիւ, — մանգղիոն (*) ահաւոր խաւարամարտ կուոյն —, և ստեղծեցիր քաղաքակրթութեան մեծ լծակն ու նոր ժամանակաց այն մեծ զօրութիւնն, յորմէ թագաւորք կ'երկնչին․ անմահ ես դու․ 1640 էն ի վեր Գերմանիոյ գրավաճառք և Սթըրազպուրկի ժողովուրդք քո հարիւրամեակն կը տօնեն, և Մայէնս ու Սթրազպուրկ քեզ անդրի են ձօնած․ բայց ամէն անգամ որ մե այբբենարան կը տրուի մանկան ձեռքն, ամէն անգամ որ ժողովուրդն ձեռք կ'առնու Աւետարանն, կը տօնուիս ու կ'օրհնուիս դու, և Թօրուալտսընի և Տավիտ տ'Անժէրի հրեշտակներէն աւելի հոյակապ, աւելի անկործան մի արձան է քեզ, երախտագէտ մարդկութեան սիրտն ։

(*) Բերդ քանդելու մեքենայ ։

Թ. Ց. Պէրպէրեան

ԿՌԻԶԷԼ

Կռիզէլ երկաթուղիի մը մեքենագործն է ։

Օրին մէկը կառաշարի մը վրայ էր, կայնեցաւ յանկարծ ճամբուն վրայ․ — «Յառա՛ջ գնա», կը պոռար կառաշարին մեծը․ — Մերժեց Կռիզէլ, մերժեց՝ և աչքըն առաւ ի կորուստ մատնել իւր պաշտօնը, իր ծառայութիւններն, իւր բոլոր կեանքն ։

Այն վայրկենին որ նա այսպէս ի վնաս անձին կը մերժէր յառաջ երթալ, դիմացի կամուրջը կը փլի, յորդահոսան գետի վրայ, կամուրջն որմէ վար յանդունդ պիտի գահավիժէր կառաշարն ամբողջ՝ եթէ Կռիզէլ առաջ գացած ըլլար ։

Այս մարդը կը տօնէին անցած իրիկուն 1800 անձինք՝ երկաթուղեաց գործաւորք՝ իրենց նախագահ ունենալով Ֆրանսայի մեծ բանաստեղծը՝ Վ․ Հիւկօ՝ և կօչնականաց մէջ մեծ ատենաբան մը, Կամպէթթա (*) ։

(*) Գաղղիացի մեծանուն քաղաքագէտ և ճարտարախօս ։

Երբ Կամպէթթա նախարար էր ասկէ քանի մը ամիս առաջ միտքը բերած էր այս խոնարհ գործաւորը՝ որ կորովի բազկին հետ հանճարեղ ուղեղ մ՚ունի՝ ինչպէս ըսաւ Վ. Հիւկօ, և որ հարիւրաւոր մարդոց կեանքըն էր ազատած, անսաստելով իւր մեծին՝ զի նախատեսած էր վտանգն։ Կամպէթթա պատուոյ Լէգէոնի խաչ էր կախած այդ արի կուրծքին վրայ։

Մարդիկ հասարակօրէն արի կ՚ըսեն զինուորին, նա որ պատերազմի դաշտին վրայ կ՚իյնայ, որ երբ յաղթանակ մը կանգնէ՝ դիւցազուն կ՚ըսուի՝ և որոյ նահատակութեանց վրայ միշտ կը փայլի փառքն իբրեւ պսակ, ինչպէս ըսաւ Կամպէթթա։ Այլ քանիներ նաև աննշան՝ որ մարտի դաշտին վրայ չեն իյնար, որք զինուց արդիւնք չեն, այլ որ՝ համեստ գործաւորք՝ հազարներով մարդոց կեանքն ի ձեռին ունենալով, ինչպէս է երկաթուղւոյ մեքենագործ մը, ինչպէս է Կուիզէլ՝ իրենց պատուոյ զոհ կ՚երթան և անուննին ոչ ոք գիտէ և կը կրկնէ։ Ոչ ոք կզգայ և ոչ ոք գիտէ ինչ կը քաշէ կրակին դիմաց, երբ ձիւնն երեսը կը ծեծէ. երբ փուքն զշունչն կը կտրէ. գիշեր ցերեկ ծխանին և ահագին գործիքին առջեւ կանգնած, մեքենագործ երկաթուղւոյն, և որ պէտք է անդադար հսկէ, և ոչ մէկ անգամ վրիպին ձեռքը կամ վայրկեան մը գթի[1] ուշադրութիւնը կամ թէ միտքը ճապաղի։ Կ՚աշխատին տարիներով, կը ծերանան այս հընոցի աշխատութեանց մէջ, և օրին մէկը յոչ կամաց յանզգաստից երբ սխալ մը գործեն՝ որ չար հետեւանք մը ունենայ. զի շատ անգամ յոչ կամաց և յանզգաստից կը գործեն մարդիկ մեծամեծ սխալներ, — ահա այնքան տարուան աշխատութիւնը՝ որ ի դերեւ ելաւ, ահա այնքան ծառայութիւնը, անձնուիրութիւնը՝ որ

կորսուեցաւ, ահա կեանք մը որ ոչնչացաւ։ Կուիզէլ իւր աչալրջութեամբը կառաշար մը փրկեր էր և հարիւրաւոր մարդոց կեանքն։

Սակայն ո՛վ լսեր էր անունը և ո՛վ պիտի լսէր՝ եթէ չըլլար Կամպէթթա։ Կարծես թէ ասոր համար միայն նախարար եղաւ։ « Խեղճ մեծ մարդը » ինչպէս կ՚ըսեն դեռ այսօր հեգնելով զինքն. ակն ունէին ամենքը թէ մեծամեծ պիտի գործէր։ Աննշան փաստաբան մ՚էր 18 տարի առաջ, և օրին մէկը Նաբոլէոն Գ.ի օրով՝ մարդու մը յիշատակը պաշտպանեց եղեռնադատ ատենին առջեւ. այս մարդն էր Պօտէն, ազգային երեսփոխան, որ դեկտեմբեր 2ի պետական հարուածին առջեւ ապստամբեր և Վ. Հիւկօի և Ժիւլ Ֆավրի առաջնորդութեամբ փողոցն էր իջեր, սալայատակներու քարերով պատնէշ էր կանգներ, և պատնէշի ետեւէն կը կռուէր։ Յանկարծ ձայն մը լսեց դիմացէն՝ պաշարող և յարձակող գնդերէն. — Օրը քսան և հինգ Փրանքը չկորսնցնելու համար է որ կը պատերազմիք. — Ազգային երեսփոխաններն օրը քսան եւ հինգ Փրանք կ՚առնեն։ Տնկուեցաւ ելաւ Պօտէն պատնէշին ետեւէն, և կուրծքը զինուորներուն հրացանի հարուածին ընծայելով՝ աղաղակեց. « Ահա այսպէս կը մեռնի ազգային երեսփոխան մը՝ 25 Փրանքի համար ». գնդակը անմիջապէս եկաւ զարկաւ և դիտապաստ[2] ինկաւ։ Այս մարդուն՝ ահա, արձան մը կանգնելու համար փաստաբանեց Կամպէթթա։ Տասն ու չորս տարի ետքը դեռ կը յիշեմ՝ թէ ինչպէս սիրտս թնդալով կարդացի Կամպէթթայի ատենաբանութիւնը։

Կամպէթթայի քաղաքական բախտը անտի ծագում առաւ, և այն օրէն ի վեր երթալով գնաց և մեծցաւ, և քիչ մնաց որ Օրլէանի յաղթութեան հետեւեալ օրը

Բարիզի պաշարումը մէկդի ձգելով կծիկը դնէին Գերմանացիք, վկայ Կիյօմ կայսեր խոստովանութիւնը։ Զը կրցաւ փրկել Ֆրանսա՝ այլ Ֆրանսայի պատիւը փրկեց։ Այն բաւական էր որ ետքէն Ֆրանսա ինքզինքը փրկէր։ Ասկէ մինչեւ տարի մ'առաջ ամենայն ինչ էր Կամպէթթա Ֆրանսայի մէջ, ասկէ ամիս մ'առաջ գրեթէ ոչինչ էր։ Ասանկ ահա, քաղաքական մարդոց կեանքն ալ է զանազան, անակնունելի դէպքերով։ Հասարակ դարձած խօսք մ'է այս կարգի մարդոց համար թէ՝ Տարպեան ժայռը շատ մօտ է Կապիտոլինի (*)։ Սակայն Կամպէթթայի ճակատագիրը դեռ չ'աւարտեցաւ. թերեւս այս ճակատագրին վերջի բառը սոսկալի իմն է, այլ տակաւին գեղեցիկ օրեր ունի նա իւր առջեւ։

Երեք ամիս է որ գաղտնի կամ յայտնի կառավարութեան մէջ չէ Կամպէթթա, և ահա ամենքը սկըսան իրարու հարցնել՝ կառավարութիւն մը կա՞յ արդեօք Ֆրանսայի մէջ։ Կամպէթթա շատ իսկ խառնուեցաւ անցից և եղելութեանց 12 տարիէ ի վեր. ընդհանուր քուէարկութիւնը նա վարդապետեց, խորհըրդարանը նա յանձանցեց, հանրապետութիւնը նա դիեցուց ու մեծցուց, և այս 12 տարուան միջոցին կրնայ ըսուիլ թէ քաղաքականապէս ընաւ սխալ մը չգործեց։ Ըսին թէ նախարար ըլլալէ ետեւ սխալներ միայն գործեց. ըստ իս կառավարել ուզեց — կառավարել՝ այսինքն առաջնորդել, կառավարել՝ այսինքն նախատեսել — և գործելու համար միտքն ու հորիզոնըն ընդլայնել անոնց որ Ֆրանսայի բախտն ունին ի ձեռին և որ կը շարժին միշտ անձուկ շրջանի մէջ ուր

(*) Հռովմայ եօթն բլուրներէն մին։

հարկաւ կը փակէ զիրենք իրենց ծագումն ու մտքի կարողութիւնն. «չյաջողեցաւ». ի՜նչ անիծեալ բառ է այս, չյաջողիլ։ Այնքան ուրիշներն իրենց համարմունքը կը վերցնէն մարդուս վրայէն՝ որ մարդս կ'ըսկըսի ինքն ալ համարմունք չունենալ իւր վրայ։ Կամպէթթայի անյաջողութիւնը առօրեայ է. նախարարութենէ ինկաւ՝ այլ կանգուն կը մնայ. իյնալէն ետքը գործեց սխալներ։ Կրնար, հեռուէն ու բարձրէն նայիլ ու սպասել՝ առանց անհամբերութեան. իրեն կը վայլէր որ վեհանձն ըլլար. ինքն ամեն իրաւունք ունէր անհամբեր չըլլալու։ Սակայն իւր արբանեակներն շատ պատճառներ ունէին անհամբեր ըլլալու։ Անոնց հետեւեցաւ, փոքրիկ կիրքերու ծառայեց, իւր մեծութիւնը վերստին ձեռք ձգելու համար բաւական է որ իւր սրտին ներշնչմանց հետեւի։ Մեծն Նաբօլէոն ըսեր է եղեր, և շատ դրական խելքեր կը կրկնեն իրեն հետ՝ թէ՝ Պետական մարդու մը սիրտը գլխուն մէջ պէտք է ըլլայ . . . . ։ Ես չեմ կարծեր։ Առանց մեծ սրտի մեծ մարդ չկայ։ Վօվընարկ իրաւունք ունի. — Մեծ մտածութիւններ սրտէն կը բղխին։ Ես դեռ կը հաւատամ Կամպէթթայի սրտին և չեմ կրնար հաւատալ թէ սեւցուցած ըլլայ նա իւր հոգին։ Ապա ո՞ւրկէ գտած պիտի ըլլար այն հուրը՝ որ կը վառէ զինքն երբ կը խօսի. ո՞ւրկէ առաւ մարդն՝ որ գետնի վրայ կը սողայ՝ ի վեր համբառնալ և հոգեւորել իւր ունկնդիրները. ո՞վ իրեն տուաւ այն մարդու մեծ կիրքեր արթնցնելու փափաքը կամ խորին զգացումները։ Ո՛չ ապաքէն իւր ամենամեծ զօրութիւնն պերճախօսութիւնն է։ Ահա անցած օր Կոլիզէյի ինչպէքին խօսած ճառը. ինչպէս ուծացած սիրտեր սկսան նորէն յարիլ ու հաւատալ իրեն։ Կուզէի թարգմանել այս ճառը.

սակայն ի՛նչ է տրուած ատենաբանութիւն մը կարդալը։ Կամպէթթայի պերճախօսութիւնն լաւ դատելու համար պէտք է լսել և տեսնել խորհրդարանի մէջ։ Պերճախօսութիւն մ՚ունի ձայնին մէջ, պերճախօսութիւն մը ձեւերու և շարժմունքին մէջ։ Ձայն մը որ խուլ մանչիւններով կսկսի, ովկիանոսի խորունկէն լըսուած ձայնի պէս, և աստիճանաբար բարձրանալով՝ կ՚աճի ու կը տարածուի. որոտընդոստ հնչիւններով իմաստները կը գոռացնէ, և հուսկ ուրեմն անհուն աղաղակ մը կը դառնայ՝ որ ոչ միայն մրմունջ՝ այլ եւ շնչառութիւն անգամ կ՚ընդհատէ բազմականաց կուրծքին մէջ, ու մինչեւ մարդկային սրտին ներքին ալուցը[3] մէջ անձայն շշող նախանձու կրից և վրիժու խանդերն ալ խեղդելով՝ այն հոծ լռութեան մէջ ինք միայն կը հնչէ. . . և այն միջոցին բոլոր անձը կը բոցավառի. հերք ի գլխուն հուր կըլլան՝ ըստ գեղեցիկ բացատրութեան մեր Գողթան երգերուն, մօրուքին մազերն կսկսին ծածանիլ, բեմը եռոտանի մը կը ձեւանայ՝ ու ինք՝ երբեմն հարցուկ, երբեմն պատգամ, երբեմն ալ ցուլ մ՚է՝ կըսես՝ կամ առիւծ կը դառնայ, և մէկ ծայրէն միւս ծայրը երթալ գալով բեմին՝ բազկատարած՝ ահագին, վերջին աղաղակ մ՚ալ կ՚արձակէ և ահա ծայրայեղ ձախակողմը և մինչեւ վերնատուններէն՝ այր և կին հանդիսականք ալ բռնաբարեալ և իբր թէ տեղափոխեալ կսկսին ծափահարել դիւահարներու պէս։

Գ. Ս. Օտեան

Ծանօթ. — [1] (Գ[illegible])։ — [2] Դիր՝ պէս ինկած։ — [3] խորունկ տեղ։

Ի ՄԱՀ ԲԻՊՕՏԻ ՄԵԾ ՄԱՐԴԱՍԻՐԻՆ

ԱՌ ՊԵՐԹՈՆ ԳՆԴԱՊԵՏ

Պարո՛ն,

Ձեր նամակն այսօր՝ դեկտ. 2 ձեռքս կը հասնի։ Շնորհակալ եմ, որ գլխ այս աւուր յիշատակէն կը կորզէ։ Կը մոռնամ կայսրութիւնը և միտքս Ամերիկայի վրայ կը դարձնեմ։ Մութին դարձեր էի, և հիմա լուսոյն կը դառնամ։

Ինձմէ խօսք մը կը խնդրէք Ճօրճ Բիպօտիի համար. Ձեր համակրական պատրանաց մէջ՝ ինչ որ ես չեմ՝ գլխ ա՛յն կը կարծէք, այն է Գաղղիոյ մէկ ձայնը. ես աքսորի ձայն մ՚եմ և ո՛չ Գաղղիոյ։ Բայց հոգ չէ, պարոն, այդպիսի ազնիւ հրաւէր կ՚արժէ լսուիլ. թէեւ ես մեծ բան մը չեմ՝ բայց և այնպէս պէտք է պատասխանել, և ահա կը պատասխանեմ։

Այո՛, Ամերիկա իրաւունք ունի պարծիլ աշխարհի այդ մեծ եղբօր՝ Ճօրճ Բիպօտիի վրայ։ Բիպօտի երջանիկ մարդ մ՚եղաւ՝ որ ամէն վիշտերն ու թշուառութիւնները կրեց, հարուստ մը՝ որ աղքատաց ցուրտը, քաղցն ու ծարաւը կ՚զգար։ Իր տեղը Ռօչիլտի (*) քովն էր, բայց ինքը զայն Վէնսէն-տը-Բօլի (**) մօտ տեղի մը փոխեց։ Յիսուսի պէս իր կուշտը վէրք մ՚ունէր,

(*) Եւրոպայի ամենէն հարուստ սեղանաւորը։

(**) Գաղղիացի քահանայ մը որ նշանաւոր եղաւ իւր գթասիրական մեծ գործերովը։

այն վէրքն ուրիշներուն թշուառութիւնն էր, այն վէրքէն վազածն արիւն չէր՝ ոսկի էր, ոսկի՝ որ սրտէ մը կ'ելնէր։

Այս աշխարհիս վրայ ատելութեան մարդիկ կան, սիրոյ մարդիկ կան. Բիպօտի այս վերջիններէն եղաւ։ Այս մարդոց դէմքին վրայ կը տեսնենք Աստուծոյ ժըպիտը։ Ո՞ր օրինաց կը հետեւին. — Մի միայն եղբայրութեան օրինաց, օրէնք աստուածային, օրէնք մարդկային՝ որ օգնութիւնները թշուառութեանց համեմատ կը զանազանէ, որ հոս պատուիրաններ կուտայ, հոն ալ միլիոններ, որ դարերուն մէջէն լուսոյ հետք մը կը սփռէ մեր խաւարներուն մէջ, և աղքատ Յիսուսէն հարուստ Բիպօտիին կերթայ։

Թող Բիպօտի ձեր մէջ դառնայ՝ մեր օրհնութիւններովը։ Մեր աշխարհը զայն կը նախանձի ձեզնէ։ Իր հայրենիքն անոր մոխիրը, և մեր սրտերն ալ անոր յիշատակը պիտի պահեն։ Թող յուզեալ ծովերուն անհունութիւնը ձեզ դարձունէ զայն։ Ամերիկեան ազատ դրօշակն այդ դագաղին որչափ աւելի աստղ պարզէ՝ բաւական չէ։

Համեմատութիւն մը՝ որ չեմ կրնար զանց ընել։ Ճիշդ տասն տարի է այսօր՝ 1859 դեկտ. 2 ին Հայբէրս Ֆէրրիի դատապարտելոյն համար առանձին աղերս մը ուղղեցի առ հոյակապ ազգն ամերիկեան. այսօր փառաւորութիւն[1] մը կուղղեմ իրեն։ 1859 էն ի վեր մեծ խրողութիւններ կատարուեցան՝ գերութիւնը ջնջուեցաւ Ամերիկայի մէջ, յուսանք որ թշուառ աղքատութիւնն ալ՝ որ ուրիշ գերութիւն մ'է՝ նոյնպէս ջնջուի օր մը բոլոր աշխարհի մէջէն և սպասելով որ այս երկրորդ յառաջադիմութիւնն ալ գայ՝ և առաջինն ամբողջացնէ՝ երկուքին ալ առաքեալները մեծարենք, մի

և նոյն շնորհակալեաց և յարգանաց խորհրդի մէջ զուգաւորելով. Ճօն Պրաուն՝ գերեաց բարեկամը, և Ճօրճ Բիպօտի՝ աղքատաց բարեկամը։

Ձեր ձեռքը կը սեղմեմ, պարոն,

Վ. Հիւկօ

Թարգմանեց **Ն. Ս. Իւթիւճեան**

Բառք: -- [1] Գոհաբանական աղօթք, գովեստ։

ՎԵՆԵՏԿՈՅ ՀԱՅՈՑ ՄԵՆԱՍՏԱՆՆ

Ի խորշ մի ուրեք աշխարհի, անդր ուր բազմի թագուհին կոչեցեալ Ադրիական ծովու, այժմ թէպէտ անկեալ ի գահոյից, այլ ոչ և ի փառացն. կը փայլի տակաւին յիւր վրայ իւր նախկին ազնուականութեան և պերճանաց նազանքն և չքեղութիւնքը։ Աշխարհաշրջիկ ուղեւորաց համար թանգարան մի է նա մեծ և ընդարձակ, հնացեալ, այլ անծերանալի և անկորնչելի է իւր արքայավայել պալատամբքն, չքեղ եկեղեցեօք, գեղարուեստական բիւր ազգի ազգի կարմանալի գանձուք։ Մարդկային հրաշական արուեստին գոգցես մըրցակից և բնութեան արուեստագործն՝ պճնազարդած է զվայրն բնութեան փափկագոյն նիւթովքն զանգեալ, լուսոյ, գունոց, մաքուր օդոյ և բիւրեղեայ ջուրց խաղաղ լճակ մի շուրջ տարածելով, ուր այցելուք կը սըփռին թեթեւահաս կոնտոլաիւք (*) գիւրեանց խոնջեալ

(*) Թեթեւ նաւակ որ Վենետկոյ մէջ կը գործածուի։

միտքը այդ նուրբ տարերաց մէջ սթափելու ։ Այդ ըղձակին ի մի կողմն յանկարծ ի հեռուստ աչուընուն կը շողայ ընդ մէջ կապուտակ երկնից և կապուտակ ջրոց դոգցես օդոյ մէջ առկախեալ մշտավառ խմբար մի գոհարեայ · — բայց ես կը սիրեմ մանաւանդ կոչել զայն վանդակ մի թռչնոյ ։ Գոհար կոչեցի զնա , և է արդարեւ խառն ի յակնթէ և ի զմրխտոյ , շողշողելով իւր կարմիր որմովքն և մշտադալար ծառատնկովքն և այգեստանեօք ։ Գունդագունդ կը դիմեն անդր հետաքըրքիր այցելուք · բայց առաւել եւս Ազգայինք խորհըրդաւոր զգացմամբ մը · — զի դա խսկ է Հայոց վանքըն հռչակաւոր ։

Առաջին տեսիլն որ ընդ առաջ կ'ելնէ , է մեծ քառանկիւնն մշտածաղիկ պարտէզ իւր մշտաշարժ շատրուանաւն [1] և աւազանաւ , զորով շուրջ կը բարձրանան պարկեշտ բարձրութեամբ սպիտակ մաքուր մարմարեայ սիւնազարդ բակքն , որոց վրայ են վանականաց խցկունքն ։ Այդ կամարակապին տակէն շրջելով կ'ելլեմք ի մատենադարանն և ի թանգարանս , և անցանելով ընդ սրահսն կ'իջնեմք յեկեղեցին , ի տպարանն և անտի ի պարտէզն արտաքին ։ Որ գխաւորապէս այցելուին աչաց կը զարնէ այդ ամեն տեղուանքն , բաց ի մատենատանց պերճութենէն՝ ամենայն ուրեք փայլած կոկ մաքրութիւնն է՝ ամօթխած սիրուն պարզութեամբ , պիտի յաւելուի ասել նաեւ լռութիւնն , եթէ այդ լռութիւնն չխաբանուէր , ճպռանց և թռչնոց ճռուողէն , և տպագրական մամլոյ ճռնչելէն ։ — Նուպս աճա ներքին տեսքն ։

Հ. Ս. Պառոնեան

Բառք ։ — [1] Ջուր սրսկող աւազան (ֆօա Պօյօֆ.) ։

ՎՈՍԲՈՐԸ

Քանի՜օն գեղեցիկ և վսեմ է Վոսբորն , երբ միապաղաղ կը հայլիանայ հանդէպ երկնից , որ կապոյտէն որպէս Աստուծոյ ճակտէն լուսածիծաղ կը ժպտին ոսկեբիր աստղունք ամրան գիշերոյն ։ Գո՞դ ադամանդեայ թագ մ'է այն , զոր պարգեւած են Պոնտոսն ու Մարմարան , պսակելու համար երիտասարդ Եւրոպան ծերունի Ասիոյ հետ ։

Քանի՜ մոգական , հոմերական են այն բիւրազան գեղատեսիլներ , զորս այցորդին ընդ առաջ ի հանդէս կածեն իւր ափանց նկարէն [1] ամփիթատերք · նա առաւել յորժամ գարունը կը ծաղկազարդէ , ամառն կ'ոսկեմրգէ և բնականութիւնն կոգեւորէ զայնս , զորըս բնութիւնն և արուեստն եւս , թուի թէ , օր աւուր , նախանձընդդէմ միմեանց նորանոր պճնիւք եւ ձօնիւք կ'օժտեն ։

Ո՜րքան մեծավայելուչ կը հանդիսացնեն զԱյն՝ վեհափառ Փատիշահներու այն փառայեղ Սէրայներն , որք ծովուց և ցամաքաց աշխարհակալներու նման յաղթապանծ կը բարձրանան նորա ափանց վերայ , և որոց ահեղ ու չքեղ դէմքէն աւելի ահեղ ու չքեղ նշանակութիւնն , ո՜րքան զքեզ դողացնեն վսեմ զմայլմամբ , վըսեմագոյն զմայլմամբ մ'եւս կը դղրդէ զքո հոգի այն ճարտարապետ հանճար՝ որ արարչագործած է զայդ հիակետներ ։ Ո՜րքան շլացուցիչ , հրապուրիչ կ'գործեն փայլն ու շուքն Վոսբորին գեղեցկակերտ ապարանք , հիանալի ամարանոցք նախարարաց , դեսպանաց և մե-

ծառանց և նոցա վսեմ բնակչաց պետական, պաշտօնական ճոխապանծ ներկայութիւնք և խրախճանք։

Իսկ ո՛րչափ հմայելի կ՚առնեն մեզ Վոսբորն՝ այն սիրուն գիւղօրէք. ոմանք ջրարբի հովտաց մէջ թաղուած, այլք առ ստորոտս պրակագեղ բլրակի մի տարածուած, մի քանին արծուոյ բոյներու նման մամռոտ ժայռերէ կախուած, ուրիշներն հրուանդանի մը կամ սարաւանդի մը վրայ սլացած։ Հոս բուրաստան մի փթթինագեղ, հոն պարտէզ մի պտղաշատ։ Աստ անտառ մի, անդ՝ բլուր մի, այլուր մարգ ու մարմանդ։ Քիչ մ՚աւելի հեռին գեղածիծաղ զառիվայր մի, ուր կողերէն, իբր յստեանց՝ կ՚ծորէ լուսաղբիւրն։ Դէպ ի վեր՝ լերին արտեւանէն կ՚խոյանայ սարաւոյթըն[2] կամ դղեակ մի։ Քայլն անգամ մի հասարակաց զբօսավայրեր։ Ամենուր ճեմուղիներ, ծառուղիներ, ուր կը զեռայ զբօսասիրաց թաբօրը։ Եւ երբ ամրան լուսնկայ գիշերն՝ իւր ստուերներն իբրեւ շուք կը ձգէ Վոսբորի այս հիասեսիլ համապատկերին վերայ, ու երկնից ջահերուն հետ՝ երկրի ջահերն ալ վառուելով մէն մի տուն կը լինի ատեղատուն մի, ո՛րքան կը բիւրապատկեն Վոսբորայ ափունք իրենց դիւթն ու հըմայք։ Ապարանէն սկսեալ ցհիւղեակ կը պարպուի, և Վոսբոր իւր ալեաց ու աւազուց չափ խառն ու ծփուն հոգիներ կը համբէ իւր գեղազուարճ ափանց վերայ։ Թող խելառն անդ խենեչանայ, թող ցոփն անդ պակչոտի[3], չաղփաղփն թող չաղակրատէ, թեթեւսոլիկն թող երերայ, սնապարծն թող փքայ, ծերն թող դաչէ[4], մանուկն թող կայտռէ, պատանին թող խայտայ, երիտասարդն թող ճոխայ, կոյսն թող նազի, կինն թող սիքայ, ամբոխն թող յորդէ, պաշտելով անձնիւր իւր զբօսանաց և տարփանաց կուռքը։ Իսկ ես, բարեկամ,

որ ամբոխէն աւելի միայնութիւնը, աղմկէն աւելի լըռութիւնը ու ժխորէն աւելի դաշնակութիւնը կը սիրեմ, կ՚երթամ ման գալ մենիկ, մերթ սա հեզասահ ռաուակին եզրը, սիզուտին վերայ, ուր թաւշին ի ծոց կը նիրհէ լուսնեկին դողդոջ նշոյլը։ Մերթ կ՚երթամ հանգչիլ դափրսագեղ ծառոյն ներքեւ, ուր տերեւոց մէջէն, անհատնում ու անպատում ճլվլումներովն՝ իւր և իմ յոյզերն կ՚երգէ մեղամաղձոտ Ֆիլոմելը[5]. երբեմն յամկեայ սարբինայով քօղքուած պատշգամն կ՚քաշուիմ, երազուն աչքով կը հայիմ ծովուն և երկնքին, և փոշիէն ու նորա վրայ սողուն խուժանէն վեր կըսըլանամ արծաթուէթուիչ հոգւով մի դէպ ի գեղեցկին ու վսեմին իտէալներու լուսաշխարհներն, փարատելու համար կենաց և աշխարհի վերջին պատրանքը. և, երբ ա՛լ դադրած է վերջին ոտքը խռովելէ զծովափըն, և վերջին աչքը՝ պղտորելէ զալեակն, կը նետուիմ դա ծիրանեծածկոյթ մակոյկին մէջ, և ցյագուրդ կ՚շրջագայիմ արծաթ ծաղիկ Վոսբորը։ Ծովակն յայնժամ իմ տաճարս է, երկինքն՝ ինձ ձեղուն, աստղունք՝ կանթեղք, հողմունք՝ խորհրդակից, ստուերս՝ ինձ ընկեր։ Անդ միայնակ կ՚սիրեմ ծովուն ու աստեղաց Աստուածը և կ՚աղօթեմ նմա։ Կ՚ծրարեմ իմ զբօսանաց յիշատակը՝ գիշերոյն ստուերաց, լռութեան, ալեակին, նշուլին, սիւքին և թեւճակաց[6] ներդաշնակ ճոփինին մէջ, որ պահեն զայն մշտաթարմ, և երբ ամեն անգամ որ նշին ծաղկի, գաղթական ծիծառն ի բուն վերադառնայ, և մարդիկ ալ, նոր ի նորոյ, և քան զիս յետոյ, գան Վոսբորի գեղազուարճ ափանց վրայ ըզբօսնուլ, երգել և սիրել զեփիւռն ու ստուեր, ալեակն ու ճաճանչ, վկայեն և ըսեն նոցա թէ՝ « Ես ալ

գրօսայ, աղօթեցի, երգեցի Վոսբորայ դրախտավայր ափանց վերայ»։

Արմէն Լուսինեան

Բառք։ — [1] Գոյնզգոյն։ — [2] Բարձր պալատ։ — [3] Միրահարիլ։ — [4] Ցնորիլ։ — [5] Սոխակ (բառ Գաղ.) — [6] Թի։

ՓԱԿԵԱԼ ՏՆԱԿՆ

Զատկի առաւօտն է։ Նոր գարունը, պճնուած իւր չքնաղ հրապոյրներով, կը խնդակցի քրիստոնէից եւ տօնել կուզէ՝ կարծես նոցա հետ Աստուածորդւոյն յարութիւնն։ Պոլսոյ ճոխ արուարձաններէն միոյն մէջ, որպէս ամենուրեք, կանուխ հնչած են զանգակք տաճարին։ Սրտաթունդ զուարթագին ելած են բնակիչք և կը պատրաստուին երթալ յեկեղեցի, ահա իրարու ետեւէ կը բացուին տանց դռներն, ու դուրս կ'ելնեն արք և կանայք և մանկտի. Նոր և գեղեցիկ հանդերձներ զգեցած են և ուրախութիւնը ճառագայթալիր կը լուսաւորէ իւրեանց դէմքեր։ Փողոցք լի են հաւատացելոց բազմութեամբ. Ապրիլի առաւօտներու քաղցրահոտ զեփիւռին կը խառնուի այն անոյշ բուրումն որ կ'արձակի չքեղազարդ տիկնանց և օրիորդաց հագուստ-

ներէն ու մազերէն, մանկունք կը վազեն իրենց ծնողաց առջեւէն ճռուողելով բերկրաձայն։

Բայց մինչ ամէն տանց դրունք կը բացուին ու դուրս կ'ելնեն փոյթեռանդն նոցա բնակիչք, հեռուն մի մենաւոր տնակ կը մնայ փակ ու ոչ ոք կ'ելնէ անտի։ Է՞ր արդեօք թափուր ամայի է այն, և կամ հաւատոյ աղբիւրը ցամքա՞ծ է ի նմա բնակող ամբարիշտ սրտերու մէջ. ոչ երբէք, նա օթեվանն է մի բարեպաշտ առաքինի այրի կնոջ, հաւատքն քան զնորա հոգին չունի լաւագոյն խորան. ինքն եւս հրաջերմ ըղձիւք կը փափաքի երթալ յուն սուրբ սեղանոյն և խառնուած հաւատացելոց բազմութեան՝ գոչել ցնծութեամբ «Քրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»։ Բայց աղքատ է հէքըն. կարկատուն են իւր հանդերձներ, որք հազիւ կը բաւեն ծածկելու իւր մերկութիւն. կ'ամաչէ ցնցոտիներով ներկայանալ ճոխազարդ այն ամբոխին մէջ։ Քրիստոնեայներն ի տաճար հրաւիրող զանգակին զուարթ թնդիւնք տխրագին կը հնչեն իւր հոգւոյն մէջ. կը կարծէ ինքզինք հաւատացելոց մարմնէն կտրուած ի բաց նետուած անդամ մը, կ'արտասուէ դառնագին։

Այլ ահա՛ կը խորհի. ո՞չ ապաքէն ամենուստ կը լսէ Աստուած բարեպաշտ հոգւոյն աղաղակն։ Ծունր կը դնէ մերկ և խարխուլ տախտակամածին վրայ, աչք և բազուկք յերկին վերամբարձիկ, և աղօթք ու մաղթանք ու օրհնութիւնք գլրար կը մղեն; և որպէս խընկոց ամպ բուրմունք ի սրբազան բուրվառէն, խուռըն՝ ջերմագին՝ արտասուախառն կը սլանան իւր սրտի խորերէն։ Մինչ խանդավառ կ'աղօթէ, արեւուն ոսկեփայլ ճառագայթներն՝ խցկին պատուհաններէն ներս թափանցելով, կ'ողողեն զայն լուսով և կը կերպարանափոխեն ի տաճար վեհավայր, և կը թուի այրւոյն

թէ Աստուծոյ հայեցուածն է որ լուսաժպիտ կը խոնարհի իւր վերայ։ Երբ յոտն կ'ելնէ, իւր գլխոյն վերայ նկարուած կը տեսնուի հոգեկան հեշտութեան մ'անբացատրելի պատկերն։ Երկնային սփոփանաց ճառագայթն լիջած է նորա նսեմ ճակտին վրայ։

Այո՛, մխիթարուէ, կին դու. հոգերուղխ աղօթքդ հրեշտակաց ալէլուներուն հետ խառն՝ հնչեց յունկն Անմահին. մխիթարուէ՛, գի նա՝ որ սիրտ սուրբ եւ խոնարհ հոգի կը խնդրէ՝ առաւել հաճեցաւ հիքիդ մաղթանքներէն քան բազմացն ի նոցանէ որք յեկեղեցի դիմեցին, վասն զի բազումք իրենց փայլուն հանդերձից տակ գոռոզ սրտի մ'ու սնափառ հոգւոյ մը տգեղութիւնն ու նսեմութիւնը միայն տարին պարզե սրբազան խորանացն առջեւ։ "

Ռ. Ց. Պէրպէրեան

ՋՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ԼՃԵՐ

Լճաց ինչպէս լերանց երկիրն է անզուգական Զըւիցեր. լճեր աստ անդ ցիրուցան, ամէն ձեւով, ամէն մեծութեամբ, ամէն հրապոյրներով։ Մերթ բարձրաբերձ լերան մը վրայ կը գտնես զննոնք սառնահար, մռայլ [1], անհամբոյր, որք ամայութեանց մէջ երբեմն կը հանգչին խաղաղ, անվրդով՝ ապառաժուտ, լերկ գագաթի մը կամ լայնածաւալ սառնարանի մը պատ-

կերն իրենց ցրտին կրծոց վրայ. երբեմն կը յուզուին, կը կածեն մոլեգին հողմոց կատաղի շնչովն։ Ո՛չ ձուկ մը կայտառ որ խայտայ սոյն ալեաց մէջ, ո՛չ թռչնիկ մը գեղափետուր՝ որ ճռուողէ սոյն ափանց մօտիկ։

Մերթ ի ծոց պճնաւոր մի հովտի կը տարածուին ոլոր մոլոր, բազմաթիւ խորշերով.— դալար բլուրներ, գեղաշնորհ լեռներ, փունջփունջ պուրակներ, ծաղկաւէտ պարտէզներ, ճոխ այգեստան, չէն ու զուարթ քաղաքներ, ամարանոցներ, դղեակներ կը ցոլան, կը ծփծփան իւրեանց վճիտ ու դողդոջուն մակերեւոյթին վրայ։

Հոս հոսանք մ'է զոր կը տեսնես, որ կուգայ սեպ լեռն ի վայր գոռալով, ոստոստելով գահավիժիլ լճի մը խոր ջուրց մէջ. հոս գետ մ'է ոսկեթել որ կը փութայ թաքչիլ նորա յատակն, կամ դուրս կը սլանայ երկաթասարդական աւխնով լայնաշունչ, լայնաձայն երթալ ոռոգել, բեղմնաւորել ո՛ գիտէ ո՛ր հովիտ, ո՛ր դաշտ։ Կղզեակ մը կայ հոն, ուր թերեւս կը բնակի սիրեցեալ դիւցազնի մը արձանն խիտ խիտ ծառոց թաւ[5] սաղարթներովն ծածկուած. մատուռ մը հոն, խաչ մը, սրածայր ժայռ մը, ազգային աւանդութեանց ու յիշատակաց հաւատարիմ պահապանք։ Շատերուն չուրջըն շոգեկառքը ման կուգայ արագաքայլ, շատերուն վրայ շոգենաւն կը բանայ խոր ակօսներ. շատ անգամ կը տեսնես երիտասարդք և երիտասարդուհիք՝ որք արշալուսի կամ վերջալուսի շողերովն ծածկուած խորշէ ի խորշ կը վարեն իւրեանց թեթեւ նաւակներն, և շատերուն լայն ու երկայն քարափանց վրայ աշխոյժ ոգեւորութիւն մը կը տիրէ, մշտատեւ տօն մը մանաւանդ ամրան եղանակին մէջ։

Այսպէս են Լէման, Լիւձերն, Ցուրիխ եայլն, իւ-

րաքանչիւրն եր յատուկ տիպարով, իւր յատուկ հըրապոյրներով, իւրաքանչիւրն իւր յատուկ յիշատակներըն թողած է մտացս մէջ։

Ա. Տ. Յակոբեան

Բառք։ -- [1] (Գ.-ր-րէ)։ -- [2] Սրածայր։ -- [3] Թանձր։

ՀԵԼՈՒԵՏԻՈՅ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

Թօղլով առ այժմ Հելուետիոյ աշխարհագրական եւ պատմական համառօտ տեսութիւն, կը փութամ գրել այն տպաւորութիւն երբ առաջին անգամ այս աշխարհի հողին վրայ կոխեցի. արդարեւ ինձ այնպէս թուեցաւ թէ նոր երկրի մը մէջ կը գտնուիմ. հողն ու ջուրը, սարերն ու ձորերը, օդն ու արեւը, մարդն ու անասունը ուրիշ յատկութիւն, ուրիշ կեանք ու գոյն ունէին։ Արդեօք Սուիսի վրայ լսած ու կարդացած հրապուրիչ տեղեկութեանց նախապաշարո՞ւմն էր որ ամէն բան կը գունաւորէր հոս իմ աչքին։ Սակայն այժմ երկու տարիներ անցեր են և Հելուետիան միշտ նոյն սրտագրաւ հմայքն ունի։

Այս երկրին հիւրը, որչափ ալ անզգայ և դիտող չըլլայ, անկարելի է սակայն, որ չնշմարէ այն մեծ տարբերութիւնք որք կան ասոր և Եւրոպիոյ միւս երկիրներու մէջ. նոյն իսկ Իտալիան, որ Եւրոպիոյ մըշ-

տագարուն պարտէզն է, կը թարշամի Վիլհէլմ Թէլի հայրենիքի առաջ։ Հոս կարծես ժողովուրդը երկրին համար ստեղծուած է, և երկիրը ժողովրդեան համար արարչագործուած, մին միւսի կատարելութիւն ու գեղեցկութիւն կը լրացնէ։ Այս տեսութեամբ, անշուշտ զուիցերացին աւելի Զուիցերիոյ կը պարտի. եթէ սա յարգարեր ու զարդարեր է իւր հայրենիք, հայրենիքը սակայն ներշնչած է անոր աշխատութեան և արդ ու զարդի ճաշակը։

Իւրաքանչիւր քայլափոխիդ, կամ ամեն անգամ որ շոգեկառքը մէկ բլուրէն միւս, մէկ հովտէն այլ հովիտ կը թռի, ուր որ աչք դարձնես ամէն կողմ չէն, ամէն կողմ պարտէզ, ամէն կողմ մաքրութիւն կը տեսնես. անտառները պուրակներուն, պուրակները զուլալ առուներու, առուները յորդառատ գետերու, գետերը վճիտ[1] ու կապուտակ ծովակներու կը յաջորդեն։ Յայսկոյս փրփրադէզ ջրվէժները ձիւնապատ լերանց կողերէն ի վար կը թաւալին, յայնկոյս պուրակներու պարանոցն ի վար զմրուխտէ մանեակի պէս կը զարդարեն զուլալ աղբերակունք, և բազմաթիւ մեծ ու փոքրիկ լճակներ, որ կը պլպլջան հեռուէն ու մօտէն, ճիկ ու վիկ կը խաղան անցորդի հետ։ Անմշակ անզարդ ու անճաշակ տեղ չկայ. ամեն տեղ պարտէզ, ամեն տեղ տուն ու ճանապարհ, ամեն տեղ կեանք ու կենդանութիւն։ Երջանիկ աշխարհ, երջանիկ ժողովուրդ, կ'ըսես ինքնին և կը կրկնես միշտ, քանի որ յառաջ երթաս։

Ահա՛ սպիտակահեր երկրագործ նահապետը կորովի կազմուածքով, զուարթ և գոհ դէմքով, իւր տան առաջ պարտէզը կը մշակէ. քիչ մը հեռուն իւր երիտասարդ առոյգ տղան արտը կը հերկէ թեթեւ խոփ մը

կապելով յաղթանդամ ձիուն կողերէն. Նահապետի կինն ու հարսը իրենց գլուխը գարնան կակաչներով զարդարած, բահով ու բրիչով հողը կը հարթեն ու կը մաքրեն. Կլորիկ ու տմպուլիկ երախայ մը օրօրակառքի մը մէջ, կը դիտէ իր պապուն ու մայրիկին աշխատութիւնը և օրօրոցէն կ'սկսի աշխատութիւն սիրել, կենաց դասերը սերտել. իսկ մանկան կուշտ չընթըռկեր է պահապան մեծ շունը։ Քիչ մը հեռուն, մեծ ու խոշոր կովերը զանգակներով զարդարուած կ'արածին և գեղեցիկ որթիկներ նոցա շուրջ կը խայտան։ Այլ որչափ ճաշակաւոր է երկրագործին տնակը. Թէպէտ ծաղկաստանի մէջ կ'ապրի բարի նահապետը, այլ պատուհանները առանց ծաղկամանի չեն և ոչ ապակիները առանց վարագոյրի. Ն̈ կատուն, այս ընտանեաց վերջին անդամը, հոն դրան շեմքին մէջ պուպուզէր, պահապան կեցած ի տուն. եթէ երբէք Հելուետացին պահապանի պէտք ունի, այս ալ շատ է։

Ս. Տ. Ս. Տէվկանց

Բառք. — [1] Մաքուր, պայծառ,

ՀՐԱԲՈՒԽ ԼԵՐԱՆ ՄԻ ԺԱՅԹՔՈՒՄԸ

Եւ ահա յեղակարծումն, գիշերային խոր լռութեան մէջ, ահագնաձայն բոմբիւն մի լսելի եղաւ, ի հեռուստ կը լսուէին ծովուն վարազագոչ մռնչիւնն և դէզադէզ լեռնակարկառ [1] կոհակաց թաւալումներն ափանց վերայ. ստորերկրեայ և խորափիտ [2] վայրերն կը բաղխին յիրեար խիտ առ խիտ հարուածով. երերակոծ կը տատանի երկիրն ոտից տակ մարդկան որք զարհուրած՝ այսր անդր կ'ընթանան աղջամղջից մէջ թանձրամած։

Մօտակայ լեռ մի, փեռեկելով [3] կը պատռէ ճըղգամը, և այերց մէջ կ'արձակէ սիւն մի ատրաշէկ որ, ի մթան անդ խաւարամած գիշերոյ, շուրջանակի կը սփռէ լոյս մի շառագոյն և տխրանշոյլ։ Անարգել [4] վէմեր կը թռչին կը սուրան յընդհանուրս. շանթն կը ճայթի և կ'լինայ. հրեղէն ծով մի, յառաջ խաղալով արշաւասոյր, կ'ողողէ անդերն. ահա կը մօտի, և անդէն բոցաճարակ կ'այրին անտառք, երկիրն ոչ այլ ինչ կ'ընծայէ ի տեսիլ աչաց բայց միայն պատկեր յայնածաւալ հրդեհի զոր վառ և բորբոք կը պահեն հըրդեհակէզ նիւթոց յաղթ շեղջակոյտներ և զոր հողմերն սաստկաշունչ ևս քան զևս կը բորբոքեն։

Յո՞ կը փախչիք. վատաբախտիկ մահկանացուք. յո՛ր վայր և դիմէք ապաստանի մի ի խնդիր, ի՞նչպէս պիտի ճողոպրիք մահուանէն որ մօտ առ կուրծս կայ ձեզ։ Նորանոր անդունդներ կը բացուին ձեր ոտից տակ, նորանոր մրրիկներ բոցոյ, ժայռից, աճեանց և

ծխոյ փոթորկելով կը սուրան դէպ ի ձեզ լերանց գագաթներէն. և ծովն փրփրակուտակ, չանթից չառայլէն չողացած, իւր ափունքէն վեր կը բարձրանայ եւ յառաջ կը խաղայ կլանելու համար զձեզ:

Սակայն այս ահարկու երեւոյթներն կը ցածնուն տակաւ առ տակաւ, հրաշք կը շիջանին, ծովն ; կէս իմն հանդարտացած, առ ինքն կը քաշէ մրմռաձայն իւր ալիքներն յորձնեռանդն; երկիրն անդրէն կը կայկայի[5] կը լռեն աղմուկք և վարդամատն այգ ճաճանչէ ի շող: Ո՛րպիսի ողորմ և տխուր տեսարան կ՚ընծայէ աչաց դաշտն այրեացաւեր: Անդ այլեւս կը տեսնուին միայն խանձողներ, յաղթ խարակներ՝ յախուռնմի ըզմրավ չեղջակուտուած, յորդահոս հեղեղներ տապեռանդն[6] հրափրփրոյ, ծառեր որք տակաւին կ՚այրին բոցատոչոր, և տխուր նշխարներն այն չորաբաստից որք ի կորուստ մատնուեցան այս դառնաղէտ թշուառութեանց մէջ:

Ամպամած երկինք մի, այս սգատեսիլ իրաց վերայ, աղօտ և նսեմ փայլ մի կ՚արձակէ միայն. մահահամբոյր լռութիւն մի օդոյ մէջ կը տիրէ. բացական թընդիւնք նորանոր աղետից են ազդարար, և ծովը խուլ մռնչմամբ կը պատասխանէ տխրահնչակ գոռմանց զորս լսելի կ՚ընեն երկրի անդնդախոր քարայրներն:

Մարդիկ սրտապախ[7] և սրտաթունդ, խռնուած միահամուռ, այն միակ վայրին մէջ որ փոցերէն զերծ մնացած էր, բազկատարած յերկինս, ի միակ ապաւէն իւրեանց, կ՚ուղղեն յայնժամ իւրեանց ջերմեռանդն աղօթներն առ Նա որ կը հրամայէ ծովուն և չանթին: Իւրեանց աղօթքն համառօտ է այլ խանդաղատիչ, կը կրկնեն և կ՚երեքնեն զայն, և, ի մէն մի նուագ, եւս քան զեւս ազդեցիկ եղանակաւ. գոգցես իմն գուն կը

գործեն հասցունել իւրեանց ձայները մինչեւ առ Էն զօրոյ գթութիւնը կը հայցեն. բոլոր նշաններն այն կըրից որք կը յուզեն զանոնք, սոսկման, բուռն տագնապի և թաղծանաց, կը խառնուին սոյն մրմնջոց հետ զորս մեծաւ ճգամբ լսելի կ՚ընեն:

Լասեպէտ (*)

Բառք. — [1] Լերան պէս երկնցած: -- [2] Խոր տեղ: -- [3] (Եւրոփ): -- [4] (Հոնֆլ): [5] Հաստատուիլ: — [6] Սաստիկ էրող: -- [7] Սաստիկ վախցած:

ԼԱՄԱՐԹԻՆ (**)

Լամարթի՛ն, ամենէն աւելի նա է բանաստեղծ զի հոգւոյ բանաստեղծն է նա: Երբ իր քնարին առաջին ձայնը լսելի ըրաւ, այնպէս եղաւ իբրեւ թէ առաջին անգամ կը հնչէր բանաստեղծական քնարին ձայնը Ֆրանսայի մէջ, երբ հազիւ թէ ցրուած էին քաղաքաւեր և աշխարհաւեր պատերազմաց ծուխերը, երբ սանձարձակ ազատութիւնն ու ապա երկաթէ դանդանաղաւն[1] հեղձամղձուկ ըրեր էին այն մեծ ազգին հանճարը, երբ մարեր էր աւիւնըն և ընդարմա-

(*) Նշանաւոր գաղղիացի բնապատում և աշակերտ Պիւֆոնի:
(**) Մեծանուն բանաստեղծ գաղղիացի:

ցեր էին հոգիներն ամենուն, երբ երկիւղն՝ երկիւղածութեան տեղն էր բռներ, երբ երկրաքարշ մատենագրութիւն մ'ամբարտաւան հանճարի մը խոժոռ նայուածքներէն ալ չ'ակնածելով՝ բոլորովին նուաստացուցեր էր բանաւորութիւններն ու սիրտերն և ապականութեան հոսանքը տղմուտ գետի մը պէս կը հոսէր կ'անցնէր այն մեծ հանճարին ոտքերուն առջեւ։ Ինչ որ Շաթօպրիան չը կրցաւ ընել, Լամառթին ըրաւ զայն։ Անհունին մեծ հորիզոնը բացաւ ընդլայնեց այն վայրահակ հոգիներուն առջեւ որք իրենց այլակերպութեանը վրայ իրենք ալ զարմացան։ Իր բոլոր տաղերուն մէջ որք երաժշտութեան մը պէս կը հնչէին, երկնից կարօտովը անձկայրեաց հոգին՝ վեր կը սլանար միշտ երկրէ։ Սէրն որ կ'երգէր աստուածային պաշտամամբ խառնուած էր. սէրն ու ամեն բան կ'առնէր իրեն հետ յեթեր կը բարձրացնէր։ Մշտմռունչ աղօթք մ'էր նա, և ուրիշ ի՞նչ կրնար ըլլալ բնութենէ ներշնչեալ այն բանաստեղծը. ո՞չ ապաքէն ամենայն ինչ կ'աղօթէ յաստիս, ո՞չ ապաքէն ժամեր կան, այնպիսի խորհրդաւոր ժամեր ուր ամենայն ինչ արարչութեան մէջ կը տեսնես որ աղօթքի դողով բռնուած է, թռչունը, ծաղիկը, տունկը, աւազի հատիկը, ո՞չ ապաքէն ամենայն ինչ կը սարսռայ, կ'արտասուէ ու կը պաղատի։ Եւ միայն մարդս պիտի չ'աղօթէ՛, մարդս որոյ վրայ կը խուժեն աղէտք, որ բոլոր բնութեան մէջ անժառանգեալ՝ ինքն է միայն որոյ մխիթարութիւնը, յոյսն ու մեծութիւնն է խօսիլ ընդ Աստուծոյ։ Բոլոր ներշնչմունք էր Լամառթին, և ներշնչմունք ըսելով պէտք չէ իմանալ յախուռն և յանդուգն երեւակայութեան մը արշաւանքը բանին և իմաստութեան սահմանին մէջ, այլ հոգւոյն ցոլացմունքը իմացականութեան

վրայ։ Բանաստեղծը անտեսանելին կը նշմարէ և ինչ որ ուրիշները կը նշմարեն նա կը տեսնէ. բարոյական մարդը կը նախազգայ, բանաստեղծը կը մարգարէանայ, իրաւունք ունէին Լատինք որ մարգարէ ու բանաստեղծ միեւնոյն բառով կը բացատրէին։

« Բանաստեղծին օրհնեալ է անունը, անիծեալ է կեանքը »։ Այն մարդը որուն անունը բոլոր աշխարհ յուշի կը կապէր, իր քաղաքական ճախորդութեանց մէջ տեսաւ զինքը լքեալ ամենէն, լքեալ իր բարեկամներէն իսկ, բան մը որուն համար Ժիւլ-Ֆավռը մեծ հոգիներու ամենամեծ տառապանքն է կ'ըսէ։ Մեկուսի ապրեցաւ աշխարհէ, պարտքերու և մոռացութեան տակ ճնշեալ, և աս որ զԷլվիրն էր երգեր և Ժօսլէնն էր գրեր, Դաշնակներու ու Խորհրդածութեանց գըրքին հեղինակը, տեսաւ իր վերջին օրերուն, ի նախնեաց մնացած իր կալուածները, տունն ու այգիները որոնց իր հոգին էր խառներ, տեսաւ որ մէկիկ մէկիկ ուրիշներուն ձեռքը անցան ամէնքն ալ. և ինք որ արդէն չ'էր սիրեր զաշխարհ, զզուեցաւ աշխարհէ եւ մեկնեցաւ անտրտունջ. ինչպէս անտրտունջ կը մեկնի ով որ ալ բաժակին մրուրը քամած է և որ արմատ չէ ձգած յաշխարհի, ինչպէս կ'ըսէր ինք ալ հետեւեալ տողերուն մէջ։

« Ահ, լայ թո՛ղ, լա՛յ այն մարդն որոյ ձեռք մոլեխանձ
Ցարեալ իբր ըզբաղեղ ամացն իւր բեկորաց
Վաղուան հետ կը տեսնէ իր յոյսն ալ որ կ'անցնի.
Իսկ ես որ՝ արմատ ոչ ձըգեցի յաշխարհի
Ես կ'երթամ անաշխատ պէս թեթեւ տերեւին
Վերբերեալ շընչովն երեկին »։

Օր մը նորէն պիտի կրկնէ աշխարհ իր անունը. մարդըս երկրաքարշ իրականութեամբ գոհ չը կրնար ըլլալ

և ոչ ապականութեան և խենէշ[2] զեղխութեանց մէջ ապրիլ երկար ժամանակ · պէտք է մաքուր օդ ծծէ ։ Ու երբ գիտութեանց ամէն գիւտերէն ետքը և իմաստասիրութեան ամէն ձևերէն ետքը՝ մարդիկ նորէն սկսին փնտռել մեր հորիզոններէն անդին ու մեր բոլոր մթնոլորտներէն վեր՝ անապական ճշմարիտ լոյսն որ անմատչելի հեռաւորութիւններէ կ'անդրածգի ի մեզ մեր աշխարհին ստուերներուն միջևէն, երբ զգան պէտքը իրենք իրենցմէ վեր բարձրանալու, նորէն պիտի կարդան գլամաւթին որ զիրենք փոխադրէ միշտ մաքուր ըսփիւռներու[3] մէջ, սքանչացնելով իրենց ականջներն ու սիրտը երկնային դաշնակութիւններով որոնց արձագանգը դեռ չէ մարած ու չը պիտի մարի ։

Գ. Ս. Օտեան

Բառք ։ -- [1] Սանձ -- [2] Ցոփ, անառակ ։ [3] Ընդարձակութիւն ։

ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻՒՍԱԲ

Տիկին Սրբուհի Տիւսաբի բնածին յատկութեանց փայլ կը տայ ընտիր զգացումներով շաղուած բնաւորութիւն մ'որուն գլխաւոր հանգամանաց վրայ կրնաս գաղափար մ'ունենալ՝ եթէ երևակայես համեստու-

թիւն մ'որ չդեդևիր տաղանդի և արժանաւորութեան առջև անկեղծ խոնարհամտութիւն մը պարզելու, իր ակմբանոցը կազմող յարգի կանանց և արանց հետ անընդհատ ժպտուն դէմքով և գոգցես արաբական հիւրասիրութեամբ վարուելու բնական յօժարութիւն մ'որուն մէջ ոչ սիգանք, ոչ սեթևեթ և ոչ ալ պահանջոտութիւն կը նշմարուի · խօսելու, նամանաւանդ խօսակցելու արհեստ, կիրթ ճաշակ և ընտրութիւն որոնց շնորհիւ իր ունկնդիրներուն և բանակիցներուն համակիր ուշադրութիւնը կը գրաւէ և ժամերուն սահիլը կը մոռցնէ · ստոյիկեան անտարբերութիւն մ'որով գիտէ մարդկային կեանքի սովորական տհաճութեան, դառնութեանց, ինչպէս նաև քաղցր պատրանաց փարատման վրայ բարոյական արիութեամբ ժըպտիլ · ծայրայեղ զգայնութիւն մ'որ ընդունուած փանաքի ծառայութեան մը փոխարէն շնորհապարտ մնալու, և գործուած անիրաւութեան մը դէմ տրտմապէս մըրմընջելու սովորած է · սրտմտութիւն մ'որով իր հոգին կը սնի և արդար վրիժառութեան զգացումով մը կը համակուի ճշմարիտը և գեղեցիկը գիտակցաբար անարգողին դէմ · անշուշտ բարեսրտութեան զգացումէ ներշնչուած ժրութիւն մ'որ անընդհատ կը գործէ երկու հայրենիքի՝ այսինքն իր ընտանիքին և իր ազգին բարօրութեան խրովանն նպաստելու համար, ներողամտութեան ոգի մ'որ պակասութիւն կամ յանցանք մը քննելու և վճիռ մ'արձակելու ատեն կը դիմէ օրինակներու լաւագոյնին՝ որ է կնային սիրտը ։

Մեր վեհերոտ գրագէտներէ ոմանց կրնայ միրկաւէտ օրինակ մը ըլլալ Տիկին Ս. Տիւսաբ իր քաջասըրտութեամբն որ հանրօգուտ համոզում մը կազմելէն ետք զայն յայտնելու կը համարձակի առանց վախնալու

օրինաւոր քննադատութենէ · իր վստահութեամբն որով իր մտքին ոյժին կ'ապաւինի և կը յանդգնի անարգու նայուածք մը յառել տրանց և կանանց բարձրագոյն շահերը վարագուրող նախապաշարմանց և աւելորդապաշտութեանց վրայ, այժմեայ տեսութեամբ ըմբռնուած բարոյականի և բնական արդարասիրութեան սկզբներու համեմատ ընթացքի գիծ մը կազմել իրեն, նուաստ շողոքորթութիւնը և քինարոյր քննադատութիւնը արհամարհել և հաւատարիմ մնալ իր ընդունած դրօշակին : « Մարդս կը պարտաւորի անգոսնել հասարակաց կարծիքը, իսկ կինը կը պարտաւորի հնազանդիլ անոր » կ'ըսէ տիկին տը Սթաէլ :

Դպրոցասէր տիկնանց ազնուամիտ Ատենապետը կըրնայ Գորինի հեղինակուհիին այս կարծիքը բոլորովին չընդունիլ՝ քանի որ ինքն իր պարտուց դերին և իր իրաւանց տիրուհին է, մին անմռունչ կատարելու և միւսը անահ պաշտպանելու պատրաստ, և քանի որ այս կրկին նպատակին հասնելու միակ և անվրիպելի միջոց կը համարի աշխատիլ, աշխատի՛լ և շարունակ աշխատիլ. . . :

Եւ այս աշխատասիրութեան շնորհիւ յաջողած է կազմելու իր միտքը՝ որ այժմեայ յառաջդիմութեան գաղափարներու բոյն մ'է. իր սիրտը՝ որ միայն ընտիր զգացմանց աղբիւր մ'է, իր ձեռները՝ որք դաշնակի մը ստեղնաշարին վրայ յաջողակօրէն կը թրթռան՝ մերթ հոգեկիր վիշտ մը մելամաղձօրէն արտայայտելու եւ մերթ սրտաբուղխ ցնծութեանց յորդառատ ներդաշնակութիւն մ'արտադրելու և ունկնդիրն այս գաղափարներու առջեւ իր միտքը ամփոփելու, այս զգացմանց առջեւ իր սիրտը պարկեշտութեամբ համակելու, և այս նուագային գեղգեղանաց առջեւ համրաբար ըզ-

մայլելու պէտքը կ'զգայ, յօժարակամ խոստովանելով թէ այս վառվռուն և բեղուն իմացականութեան տիրուհին ինչպէս գրագէտի և լեզուագէտի յատկութիւններովը, նոյնպէս և մայրերու լաւագոյնին առաքինութիւններովն իրաւունք ունի պարծելու և աղաղակելու :

« Ես ալ հոգի մ'եմ » :

Գրիգոր Զիլինկիրեան

ԱԼԻՇԱՆ ԵՒ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Պէշիկթաշլեան, իբր բանաստեղծ Ղ. Ալիշանէն անմիջապէս յետոյ կը գայ, որ հին և նոր Հայերուն քերթողն է թերեւս :

Թէ բանաստեղծութիւնը մտքին գինովութիւնն է, որպէս կ'ըսէր Իզզէտտին-Ապտիւլ-Ֆոտայիլ-Ապտէլ-Մահապ-Ամատէտտին-պին-Իպրահիմ-էլ-Սէնճանի, ուրեմն ի՞նչ աւելի հետաքրքրական քան իրարու քով բերել և բաղդատել երկու մեծ գինովներ, այսինքն երկու մեծ քերթողներ, որպէս Ալիշան և Պէշիկթաշլեան : Երկուքն ալ բանտուած են այն ոսկիէ վանդակին մէջ՝ որ կը կոչուի « ոտանաւոր ». մին արծիւ է, միւսը աղաւնի : Վանդակը՝ զոր արծիւը նեղ կը գտնէ, լայն է աղաւնիին : Ուր արծիւը ստիպուած է ինքն իւր մէջ ամփոփուիլ, աղաւնին հոն ազատ կը շարժի : — Ալիշան խիտ և հոծ իմաստներով կը լնու իւր տողերը.

Պէշիկթաշլեան լայն ասպարէզ կը տայ խմաստներուն, և ինչ որ մի տողով կը բացատրէ արծիւն Ալիշան, սա բազմաթիւ տողերու մէջ կ'ընդլայնէ զայն մեղմիկ։

Երկուքն ալ կ'երգեն։ Ալիշանի երգը գոռում, Պէշիկթաշլեանինը ճլուըլիւն է։ Մի ջրվէժ է Ալիշան՝ որ ոռնալով ժայռէն վար կը նետուի, փրփուր և կոհակ կը ժայթքէ դէպ երկին, և քարերը ծեծելով, խութերու վրայէ ցատկելով կը վազէ անհեղամուունչ, կարծես մի յաւիտենական խոչընդոտի դէմ կռուելով, հայհոյելով բարձրէն վար կ'ոստնու, աւելի վեր թըռչելու համար. և այս ելեւէջը իւր քերթուածներուն յատակագիծն է։ — Պէշիկթաշլեան մի առուակ է, որ խոտին տակ դըղըջելով կը սահի, չը հոսիր՝ կը ծաւալի, մերթ հոս մերթ հոն, մի արեւի ճաճանչ կը հաւքէ իւր ծոցին մէջ և դարձեալ մարգերու տակ կը թագչի աննըշան, և մի ոլորուն ստուերի պէս՝ հեզաշարժ բեկբեկներ յօրինելով՝ ինքն իր մէջ կը խայտայ։ Ալիշանի քնարը սեւ պատանի մէջ թաղուած է կիսովին. կրօնաւորի պատանն է այն, որ, երբ անկողին Պրոկուստի (*) բանաստեղծին խանդը կը ծայրատէ։ Պէշիկթաշլեան չունի այս նախակապը. ուստի երբ Պէշիկթաշլեան Աստղիկին (**) կը նայի, Ալիշան հառաչելով Արեգին կը դառնայ. . . ։

Երկուքն ալ ունին հանճարի մեծ աչքերը, որովք խորերու մէջ կը յառին անդադար։ Կարծես Աստուած վեհութեան կնիքը կը դրոշմէ այդպիսի բիբերու վրայ, որք մի բացխփիկով և մի կշռով՝ ո՞վ գիտէ քանի՛ անհուն խոհեր կը ծրարեն։ Անգո՛ւթ հանճարներ, որք

(*) Պրոկուստ Աստիկէի հռչակաւոր աւազակներէն մէկն էր։

(**) Աստուածուհի գեղեցկութեան։

կը հաւքեն ի՛նչ որ գեղեցիկ, ինչ որ գողտրիկ, ինչ որ վսեմ է, կը կապտեն բնութիւնը, և ապագային ոչինչ կը թողուն կոյս. անյա՛գ մեղուներ, որք անձնիւր վարդի հիւթը կը ծծեն, չոր թերթեր միայն կտակելով յաջորդներու։

* * *

ՏՕՔԹԷՕՌ Յ. ՔԵԱԹԻՊԵԱՆ

Աւելի քան ութ օր է որ աչերդ փակեցիր այս աշխարհի լուսոյն, ո՛ Քեաթիպեան, և դեռ չցամքեցան զքեզ լացող արտասուք. և քանի՛ քանի՛ շաբաթներ, ամիսներ ու տարիներ պիտի անցնին շիրմիդ ու յիշատակիդ վերայէն, և շիրիմդ պիտի լինի յար թացեալ երախտագէտ մարդկութեան աչաց ցօղերով, և յիշատակդ պիտի մնայ մշտադալար համայնից սրտին մէջ, և անջինջ՝ աշխարհի տարեգրոց մէջ։

Ծնիլ հանճար, ուսանիլ անխոնջ, թեւակոխել գիտութեան բարձունքն ու թափանցել բնութեան գաղտնեաց, գերագահ բազմիլ այն Արուեստի տաճարին մէջ ուր այնքան դժար է մուտքն, վշտաչարչար մարդկութեան համար լինել բարերարութեան ոգին մարմնացեալ, տիրել գրեթէ մահուան և կենաց, յար արթուն՝ թռչիլ հոն ուր կը հեծէ մի մարդկային էակ, ի մէն մի քայլ հալածել ցաւն՝ իբր իշխանաբար հրամայելով նը-

մա, ոգեսպառ կուրծերու մէջ վերակոչել կենդանութիւնն, ուրախութիւն ճառագայթել ուր անյուսութիւն էր տիրած, յաջ և յահեակ սփռել բարիք անդադար, աստ ախտացելոյն տանելով դարման, անդ նօթիին տալով հաց և այլուր որբին և այրւոյն ջնջելով արտասուքն աղի, համակրանաց և սիրոյ մի բարձրագոյն ազգայնութեան մէջ ձուլել ժողովրդներն ու լեզուներն, հանրային երախտագիտութեան համատարած ալեաց մէջ լուծել նախանձն, և գահէն ցխրճիթն հովուին՝ ամէն վիճակ և պայման ընդխառնել բարեկամական ընկերհաշտութեան մի մէջ, և լինել ամէնուն տարփելի, ամէնուն պաշտելի, ամէնուն օրհնելի․ ո՜հ, ի՜նչպիսի իտէալ մի ազնուական և վեհ կեանքի․․։

Եւ այս եղաւ քո կեանքն, ո՛ "Քեաթիպեան, դու մեծ հանճար, դու մարդասէր ոգի, դու պսակ Գիտութեան, դու թագ Արուեստին, դու փառք Հայութեան, դու պատի՛ւ մարդկութեան։

Կեանքդ եղաւ ամէնուն կեանքն, և մահդ եղաւ ամէնուն սուգն․ մի հնոց էիր հրավառ, մի արեւ ճաճանչաւէտ, և բիւրաւոր կեանքեր կը դառնային շուրջըդ՝ կենսաւէտ ճառագայթներէդ տաքնալով և ոգեւորելով․ կը մարիս դու յանկարծ, և մութը կը տիրէ մեր վերայ և մեր շուրջն, և սարսուռ կ'զգամք ի մեզ, և բիւրաւոր ոգիք՝ որք ի քեզ կը յուսային իւրեանց ցաւոց մէջ՝ տեսնելով քո պակասիլն՝ կը կարծեն թէ կեանքն իսկ է որ կը պակսի իւրեանց։

Երբ մահուանդ բօթն իբրեւ շաչիւն մի ահեղ շանթի որ կ'իյնայ հարուածել մի քաղաք՝ տարածեցաւ կայծակնընթաց այս անհուն մայրաքաղաքի անհամար խորշերուն մէջ, ամէն հոգիք խռովեցան վշտակոծ եւ ամէն սիրտք արիւնեցան կարեվէր․ արցունք ընթա-

ցան արքունի պալատէն մինչեւ յետին տնակն աղքատին, և մէն մի ընտանիք համարեցաւ կորուսած լինել իւր մի սիրելագոյն անդամն։ Այլակերպեցիր մեր սուրբ Եկեղեցւոյ մատուռն ուր պաշտելի մարմինդ բնակեցաւ ութ օր - թուէր իմն այնպէս թէ դարեր անցել էին իբր հրաշիւք, և անկած էին այն պատուարք որք կը բաժնեն տակաւին ազգերն ու կրօնքներն, և թէ ծագած էր այն դար ուր անձկաւ կ'ըսպասէ իմաստասիրութիւն, և զոր գուշակած է Քրիստոնէութեան վսեմ Հիմնադիրն, և թէ մասնաւոր եկեղեցիներու և մասնաւոր բագիններու բեկորից վերայ կանգնուած էր խորանն մի տիեզերական եկեղեցւոյ, և նորա առջեւ կը հանգչէր մարմինդ սիրելի, որ համախմբած էր իւր շուրջ համայն կրօնքներն ու համայն դաւանութիւններն, որք յիրեար կը խառնէին իւրեանց արտասուքն և միահաղոյն կ'ողբային ի քեզ իւրեանց զաւակն․ զի դու, մարդասէ՛ր, զի դու, իմաստասէր ոգի՛, ամէն կրօնքներու միանգամայն կը վերաբերէիր, ․ ․ ․ ․ ․ զի կը հաւատայիր ճշմարտին, բարւոյն, գեղեցկին, որք կլիմայ չունին զի տիեզերական են, որք ժամանակ չունին զի յաւիտենական են, և որոնցմով, իբրեւ երեք լուսաշաւիղ ուղիներէ, ամէն ոգի անվրէպ կը հասնի յԱստուած ոյր կատարելութեանց ցոլքն են մեր մտաց և սրտին մէջ։ Նոքա որք պաշտօն կը մատուցանեն սրբոց նշխարաց, և նոքա որք կը ծիծաղին նոցա վերայ՝ հաւասարապէս ըզգածեալ կրօնական յարգանօք՝ մատեան միահամուռ քո մնացորդաց իբրեւ նուիրական իմիք, և նոքա որք մախաղ յուս՝ բոկոտն՝ կտրելով երկայն և տաժանելի ուղիներ՝ կերթան յայց մի սրբազան դամբարանի, և նոքա ոյց շրթանց վերայ ծաղր կը գրգռէ կրօնային

ուխտագնացութեան գաղափարն, ամէնքն գունդագունդ եկին յայց քո դագաղին, իբր այն թէ Ս. Երրորդութեան մատուռն յանկարծ կերպարանափոխուած լինէր յուխտատեղի սրբազնասուրբ։ Ա՛յնքան ճշմարիտ է թէ սիրոյ և գիտութեան է հիմնել ճշմարիտ և համաշխարհական կրօնքն. ա՛յնքան ճշմարիտ է թէ առաքինութիւն հայրենիք չունի, և ո՛ւր որ երեւի այն՝ կը բռնադատէ յարգանքն ու կը կորզէ սըրտերու իշխանութեան գաւազանն։

Կեա՛նքդ է առաւել նախանձելի թէ մահդ. կը վարանի մարդ երբ ուզէ ընտրել մին երկուքէն. բայց կարէ՛ լինել մին առանց միւսոյն. մի այնպիսի կեանք միայն կարէ պսակուիլ մի այնպիսի մահուամբ։

Եւ մի այսպիսի կեանքէ ու մահէ անցնելէ յետոյ կը մտնէ մարդ յանմահութիւն։

Այո՛, յանմահութիւն կը մտնես դու, ո՛ Քեաթիպեան, և իշխանաբար կը ժառանգես դու զայն ինչպէս վեհապետ ոք կը մտնէ իւր սեփական կալուածոյն մէջ։ Ո՞ւմ ումեք կը վայելէ առաւել անմահութեան դափնին քան քո վեհափառ ճակատուն ուր չ՚յայտնուեցաւ երբէք մի խոհ որ նպատակ չունենար ճշմարտին լոյսն, Ցաւին դարմանն, Չարիքին սպանումն։ Ո՞ր դերեզման աւելի արժանի է նկատուելու իբրեւ դուռն մի յաղթական՝ անմահութեան տաճարին քան քոյդ որ կօծուի համազգային արցունքներով և որ կը բացուի միանգամայն բիւրաւոր սրտերու մէջ։

Կըսեն թէ դու չէիր հաւատար անմահութեան։ Չգիտեմ թէ ոք կրցա՞ծ է երբէք թափանցել հոգւոյդ անդունդներուն մէջ. բայց եթէ կարող լինէր տեսնել խորն քո մեծ հոգւոյն, անտարակոյս պիտի տեսնէր անդ՝ իբրեւ անխլելի հաստարմատ բոյս՝ բնազդումն

անմահութեան, պիտի տեսնէր բոլոր բարոյական ըզգացմանց խուրձն լուսափողփող, ի՛նչ և լինէին այն իմաստասիրական դրութիւնք որք մերթ ընդ մերթ կտրէին անցնէին մտքէդ ինչպէս ամպք երկնից պայծառ յատակին վրայէն, զի առանց այդ հզօր բնազդմանց ի՞նչպէս կարելի է մեկնել կեանքդ։ Մի նիւթապաշտի կեա՞նքն էր այն որով դու ապրեցար, թէ խորապէս հաւատայիր թէ լոկ այս կեանքն է իրական և լոկ նիւթն է ճշմարիտ, ո՞ւստի պիտի յառաջ գայր այն արհամարհանք զոր ունէիր կենաց և իւր սին հաճոյից վերայ, նիւթին և իւր կուշտ վայելից վերայ. ի՞նչ բան նախամեծար պիտի ընտրել տայր քեզ սփոփեալ չուառին ժպիտն քան ցնծամոյն[1] կնոջ, յագեցեալ նօթիին օրհնութիւն քան մարդելոյզ[2] հացկատակին շողոմն[3]. ո՞ւստի պիտի լինէր ի քեզ այն անզուսպ ու անշահախնդիր տենչն ճշմարտութեան, այն անդիմադրելի մղումն ի բարերարութիւն, յառաքինութիւն։ Դու որ այնքան քիչ յարեցար կեանքին, այնքան քիչ փարեցար նիւթոյն, դո՞ւ պիտի լինէիր եպիկուրեան, դո՞ւ պիտի լինէիր նիւթապաշտ։ Ո՛հ, ո՛չ։ Մարդկային էակն լի է երբեմն հակասութեամբք. յաճախ հոգին ու միտքն չեն համաձայն, բայց բնազդմունք կ՚նմանին ծովուց տակ ծածկեալ անդրդուելի ժայռերուն, մինչ յաճախ նորա երեսին վրայ կազմուող վաղանցիկ ալեաց և փրփուրներու նման են խոհ կամ վարդապետութիւնք որք կ՚անցնին ընդ այն. բնազդմունք Աստուծոյ գործն են, իսկ վարդապետութիւնք մարդկան. ինչ որ կայ ի մարդն Աստուածային՝ նա՝ կը մեծցնէ ըզմարդ, և մեծ մարդերն իւրեանց բնազդումներով են մեծ։

Յետ բովանդակ կենացդ մէջ զկեանքն արհամար-

հելու և նիւթին վրայ խնդալու, արդեօք սուտ գի՞ւ, ո՛ Քեաթիպեան, ուզեցիր գերագոյն օրինակ մի տալ կենաց և նիւթոյ արհամարհման՝ անձնական հրաժարելով կեանքէն և ի մի հարուած խզելով այն կապեր որք հոգիդ կը շղթայէին նիւթոյն մէջ։ Արդեօ՞ք . . . բայց ի՞նչու յանկարծ ընդհատել ուղիդ որ ա՛յնքան փառաւոր էր · ի՞նչու հրաշագործ արուեստիդ հնարքներէն զրկել զմարդկութիւն որ ցաւոց մէջ մի հրեշտակ էիր նմա ազատարար · ի՞նչու չշարունակել թափել հանճարոյդ լոյսն ու հոգւոյդ գործն այն ոգիներու ամբոխին վերայ որ զքեզ կը պաշտէին կեանք խնդրելով իքէն որ աղբիւր մ՚էիր կեանքի · ի՞նչու գլխատել գիտութիւնն, ի՞նչու բառնալ մարդկութենէ մին իւր գերագոյն բարերարներէն, մի՞նչ ա՛յնքան հազուագիւտ են նմանօրինակ շնորհք երկնից առ երկիր, մի՞նչ ա՛յնքան հազուադէպ և չքնաղ է այս երեւոյթ · մի մեծ հանճար զուգորդեալ Մի մեծ հոգւոյ՝ Ի՞նչու, ի՞նչու . . . ։

Ա՜հ, գաղտնի՛ք, խորհո՛ւրդ . . . մեծ ծնունդներ և մեծ մահեր գաղտնիքն են բնութեան · լռեմք, և լամք, ե՛ղբարք, և ժողովեմք յարգանօք այն մեծ ժառանգութիւն զոր կը թողու մեզ Տօքթէօռ Քեաթիպեան, այն է իւր յիշատակն · և եթէ բաւական իմաստուն լինիմք նմանիլ ջանալու համար այն մեծ օրինակաց զոր տուաւ մեզ Քեաթիպեանի բազմարդիւն և բարերար կեանքն, դեռ, ի բացակայութեան նորին կարող է հրաշքներ գործել իւր սիրալի յիշատակն։

Ռ. Յ. Պէրպէրեան

Բառք : -- [1] Շատ ուրախ ։ -- [2] Երեսպաշտ ։ -- [3] Կեղծաւորութիւն ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՄԸ

Մայիսի իրիկուն մը, անցեալ ամ, ներկայ կը գտնուէի թաղման հանդիսի մը, որուն Նար-Պէյ Սրբազան կը նախագահէր · արարողութեան միջոցին հեռանալով տակաւ յուղարկաւորաց խմբէն, ինքզինքս գտած էի համեստ մահարձանի մը առջեւ, Դուրեանի շիրմին, որ այդ գերեզմանոցին դամբարանի մը հըպարտութիւնը կուտայ · տխրալի հայեցողութեան մը մէջ ընկղմած՝ լսեցի ահա քահանայներն որք անողոք անհամբերութեամբ կը լափէին վերջին Հայր Մերը, վերադարձայ նոյն հետայն սպրդիլ ամբոխին մէջ, եւ քիչ յետոյ երբ մեկնիլ կը միտր մեզ՝ մերձենալով Սրբազան հօր, ըսի յարգալիր · «Շնորհապարտ պիտի թողուիք զիս, եթէ ուրիշ առթիւ մը, զի կարծեմ ուշ է այսօր, Դուրեանի վրայ հանգստեան . . . » · հասկըցաւ զիս Սրբազանը ու չթողլով ինձ աւարտել՝ «Բայց նոյն իսկ հիմայ, տղա՛ս,» պատասխանեց այնպիսի հաճոյակատար եղանակաւ մը որ խանդաղատեցուց զիս · «Պետրոսիկը, — յաւելցուց նա տրտմաթախիծ —, զաւկի մը պէս կը սիրէի ։» Եւ անմռունչ ու յամրաքայլ ուղղուեցանք գերեզմանատան եզրն, ծանրադէմ երկու քահանաներու առաջնորդութեամբ · կը տրոփէր սիրտս · աւաղ եկեղեցականաց ամենէն բանաստեղծն, որ իւր Աստուծոյն չափ գուցէ Մուսայն կը պաշտէ, կ՚առաջնորդէր բանաստեղծին յիշատակին հանդիսական օրհնութեան, և ունէի ներքին այն անձաւ ցըն-

ծութիւնը, որ թերեւս կը պակսէր Վարվիքի՝ երէցներըն առաջնորդելով իւր չինած արքայից օծութեան։

Տակաւ, երեկոյեան յառաջացման մէջ, յարաճուն լռութիւնը գերեզմանատեղւոյն կ՚ընծայէր մենաստանի մը հանգամանքն, և մեք ծաղկազեղ դալարիներու վրայէ յառաջանալով, կարծես ծաղկեհիւս գորգի մը վրայ երկիւղած երկրպագութեան մը գնալ կը թուէինք մենաստանին սրբոյն դամբանին. է՛հ, այն սուրբ կըրակը, զոր Դուրեան ունէր, սուրբերը ունի՞ն։

Վերջալոյս էր, այլ աւելի շուտ կը թափանցէ խաւարն գերեզմանաց մէջ, և վերջալուսոյն ճառագայթներն իրենց ծայրերով ժողվելով օրուան կենդանութիւնն, աւելի թանձր կ՚ազդեն, քեզ շրջապատող անկենդանութիւնն և եղկ խոնաւութիւն մը, զոր խոնաւութիւն միայն չես կարծեր, վասն զի գերեզմանոցինն է։

Թող չը պատահի ձեզ գարնան ըստուերաշող երեկոյ մը յայց ելնել գերեզմանաց. նորազարթոյց եղանակին հեգնութիւնը շատ դաժան է ձեր սիրտը չը մռմռքելու համար, ու գաղափարաց ընկերակցութիւնը շատ անողոք, որպէս զի ի յուշ չ՚ածէ ձեզ անոնք, որք իրենց գարնան մէջ են թառամեր։

Գարնան զեփիւռն իսկ գերեզմանատան ծառերուն խուլ սօսիւնն է, յոր մահերգի մը հեռաւոր հծծիւնն լսել կը կարծես. ցօղն որ սրսկած է դալարեաց վրայ, շիրմաց շուրջն հեղուած ու անոնց սառնեղէն ցուրտովը բիւրեղացեալ արտասուաց զգացումը կուտայ քեզ, և հոն կը սորվիս տեսնել դալարիներն, որք գետնասող տապաններու վրայ խուռնախիտ ու համասփիւռ, ծածկել, հալածել կը թուին սիրելեաց յիշատակներ։

Ա՛հ, գարո՛ւնը գերեզմանաց մէջ . . .

Բայց կը կասկածի՞ք որ եղանակաց ամենէն աւելի բանաստեղծականն, բանաստեղծին ալ, որ պաշտեց զինք, խռովել ուզէ յիշատակն. է՛հ, չ՚է, հոս անոր մահարձանին շուրջն, աւելի թանձրախիտ ուռճացած են այդ դալարիք, այլ փայփայելով անոր պատուանդանն՝ կարծես կը գուրգուրան իրենց վաղամեռ ու տարաբաղդ սիրահարին յիշատակին վրայ. համեստունակ դաշտածաղկունք ալ աւելի խիտ են հոս, ու կը ձեւացնեն իւր շուրջ այն պսակը զոր մարդիկ կը զլանան։

Ակնածանօք ու գլխաբաց կանգնած ենք մահարձանին առջեւ իբրեւ խորանի մը յառաջ. Սրբազանը քանի մը քայլ աւելի մերձեցաւ շիրմին, Անեղէն հայցելու անոր հոգւոյն երկնային այն երանութիւնը, զոր երկրի վրայ, աւա՜ղ, զլացած էր անոր։ Ու երեկոյեան մթնշաղին ու ամայի այդ դալարավայրին լռակեաց մէկ խորշն, «մահերգակ այդ մարդիկ», սեւ սեւ սուգ մը յաւերժացնող սպիտակափառ այդ վէմին առջեւ, խռպոտ ձայնիւ մրմնջեցին իւրեանց մահասարսուռ աղօթքն. աւելի խորախորհուրդ ու տըխրաթափանց հծծիւն չէի լսած. սեւազգեստ քահանայից այդ անշշուկ մաղթանքին, անձայն այդ աղօթքին մէջ չեմ գիտեր ինչ կար խորհրդահեղձ ու սրտաբուղխ զոր չը պիտի կրնաս գտնել մեծահանդէս թաղման մը քահանայից զգեստաւորեալ դասուն ու իրենց տխրանուագ մահերգին մէջ. ու համակուած խորապէս այն տխրանոյշ յուզմամբ զոր զգալ գիտցող սիրտն բերկրանքի հետ չը փոխեր, առաջին անգամ զմայլանօք ունկնդրած էի աղօթք մը, [փոխանակ լսելու զայն. ա՛հ, այն հոգենորոգ ազդեցութիւնը զոր կրեցի. այլ աղօթք մը, աղօթք մը չէր այն, այլ գերբնային խօ-

սակցութիւն մը երկնից և ննջեցելոց միջեւ ․ ․ ․ ․ ։

« Ամէն » ձայնեց Սրբազանը, դարձնելով շիրմէն իր դէմքն որ առաւել քան բնաւ կը փայլէր պայծառանշոյլ․ յառաջացայ իր աջն խնդրելու որ վրայ դրոշմեցի ամենէն երախտագէտ համբոյրս․ շրթունքս այսպէս արտայայտեցին ի՛նչ որ լեզուս պիտի յայտնէր։ Այն օրէն կը պաշտեմ զՆար-Պէյ։

Եւ յուշիկ քայլերով հեռացանք այդ սիրական շիրմէն, կարծես զգուշանալով վրդովել այն անդորրաւէտ հանդիստը զոր մաղթած էինք իրեն։

Այժմ, խաւարն աւելի թանձր կը տիրէր մեր շուրջ, ու լռութիւնն աւելի միահեծան, զոր հազիւ պերճաշնորհ քահանային մեղմիկ բացագանչութիւնները կը ճեղքէին․ « խե՜ղճ Պետրոսիկ ․ ․ ․ » կը կրկնէր անդլտակից ու կարեկից․ իր ձայնն սրտին յուզումն ունէր․ ու ես չը խօսեցայ․ տխրութիւնը փոխանցիկ է․ կը յիշէի քերթողին « Իմ Մահը »,

« Իսկ աննշան եթէ մնայ
Երկրի մէկ խորշն հողակոյտն իմ
Եւ յիշատակս ալ թառամի,
Ա՜հ, այն ատեն ես կը մեռնիմ։ »

Ու կը մտածէի․ այդ պատկառելի հողակոյտին շուրջ, տասն և եօթն գարուններ թառամած են ահա, և որք չեն զօրած սակայն թառամեցնել իր յիշատակն որ անթարշամ է։

Մահը, գէթ անգամ մը, խաբուած էր իր հարուածին մէջ։

* * *

ԱՌ ՈՐԴԵԿՈՐՈՅՍ ՀԱՅՐՆ

ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔԱՀ. ՄԿՐԵԱՆ

Երջանի՜կ, երջանի՜կ էին այն ժամանակք, ուր սըգաւոր մը մխիթարելու համար չէին պակասեր բանք։ Մարդն, որպէս զի կարենայ մխիթարուիլ, պէտք է մխիթարուած ըլլայ․ և ի՛նչ բան կարող է մխիթարել իննեւտասներորդ դարու մարդն։ « Ի՞նչ կայ յայնկոյս գերեզմանին․ » — Կ'աւանդուի թէ յարուցեա՜լ Ղազարն իր ժամանակակիցներուն (և ամեն ժամանակաց մարդերուն) այս տենդալիր հարցման պատասխան տուաւ։ Սակայն, աւա՜ղ, Ղազարու բարեբաստիկ ժամանակակիցք՝ որք հանդերձեալ աշխարհին վրայ կը խորհէին՝ չէին խորհեր յաջորդ սերունդին, և չարձանագրեցին ի մեռելոց յարուցելոյն խօսքերն՝ անմահից օթեւանին վրայօք։ Դեռ մօտ ժամանակներս՝ Բասդէօռ մեծ բնալոյծն, Սբէնսէր մեծ ընկերաբանին արձագանգ ըլլալով՝ որ արձագանգ էր եղած Թալէսին ու Պիւթագորասին (*) կը հարցնէր ապշութեամբ ու մտատանջութեամբ․ « Անկէ անդին ի՞նչ կայ։ » Չը գիտե՜նք ․ ․ ․ ․ ։

Այլ դու գիտես, որդեկորոյս Հա՛յր․ դու գիտես, հոգւոցն հանգուցելոց աղօթարա՛ր ու սգազգեաց հոգւոց մխիթա՛ր․ Դու գիտես թէ գերեզմանի փոսէն եւ աշխարհի քաոսէն անդին ի՛նչ կայ, թէ ի՛նչ կայ այս ստուերներէն և այն շողերէն անդի՛ն, — Ցակոբիկ

(*) Մեծահռչակ Յոյն իմաստասէրք։

կայ , Կարապետ կայ , Համասփի՜ւռ կայ . . . . Աստո՜ւած կայ . . . . ։ Եւ դու , որ ուստրերդ ու դստրիկդ հողերո՜ւն տուիր , փափկածղի ծաղիկներ՝ զորս զոհ տուիր խորշակ հովուն ու մի զկնի միոյ սեւ հողուն տակ դըրիր մէկիկ մէկիկ , Դու ես , այո՛ , ում կը դիմենք՝ ըսփոփանք խնդրելու համար դառն կորստեանցդ համար՝ որ մեր ալ են կորուստք , խոր սուգիդ համար՝ որ մե՛րն ալ է մեծ սուգն ու մշտնջեան արտասուքն . . . ։ Ո՜վ դու , որու ձայնն՝ մեր Սուրբ եկեղեցւոյն խորախորհուրդ խորանին խորերէն գոգցես բարձրանալո՜վ՝ կը թափանցէ հոգւոյն խորերն , այն ազդեցիկ անասի՜կ Քու ձայնովդ արթնցո՛ւր , — ո՛չ ննջեցեալներն , այլ հաւատքն որ հոգւոց մէջ կը ննջէ և դեռ մահու մեռած չէ՛ ։ Վերադարձո՛ւր զմեզ երանելի՜ մեր նախահարց հաւատոյն , որք իրենց մեռելոց աճիւններն ընդ հուր և ընդ ջուր ամենուրեք ի միասին կը տանէին , և մեռելոց՝ յաւիտենին մրմունջներով՝ հանապազօր հանդիսաւոր պաշտօն կը մատուցանէին , և մեռելոց յաւէտ խրախոյս կ'ընդունէին՝ անցաւորի կենացս անա՜նց տագնապներուն ու տառապանքներուն մէջ . . . ։ Ո՞ւր են այժմ , որքա՜ն հեռու գընացած են մեր ննջեցեալք , որք է՛ր երբեմն մեր սուրբ եկեղեցեաց խնկաւէտ խաղաղաւէտ հովանւոյն ու մեր անձկակարօտ աչաց տակ կը ննջէին ․ Իրօք յայնժամ ննջեցեալ կը համարէինք հողեալ մահկանացուներն ու հանգուցեալ մեր սիրելիներն ․ և ահա մեռեալ բառն եկաւ տակաւ այն քաղցր ննջեցեալ անուան տեղն անցաւ , և հոգւոյ անմահութեան հաւատքն՝ իմաստասիրական չունչէն հալական հալածակա՜ն խոյս տուաւ . . . . ։ Ա՜հ , է՞ր քրիստոնեայն հրճուեցաւ , երբ Լուկրէտիոսի մէջ ընթերցաւ՝ «Աստուածոց միջամտութեան» ․

Այդ երեք բառերն երեք թունալից սլաքներ էին , որք ցմահ կը վիրաւորէին ոչ կրօնք մը միայն . . . ։

Ո՜ Սուրբ Հայր սգաւոր , որուն համար թափանցիկ են մահու մարմարք , որուն աչաց յաւէտ կենդանի կ'երեւին իր վաղամեռ որդեակք , որուն մօտաց յանդիման կայ յաւիտեան Յաւիտենականն Աստուած , ի մեզ կենդանացո՛ւր հաւատքն , առանց որոյ կեանքն անհանդուրժելի կը թուի և մահն արհաւրալի՜ . . . ։

Ե. Տէմիրճիպաշեան

Ն. ՌՈՒՍԻՆԵԱՆ ԵՒ Ն. ՊԱԼԵԱՆ

Նիկողայոս Պալեան , Բինէի (*) կը դաւանէր զինքն աշակերտ ։ Ինքն իսկ էր ուխն և յափշտակութիւն , մինչդեռ Ռուսինեան անխառն խորհրդածութիւն էր ․ յոր անքթիթ աչօք նայէր մին , խանդավառ արձակէր միւսն ականողի ․ մին ձեւին յարեալ մանաւանդ՝ միւսը հոգւոյն ։

Միոյն համար իրականութիւնը միայն կար , և ինչ որ թուաբանական ձեւի մը չէր կրնար վերածել կամ երկրաչափական գիծերու ճշդութիւնն ունենալ՝ սըխա՛լ էր ․ գեղեցկութիւնը համաչափութեան մէջ կը բնտռէր և ուղղութիւնը կանոնաւորութեան մէջ ։ Մին՝ իրականութենէն վեր ճշմարտութիւնը կը բնտռէր , համաչափութենէն դուրս համաձայնութիւնը ու կա-

(*) Գաղղիացի մեծանուն բանասէր և մատենագիր ԺԹ. դարու ։

նոնէն դուրս արդարութիւնը, և բնական հետեւութեամբ, այս աշխարհէն դուրս աշխարհ, այս կեանքէն դուրս կեանք և այս էակներէն դուրս էակ։ Մին անսայթաք ընթանար գիծերով շրջապատեալ, միւսը խոյանար՝ տատանեալ ի փոթորկաց և ի շանթից հարուածեալ՝ երեւակայութեան բացած ըմփիւններուն մէջ . . . այլ բաղում այն էր որ թեւերն ածելով կ'իջնար գտնել իր բարեկամն այլ՝ յափշտակեալ վերանար բարեկամին թեւերով և այսպէս զիրար գտնէին ու ի միասին աշխատէին մին իմաստուն և միւսն ալ գրեա՛ թէ մարգարէ, մի և եթ ունենալով նպատակ-բարին։

Գ. Օսեան

ՄԱՀ Վ. ՀԻՒԿՕԻ

Վ. Հիւկօն մեռաւ։

Ուղեկորոյս մարդկութեան աղէտքը կատարեալ եղաւ, վերջին նաւահանգստին լապտերն ալ մարեցաւ։ Ո՞վ Աստուծոյ վրայ պիտի խօսի մեզի այսուհետեւ, ո՞վ մեր հոգիները պիտի արթնցնէ։ Ո՞ւր առիւծ որ գիսախռիւ անտառաց մէջ պոռցնէ իր բաշն ահագին ու երբ երկինքը գոռայ՝ ինք ալ վարէն որոտայ երկրի բոլոր արձագանգներն արթնցնելով։ Էին, էին ի մարդկութեան՝ մեծերու մէջ մեծ բանաստեղծներ. Հոմերոս, Տանթէ, Շէքսփիր. այլ մարգարէ բանաստեղծներ եղան մանաւանդ Լամառթին ու Հիւկօ։

Շատեր հիացան իր հանճարին վրայ . . . . ի խոր թափանցելով այն մեծ հոգին, Թշուառներու սքանչելի վէպը կարդալով, ուսումնասիրելով և մտաց ու հոգւոյ մէջ ընդունելով այն բոլոր Աստուածաբանութիւնը, այն բոլոր ընկերաբանութիւնը, այն ձայնն հոգենուագ, այն բոլոր սարսուռը, այն բոլոր յոյզքն ու խայտանք, բանն ու ճշմարտութիւն, յոյս և սէր, հուրըն ու խանդ, սուրբ սրտմտութիւն ու սուրբ գթութիւն, ու սուրբ եւս ներողամտութիւնն, որով միայն մարդկային արդարութիւնը Աստուածային արդարութեան կը մօտենայ և որ Հիւկօի հանճարին մասն է սխրալի։

Այս վէպը իր նմանը չունի ազգաց լեզուներուն մէջ և Հիւկօյի հանճարը հազիւ կը բաւէր զայն գրելու։ Այսպէս են մէն մի հրաշակերտ որ ելած են իւր գրչէն։

Բանաստեղծութեան ամեն ճիւղերուն մէջ արտաքոյ կարգի փայլով փայլեցաւ։ Ամեն մեծ քերթողի հետ, Հոմերոսէն ի Տանթ ու Շէքսփիր՝ մինչեւ ի Պայրն ու Շիլլէռ, իւր մասնաւոր ճիւղին մէջ պայքարեցաւ և հաւասար եկաւ։ Լուսոյ ցոլմունքներով գրեց, ամեն բառէ ճառագայթ մը հանեց, շատ անգամ ալ ըստ կամաց՝ շանթը լռեցուց կամ շանթ արձակեց. մնչեց եւ մռնչեց, սառ ցօղն երկնքին, անդ տարափք ու սահանք. տողեր կան որ երբ կը կարդաս, կը զգաս զեփիւռին թեւերն ու մէյ մ'ալ յանկարծ կը լսես արծիւներու թռիչներուն բախիւնը որ զայերս կը խօսեցընեն։ Անձողոպրելի կ'իջնաս իրեն հետ ի մթին յատակս անդնդոց, մէյ մ'ալ կ'ելլաս յանմատչելի կատարս լուսոյ մաքրութեան։

Եւ այս բոլոր այլակերպ բանաստեղծութիւնը ի՛նչպէս կը դիւթէ, կը զմայլեցնէ, կը խռովէ, կ'ալեկոծէ, կը հանդարտեցնէ, կ'ամոքէ, կը հրդեհէ միտքդ ու հոգիդ։ Իր հանճարը անհեթեթ բան մը ունի որ կը հրապուրէ ու կ'ընկրկէ միանգամայն։

Զի ինք մեծ էր, մեծ կը տեսնէր ամէն բան։ Ահա ընդհանուր կնիքը իր բանաստեղծութեան։

Եւ զի հեռուն կը տեսնէր, ներկայէն դուրս մըղուած էր։ Ահա ընդհանուր կնիքը իր քաղաքականութեան։

Եւ զի մարգարէ էր, Աստուծոյ և հանդերձեալ կենաց կը հաւատար։ Ահա ընդհանուր կնիքը իր իմաստասիրութեան։

Իր աստուածպաշտութիւնը քրիստոնէութեան գողտրը ու հրաշալի ձեւն ունէր։ Վերջին տարիներուն՝ այն ձեւը մերկացած էր։ Այլ եթէ քահանային չէր հաւատար, առաւել եւս կը հաւատար Աստուծոյ։ Հանդերձեալ կեանք կրօնական վարդապետութիւն մը չէր իրեն համար, այլ ստուգութիւն։ Աչօք բացօք կը տեսնէր զայն։ Միայն թէ Աստուծոյ և իր մէջ միջնորդ չէր ընդունէր. և ո՞վ կրնար միջնորդ ըլլալ Աստուծոյ եւ մարդուն մէջ, բայց եթէ նա ինքն բանաստեղծն։ Անոր համար չ'ուզեց որ քահանայն գտնուի ոչ իր սնարին գլուխը և ոչ դագաղին առջեւ։ Այլ սա տողերը գրեց իբրեւ կտակ.

«Ով որ հոգի մը ունի, թող աղօթէ ինծի համար»։

Եւ ես աղօթեցի ու իր յիշատակն ալ օրհնեցի։ Առ ի՞նչ պէտք էր որ ծնած ըլլայինք այսպիսի ժամանակի մէջ, եթէ Լամառթինն ու Վ. Հիւկօն ալ չ'ըլլային...։

Գ. Ս. Օտեան

Ի ՄԱՀ Հ. ԻՓԷՔՃԵԱՆԻ

Հարք և եղբարք,

Անողո՛ք էր վճիռն, և տարի մի յառաջ հնչած էր այն իւր սիրելեաց ականջին։ Գերեզմանդ մթին, փոսըդ այդ մահու, անմոհութեամբ կը ցուցի ամփոփելով ի ծոց իւր զմարմին մեր սիրեցեալ Իփէքճեանի։ Հայոց Նոր սերնդեան աւագ դաստիարակն, արժանեօք և արդեամբք ազգային կրթութեան պաշտօնէից երիցագոյնն, իմաստութեամբ և ուղղութեամբ մի պատուականագոյնն յազգային Երեսփոխանաց, որ կոչեցաւ Համբարձում Իփէքճեան, հասած է ահա ի սեամըս յաւիտենականութեան։ Որդի հօր բարւոյ և մօր առաքինւոյ, ծնաւ սա աղքատ, ապրեցաւ աղքատ, մեռաւ աղքատ, դեռ եւս յոյժ երիտասարդ, օժտեալ մտաւորական բարձր կարողութեամբք, նուիրեց զինքըն դաստիարակի սրբազան պաշտաման. հայ ժողովրդեան մատոյց սա, իբրեւ դաստիարակ, անփոխարինելի ծառայութիւններ։ Հայ ազգին ծառայեց սա, իբրեւ երեսփոխան, մինչեւ յանկողին իւր մահու, միշտ անկեղծութեամբ եւ իմաստուն խորհըրդովք։ Գիտեն իւր բարեկամք, որք կը յաճախէին ի սփոփանս իւր տառապագին աւուրց, թէ ցվերջին շունչ չդադրեցաւ երբէք հոգ տանել կրթական գործոց ա՛յնչափ աւելի եռանդեամբ քան որչափ չտանէր սերտիւ իւր անձնական առողջութեան։ Յուսաբեկ էր թերեւս, և չկամէր թերի թողուլ զպարտիս իւր. կը զգայր թերեւս թէ չէր հեռի վախճանն, եւ

կը ձգտէր գոգցես կանխել լուսագոյն խորհրդովք զիւր ապագայ ժամանակն՝ տալոյ համար մեզ վայելել զայն երբ ինքն ոչ եւս պիտի լինէր առ մեզ։ Ջլեցին հալածանք մինչեւ ցգուսն իւր գերեզմանին. փորձեցին աղարտել զհամբաւ իւր արժանեաց, զոր չկարէին գընահատել, խառնելով զիւր օրհասական խաղաղութիւնըն և ջանալով խնդիր յարուցանել իւր անկեղծութեան և ուղղամտութեան վերայ։ Բայց օրհնեա՜լ լինին նոքա որ մխիթարեցին զինքն իւր հիւանդագին աւուրց մէջ. օրհնեա՜լ լինին իւր սանունք, ա՛յնքան ազնիւ, այնքան երախտագէտ, որք երբէք չթերացան իւրեանց պարտականութեան մէջ և լքեալ ու անմխիթար չթողին բնաւ զիւրեանց բազմերախտ դաստիարակն։

Ե՜րթ բարեաւ պապա, ողբացեալդ Իփէքճեան. երբ քո տառապեալ մարմինդ կը հանգչի ի ծոց հողոյ, քո խորհուրդք և գաղափարք, արտաքոյ գերեզմանիդ, տակաւ զարգացուն ի սփիւռս Հայոց, պիտի բեղմնաւորին յաւէտ և լուսագոյն առաջնորդքն պիտի լինին քո յաջորդացդ ի գործ ազգային կրթութեան, որում նուիրեալ էիր դու սրտիւ և մտօք։

Յ. Գուրգէն

Ի ՄԱՀ Վ. ԼՈՒԹՖԵԱՆԻ

Սգակից հանդիսականք.

Կ'աղաչեմ, կեցէք քիչ մ'ալ, դեռ մի՛ զատուիք այն սգալի դագաղէն՝ որուն ոժգոյն ճամբորդն հանդարտութեամբ լսեց իր բարեկամաց հառաչանքը, լսեցէք և դուք ուրեմն իր կենաց վսեմ արձագանգը՝ զոր ինքը բարեկամի մը անկեղծ սիրտը փոխադրեց, լսեցէք իր մեծ յիշատակը հնչակող մեռելի մը տկար ձայնը որ կը յանդգնի թնդացնել գերեզմանի մը ահարկու կամարը։

Մեռաւ մեր սիրալիր բարեկամը՝ «Վարդան Լութֆեան», մեռաւ երկրի վրայ, գերեզմանաց անշունչ մարմարինէն աւելի որ կը քրտնի, մեռաւ այն ծաղկէն աւելի որ տարուէ տարի կը վերածնի, մեռաւ նա, ցամքեցաւ քսաներորդ գարնանը մէջ։ Բայց հիմա լա՛նք մենք մեծ սխալ մը կը գործեմք, զոր միշտ պիտի կրկնեմ, ծնող մարդուն վրայ լալու տեղ՝ մեռնող մարդուն վրայ կուլանք։ Նա վշտալից անդունդի մէջ կը ծնի և երանութեան կատարը կը մեռնի։

Զըսենք թէ տիեզերք Աստուծոյ մը ծաղրն է, երբէ՛ք, տիեզերք հոգիներու բոյլ մ'է, Վարդան Լութֆեան, անոնցմէ էր, որոնք միշտ իրենց կենացը մէջ երկնից բուրումը կ'զգան, այն երջանիկներէն էր որոնք մաքուր և կարճ կեանք մը կը շնչեն։ Հոս միայն մէկ ողբալիք կէտ մը ունիմք։ Վարդան բարձր ու վըսեմ գաղափարներով օժտեալ, երբ յուսոյ զէնքը ձեռ

քըն առաւ, երբ ձեռքը թարմ ու հանճարեղ ճակտին տարաւ, մահը պաղ քրտամբք ողողեց զայն։

Սակայն կուզէ՞ք որ այժմ իր հոգին չըխռովի, իր կեանքը ու յիշատակը ձեզ կը թողու, դուք որ իր բարեկամներն էք, յառաջ տարէք իր սկսած կրթական գործը եթէ զինքը կը սիրէք։ Այս զգածեալ բազմութեան մէջ շատ քիչեր կան որ անոր սիրտն ու հանճարը կը ճանչեն։

Սակայն այս օգալի հանդիսին մէջ բան մը զիս կը զարմացնէ, ցաւելով կը տեսնեմ որ մեռելաթաղներ բրիչ ի ձեռին անհամբեր կ՚սպասեն որ սիրելւոյն սեւ փոսը վայրկեան մը առաջ գոցեն, անոնք կը կարծեն թէ այն մարդոցմէն մէկը կը թաղեն, որոնց գերեզմանը անդունդ մ՚է, որոնք իրենց յիշատակին վրայ կը մեռնին։ Ըսէք իրենց դո՛ւք որ Վարդանը կը ճանչէք, ըսէք որ ասի այն մարդոցմէն չէ՛. ասի լուսոյ զինուոր մ՚է և չը թաղուիր՝ ո՛րչափ որ ցուրտ հող թափեն իր դիակին վրայ, ասի տասնեւիններորդ դարու լուսոյ ճառագայթներէն մին է։

Միթէ կը թաղուի՞ ճառագայթը։

Մանաւանդ ինչո՞ւ այս գերեզմանը, մինչդեռ իր բարեկամաց ջերմ սրտերն բաց են զինքը հիւրընկալելու։

Գոցո՛ւէ դու սեւ գերեզման.
Վարդան մերն է յաւիտեան։

Պ. Դուրեան

Ի ՄԱՀ Ս. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆԻ

Մայր, Հայր, Եղբայր. ահա հասարակ անուանք են, այլ միանգամայն ամենամեծ անուանք։ Կանայք կան, որք ոչ միայն իրենց զաւակաց են մայր, այլ և մայր որբոց և հիւանդաց. այսպէս է Սրբուհի Մայրապետն։ Երիտասարդք կան, որք ոչ միայն եղբայր են ընտանեկան անձուկ շրջանակին մէջ, այլ և եղբայր են համուրց, եղբայր կը կոչուին ի համուրց. այսպէս էր վաղամեռն այլ անմահն Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան։ Մարդիկ կան, որք ոչ միայն իրենց որդեկաց կողմէն կ՚ողջունուին հայր անուանմամբ, այլ և իրենց մերձաւորաց կողմէն, այլ և համօրէն ազգի մը կողմէն, և երբ կը վախճանին, աւա՜ղ, այն ինչ զգուած թռչնիկի մը գլխիկըն, երբ կը զրաւին կենաց միջօրէին, ամենքեան կը գոչեն ողբագին. «Ո՜չ եւս է մեր հայրն»։ Ո՜չ եւս է մեր հայրն Սերովբէ Կիւլպէնկեան։

Այն ուշիմութեան, որ բաժինն է գրեթէ բոլոր Կեսարացի ազգայնոց, Սերովբէ Կիւլպէնկեան հրեշտակային բարութիւն մը կը միացնէր։ Բարիք կը սփռէր յաւէտ իւր շուրջ. բարութեան ու բարեգործութեան՝ իւր բանիւք և օրինակաւ՝ յարաժամ կը յորդորէր իր մերձաւորներն, և երբ աղօթէր, իւր առաջին բառերըն էին «Հայր բարի», զի հանդուցելոյն համար տիեզերաց մէջ ամենէն աստուածային բանն էր բարութիւնն։ Յերկնից օրհնեալ, և յերկրի սիրեալ և մեծարեալ էր իրաւամբ։ Առեւտրական ասպարէզին մէջ կը թագաւորէր։ Կիւլպէնկեանց տունն նման է այն

հսկայ, խորարմատ ու բազմաճիւղ ծառոց, որք հիացումն կ'ազդեն յաւէտ ուղեւորաց. Հայրենի գրեթէ բոլոր գաւառաց մէջ ճիւղեր ձգած, այդ բարեհամբաւ տունն համայնից պատկառելի հանդիսացած է, և — կրնայ ըսուիլ — դասարան մ'է նա պարկեշտութեան ու գործունէութեան հայ երիտասարդութեան համար։ Սերովբէ Կիւլպէնկեան էֆէնտին, այն հասարակ առեւտուրէն զատ, առեւտուր մ'ալ կ'ընէր բարձրագոյն, ազնուագոյն, նուիրագոյն. Նա սիրայօժար նըպաստ կուտար յաւէտ, և օրհնութիւն կ'առնէր ամենէն։ Ինք կը փնտռէր այն անձինք որք կարօտ են օժանդակութեան, այն հաստատութիւններն՝ որք կարօտ են հովանաւորութեան։ Նա կը փնտռէր մանաւանդ մեծ անձերն ու ճշմարիտ բարեսէրներն։ Եւ իրաւ, մեծ մարդ՝ զո՞վ աւելի պիտի փնտռէր Կիւլպէնկեան քան Ներսէս պատրիարքն։ Այն անզուգական ժողովրդապետին նկատմամբ հանդուցեալն ունէր միանգամայն՝ կրնայ ըսուիլ՝ հօր մը սէրն, հաւատացեալի մը սէրն. ի մի բան՝ Սերովբէ Կիւլպէնկեան անհուն և կատարեալ սիրով կը սիրէր երջանկայիշատակ Ներսէս Վարժապետեանն։ Եւ այն մեծ սիրելիներն, այն մեծ անբաժաններն ահա գնացին մէկ մէկու ետեւէ, գնացին ու միացան անմահութեան բնագաւառն . . . ։

Ի՛նչ վեհ անուանք մեր շրթանց վրայ եկան այս դագաղին առջեւ։ Զի Սերովբէ Կիւլպէնկեան ունէր Սրբուհի Մայրապետի գթած հոգին, Պէշիկթաշլեանի խոբազգած սիրտն, և Ներսէս Վարժապետեանի սրբազան հուրն։ Այդ սրբազան հուրն՝ յիւր սրտին յաւէտ կ'արծարծուէր թաքուն։ Կիւլպէնկեանին արժանաւոր եղբայրըն և որդիք կը ժառանգեն իրենց չքնաղ հարազատին և հօր բարեմասնութիւններն։ Ասոնցմով կը յուսայ մխի-

թարուիլ ազգն, որ կորոյս, այո՛, հայր մը, վաղահաս մահուամբ Սերովբէ Կիւլպէնկեանի . . . ։

Ե. Տէմիրճիպաշեան

ՆԱՄԱԿ

Պզտիկ Լեւոնիկ,

Ո՞վ ես դուն նայիմ որ քեզի նամակ գրեմ, ո՞րչափ ատեն եղաւ որ կաթ չես ուտեր կոր։ Դու հօրդ մօրդ գիրկէն վար իջած չունիս. հօրդ գիրկը քու աթոռդ է։ Երբ կը քալես աներեւոյթ ոգիներ կը թեւապարեն ու կը պահեն որ վար չ'իյնաս։ Դուն չես խօսիր այլ կը ճլուըտաս, դուն չես մտածեր այլ կ'երազես, դուն երբ բաներ կ'ըսես՝ երկինքի հրեշտակները կը հասկընան զանոնք, թռչո՞ւն ես թէ հրեշտակ։ Կուլա՞ս թէ կը խնդաս, այն ալ յայտնի չէ, լալով կ'սկսիս երգելով կը վերջացնես։ Երբ աչքերդ մեծ մեծ կը բանաս՝ երկինքի՞ն կը նայիս թէ մարդո՞ց, ո՞վ կրնայ ըսել։ Երբ թաթիկներդ կ'երկնցնես՝ հայրիկդ կը կարծէ որ իրեն համար է, այլ ես գիտեմ որ գլուխդ վերեւը կապոյտ կը տեսնես, անո՛ր կ'երկննաս։ Երբ պարտէզ իջնաս՝ ոչ փշոտ վարդ կ'ուզես որ քաղես, ոչ թեթեւ թիթեռնիկ կ'ուզես որ բռնես, լուսի՛նը կ'ուզես որ առնես քեզի ու չես մտածեր թէ ո՛րչափ բարձր է անի։

Քեզի համար ամեն բան կարելի է ու կը զարմանաս իրաւամբ թէ ի՛նչ ուրիշ լաւագոյն բան կրնան ընել մարդիկ քան թէ միայն քեզ սիրել ու քու ամեն կամքերդ կատարել:

Իրա՞ւ է արդեօք: Իմ ճանչցած Լեւոնս այսպէս էր: Բայց անկէ ի վեր Երկու տարիներ ու չորս ալ ամիսներ անցան: Կարծեմ հիմա այն տարիքն ես, կամ ոչ շատ հեռի, ուր Երուանդ իմ տունս եկաւ: Մեծցար ուրեմն: Բայց դուն ո՞ւր ես, ես ո՛ւր: Դուն տակաւին մարդուն ու հրեշտակին մէջ անորոշ բան մըն ես: Դու վարդէ շրթունքներ ունիս վրայէն հպելու համար կենաց բաժակին որ վրան միայն անոյշ է: Դու զմայլմանց մէջ կ՚ապրիս, քու երկինքիդ վրայ աստղունք կը փայլին անհամար, դու խնծիղն ես ու կայտառ, քու՝

Ի ճակատդ ազնիւ
Եւ ոչ մի կնճիռ
Եղընգամբ ժըպիրհ
Ոչ գըրեց վաղիւ:

Հապա՛ Երուա՞նդը, պիտի ըսես հիմա:
Ա՛հ, Երուանդիս խօսքը մի՛ ըներ... անի վէրքե՛ր ունի...
Աստուած ձեզ պահէ՛, պզտիկ Օտեաննե՛ր:

Բարիզի Հօբարդ

Գ. Ս. Օտեան

ԱՌ ՈՒՍՈՒՄՆԱՒԱՐՏՍ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ահա հասաւ այն վայրկեանն որ պիտի պսակէ ձեր այնքան տարիներու աշխատութիւնն. այսօր կ՚աւարտէք ձեր դպրոցական շրջանն, և Պէրպէրեան վարժարանի Տնօրէնութիւնն կ՚ընծայէ ձեզ ձեր վկայականներն, և թո՛ղ Սրբազան Հայրք պսակեն զձեզ այս պսակներով որոց արժանի եղաք ձեր ջանիւք:

Ազնի՛ւ պարոններ. այս պահուս ուր կը թողուք այս տունն ուր ցարդ ապրեցաք, ուր կը թողուք դըպրոցի կեանքն և կ՚երթաք մտնել աշխարհի կեանքին մէջ, ձեր Տնօրէնն, որ զձեզ շատ սիրեց, կ՚ուզէ ուղղել ձեզ մի քանի խօսքեր, մի քանի վերջին խրատներ զորս չպիտի մոռնաք անշուշտ ձեր մտաց մէջ, ինչպէս չմոռցաք և ինչպէս բեղմնաւորեցիք ցարդ այն դասեր և խրատներ զոր աւանդեց ձեզ ցարդ:

Պիտի սկսիք ապրիլ բուն կենօք, այսինքն պիտի սկսիք գործել. այո՛, որովհետեւ ապրիլն է գործել:

Բայց ամէն գործեր հաւասար չեն. կան գործեր որ բարիք կը ծնանին ու կը սփռեն, կան որ չարիք կ՚արտադրեն և կը ծաւալեն. կան գործեր որք կ՚ապրեցընեն, կան որք կը մեռցնեն: Գործեցէ՛ք զայն ինչ որ բարի է. ամէն գործոյ մէջ ո՛ւնկն դրէք բանականութեան ձայնին որ Աստուծոյ ձայնն է ի ձեզ, և վեր բռնեցէք պարտքն ամէն անձնական շահէ:

Պա՛րտք. այս լոկ բառ մի չէ՛ ձեզ համար. ուստի

դուք ձեր բազմապիսի պարտքերն ձեր անձին նկատմամբ, ձեր նմանեաց՝ ընտանեաց՝ ազգին ու մարդկութեան նկատմամբ, Աստուծոյ նկատմամբ։ Ուսայք դուք բարոյական օրէնքն․ հնազանդեցէ՛ք յար բարոյական օրէնքին որ պարտականութիւն կը դնէ մեր վերայ բարին գործել։ Մի՛ նուաստացնէք ձեր անձն․ յարգեցէ՛ք բարոյական մարդն որ ի ձեզ աճեցուցէ՛ք միշտ ձեր մըտաւոր և բարոյական կարողութիւններն․ սիրեցէ՛ք ձեր ընտանիքն, օգտակար եղիք մարդկութեան, և յայնժամ պիտի լինիք ճշմարիտ երկրպագուներ Աստուծոյ։

Երբ կը գործէք բարին և հանդարտ ու գոհ ու հաճ կ՚զգայք ձեր խիղճն, մի՛ այլ եւս փնտռէք այլ վարձատրութիւն․ ըսել չեմ ուզեր թէ առաքինութիւն կը հալածուի միշտ, բայց գիտցէ՛ք թէ միշտ չի վարձատրուիր, և յաճախ մոլութիւն կը վայելէ այն պատիւներ որոց առաքինութիւնն էր արժանի։ Բարին պիտի գործէք բարւոյն համար, և այն ատեն չպիտի մոլորեն զձեզ փաղանցիկ բարութիւնք։

Եղի՛ք յար ուղիղ, ճշմարտախօս։ Երկրաչափութեան մէջ, երկու կէտերու մէջ քաշել կարելի եղած ամենէն կարճ գիծն ուղիղ գիծն է․ նոյնպէս կեանքի մէջ ուղղութիւնն համառօտագոյն ճամբան է հասնելու համար դէպ ի բարին։ Ուղղութեան քաղաքականութիւնըն մի է․ բայց սուտն հազար ու մէկ օձուտ շաւիղներ կը գծէ որք զիրեար կը կտրեն և որոց մէջ մարդ կը կորսուի, և որոց մէջ փոխադարձաբար զիրեար կը մոլորեցնեն զինքեանս ճարպիկ կարծող մարդիկ։

Ուղի՛ղ եղիք, այո՛, և պարկեշտ, զերդ Արիստիդէս և զերդ Կատոն․ թո՛ղ ձեր սիրտն խօսի միշտ ձեր շրթանց վերայ - մի՛ նմանիք նոցա ոյց սրտին մէջ ա-

տելութեան դժոխք կը բորբոքի՝ երբ մեղր կը կաթեցընեն նոցա շրթունք։

Ձեր նշանաբանը թող լինի այս․ միշտ յառաջ, միշտ վեր․ նուա՛զ նայեցէք այնմ զոր գիտէք քան այնմ զոր կ՚անգիտանաք․ վսեմ ու բազմածնունդ հետաքըրքրութիւն թո՛ղ յուզէ միշտ ձեր միտքն և յառաջ երթալու տենչն թո՛ղ միշտ բորբոքէ, միշտ մաշէ ձեր սիրտն։ Մի՛ նմանիք այն անձանց որք, երբ մի կամ երկու գործ են ըրած, այլ եւս կը դադրին գործելէ և իբր կուզին հանգչիլ իւրեանց դափնիներուն վերայ, և այլ եւս կ՚երթան խրոխտ կրկնելով ամէն վայրկեան իւրեանց գործերու յիշատակութիւնն։ Ձեր ետին մի՛ նայիք այնչափ որչափ ձեր առջեւ․ տեսէ՛ք ո՛րչափ ճանապարհն կ՚ընդարձակի ձեր առջեւ և քանինե՛ր ձեր առջեւն են․ ա՛յսպէս կրնաք յառաջդիմել և մեծնալ տակաւ։

Ձեր ոյժն ի ձե՛զ փնտռեցէք։ Ինքնօգնութիւն, ահա՛ լծակն որով շատ երեւելի մարդիկ վե՛ր առին իւրեանց կեանքն, ազնուացուցին և օգտակար ու անմահ ըրին զայն։ Աշխատութիւնն է այն ոսկեղէն բանալին որ պիտի բանայ ձեր առջեւ ամէն մեծութեան դռներն, ամէն բարեաց գանձարաններն։

Երբ յաջողիք, մի՛ լինիք հպարտ, գոռոզ․ բայց միանգամայն և մի՛ սողիք գետնաքարշ․ գագաթներուն տիրեցէք իբրեւ արծիւ սուրալով թեւաբաց, և ո՛չ իբրեւ զեռուն սողոսկելով դէպ ի վեր ու լիզելով զհող։

Ու եղիք յարատեւող, անյողդողդ․ ամենէն մեծ դըժուարութիւնք կը դիւրանան յարատեւ ճգանց շնորհիւ, որպէս կաթիլ կաթիլ անկնող ջուրն կը ծակէ զապառաժն։ Բիւֆոն ըսած է․ « Հանճարն մի երկարատեւ համբերութիւն է »․ յաճախ բնութենէն փայլուն ձիր-

քերով օծուած անձեր չեն յաջողած անդ ուր յաջողութիւն գտած է համեստ այլ անվհատ կարողութիւնն ։

Խնդրեցէ՛ք միշտ աւելի երկարատեւ և աւելի ընդհանուր բարին, և զոհեցէ՛ք նմա վաղանցիկն ու մասնաւորն, զի ա՛յսպէս երջանկութիւնն կը ծաւալի ժամանակին մէջ և միջոցին մէջ։

Մի՛ բարիք համարիք լոկ նիւթական վայելքներն․ ազնուագոյն հաճոյքներու աղբիւրն դրած է Աստուած մեր մտաց մէջ և մեր սրտին մէջ․ հետամո՛ւտ եղիք ազնուական հաճոյից և ի վե՛ր դրէք յոր ոգին քան զմարմին», զի «հոգի առաւել է քան զմարմին»։

Հիմա, գնացէ՛ք դուք, գնացէ՛ք յաշխարհ և լեցո՛ւք անդ տարերք բարոյական զօրութեան․ Լոյս ի մտի, Սէր ի սրտի, Յոյս ի հոգւո՛ջ, ա՛յսպէս գնացէք դուք ամենուրեք, և ամենուրեք բարիք պիտի ընէք, ու ամենուրեք գոհ պիտի լինի ի ձէնջ Աստուած ։

Միշտ գոհ եղայ ի ձէնջ, զի միշտ աշխատասէր, պարկեշտ, ազնիւ եղաք․ ըրէ՛ք այնպէս որ ձեր դաստիարակներն, լսելով ձեր գործերն, հրճուին և հպարտութեամբ յիշեն միշտ ձեր անուններն զորս չը պիտի մոռնան ։

Ռ. Յ. Պէրպէրեան

ԱԹԷՆՔ

Պիրէոնէ կառախումբով մեկնեցանք յԱթէնք, յունական նաւահանգիստէն՝ ի մայրաքաղաք։ Գծին երկու կողմը պարզուող տեսարանը բոլորովին նոր էր մեզ համար և մանաւանդ հրապուրիչ․ ձախ կողմերնիս՝ երկար շարք մը գործարաններու որք միօրինակ շէնքեր, չեն այլ սպիտակ, կապոյտ, կարմիր գոյներով, զանազան ձեւերով քարաշէն ընդարձակ գործարաններ, ընդարձակ պարտէզներով շրջապատուած և իրարմէ բաւական հեռու ։ Աջ կողմերնիս Պիրէոնի շէնքերն որք հետզհետէ անհետանալով, կը թողուն շարք մը փոքր աւերակաց և յետոյ ժայռուտ բլրակի մը կողին ստորոտը փոքր ծովախորշ մը․ Յունաստանի հին նաւահանգիստն է այն, Ֆալէրն ուր կանգ կ'առնու երկաթուղին ։

Ֆալէրնի կայարանէն մինչեւ Աթէնք երկու կողմերնիս կը տարածուին ձիթենեաց անտառներն, խաղողի այգիներ, արտեր ու դաշտօրէք՝ արդէն իսկ դեղնած վաղահաս չոգերէն ։ Կառախումբը կանգ կ'առնու գոց կայարանի մը մէջ․ դուրս կ'ելնենք փոքր հրապարակի մը վրայ, չորս լայն պողոտայներու բաժնուած․ կառաց և անցորդաց երթեւեկութիւն, լրագրավաճառաց ձայները, մանրավաճառաց աղմուկը, փոշին և արեւը կը շլացնեն զմեզ ։ Աթէնք ենք ։

Առաջնորդնիս որ ճարպիկ մարդ մ՚է, բնաւ նեղութիւն քաշել չի տար մեզ․ արագ շարժելու պէտք կայ․ բաց կառք մը կը նստինք, եւ սրարշաւ կ'երթանք այցելել նախ հնութիւններն, Ակրոբոլիսը ։ Նոր քաղաքն Ակրոբոլիսի հիւսիսային կողմն է ։

Վեր կ'ելնենք ամայի բլուրներէ որոց ամէն մէկ կողմը մէկ մէկ հնութիւն կայ. հոս Սոկրատայ բանտն է, հոդ Արիսպագոսի ատենին սանդուխները, աստ Թէզէոսի տաճարին 36 դեղին սիւներն, անդին Ֆիլոբաբոսի արձանը։ Ակրոբոլիսի առջեւ կը հասնինք. խորհրդաւոր պատկառանք մը կը համակէ զմեզ. արագաքայլ վեր կ'ելնենք սանդուխներէն, և առաջնորդնիս կը բացատրէ մեզ իւրաքանչիւր աւերակի պատմական նշանակութիւնն, անունով և թուականով. այդ ճիւղին մէջ մասնագէտ է նա։ Կ'այցելենք բարձրաբերձ սիւներու կամար մը, մեհեաններ ու նկուղներ, քանդուած արձաններ, Աթենասայ և Արամազդայ տաճարներն որոց բարձրէն մեր առջեւ կը պարզուի Սալամինի պատմական ծովախորշն։ Աշխարհի զանազան կողմերէն եկող հնասէրք միակ այցելուներն են այդ աւերակաց. անգլիացի մը, որ կ'երեւի թէ օրերով պիտի կրնայ մնալ Աթէնք, հմայուած կեցած է սիւներուն մօտ, ուրիշ մը անդին լուսանկարներ հանելու զբաղած. քիչ մը անդին կը նշմարենք Փրանսացի մը որ գիրք մը կը կարդայ ու յետոյ վեր կ'առնու գլուխը. խորունկ ուսումնասիրութիւն մը կ'ընէ։ Կը մտնենք թանգարանը որ Ակրոբոլիսին ստորոտը կը գտնուի. հոն, վեց քարաշէն սրահներու մէջ ամփոփուած են իբր քսանեւհինգ տարիէ հետէ շրջակայ հողերուն տակ թաղուած մնացած արձաններուն բեկորներն որք երեւան հանուած են հետզհետէ։ Ապակեւոր դարակներու մէջ ի տես դրուած են հնագիտական փոքրիկ նիւթեր, անդրիներ։ Այցելուն, որքան ալ օտար ըլլայ գեղարուեստից, սքանչացմամբ կը դիտէ այդ հրաշակերտները։

Թանգարանին մուտքը ձրի է, և յատուկ պահա-

պանք կը հսկեն անոր մաքրութեան։ Ուսումնասէրներու համար բազմոցներ ու նստարաններ կան. բայց մենք 10 վայրկեանի մէջ շրջեցանք այդ դարերու պատկերն եղող սրահներուն մէջ։ Ակրոբոլիսէն հեռանալէ առաջ, առաջնորդնիս հանեց զմեզ բարձրաւանդակի մը վրայ, իբր 150 մետր բարձրութեամբ, որուն ստորոտը կը պարզուէր Աթէնք քաղաքն։ Հոյակապ համայնապատկեր մ'ընէր, լայն և զուգահեռական փողոցներով, միահարթ տուներով, որոց մէջ տեղ տեղ կը բարձրանային շքեղակերտ գմբեթներ՝ տաճարներու, հանրային շէնքեր և արուեստահանդէսն։ Աջակողմը քաղաքէն բաւական հեռաւորութեամբ տեղ, նոր գերեզմանատունը, հանրային պարտէզներ ու ծառաստաններ գեղեցիկ խանդարուամ մը յառաջ կը բերեն շէնքերու միօրինակութեան մէջ, որք գրեթէ ամենքն ալ քառակուսի են, սպիտակ ու քարաշէն։ Քաղաքին մէջ տեղը, լայն հրապարակի մը վրայ կը բարձրանայ արքայական պալատը. քառակուսի հսկայ շէնք մը, որ շատ կը նմանի Պոլսոյ Թաշ-Գըշլային, զուրկ արտաքին որ և է զարդերէ. պալատան վրայ երկրորդ քառակուսի շէնք մը կը բարձրանայ, շուրջը գեղահայեաց պատշգամով մը և վրան հելլենական դրօշով։ Այս տեսարանի տպաւորութիւնը անջինջ կը մնայ ամեն այցելուի մտքին մէջ. մէկ կողմէն, գլխուդ վերեւ, կը տեսնես դարերու հնութիւնները և միւս կողմէ ոտիցդ ներքեւ կը գտնես նորակերտ քաղաքը. անհուն փափաք մը կ'զգաս հոն ժամերով մնալու, խոկալու, երազելու, գրելու։

Քաղաք մտնելէ առաջ, կողմնակի ճամբէ մը դառնալով, կանգ առաւ կառքը և առաջնորդնիս դուրս հանեց զմեզ. հնութեանց մեծագոյնը պիտի տեսնէինք

Բագոսի նուիրեալ ամփիթատրոնը, որ 12.000 հոգի պարունակելու չափ ընդարձակ էր։ Բոլորակ սրահի մը շուրջը, սալարկուած մարմարեայ փոքրիկ քարերով, որոց մէջը ծածկած է մամուռն ու խոտեր, կը բարձրանան, ամփիթատրոնին վիմեղէն աթոռք անխախտ պահուած են մեծաւ մասամբ, իւրաքանչիւրին վրա արձանագրութիւն մը կայ և թուական մը. ամփիթատրոնին դրան մօտ, Բագոսի հսկայ արձանը, որ խաղող կը ճմլէ գինւոյ պատրաստութեան համար։ Ամփիթատրոնին մէջ նստարանաց հետքերն եւս կ'երեւին աստիճաններուն վրայ որք ահագին բարձրութեան մը կը հասնին։ Այս միմիակ ամփիթատրոնը մասնաւոր ուսումնասիրութեան մը նիւթ կրնայ մատակարարել, որպէս մատակարարած է անշուշտ բազմաց։

Կէս ժամուան մէջ կատարեցինք Յունաստանի հօյակերտ ոստանին շրջանը։ Իր փոքրութեան մէջ գոհար մը կրնայ նկատուիլ Աթէնք։ Արագասահ կ'անցնինք լայն փողոցներէն որոց ամենքն ալ իրարու կը նմանին մաքրութեամբ, ձեւով, գեղեցկութեամբ, ճարտարարուեստ շէնքեր կը զարդարեն փողոցներու կրկին շարքը։ Տուները, մեծաւ մասամբ ապարանքներ, բոլորն ալ սպիտակ շէնքեր են քարուկիր։

Աթէնքի ամենէն գեղակերտ շէնքը, արքայական պալատէն ալ շքեղ, Գեղարուեստից տաճարն է, ամբողջ մարմարէ սիւնազարդ ճարտարարուեստ պալատ մը, որուն միջին մասին առջեւ, երկու հսկայ կոթողներու վրայ կը բարձրանան Աթենասայ և Ապողոնի արձաններն ոսկեզօծ. իսկ մտից դրան աստիճաններուն երկու կողմը՝ Սոկրատայ և Պղատոնի արձաններն սպիտակ մարմարէ։ Այդ շէնքն իր արտաքին երեւոյթով միայն վեհութիւն կը ներշնչէ։ Ազգային Թանգա-

րանը կիսաշէն է դեռ. համալսարանին առջեւ ուսանողաց համախմբում մը կայ որք զմեզ կը դիտեն. կը տեսնենք նաեւ արտաքին գործոց և ելմտական պաշտօնատուններն, իրարու մօտ, երկու փառաւոր շէնքեր։ Ազգային ժողովոյ ժողովատեղին, թատրոնի ձեւով բարձրացած, ընդարձակ դղեկի մը կը նմանի, պարտէզով շրջապատեալ։ Նստաշրջանը փակուած ըլլալուն, դուռներն ալ գոց են։ Կը շատանանք հիանալով անոր արտաքին երեւոյթին վրայ։

Սահմանադրական Հրապարակէն անցնելով կը վերադառնանք երկաթուղւոյ կայարանը։ Երազի նման բան մը կը թուի մեզ այս պտոյտը զոր հեւ ի հեւ կատարեցինք և որուն նկարագիրն ալ հեւ ի հեւ ի գիր կ'առնում։

Տիգրան Արփիարեան

ՈՍԿԵՂՋԻՒՐԸ

Մայիսի գեղազմայլ օրերէն մին էր այն՝ յորում փափաքեցայ ելլել յայց ի Քեաղըտհանէ. Կալաթայի ծովափէն կը մտնեմ մակոյկ մը զոր կը վարէ մի Հայ նաւավար, ոյր ջլապինդ բազուկներ կը շարժեն ուղղաձիգ թեւճակներ՝ փետրանման թեթեւութեամբ և համաչափ բարեձեւութեամբ։ Կը գտնուինք եղջերաձեւ ոսկեայ ծովակին մէջ. մեղմասոյլ հովիկը կը դիմաւորէ

և կը գգուէ զմեզ․ կը հառաջեմք հեզասահ հանդարտիկ ջրոց վրայ․ Թիակաց ճողփիւնները կը կտրեն դաշնաձայն, կը ճեղքեն միապաղաղ մակերեւոյթն՝ ոյր ալեակք կընթանան վէտ ի վէտ, կը գծեն երկար շրջաններ, կ'ընդարձակեն և կը կորնչին ափանց վրայ ի բացուստ․ գարնանային արփին կը ցոլանայ նշուլագեղ ճաճանչներով շող ի շող, ոյք շարախառնեալ փրփրագիսակ ծուփերու՝ կը յօրինեն ոսկեգոյն հայելի մը անթափանց։ Ընկողմանեալ մակոյկին կողին վրայ՝ կը դիտեմ այս հիանալի տեսարանը։ Աջակողմէս կը կանգնի եւրոպական արուարձանը՝ զոր կը պճնեն բարձրադիր և գեղատեսիլ շէնքեր փայլեցչաձեւ․ որպիսի՜ ոլխուր հակապատկեր մը ի վեր կը հանեն այն խարխուլ և տարտամ բնակութիւններն՝ որք ձախակողմեան եզեր վրայ շարուած են հոծ և անձեւ․ կ'անցնինք երկաթեայ կամուրջին ներքեւէն և կը տեսնեմ անդիէն մեծահռչակ մզկիթք Սիւլէյմանիէյի, Ֆաթիհի, Սէլիմի և Բայրիէյի․ այս վերջինը՝ ծածկուած ծառոց ներքեւ՝ կը կրէ ցարդ դամբանաքարք և արձանագրութիւնք Յունաց։ Բայց Սուլթան Մէհմէտի մզկիթն որպիսի՜ յիշատակներ կը զարթուցանէ պատմութեան ուսանողին․ ահա ճիշդ այն կէտն՝ ուր իջան մեծազօր աշխարհակալին նաւերն վոսփորի բլուրներու վրայէն։ Քիչ մը բացէն կերեւի Ֆէնէրի Յունաց վարժարանն։ Այնքան հոյակապ տեսիլ մ'ունի այդ շէնքն որ՝ զայն ծնող ազգին՝ երանի՜ գոչել կուտայ յակամայից․ բնական նախանձ մ'է որ կը շարժէ հայ զգայուն անհատն այդ գեղաշուք կրթական հաստատութեան ընդառաջ։ Կայսերական նաւարանն է որ կ'երեւի արդ իր խռոջաձեւ լայնարձակ շէնքերով, կը լսուին մեծադղորդ սալերու բոմբիւնը, մուրճերու սրահայթ հարուածոց

թնդիւնը․ կը քերենք ապա շղթայացեալ ու խարսխեալ մեծ զրահաւորներն՝ ոյք միան անդ ի պահպանումն նաւահանգստի։ Նոցա կողերէն կը նային մեզ վիխթարի ռումբեր դժոխակերպ՝ որոց տեսքն կազդէ մարդու վրայ սարսուռ մը։

Քիչ մ'ալ յառաջ և Խասգիւղի մերձ ենք․ գիւղ մ'ալ ահա՛, որ օրրանն եղած է Հայ գրագէտին եւ Հայ ամիրային։ Քող մ'է սգոյ որ կը ծածկէ կարծես գիւղն համայն․ ո՞ւր են դորա ընչեղ մեծատուններն, պատիւք ամբողջ Հայութեան։ Ո՞ւր է վարժարանն՝ որ թռոյց իր ծոցէն այնքան կարեւոր և նշանաւոր անհատներ, յաւէ՜տ ողբացեալ Շահնազարեան վարդապետ, որքա՞ն պիտի հեծէիր դառնակսկիծ, երբ տեսնէիր քայքայուն վիճակն՝ ուր մատնուած է այդ նըւիրական հաստատութիւնն՝ ապաստանարան գիշերաբոյն բուիճակաց։ Փակէ՛ աչերդ, ո՛ Հայդ դու անցորդ, և լա՛ց ու ողբա՛ գոնէ վայրիկ մը։

Մակոյկը կը սուրայ արդ դէպ Քեաղըտհանէ։

Տեսարանը կ'սկսի գեղեցկանալ անակնկալ կերպիւ․ հեշտագուարճ եզրներ մօտ առ մօտ, կանաչորակ բլերք՝ ոյց վրայ բուրեն քաղցրածաւալ ծաղկունք երփներանգ, ցոլացից դալարիք՝ յորս սնանին կայսերական ձիանք, սօսիներ՝ որք հակեն սաղապաճեմ տերեւալից ոստեր՝ ափանց ի վայր՝ անդրադառնալով ջուրց մէջ ծփծփուն․ առաւօտը կուտայ ողջոյն սիրամնչիկ՝ մարմանդից մէջ պաղպաջուն և բնութիւնն համայն ի հանդէս կը բերէ իւր բիւրազան գեղեցկութիւնն այդ անզուգական վայրին մէջ։

Մկրտիչ Կ. Տահճազար

ՄԵՐ ԴԱՐՆ

Ա՛յս բեմին ոտքն և ա՛յս բեմին վրայ է՝ որ կը սպասեն ինձ տրտմագին յուզմունք և տեսիլք տրտմագոյնք. հոս աչացս, այո՛, կը պարզուին՝ նոյնհետայն նուաղելու համար՝ վարդագոյն և ոսկեգոյն հորիզոններն այն մանկութեան: Այնուհետեւ այս բեմին վրայէն աչացս կը պարզուին տեսարաններ տարօրինակ, հորիզոններ գունակ գունակ, հորիզոններ ահագին և անյատակ . . . Դար մը՝ միանգամայն պղնձի, երկաթի, արծաթի և ոսկիի. դար մը՝ մարդկութեան նման ծեր եւ բնութեան նման կենդանառոյգ. դար մը՝ որ երկրագունտն իւր ոտից տակ և երկինքն իւր ուսոց վրայ առած՝ կը քայլէ, փոխելով ովկէանոսներն ի գոլորշի և հին աստուածներն ի փոշի. Իւր մասին ծայրով կը շարժէ նա հսկայ մեքենաներ, և իւր մատին ծայրով կը սարսէ իշխանութիւններ. մրցման, ծայրայեղ յիմարական մրցման զմարդկութիւն կը հրաւիրէ իւր համատարած համաթափանց ակնարկն, և գթութեան և եղբայրութեան յորդոր կը կարդայ իւր ձայնն, որ սարսռեցուցիչ բան մ'ունի որքան հմայիչ. դիւցազներգութեանց թղթոյն վրայ թիւեր կը շարէ և գիծեր կը քաշէ, աղօթարանաց վրայ կը դրոշմէ նիւթապաշտ արուեստին կնիքն. — եւ ապա ձա՛յն մը կ'արձակէ ամենավսեմ, որ ի ծունր կը բերէ համայն ժողովուրդներն, որ դիւցազնական աւիւնով կը խանդավառէ կիներն իսկ ու մանուկներն. աւելի պայծառ և աւելի նիւթապաշտ քան հին Յունաստանն, աւելի նսեմ եւ

աւելի բարեպաշտ է նա քան Միջին Դարն. ամենաքաղաքակիրթ երեւոյթին ներքեւ՝ ամենավայրենի բնութիւն մ'ունի. կ'աստուածացնէ Նիւթն, և յետոյ կ'աղաղակէ — Նիրվանա՛, Ոչնչութի՛ւն . . . :

Ե. Տէմիրճիպաշեան

ՄԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Մեր եկեղեցին, այո՛, աւելի հրապոյր ունի քան բոլոր այն դիցուհիներն, որք բազմաստեղն հանճարոյն աննիւթական ճառագայթներէն գոգցես գոյութիւն ստանալով՝ մեզ կ'երեւին և մեզ կը փարին և անճառ հեշտութեամբ կ'արբուցանեն մեր հոգին: Յորժամ խանդավառ՝ կը ծնրադրենք այդ տեսլական էակաց առջեւ, յորժամ մեր սիրահուր աչաց ներքեւ կը մարմնանան այդ տեսիլք, և վարդագոյն ծոցի մ'առջեւ կը գտնուինք, և՝ զգայութեանց զգլխիչ բուրմամբքն արբշիռ՝ կը գոչենք գոռոզ և ամպարիշտ. «Աստուածային երկինք, նիւթ և մարմին, ահա միայն պաշտելին. Պաշտելի միայն այն սպիտակափայլ ծոցն է, յորում մետաղն հեշտագրգիռ երեւութի մը տակ կը շողշողայ. իրական՝ երկաթն է միայն. յաւիտենական՝ այս փափուկ իրանն է միայն, միայն յարելի, միայն փարելի, միայն պաշտելի - . . » Ահա այդ վայրկենին յանակնկալս կ'երեւի՛ հարսն աննիւթական և անմա-

հական, եկեղեցին Քրիստոսի, հողեղէն արարածն յանըզգայս կը կացուցանէ համակ հոգի, և՝ իր ծոցոյն մէջ անմարմին՝ կը զգայ Հայն անապակ և անմա՜հ հեշտութիւնն։

Ի՞նչ է կրօնքն. — Իմաստասիրութեան սկիզբն ու վախճանն է. Դրական իմաստասիրութիւն այսպէս, այո՛, կը սահմանէ կրօնքն։ Իսկ քրիստոնէական կրօնին համար ի մասնաւորի, գերահռչակ մատենագիր մը կը գրէ թէ՝ լաւագոյնն է մեծ կորստենէ մը յետոյ։ Դո՜ւստր անդրանիկ Քրիստոնէութեան, ո՜վ իմ հայրենի կրօն, և սուրբ եկեղեցի մեր, Հայոց համար դո՛ւ լաւագոյն կրօնքն և լաւագոյն եկեղեցին ես այսօր յաւէտ քան երբէք։

Ե. Տէմիրճիպաշեան

ՔԱՀԱՆԱՅ

Այն ո՞վ է կանգնած ամբիոնի վրայ,
Դողդոջուն ձեռքերն երկին ամբարձած.
Գըթառատ աչերն լի արտասուքով,
Բազմութեան ուշկը դէպի նա դարձած,
Որին ամենը ՀԱՅՐ են անուանում,
Ծանօթ, անծանօթ՝ հաւասար յարգում,
Որի լոկ խօսքը օրէնք է նոցա,
Սրտի գաղտնիքը նորա են յայտնում։

Քահանայ է նա, քաւող մեղքերու,
Միջնորդ Աստուծոյ մարդկան ազգի հետ,
Հովիւ է անխոնջ Քրիստոսի հօտին,
Երկնաձիր գանձին նա է արթուն դէտ։
Երբ մենք թաթախուած Ադամայ մեղօք
Եկանք այս աշխարհ լըցեալ ցաւերով,
Ո՞վ սրբեց մաքրեց մեր հին մեղքերը,
Ո՞վ մեզ սփոփեց իւր սուրբ խօսքերով.
Կամ երբ ժանտախտած, ընկած մահճումը՝
Մըտատանջ, անյոյս մահ էինք խնդրում,
Պանդխտի նըման ամենից թողած՝
Ո՞վ մեզ առաջին հասաւ օգնութիւն.
Կամ՝ երբ մոլորուած գառներու նըման,
Կոյր վազում էինք դէպի խորխորատ՝
Ո՞վ արդեօք այն օր փրկեց մեզ մահից,
Դիւական գըրէն հանեց անարատ.
Կամ երբ մեղսալիր աչքերըս բընաւ
Չե՛նք համարձակում երկինք ամբառնալ՝
Որի՞ն կանչում ենք միջնորդ հաշտութեան,
Ումո՞վ յոյս ունինք թողութիւն ստանալ.
Եւ կամ՝ ըզբաղած ունայն գործերով,
Մոռցել են Աստուած, Կըրօն, Սուրբ Հաւատ,
Ո՞վ է մեր տեղը մեր մեղաց համար
Արտասունք թափում աչքէն յորդառատ։
Քահանան է այն և միշտ քահանան,
Մեր միջնորդ, հովիւ քաջ և աղօթիչ,
Որբոց հայր, եղբայր աղքատ մուրացկին,
Արտասուաց սրբող, յանցանաց քաւիչ։
Ե՛կ պատուենք, եղբա՛րք, այդ սուրբ քահանան,
Սիրենք միշտ նորան մանկական սիրով,
Որ ամբողջ գիշեր իւր որդւոց վերայ

Պատրաստ է հսկել անքուն աչքերով.
Նա բոլոր կեանքը զոհեց մեզ համար,
Զուգեց փառք, պատիւ, գբօսանք աշխարհիս,
Քանց սուրբ քահանան էլ ո՞վ է կարող
Արդեօք մեզ համար լինել հայր բարի:

Բամառ—Բաքիպա

ԱՂՕԹՔ ԿՈՒՍԻՆ

Առաւօտ է՛, բա՛ց գիմ չրթունս,
Ո՛ որ ունիս զբանալիս
Ոսկեղինիկ, որովք ըզգրունս
Բանաս զերկնից աստեղալիս:

Որպէս թռչունն հըրաշաձայն
Ի թաքըստեան եղերերգէ,
Նոյնպէս յիւր խուցն անշունչ, անձայն
Թըռչնիկդ, ո՛ Տէր, քեզ օրհներգէ:

Ի քէն հայցեմ միայն, ո՛ Տէր,
Ջանմեղութիւն յաւէժ պահել.
Լինիմ որպէս դաշտին խոտեր
Ցորս երկնաբոյր գան շունչք գահել [1]:

Ջշունչն աշխարհին հեռի յինէն
Արա՛ յաւէտ, ո՛ հայր բարի,
Թակարդս — ասեն — ժանտք յօրինեն,
Ցարկանել անդ զկոյսն անարի:

Երբ զարթնուն ժանտք [2], շող արփենին
Գայ զցօղն յերկին դարձուցանել,
Եւ բոսորայն՝ [3] ի տես չարին՝
Փութայ գլխաւոր զիւրեւ ցանել:

Զիս անպաշտպան, անզօր կուսիկ,
Պահպանեա՛ դու, հա՛յր եկկնաւոր . . .
—Եւ որբն ետին գեղալուսիկ
Տեսաւ էակ մեհ, թեւաւո՛ր:

Ե. Տէմիրճիպաշեան

Բառf. -- [1] Իջնել: -- [2] Գէշ: -- [3] (Արեւ դէօնէյ):

ՀԱՅ ՄԱՅՐ ՄԸ

Զմրան տըխուր այն գիշեր
Սեփ սեւ մթնած էր երկին
Ցուրտ մէկ քամի կը փըչէր
Եւ սառ պատեր էր գետին,
Ծառոց ճիւղեր մերկ ու չոր՝
Անպատըսպար դողալով.
Շառաչէին սըգաւոր
Սոսկումն ի սիրտ ազդելով:

Զըմրան տըխուր այն գիշեր
Երկնի ծագեալ էր արեւ·
Զըմրան տըխուր այն գիշեր
Հրեշտակք՝ մարդիկ՝ թեւ ի թեւ
ԶԱստուածորդւոյն տօնէին
Վայրաբերիլն [1] ի յաշխարհ,
Փարեալ ի գիրկ սուրբ Կուսին՝
Իբր ըզմանո՛ւկ մի խոնարհ։

Հաւատացեալք այն գիշեր
Իբրու զաշխարհ մոռնալով,
Ամէն հասակ էր վազեր
Երկնից մանկան մըսրին քով։
Կէսք զըւարթնոց երգակից
Աղաղակեն ո՛վսաննա·
Եւ այլք հովուաց դասակից՝
Սըրտե՛ր բերեր են յընծայ։

Այլ հրեշտակային երգոց զուգահետ
Եւ եկեղեցւոյն օրհնից բերկրաւէտ՝
Նաեւ վշտալից ձայն մը այն գիշեր
Հիւղի մը մէջէն կը թըռչէր ի վեր։

Թըշուառ մէկ սըրտի մըրմունջն էր և այն
Մօր մը հառաչա՛նք էր կողկողաձայն [2],
Որ քըսան տարուան ի ծաղիկ հասակ
Այրի մընացած էր որդւով միակ։

Արդ և այն մատաղ գեղաբոյս որդին՝
Մօրը բոլոր գանձ և յոյս սրտեկին,
Դեռ հազիւ գարունն ըսկսեր կենաց՝
Ընկած էր զինչ վարդ ի շունչ փոթորկաց։

Մանկանն օրօցքին քով ծունկ ընկած մայր,
Պաղեալ անդամոց նորա շունչ կուտայր·
Փափկիկ նորա թալթ ի ծոցին ծածկէր,
Ջերմիկ արցունքովն ըզնա ողողէր . . . ։

Մէյ մ'ալ անդիէն մօր այն ցաւագին
Յականջ հասաւ թինդ ժամու զանգակին·
Կարծես հրեշտակին լըսէր ըզհրաւէր,
Արթընցա՛ւ . . . ցաւէն ըզտօն մոռցե՛լ էր։

Ծածկեց ըզճակատն ի քօղ սըգապատ,
Յանձնեց իւր մանկիկն Աջոյն երկնառատ,
Եւ դողդոջ քայլից ոյժ տալով յետին՝
Հասաւ ու մտաւ սուրբ Եկեղեցին։

Տեսաւ որ երկիր ու երկին բոլոր
Երանի՛ կուտան մօր մը երկնաւոր,
Ինքն ալ ցանկացաւ ասել բան մ'ուրախ
Խե՛ղճ մայր ու սըրտէն թըռաւ սուր մէկ ա՜խ . . . ։

« Մայր երկնաւոր, քեզմէ զատ ո՞վ կրնայ ո՞վ
Մօր մը սըրտին ըզգալ ցաւեր ու խորով [3] . . .
Ո՞վ քեզմէ զատ կարող է, մայր որդեսէր,
Չորցընել մօր մ'արցունքներ . . . »

« Որ դու ա՛յլ նո՛յն վիշտ ու վէրքեր քաշեցիր·
Որ դո՛ւ այլ նոյն լեղի արցունք թափեցիր . . .
Որ դո՛ւ այլ քու Որդւոյդ տեսար մահն ի խաչ . . .
Մօր մը լըսէ դա՛ռն հառաչ։ »

« Եթէ անմահ Որդիդ վճռած է յերկին՝
Որ հրեշտակաց հետ քովն առնու իմ որդին·
Ո՛վ մայր, դո՛ւ ալ ողորմէ՛ մօր մը վերայ,
Զաւկիս հետ շունչս այլ երթայ »։

⁂

Այսպէս հառաչեց մայրն այն վշտակիր
Եւ արցունքներով ողողեց վէրկեր ·
Եւ երբ բաւական հեծեց ու լացաւ ,
Տըխուր էր եկած՝ ըսփոփեալ դարձաւ ։

* * *

Ջըմրան տըխուր այն գիշեր
Անցաւ , և նոր ծագեց օր ·
Օրն այն ձըմրան տըխուր չէր ,
Արեւ փայլէր անսովոր ։

Իրիկուան դէմ վառեցան
Մեռելոց մութ լապտերներ
Ու հանդըստեան լըռվեցան
Շարականներ , սաղմոսնե՛ր։

Եկեղեցւոյն առաջեւ
Սեւ մէկ դագաղ անցուցին ,
Երկու զուարթունք թեւ ի թեւ
Անուշ հոն քուն լինէին ։

Մէկմէկու գիրկ պըլըլված
Ելեր էին դէմ մահուան ,
Մահ նոյն սըրով էր կըտրած
Վարդն ու կոկոն անբաժան ։

Ո՞հ , անբաժա՛ն խրարմէ
Երկուքն ի նոյն հանգչին հող ·
Ջերկուսն այլ նո՛յն խոռ ծածկէ ,
Երկուքն ալ նոյն կ՚ըմպեն ցօղ ։

Խորէն Եպս. Նարպէյ

Բառ. -- [1] Վար բերել ։ -- [2] Լալագին ։ -- [3] Այխը ։

ԱՇՈՒՆ

Ո՞ւր էք ծաղկունք դուք փայփըլունք ,
Ո՞ւր ձեր այտեր անուշ հոտով.
Ու ձեր պչրանք ու փափկութիւն
Եւ ծոց լըցեալ շաղ մարգարտով ։

Ինչո՞ւ հովիկ , անգութ հովիկ
Ցուրտ համբոյրներ կուտայ ձեզի ,
Մոռցա՞ւ արդեօք իւր սէր գողտրիկ
Եւ իւր գգուանք փայփայելի ։

Ո՞ւր թիթեռնիկ հուլաթեւեան [1]
Ձեր բաժակին [2] հիւթոց կարօտ ,
Որ գայր թերթից ձերոց գունեան [3]
Տանիլ ըզըոյն հեռու և մօտ ։

Ա՜հ , ո՞ւր սոխակն իմ սիրակէզ
Որ տերեւոց նստած ի շուք
Հալէր կարմրիկ վարդին ի տես
Եւ կողկողէր [4] սրտամաշուք ։

Մ. Պէշիկթաշլեան

Բառ. -- [1] Թեւերը բացած ։ -- [2] Ծաղկանց գաւաթաձեւ մասը ։ -- [3] Գունաւոր ։ -- [4] Ողիկ ողիկ գալ ։

ՎԱՐԴՆ ՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆ

Գերեզմանը հարցուց վարդին ,
« Ի՞նչ կ'ընես դու երբ ծոցդ ընկնին
Արշալուսոյ ջինջ արցունքներ » ։
Վարդն ալ հարցուց · « դու ի՞նչ կընես
Այն՝ որ գլորի ի մահադէգ
Քու մշտաբաց վհիտ ի ստուեր » ։
Ըսաւ վարդն · « ո՛վ նըսեմ վիրապ ,
« Արցունքներէն այդ միրատապ ,
« Հանեմ բուրումն մեղրածորան » ։
Շիրիմն ըսաւ՝ « ծաղի՛կ թշուառ ,
« Հոգիքն որ ինձ գան մահավար ,
« Հրեշտակ լինեմ երկնից արժան » ։

Վիքթոր Հիւկօ
Թարգ. Հ. Ադամեան

ԱՐՏԱՍՈՒՔ ԵՒ ՄԱՀ ՍՈԽԱԿԻՆ

Ահա ցուրտ օրեր եկան ու հասան ,
Այգի պարտէզներ բոլորն ալ չորցան ·
Ահա թառամեալ վարդին տերեւներ
Գըլուխնին ծռած գետին են ինկեր ,

Ահա երամներ թռչնոց երգեցիկ
Թողուցին նարկիս , շուշան գեղեցիկ ,
Զրկեցին լեռներ դաշտեր ծաղկաւէտ ,
Լռեցին գացին ծածկեցան անհետ ։
Լոկ կարօտակէզ գեղգեղ սոխակի
Ահա՛ դառնաղէտ ցաւօք կը լսուի ,
Դեռ եւս ցըրտագին օրերուն աշնան
Կայնէր յուսահատ խնդրէր պատասխան ,
« Ո՞ւր են » կը կանչէ , ո՞ւր չքնաղ գարուն
Ո՞ւր կանանչագեղ օրերըդ սիրուն ,
Ո՞ւր են գեղեցիկ ծաղիկներ այնքան
Որով հովիտներ դաշտեր պարծենան ·
Ուր սաղարթալից ծառեր պարտիզին ,
Որոնք երփներանգ մրգօք լեցուէին ,
Որոց լայնադիր ճիւղք կամար կամար
Գործէին հանգիստ անցորդաց հազար ·
Ո՞ւր են » կը կրկնէ , « հովերն հեզագին
Որ բոլոր աշխարհ զովացունէին ·
Բընութեան փառաց թերթեր մատենին
Շրջել հեզասիւք սուլել մեղմագին՝
Կարդային շըքեղ տեսարան սիրուն
Գարնան օրերուն ։
Ո՞ւր են ո՛ւր գացին ո՛հ ո՞ւր մընացին ։ »
Կ'երգէր վշտալի սոխակ տրտմագին ·
« Ո՞ւր այն բընութեան փառքերը բոլոր
Որոց մէջ պանծայր վարդը փառաւոր՝
Վարդը՝ զոր սըգամ կոծեմ օրն ի բուն ,
Եւ անոր մէն մի կարմիր թերթերուն
Կարօտը քաշեմ արցունք կը թափեմ . . . .
Զայն այժմ ի գետին տեսնեմ համբուրեմ՝
Զի անգութ ձըմրան ցուրտ ձեռքը նաեւ՝

Եղո՜ւկ խաւարեց իմ վարդիս արեւ »։
Կըսէ և ամէն մէկ թերթին վըրայ
Արցունք կը թափէ՝ կ'արտասուէ՝ կուլայ։
Սեւ աչքէն վազած ջերմ արցունքներուն
Ամէն մէկ կաթիլ՝ վարդին թերթերուն
Իբրեւ վարագոյր մը սեւ ու մթին
Մէյմէկ գերեզման եղան ծածկեցին.
Այսպէս սրտաբեկ սոխակ դառնաղէտ
Անդադար երգէր կրկնէր զիւր աղէտ
« Թէ քանի յիշեմ վարդս սիրական՝
Ցաւալի վէրքեր սրտիս կը շատնան.
Այն էր մըխիթար իմ անձիս միակ,
Ոհ ի՞նչ անցաւոր է կենցաղոյս փառք...
Եղո՜ւկ, ի՞նչ կանուխ բաժնուեցաւ չորցաւ.
Աւա՜ղ չը տեսայ, մատաղ թառամեցաւ.
Ա՜հ քանի միտքըս զանիկայ բերեմ
Կարելի բան չէ որ ես համբերեմ »։
Ըսաւ ու դարձեալ « Ա՜հ » ըրաւ՝ լացաւ,
Եւ ի՜նչ... սոխակին կեանքն ալ վերջացաւ։

Ս. Ֆէլէկեան

Մ Ա Յ Ր Ա

Մայրա ո՜վ Մայրա, որ երկնից լուսոյն
Էիր ցոլացումն օրերով ի բուն,
Սեւաւ ալիքներուն ու սեւաւ ստուերաց

Մատնեցար ի մէջ երկուց աշխարհաց։
Անդունդ կալան քեզ, աղաղակեցին,
Դըժոխք դուրս ստեան, չըտեսաւ երկին,
Եւ աստղունք՝ զոր դու սիրէիր ա՛յնքան,
Քու բարեկամնե՛րդ այցելել չ'եկան։
Քեզ անհուն թակարդ ովկիանն ահեղ
Բոլորեց չորս դիդ, հատղած ի քո գեղ,
Յաղածրի[1] քո դէմք, դըլխիդ այն վըսեմ,
Վերացած ճակտիդ, ովկիա՜ն դըժխեմ[2],
Ծալ ծալ մազերուդ ու կուրծքիդ ի թինդ,
Ծաւի աչքերուդ, այն խոր նայուածքիդ
Ու այնքա՜ն փութով ու այնքան սիրով
Խոնարհեցան յիս՝ ժըպիտս ածելով։
Մի՞ անոր համար ոտք ելան տարերք
Ու պատըռտեցան ծովուն այն ընդերք,
Փուքերն ու պարխուրց[3] ոռնացին համայն
Ու ջուրին ներքեւ գըրդանքն[4] արթընցան։
Խորերն ելան վեր, վերէն ալ ամպրոպ
Պատեցան ըզքեւ ի մեծ մի ապշոպ,
Որ աղապատելո՜վ[5] փարէին միայն
Զեփիւռին թեւերն ու այերց գուսան։
Եւ որ ծաղկընե՛ր միշտ դու քաղէիր
Թեթեւ մատներով յայս փըշոտ երկիր։
Քու աչացդ առջեւ, Մայրա ո՛վ Մայրա,
Ահն ու մահն յանկարծ կը ցըցուին ահա։
Անէ՜ծք այն ծովուն, անէ՜ծք ջուրերուն
Անէ՜ծք այն ամսուն... այլ քեզի ողջո՛յն
Ողջո՜յն քեզ ամիս դու հոկտեմբերի,
Պայծառ ծագեցար դու ինձ այս տարի։
Պահէ՛ իւր արեւն, պահէ՛ մեզ Աստուած,
Արժանի ըրէ՛ զայն քոյին շնորհաց.

Այն աղջիկ Քոյ է, Քոյ է իւր հոգւով,
Սւ կըրնայ Քեզի հայիլ անխըռով։
Ե՛ն է՛ն յաշխարհի ուօտք[6] անապակ,
Գարունք միշտ պայծառ, ու մըշտանըւագ
Մըրմունջք ու աղբիւրք ջուրց ականակիտ,
Երկնապիչ ակնարկք համայն անքըթիթ,
Ու լո՛յս երեսներ ու սիրո՛յ ոգիք
Սրոնց հըրճուանօք լի եղան երգիք
Սուրբ ծուխք ծըխանաց և կեանք անմըրուր,
Ի՛ առաքինութիւն՝ կընդրո՛ւկ մըշտաբոյր։

Գ. Ս. Օտեան

Բառք. -- [1] Մատղաշ։ -- [2] Անզգամ։ -- [3] Աշնան հիւսիսային հով։ -- [4] Յորձանք (կէրտապ)։ -- [5] Գուրգուրալ։ -- [6] Առաւօտի սկիզբը։

ՆՈՐԱԾԻԼ ՏԵՐԵՒՔ

Հազիւ լուսոյ դողդոջ փայլ
Պատուեց զամպոց սեւ մըռայլ
Մեր դաշտերուն՝ հազիւ ձիւն
Դարձոյց գիւրեանց սեւութիւն.
Եւ դուք վակժոյժ ի փըթիթ[1]
Գայք մեզ ժըպիտ ի քըթիթ[2].
Նախածի՛լ տերեւք,
Բարե՛ւք ձեզ, բարե՛ւք։

Դեռ մարգերուն մեր ցըրտիկ
Զ'եկաւ այցող ծիծառնիկ,
Դեռ սոխակին հեշտավանդ
Ձետուն ծործորք արձագանգ,
Եւ դուք փութայք սիրալիր
Խընդի՛ց հրեշտակք ի յերկիր,
Նորածի՛լ տերեւք,
Բարե՛ւք ձեզ, բարե՛ւք։

Կանաչ երանգ ձեր փափկիկ,
Ձեւ և իրան ձեր մանրիկ,
Ո՜հ, աչերուն մեր ծարաւ
Ի՛նչպէս անուշ փայլեցաւ.
Տըխուր ոգիք ձեր տեսքին
Կը զուարթանան 'ւ լափափին.
Նորաբո՛յս տերեւք,
Բարե՛ւք ձեզ, բարե՛ւք։

Եկէ՛ք, եկէ՛ք մեր հովտաց
Շողալ ի ծոց մըթազգեաց.
Եկէ՛ք ծառոց մեր ի դող
Ձըգել ի գլուխ կանաչ քող.
Եկէ՛ք տըրտում բընութեան
Նոր շըպարել[3] կերպարան.
Առաջի՛ն տերեւք,
Բարե՛ւք ձեզ, բարեւք։

Եկէ՛ք, գարնան նորաբոյս
Ծագել վարդից արշալոյս,
Եկէ՛ք հրաւէր տալ առ սիք
Խաղալ ընդ ձեր խոպոպիք[4].
Ծաղկանցն տուէ՛ք քաղցրահոտ՝

Գա՛ն, ո՛հ, կարօ՛տ եմք կարօ՛տ,
Նախածի՛ն տերեւք,
Բարե՛ւք ձեզ, բարեւք։

Եկէ՛ք, եկէ՛ք ո՛հ տերեւք,
Եկէ՛ք յուսոյ յանուշ թեւք
Մեր սիրելեաց տապանին
Ծածկել ըզհող տըխրագին.
Ա՛հ այն ոսկերց անձկալի
Եղէ՛ք պըսակ ցօղալի,
Նորածի՛լ տերեւք
Ո՛վ հրեշտակաց թեւք։

Խորէն Արքեպս. Նար-Պէյ

Բառք. -- [1] Վակժոյժ ի փթիթ, կը նշանակէ՝ բացուելու մօտեցած։ -- [2] Աչաց Թարթելը։ [3] Երեսը ներկել, կերպարանքը փոխել։ [4] Մազերու հիւսուածք։

ԱՌ ԶԵՓԻՒՌ

Ա.

Զեփի՛ւռ, գարնան ո՛վ դու աղջիկ գեղապար,
Դու բընութեան փափկասուն հարս օդավար,
Թող մի վայրիկ զանհունութիւն եւ կեցի՛ր,

Վար առ մանուկ թեւերդ անխոնջ՝ ունկըն դիր։
Յաճախ հազիւ զառաջին վարդ համբուրած,
Հողմածածան զայն քեզ տապան ես գըտած.
Հազիւ չոյած մատղաշ առուս կենսաւէտ՝
Օ՛հ, շընչասպառ կորար յալիս վէտ ի վէտ։
Օճառածին զերդ պըղպըջակ ծիրանի,
Զերդ արծաթի ծուխ կընդըրկան սըրբենի,
Զերդ կաթնածիր շաղեր ցըրուած ի Դաքրիւռ (*)
Կեանքդ անտեւ է, լաւ զայն վարէ, խօ՛լ Զեփիւռ։
Ինչո՞ւ փատնես ոսկի ժամերդ խաղալով
Քեզ պէս մանուկ, թեթեւ, անմիտ թիթռանց քով.
Ի՞նչ չա՞հ՝ թէ դու ծաղկէ ծաղիկ վազս առեալ
Հասնիս, բըռնես նոցա քըղանց փայլ ի փայլ։
Ի՞նչ չահ, ո՛վ չար, թէ փարատես ըզյասմեր
Եւ վարդերու փետես կարմիր ըզթերթեր,
Կամ թէ պահ պահ խաղաս ի գոգ շուշանաց,
Զեփի՛ւռ, ուսիր գեղանազ ծիր քո կենաց։

Բ.

Լուսափետուր Այգ նոր թառած ի ծայր բլեր՝
Գըննա կապտել զվարդ, շահոգրամ խնկաբեր,
Եւ մանուշակ, ոսկեծաղիկ, նարդ, յասմիկ,
Լից յայդ բուրմունըս զեթերեայ քո ծոցիկ։
Լուսինն ահա մելամաղձոտ նոճեաց ծայր
Գըլորէ թեթեւ լուսոյ ալիս ոսկեսայր.
Զեփի՛ւռ, ոգել գնա չիրմաց վրայ զերդ մահուն,
Քեզ քնար նոճին լինի, ձայնկլից լալկան բուն։
Պէշիկթաշլեայ գնա՛, գիտ տապանն, ո՛վ Զեփիւռ.

(*) Ափրիկէի մէջ չափազանց տաք տեղ մը։

Գեղերէ հոն, գըրկէ բաղխօքդ համասփիւռ,
Հոն մեծութիւն հանգչի․ մի վեհ տաղ հընչես,
Որոյ յանկերգ[1] լինի, « յաւէտ անմահ ես »։
Եւ գնա մեռիր, մանուկ Զեփիւռ, սուրբ յԵդեմն
Ուստի առ սէր Եւայ ելար դու երբեմն․
Հրեշտակագուարճ առուք լինին քեզ տապան
Եւ դըրախտին վըճիտ այեր քեզ պատան։

* * *

Բառք. -- [1] Նագարաթ։

ՀՐԴԵՀ Ի ԾՈՎՈՒ

Այս յուսահատ ճգնաժամին՝ օդը քիչ քիչ կարմըրեց․
Սեւ ազջամուղջ մըթան մէջը՝ նոր արշալոյս երեւեց,
Այլ այս լոյսը արեւմուտքէն՝ Թուխպի[1] մէջ է երեւում,
Գիշեր ցերեկ խառնըվել են, լոյս ու խաւարն են կըռւում։

Խաւարի մէջ լուսեղէն սիւնք՝ են վերանում ներքեւէն,
Եւ գետին չէ այնքան մօտիկ, ուրեմն բղխում է ծովէն․
Այս ի՞նչ տեսիլ նորանշան, հըրոյ ջրմուղք[2] են վազում,
Վայրէն ի վեր օձից նման՝ փայլակնաձեւ ցոլանում։
Քանի գընում աւելնում է՝ օդի մէջի կարմրութիւն,
Այս արեւու չէ ճառագայթ, կայծակ է և բոց փայլուն,
Այլ թէ ուստի՞ էին այս բոցք, ի՞նչ էր ծովի մէջ վառվել,

Միթէ ծո՞վն էր այն փոթորկէն՝ հրդեհ ընկել, բորբոքվել։
Իրաւ օդի մէջ ցոլացած՝ անօրինակ բոցերը,
Լուսաւորում էին հըրով՝ ճերմակ ծովի ջըրերը․
Օդն ու ծովը միօրինակ՝ խաւարի մէջ փայլում են,
Տեղ տեղ շանթեր են հանրանում, խաւարի մէջ ցընդում են։
Շատ հեռուէն լսվում էին՝ ծովի տակէն դըրնդիւնք[3]․
Ամպ չէր գոռում, երկնքից, այլ ծովի մէջ կան բոմբիւնք․
Դղորդվում են ծովն և օդն, և շարժողն է մէկ հարուած,
Ձայթիւնք սրտերն դող են ձըգում, վախն ամեն տեղ է փռված։
Աներկեւան նաւավարքն՝ երեխանց պէս դողում են,
Նաւապետն ու ղեկավարը՝ ներքնայարկում թաքչում են,
Ոչ տեսած են և ոչ լսած՝ այս օրինակ պատահմունք,
Որ ծոցի մէջ հուր բորբոքվի՝ շանթեր թռչին և ցոլմունք։
Ծո՞վն է արդեօք կրակ առել, և վառվում է էրվելով,
Թէ ջուրը հուր է փոխարկվել, բոցակիզում է յայն ծով,
Խառնըվել են լոյս և խաւար, գիշերն եղեւ անսպառ,
Արեգական լոյս չէր ծագում, օդ փայլում էր բոցավառ։
Աւագածոր ժամացոյցը երրորդ օրն է ցոյց տալիս,
Որ նաւն անտէր է ծովի մէջ՝ անթեւ, անղեկ ման գալիս,
Ցամաք կորել է աչքերէս, աշխարհք ամեն ծով դարձել,
Ծով ու երկինք կըրակ ու բոց՝ բորբոքվելով կարմըրել։
Չէ իմացվում թէ կա՞յ քամի, կամ ո՞ր կողմէն է փըչում,
Պտոյտքում է փոթորիկը, կարմիր ծուխն էլ հետը գըլում,
Վաղուց չըկան պարանները, կտրտել է մըրիկը,
Կայմը շարժում եղէգի պէս՝ միայն ծըռում է նաւը։
Ոչ ոքի չէ միտքը գալիս՝ նաւը փոքր ինչ դատարկել,

Փըրկութեան լոյս մէկի սրտում՝ համարեա՛ թէ չէ մը-
նացել.
Ծովէն չէ այժմնոցա երկիւղ, երկինքէն են վախենում,
Օդ ու ամպը կըրակ առած՝ բոցակէզ են երեւում։
Եթէ նաւը դիպչի ժայռից, ու խորտակվի, փշրվի,
Ամեն մարդու սրտում լոյս կայ՝ որ ծովէն կու փրկըվի,
Ապա եթէ նաւը վերէն՝ կըրակ առնու օդից,
Էլ փըրկութեան լոյս չըմնար՝ անխախչելի մահից։
Առաջ միայն կարմրութիւն՝ էր երեւում օդումը,
Այժմ կայծերն ու բոցերը՝ թռչտում են ամպումը.
Փայլատակունք են այս շանթից՝ համեմատեալ ճըրագունք
Կամ արեւու դէմ թըռուցիկ՝ փոսուրայ ճանճք պսպը-
ղունք։
Զարհուրելի է երեւում՝ այն հըրերէն հեղեղը,
Որ բղխում է ջըրմըղի պէս՝ ու հասնում է ամպերը.
Վայրէն ի վեր է բարձրանում, վերէն ի վայր տարա-
փում,
Ջըրի նըման հրոյ մէջ կայ՝ յանհնարին եռանդում։
Սաստկանում են ժայթմունքները՝ ի՜նչ են ամպերի,
Հազարուբիւր կայծակներով՝ որոտումն է շանթերի,
Այս ի՜նչ բոց է, այս ի՜նչ ցոլմունք, այս ի՜նչ կըրակ
հրդեհուած,
Ո՞վ է տեսել որ երկինքը այսպէս լինի կըրակված։
Հիւսիսայգը սորա հանդէպ՝ ճըրագալոյց է փոքրիկ,
Ճերմակ ամպը ձիւնի նըման՝ խառնչում է աշխըտիք,
Այս բոցավառ հըրակիզմունք՝ հասած երկնից կամարին,
Ցոյց են տալիս որ հրդեհված՝ է բնութիւն բընաւին։

(Զարան)

Ծերունի Գ. Պասկանեան

Բառք. -- [1] Մէգ, մռայլ։ -- [2] Ջրի ճամբայ։ -- [3] խառ-
նակ ձայն։

ՎԱՅՐ ԸՆԿՈՂ ԱՍՏՂԵՐ

« Հայրի՛կ, ասաց դուստրը հօրը,
Կապոյտ երկնքի վերայ
Ո՛րքան աստղեր փայլում են վառ
Անես համար, թիւ չը կայ.
Ասում են որ ամենայն մարդ
Աստղիկ ունի երկնքում.
Ճշմարի՞տ է, աս՛, հայրիկ,
Իմը, ո՞ր տեղ է փայլում » ։
—Այո՛, դստրիկ, այդ աստղերը
Ունին հաշիւ ու համար,
Եւ մեզանից իւրաքանչիւր
Մի աստղ ունի իւր համար։
« Հայրիկ տես տես աստղը թռաւ,
Ցեռքից պայծառ գիծ թողեց.
Աստղիկն ընկաւ երկնքից,
Միւս անգամ այլ չերեւեց » ։
—Ո՛վ իմ դստրիկ, հանգիստ կացիր,
Դա մեծատան մի աստղ էր,
Որ իւր օրում, կեանքումը
Խիղճ ասածը չէր գիտեր.
Աղքատները նորա դռնից
Գիշեր ցերեկ հալածված.
Մի մարդ չը կար նորան ծանօթ,
Որ չը լինէր վշտացած։
« Հայրիկ, տես տես, աստղը թռաւ

Ցեւքից պայծառ գիծ թողեց,
Աստղիկն ընկաւ երկնքից,
Միւս անգամ այլ չերեւեց»։
—Ով իմ զաւակ, մի՛ վրդովվիր,
Դա աղջըկայ մի աստղ էր,
Որ իւր հօր ու մօր խօսքը
Իւր կեանքումը յարգած չէր·
Նա փախել էր իւրեան տնից...
Մուր էր քսել տան վերայ...
Իւր ծնողքը լացուցել էր,
Ինչքը վատնել անխնայ։
«Հայրիկ, դարձեալ թռաւ մի աստղ,
Վայր ընկաւ նա երկնքից·
Հայրիկ, ո՞րի աստղն էր արդեօք,
Որ զրկվեցաւ իւր տեղից»։
—Ո՛հ, դստրիկս, հանգիստ կացիր,
Կեղծաւորի դա աստղ էր,
Որ իւր օրում ուղիղ մի խօսք
Մարդու երբէք ասած չէր·
Փարիսական իւր ձեւերով,
Աշխարհք խաբեց, զարմացուց,
Այդ պատճառով Աստուած նորա
Աստղի լոյսը խաւարցուց։
«Ապա այն ի՞նչ աստղ է, հայրիկ,
Որ այնպէս պարզ վառվում է,
Նորա մաքուր պայծառ լոյսը
Չորս կողմը բակ բռնել է»։
—Ո՛հ իմ դստրիկ, աղօ՛թք արա
Դա ծերունւոյ մի աստղ է,
Որ իւր կեանքում ոչինչ մարդու
Ոչինչ վնաս տուած չէ,

Այն լուսաւոր բակն է նորա
Առաքինի գործքերը·
Աղօթք արա՛ որ երկարվին
Նորա կեանքի թելերը։

—o—

Շատ օր չանցաւ, երկնքից
Մի այլ վառ աստղ պակասեց·
Որի՞ աստղիկն էր որ ընկաւ·
Բան հարցնող չերեւեց։
Մինչդեռ լուսինը արծաթափայլ
Լոյս էր տալիս գիշերին,
Խորհրդաւոր մինչ տիրել էր
Անվրդով խոր լռութիւն,
Մի սրտաթափ, մազերն արձակ
Վազեց աղջիկ սգաւոր
Դէպ ի գեղի գերեզմանքը
Ծունկ չօքեց մի շիրմի մօտ։
«Հայրիկ, աստղիկդ չէ փայլում,
Դու յաւիտեան քնեցիր·
Առ ինձ քո մօտ, քո ծոց, քո գիրկ,
Ինչո՞ւ անտէր թողեցիր։
Իմ աստղիկն ասա նոյնպէս
Որ չը փայլի, հերի՛ք է,
Այս աշխարհը ինձ առանց քեզ,
Մութ ու խաւար մի բանտ է»։

—o—

Մի մարդ չը կար, որ նկատէր,
Որ հետեւեալ գիշերին
պակասեցաւ երկնքից

Մի պայծառ աստղ խնդագին։
Երկրորդ օրը շատ սգաւորք
Փորեցին մի գերեզման,
Ուր թաղուեցաւ իւր հօր մօտին
Մարմինը խեղճ աղջըկան։

Թարգմ. Միխայէլ Նալբանդեանց

ԱՇՈՒՆ

Ողջո՜յն ձեզ, ո՛ կանանչազուրկ անբոյր անտառ
Եւ գետնաքարշ դեղին տերեւք վաղաթարշամ,
Ողջո՜յն, վերջին փայլուն օրեր, ձեր տարաժամ
Սուգն յարմարի վշտացս. և ինձ քաղցր է խապառ։

Անշուք ուղին կը հետեւիմ մոլորաքայլ,
Քանզի սիրեմ տեսնել՝ վերջին անգամ մ՛ աւա՜ղ,
Տժգոյն արեւն որ՝ իւր լուսով մշտանըւաղ՝
Հազիւ վանէ ծառոց ըստուերն յաղթ ու մըռայլ։

Աշնան աւուրց մէջ. ուր դիմէ բնութիւնն ի մահ,
Սիրեմ տեսնել իւր նայուածքներն յառեալ յերկիր,
—Մի մտերմի ողջոյնն է նա, կամ վշտակիր
Ոգեվարի մ՛ յետին ծիծաղն հոգեհըմայ . . . ։

—Եւ չը թողած ես իսկ կենացս անլոյս ուղին,
Անցեալ օրերն յուշ ածելով արտասուագին,
Վերջին անգամ մ՛ալ՝ սրտաբեկ՝ դիտեմ կրկին
Այն բարիքներ որք՝ այնքան շատ՝ ա՜հ, զիս թողին։

Լամարթին

Թարգմ. Ա. Գ. Փանոսեան

ԼՈՒՍԻՆ

Ողջոյն տամ քեզ անհուն սիրով, ո՛ լուսնակդ իմ,
Առանձնակեաց տըխուր հոգւոյս դու մըտերիմ.
Թէ հըլլայիր դու, և փափուկ քո այդ շողեր
Զը գըգուէին տըժգոյն ճակատն իմ սգաստուեր,
Շատ իսկ կանուխ դառն արտասուաց մէջ ես, աւա՜ղ
Կը փըչէի կեանքս, որ կանթեղ մի է նուաղ,
Նուաղ՝ այո՛, և գոգ երազ վաղայացիկ
Սեւ աշխարհիս հորիզոնէն կ՛անցնիմ մենիկ։
Բընաւք զիս ցուրտ կարծեն, զուարթ՝ կամ անտարբեր,
Այլ դու միայն, դու կը տեսնես սրտիս կայծեր.
Մինչդեռ երկնից անդունդներէն ինձ կը նայիս,
Կարծես սրտիս տըխուր պատկերն ի քեզ ունիս,
Եւ անհամար բոյլերն աստեղց թողած հեռուն՝
Ամայութեանց մէջ կը շըջիս գիշերն ի բուն.
Ո՛վ դու լուսնակ, քանի՛ չքնաղ ես և փափուկ,
Քո նըշոյլներ սրտիս խորէն քաղեն արցունք։
Տիեզերաց ոգի՞ն ես դու արդեօք, թէ Տէր
Քո հայելւոյդ մէջ կը դիտէ զիւր վեհ պատկեր։
Հոգւոյս համար մի խունկ ես դու աստուածավառ,
Իսկ աչերուս նոյն ինքն Էին թուխս տխպար.
Այդ անոյշ դեղ քոյ և շընորհ մելամաղձիկ
Ծածկեն յինքեանս ոգի խոկուն երկնազգեցիկ,
Զի զըթացեալ ընդ խոր աղէտս հէք մահացուաց՝
Խորհրդաւոր դամբաններու ելնես ի յայց,
Եւ ըզնոճեաց գըգուել կատարս արեւախիտ
Փիլոմելեայ (*) տրտում երգոց յար զըննես միտ։

(*) Բանաստեղծական անուն սոխակի։

Չէ քեզ հաճոյ ոսկեձեղուն ճոխին պալատ,
Քո սիրելի վայրք են դաշտերն, անտառքն ազատ,
Ցոր հոգիք մեծ յածին թաւուտ թըփոց ներքեւ,
Ցոր մի մրմունջ թողու վըտակ, ծաղիկ՝ տերեւ։
Վիշտ քեզ համար մի հրապոյր է, և աւերք սեաւ
Ոգեւորեալ փայլին ի շող լուսոյդ անբաւ։
Մի սիրտ ես դու, ըզգամ ես զայդ, սիրտ քերթողի,
Երազներով, հըրով, տենչով և խանդով լի . . .
Չունիս բարբառ, լուսնակ, այլ ես գիտեմ քանի՛
Հուր և աշխոյժ քերթողական ի քեզ վառի.
Այդ տըխուր դէմք քո պերճախօս է բաւական
Ինձ յայտ առնել թէ չես ուրիշ աստեղց նըման։
Ես ալ քեզ պէս տրտում եմ, ա՜հ, և տարագի՛ր,
Ինձ համար ալ չունին հրապոյր վայելք պատիր.
Քեզ տամ ի ձօն հոգիս անբաւ սիրոյս նըշան,
Պատմէ նմա խորհրդաւոր վշտերդ համայն.
Նա զերդ քընար թըրթըռալով յաստեղց յաստեղս՝
Քո հառաչներ պիտի սփռէ ի տիեզերս,
Եւ յաւիտեան կեցած անհուն դարուց վերայ
Միշտ սուրբ սիրոյդ քո երգարան պիտի ըլլայ։

Զապէլ Խանճեան

ԼՈՒՍՆԿԱՅՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՑ

Այ իմ լուսնակ գեղեցիկ, աստուածավառ դու լապտեր,
Զոր առաջնորդ գիշերոյ դըրաւ յերկինս ինքն տէր.

Կոյր մթութեան աչք անփակ, սըրտիս այլ դու աչք կուտաս
Երբ շողշողուն շըղթայով կախուած շարժիս յիմ վերաս.
Քո թելն՝ երկնից արծաթէն հիւսած, պատրոյգդ ալ ոսկի,
Ադամանդէ կայծակներ սփռես զաստղերըդ չորս դի.
Եղի մեղրի նըման կաթ մի յամանէդ յիս թափած
Կու խաղաղէ կըրքերս զինչ ալիք լըճիս հանդարտած։
Ո՜հ, ո՛նց պայծառ էիր դուն կենացդ երկրորդ գիշերին՝
Երբ նոր քաշուած Աստուծոյ ճախարակէն ընդ երկին,
Ո՜հ, ո՞նց փայլուն էր քո լոյսն՝ երբ առաջին այն անգամ
Գիշերազուարճ պըլպուլիկն ձըգեց ձայն երկնահամ.
Շունչըն պայծառ քեզ նըման հովտէ հովիտ կու խաղայր.
Հեզիկ հովով թունդ ելած մաքուր առուակըն հեւայր,
Չը կայր ականջ հողեղէն որ զայն լըսէր ու փառք տայր,
Միայն հրեշտակըք լըսէին և շարժէին ըզ քեզ վայր.
Եւ դուն լըռիկ չափեցիր զանամպ երկնից կէս բոլոր,
Ծով ու ցամքի վարագոյր բացեր, ներքեւ մըտար խոր,
Երբ արեգակըն կու գայր հրեղէն ոտքն յօդս ի վազ
Զարշալուսոյ ցօղ սփռէր և զառաւօտըն հըրամազ։
Կացի՛ր, ա՛րեւ, յետ կացիր, մ՚ելներ յերկինքըդ կապոյտ
Կա՛ց, կա՛ց, լուսնակ դու յառաջ, լեռնէ ի լեռ սարէ սար,
Մէջ ձորերուս, խորերուս անցիր յուշիկ հաւասար.
Հետ քեզ ունիմ ես գանգատ, քեզ նահապետն ունի բան,
Սիրտըն յերկուս է ճըղքած և ցաւերն, ո՛հ, զանազան.
Պայծառ լուսնակ, մի փախչիր թէ տրտմութեան լըսես ձայն,

Ցաւած սրտի մխիթարանք ես դու կանգնել յերկինս
այն.
Ման գաս յերկիրն Եդեմայ, բայց ոչ ի հինն այն գիշեր,
Երբ երջանիկ էր դեռ մարդ, լոկ սէր ու կեանք կու
յիշէր.
Ճերմակ ճաճանչդ յայնժամ տաք էր ջրերուն ու ծաղ-
կանց,
Ուր որ կաթէր քու շաղիկ՝ կենդանութիւն էր անանց:
Դարձի՛ր նայէ՛, հիմ[1], ի վայր, նայէ ի մէջ սարերուս
Նայէ ի տափ[2] տաճարիս, և ի հողրանք գեղերուս
Ա՜հ, գերեզմանքն են Անոնց՝ որ ոչ եւս են յաշխարհի...

Հ. Գ. Ալիշան

Բառք. -- [1] Հիմա -- [2] Հարթ, տափակ տեղ. աւերակ։

ՆԱՅԻՆԻ ՊԱՏԱՆԻՆ

Յուղարկաւորք՝ սիրտք ի հեծմունս ուռուցիկ՝
Հետեւէին սգազգեցիկ դագաղին՝
Ուր կը հանգչէր խարտեաշ դիմօք գեղեցիկ
Քըսանամեայ հէք միամօր պատանին։

Տըրտմահաղորդ այդ ամբոխին մէջ, եղո՜ւկ,
Քան ըղփողարան[1] առաւել ձայն մի ուժգին

Եւ քան ըղջոկ եղերամարցըն[2] ջատուկ[3]
Ճիչ կը բառնայր մայրն արտասուօք լալագին։

Փետէր մազերն, կը կոծէր կուրծըն տըկար,
Հող ըզգլխով կ՚ընկճէր ցաւոց բեռին տակ.
Կ՚անիծէր օրն յորում ծընած էր յաշխարհ,
Հարսանեկան կ՚անիծէր քօղն ու մանեակ։

Անհո՜ւն էր սէրն որով սիրած էր զորդին,
Յոյսն իւր սըրտին՝ նըսեմ իւր տան վառ ճըրագ,
Եւ միշտ անհուն էր, զի ընդ հուսկ ցուրտ որդին
Գերեզմանաց պիտի լինէր նա ճարակ։

Այրին անօք կը նայէր մերթ անդր յերկին՝
Որ ճառագայթ մ՚անգամ զլացաւ իւր ծոցէն
Շող կաթելու համար դեղնած իւր ճակտին,
Եւ վէրքերուն՝ որ զինքն ա՛յնքան կը խոցեն։

Հեկեկանօք յետոյ յածէր զիւր հայեաց
Անոնց վերայ՝ որք աչք յերկիր ի խոնարհ
Զէին իշխեր հանդիպիլ մութ իւր աչաց,
Եւ լուռ՝ գոգցես կը ձայնէին չիք հընար։

Իսկ անխըռով քահանայն յերգ սաղմոսէր.
« Մարդոյ որպէս խոտոյ աւուրք ցամաքին.
« Իբր ըզծաղիկ ծաղկեալ և սա ոչ եւս էր
« Երբ ի նըմա կը շընչէր հողմ խորշակին »։

Մահաշըշուկ մըտածութեանց մըրմունջքն այն՝
Փողոցըն շռինդ՝ լալականաց ճիչն ու ջայլ՝[4]
Հառաչքն այրւոյն՝ ամբոխին խուլ ոտնաձայն
Կ՚երթան կոծել դըժոխոց վիհըն մըռայլ։

Հազիւ ելած Նայինի դրանն արտաքոյ՝
Ապառաժուտ դամբաններէ ո՛չ հեռուն

Յուղարկաւորք տեսնեն զՌաբբին Գալիլիոյ
Ճաճանչ ի դէմսն և բոց ի մէջ աչերուն ։

Բարեբաստիկ չէ՞ր հանդիպում այն արդեօք ,
Նշանաւոր էր իւր հրաշիւք այն Ռաբբին ·
— Կըսէր ընդ ինքն ի յամբոխէն անձնիւր ոք —
Թերեւս սըրբէ այս արցունքներն որ թափին ։

Յառաջ կուգար նա հաստատուն քայլերով ,
Մահկանացուի չունէր վարանքն ու թախիծ ,
Մօր մը արցունքն եւեթ շարժէր զիւր գորով ,
Ի՞նչ գառնագոյն քան որդեզուրկ մօր կըսկիծ ։

Կը լռեն ձայնք սրընգաց , լալիք կը դադրին ,
Լռեց քահանայն , ամբոխն իսկոյն զկայ էառ ,
Ահա Յիսուս մօտենալով առ այրին՝
« Մի՛ լար » կըսէ նըմա յուշիկ ի բարբառ ։

Յետոյ հըպի մատամբըն՝ պիղծ դագաղին ,
Եւ կը բռնէ զձեռնըն մահուն աւարի ,
— Սադուկեցւոց չըրթունքն ընդ այն ծիծաղին —
« Պատանի՛ դու , գոչէ առ նա , օ՛ն արի՛ » ։

Ի լուր ձայնին՝ յորմէ թընդայ շիրմին գուբ՝
Յարեւուն լոյս բանայ մեռեալն իւր աչեր ,
Սառած արիւնն սուրայ յերակսն հուպ ընդ հուպ ,
Եւ կանգնեցաւ · — ո՞վ էր որ զինք կը կանչէր ։

Ո՜ սքանչելիք , ո՜վ հիացումն անպատում ,
Խելայեղեալ[5] առ խընդին՝ մայրն անշըշունչ
Մերթ Յիսուսին փարէր զոտիւք , մերթ որդւոյն
Դրոշմէր ճակտին անհուն համբոյր կարճ ի շունչ ։

Իսկ բազմութեան տիրէ սոսկումն և սարսափ
Դողան ոսկերք իբր ի սարսուռ երկնային ,

Այլք աւխնով հարկանէին ծափ ի ծափ ·
Սուգն սուգաւ , և ցընծալից էր Նային ։

« Մե՛ծ մարգարէ , կ՚աղաղակէր ամբոխն այն ,
« Իսրայէլի ժողովրդեան Աստուծոյն
« Ձըքնաղ պարգեւն ես դու սիրոյ անսահման ,
« Մե՛ծ մարգարէ , օրհնեա՛լ ըլլայ քոյդ անուն » ·

Սակայն Յիսուս է՞ր անտարբեր այդ գոչմանց՝
Գըթոտ նայուածն յառած ի մայրն անքըթիթ՝
Ում զիւր միակ կը պարգեւէր յերկրի զգանձ՝
Ինքն ալ յաչացն հոսեցոյց զոյգ մ՚աղի շիթ ։

Գիտէր անշուշտ թէ՝ իբր որդի միամօր՝
Կառափելոյ[6] տեղւոյն բարձանցը վերայ՝
Որ մ՚ի խաչին վէրքեր առած բիւրաւոր՝
Մօրն արտասուաց լինէր երբ ինքըն վըկայ ։

Այն ամբոխէն ոչ ոք խաչին առ երի
Պիտի ըսէր ցաւագին մօրըն · « Մի՛ լար » ,
Եւ մարգարէն մեծ՝ իբր անարգ մի գերի
Պիտի մեռնէր այդ չոր փայտին ի կատար ։

Եղիշէ Վ. Դուրեան

Բառք. -- [1] Փող զարնող ։ -- [2] Լալկան կիներ ։ [3] Կախարդ ։ [4] Ողբ ։ -- [5] Ցնորած ։ -- [6] Գլուխը կտրել ։

ՓԱՌԱՏԷՆՋ ԱՆՈՒՐՋ

Մին եզվար [1] ունենայի՝ դիւր ըլլար, դար [2] կամ թէ ծործոր [3],
Վազուկ ջըրով՝ թէեւ քըչիկ՝ վըտակ ըլլար, ակ կամ հեղեղ·
Մէջը մին ծառ կը տընկէի՝ ծիրանի, ծոր [4] կամ թէ խնծոր·
Մէջը մին հիւղ կը շինէի՝ աղիւս եղէգ և կամ բաղեղ։
Ծառիս վերեւ մին սիրուն բոյն՝ ըըրտէ, փետրէ կամ սիզահիւս,
Հանգիստ կուտար մին երգեցկի՝ ճահրիկ [5] ճնճղուկ կամ ծիծառնիկ·
Հիւղիս ներսեւ հեշտ ընկողնիկ՝ առկախ, օրրան կամ պրտուահիւս [6],
Հանգիստ կուտար մին մանկուհւոյ՝ թուխ, կասկահեր [7] կամ խարտեշիկ։
Մին՝ եզվարէն եւել չուզեմ· չափս ըլլան ճիշտ թող լոյս և սէր·
Ամենազեղ կուսին գողտրիկ՝ որ սիրտս ու աչս յինքն գրաւէր·
« Կանգո՛ւն կաց դու հող՝ կըսէի՝ ահա ծնա՛ւ նոր աչալուրջ »։
Որչափ հեռին տանէ զըստուերդ արեգն ընդ դաշտ յոր եւ է կոյս
Նոյնչափ հեռի՛ն երթամ գծել հորիզոնիս ծիր սիրալոյս։

Տենչալին յո՛ր չը հասնի ձեռք՝ իցէ՞ այլ ինչ քան մին անուրջ [8]։

Ն. Ռուսինեան

Բառք. -- [1] Հօտաղ։ -- [2] Բարձր տեղ։ --[3] Ձոր։ — [4] Հաղարջ. -- [5] (Թռչուն մի)։ -- [6] Եղէգէ հիւսուած։ -- [7] Շագանակի գոյն մազով։ -- [8] Երազ։

ԱՂՔԱՏԻՆ ՀԱՅԸ

Գարուն է, ժա՛մ ժըպիտներու,
Արցո՛ւնք հոս կը կայլակէ . . .
Թո՛ղ, անգո՛ւթ, ծաղկունքըդ մէկդի
Հոս նօթին հա՛ց կը խնդրէ։
Ձե՞ս տեսներ, ա՛ի քեզ կարկառած,
Իբր առ Աստո՛ւած աղօթկեր,
Աղէկըտուր արձակէ ձայն
« Ողորմէ՛ ինձ » . . . չ՚ե՞ս լսեր,
Եւ կանցնիս, վա՜հ, խո՛ւլ՝ անըզգա՛յ
Հառաչանացն աղքատին,
Ինչպէս կ՚անցնի արծարծելով
Հրդեհին հուրն՝ հո՛վն ուժգին։
Ո՛վ մեծատուն, ճոխ քըսակէդ
Թէ լումայ մը նետէիր
Այն ափին մէջ, պատառ մը հաց
Նօթի շրթանց տի տայիր։

Այլ չ’ես ըզգար ի՛նչ է նօթին . . .
Կ’ըղձաս ոսկին կուտակել ,
Ոսկի՛ն որ փայլ ոչ բնաւ կրնայ
Մահուդ վիհ լուսաւորել։
Ո՛հ , դողդոջուն ձեռք մը բախեց
Բա՛ց , ո՛վ անգութ , ճոխ սեղանէդ
Հա՛ց կը մուրայ աղքատ մը . . .
« Աղքատ է » կը գոչես ներսէն ,
Եւ դուռն ամո՛ւր կը փակուի ,
« Կտո՛ր մը հաց զաւկըներուս »
Կ’աղաչէ ձայնն աղքատի ·
Եւ ծով մ’աղերս ու հեծկլտանք ,
Արցունքներո՛ւ ալիքներ ,
Ժայռ սրտիդ դէմ զարնըւելով
Կը փշրին , քեզ չեն ցնցեր . . .
Վա՛հ , երբ աղքատն ողողելով
Քո դրան սեամքն իւր արցունքով ,
Անյո՛յս քենէ կը հեռանար ,
Դու հանգչէիր անխըռով ,
Բայց թշուառն այն գուցէ անսուաղ
Հըսկէ գիշերն այն ի բուն ,
Գուցէ չ’ունէր հա՛ց չորաբեկ
Տալու իւր զաւկըներուն։

. . . .

Մուրալ մարդոյն աղօթել է ,
Աղօթք երկնից են արժան ,
Եւ մարդ ըզմարդ եթէ պաշտէ՛
Երկինք կը նըսեմանան։
Հա՛ց տըւէք երբ տեսնէք նօթին
Այս է մարդոյն ապացոյց՝
Թէ զգայուն էակն է ինք

Ի մէջ այլ արարածոց։
Եւ երբ աղքատն ա՛լ չը մուրայ ,
Երբ գութն ինքնին ողորմի ,
Վըսեմացաւ մարդն այն ատեն ,
Զի գութ հոգին է երկնի . . . ։

Տիգրան Ս. Սէքեան

ՔԱՋՈՐԴԻ

Ապառաժուտ լերան մը կող
Ցեցեալ ի քար գերեզմանի ·
Աչք մերթ յերկինս և մերթ ի հող
Խարտիշագեղ կայր պատանի ·
Ո՛վ դու որդիդ լերանց հովտաց
Ինչո՞ւ այդպէս սիրտդ է ցաւած։

Կուզե՞ս որ մեծ փոթորկեալ ծով
Մատուցանէ քեզ մխիթար
Կոհակաշարժ իւր լարերով
Երգեալ ի շունչ մըըրկավար [1] .
Ո՛վ դու որդիդ լերանց հովտաց
Խնչո՞ւ այդպէս սիրտդ է ցաւած։

Կուզե՞ս որ քեզ ահեղաշուք
Խնդայ կամարն աստեղց անթիւ ,
Եւ բընութիւն պայծառ զարդուք
Ժըպտի ծաղկամբ և զեփիւռիւ ,

Ո՜վ դու որդիդ լերանց հովտաց
Ինչո՞ւ այդպէս սիրտդ է ցաւած։

Կամ փախկադոյն այլ ըսփոփանք
Միթէ կուզե՞ս մօր քաղցուենի [2]
Եւ սիրուհւոյ անոյշ գգուանք
Որ քու կսկիծդ փարատի,
Դեռ ի՞նչ կուզես, ո՜հ մի ծածկեր...

Մ. Պէշիկթաշլեան

Բառք. -- [1] Հովերէ քշուած։ — [2] Քաղցրիկ։

ՆԻՆՋ ՄԱՆԿԱՆ

— Բարեբաստիկ մանուկ, հանգիր յօրրանի.
Անմեղութիւն կուտայ քեզ միշտ նիրհ հանդարտ,
Եւ հեշտ ազդումըն համբուրին մայրենի
Զ'ազմըկեր նինջըդ գըւարթ։
— Ո՜վ Տէր, ի՜նչ շնորհ, ի՜նչ գիրդ [1] հասակ՝ Թար-
մութիւն,
Նըման է սա պերճ կոկոնի վարդենւոյն՝
Ճակտին վերայ հեռք չըլ Թողած՝ միշտն անդէն
Փախչի հեռի յօրրանէն։
— Ջերդ մի շուշան որ ի շնչել մեղմ հողմոյն

Սպիտակադեղ բանայ գըաժակն իւր խկոյն,
Այսպէս ժըպիտն այն հրեշտակին անխըլիրտ [2]
Զաչըս մօղէ [3], գրաւէ զսիրտ։
— Կին մի առ նա կը մօտենայ սիգապանծ,
Համբուրելով՝ կըսէ. հրեշտակս իմ և գանձ,
Քունէդ յետոյ մօրկանդ հանդէպ ժըպտելու
Պիտի բանաս աչքդ աղու [4]։
— Դոյզն ինչ շարժում կը խռովէ զիւր գորով՝
Շատ անգամներ օրրանին շուրջ հայելով.
Եւ երբ զարթնու մանուկն՝ ինչպէ՛ս սեղմէ զնա
Տրոփող սըրտին իւր վերայ։
— Ո՜վ մայրենի անձնանըւէր գութ անբաւ,
Ո՜վ դիւցիկ մանկան պատկեր սըրտագրաւ.
Ես չունեցայ այդ գըգուանքներն առաջին
Ես՝ գըթութեան հէք որդին։

Թըլպուլ (*)
Թարգմ. **Ե. Վ. Դուրեան**

Բառք. — [1] Փափուկ։ — [2] Տեղէն չշարժած։ — [3] Զաչս մօղէ, կը նշանակէ՝ նայուածքը կը յափշտակէ։ — [4] Քաղցր։

(*) Գաղղիացի բանաստեղծ, որ հացագործ էր։

ՄՈՒՐԱՑԻԿ ԿԻՆՆ

Ա.

Ամառն անցաւ վերստին
Անցաւ զեփիւռն ալ նախշուն
Եւ թուփերու թարմ հոտին
Փոյթ յաջորդեց ցուրտ աշուն։

Կանաչազուրկ ու դեղին
Եւ դաշտօրայք ու լերին,
Արդէն հովիւք ալ թողին
Իրենց մախաղն ու սրինգ։

Ամպերու մէջ՝ դիմասքօղ՝
Լուսակորոյս է արեւ.
Չըկան զուարթ ու երգող
Թռչունք ծառոց ստորեւ։

Չըկան թիթռունք գունազարթ
Որք թրթռան սիրադին,
Չըկայ շուշան, չըկայ վարդ
Որ նախանձին մեխակին։

Չըկան բուրմունք անուշակ,
Ոչ յասմիկ ո՛չ շահօքրամ
Ոչ ալ գողտրիկ մանիշակ
— Եւ ոչ ճճեաց խօ՛լ երամ։

Եւ ոչ ճպուռ որ հեզու
Իւր ճըռճըռներն ոստոց տակ.

Եւ ոչ փութկոտ ժիր մեղու
Որ բերէ մեղր ի փեթակ։

Վեհ կաղնիներն՝ անտերեւ՝
Գլուխնին ուղղեն դէպ ի վեր
Ուստի կարկուտ և անձրեւ
Թափին երկրիս տալ աւեր։

Գիշերներն ալ՝ անմռունչ՝
Զունին ոչ աստղ, ո՛չ լուսին.
— Մի քանի բու մահաշունչ
Իրարու հետ կը խօսին։

Ծո՜վ՝ ալէկոծ, կատաղի.
Մռնչելով մոլեգին
Փրփրապարար [1] մի ուղի
Ցոյց տալ նաւուց ընթացքին։

Մերթ ընդ մերթ շանթ ու կայծակ՝
Մթին յերկնուստ վայր ի թափ՝
Կարծես բանալ գան մի ծակ
Ուստի տեղայ մա՛հ սարսափ . . .

Բ.

Ինչպէս աշունն ամառին
Յաջորդելով՝ ցրտաբոյր
Շնչո՜վ իսկոյն կը սառին
Թռչնոյն երգն ու ծաղկին բոյր։

Այս աշխարհի մէջ ալ մարդ
Կենաց աշնան երբ հասնի.
Կորաքամակ, ալեզարդ
Երբ նա լինի ծերունի։

Երբ դառնան հերքն սպիտակ
Ճակատն անգոյն՝ թարշամի.
Անցեալ աւուրց յիշատակ
Իւր սրտին խորն ընկղմի։

Եւ միտքն յուզի դառնագին
Այն ժամերու փափաքով
Ոյց մէջ խայտան իւր հոգին,
Եւ որք ալ չե՛ն իրեն քով։

— Փափկիկ ծաղկանց փոխան՝ փուշ,
— Ջինջ հեշտութեանց փոխան՝ սուգ.
Գան պաշարել զինքն անյուշ
Ցաւեր և յորդ արտասուք։

Եւ նշմարէ՝ դիմայլայլ՝
Այն վիհն, անեզր, անսահման,
Ուր կընթանայ — այն մռայլ,
Վիհն որ կոչեն «Գերեզման»

Եւ հեծէ նա — այլ երկին
Որ մարդն հոգայ անդադար.
Իւր բարութեամբն անմեկին
Լինի նմա մխիթար,

— Տառապելոյն՝ թեւ թիկունք
Տայ, բոյներուն ալ՝ թռչուն
Իսկ ծերունւոյն՝ տայ մանկունք
Սիրաթոթով, դողդոջուն,

Որք՝ դրախտին ջինջ տիպար,
Զըւարթնոց քովէն վայր եկած՝
Գորով, գգուանք, խինդ ու պար
Սփռեն ի մեզ անկասկած.

Եւ ոյց աչաց մէջ իսպառ
— Անմեղութեա՛ն հայելի —
Արեւուն պէս վեհափառ
Մի շող, մի լոյս կը փայլի . . .

Գ.

Սակայն, աւա՜ղ, աշխարհի
Մէջ՝ անգիտակ նահատակ՝
Երբեմն այդ լոյս կը մարի
Ճակատագրի շնչոյն տակ։

Երբեմն՝ անշուք գլխիկոր՝
Թշուառ մանկունք, մերկ նիհար
Աստ անդ շրջին մի բեկոր
Հաց որոնել վըշտահար։

Փոքր են նոքա և բոպիկ.
— Ի՞նչ հագած են ցնցոտի
Պատառ պատառ մի շապիկ
Եւ կիսաթուլ մի գօտի . . .

Եւ կը վազեն տխրադէմ
Արտասուելով շարունակ՝
Անցնող արանց կանանց դէմ
Ափ կարկառել կամ պնակ։

Մուրալ հաց կամ հացագին,
Զոր կը փութան՝ անխտոր՝
Տանել յանձնել առ մի կին
— Իրենց հիւանդ լքեա՛լ մօր

Որ պարզած լաթ մի գետին
Ձայնով, շեշտով ու ձեռքով

« —Ողորմեցէք աղքատին »
Հեծէ ժամուն դրան քով . . .

— Ողորմութի՛ւն. — տուէ՛ք միշտ,
Տուէ՛ք ցերեկ ու գիշեր
Սփոփեցէք ամեն վիշտ,
Փոյթ չէ թէ զձեզ չեն յիշեր։

Փոյթ չէ եթէ շատ անգամ՝
Համեստ լինի ձեր նուէր,
— Բա՛ւ է որ յօժարակամ
Տա՛ք զայն սրտիւ անստուեր.

Մխիթարէք մի էակ
Ժպտով լնուք մի հոգի
Որ հեծութեանց բեռին տակ
Թշուառօրէն կը կքի

Եւ որդեգրէք՝ սիրատած՝
Ամէն անտէր, որբ տղայ
Որ՝ երկնքէն վար եկած՝
Երկրիս վրայ կը դողայ . . . ։

Աղեքսանդր Փանոսեան

Բառք. - [1] Փրփուրով լեցուն։ -- [2] Հրեշտակաց։

ՎԵՐՋԻՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ՕՐԵՐ

Այլ չեն ամռուան գեղեցիկ օրեր,
Այլ չեն այն լուսնոտ զուարթ գիշերներ.
Տխուր է արեւ, հագի՛ւ երեւի,
Եւ գիշեր մո՛ւթ է, ցուրտ սարսուռ ունի։

Երթա՛յք բարեաւ, ա՛խ, ազուոր առտուներ,
Որ լոյս վաղվաղկոտ պայծառ կը ծագէր,
Եւ ուր վաղյարոյց ես այլ հետ այգուն
Կ'ելնէի առոյգ, և սիրտս էր խնդուն։

Սիրէի տեսնել շողերով արփւոյն
Բլրոց սարերն համակ ոսկեգոյն,
Եւ երկինն անամպ՝ շղարշ ծիրանի,
Շըքեղ առագաստ մի անհուն նաւի։

Սիրէի ծծել օդն առաւօտուն
Որ հեւալով գայր վերայէն ծովուն,
Անո՛յշ ու հեզիկ կուսի շնչոյ պէս
Փայփայել մազերս, շոյել զիմ երես։

Սիրէի լըսել մրմունջ մենաձայն
Աղբերն որ ջրէր ցամքած մրգաստան,
Եւ սարեկին ճիւն, ու ճարակաւոր
Ընդ զառվայր խաշին բառաչն հեռաւոր։

Բարեա՛ւ, ա՜հ, երթայք, գիշերք աստղալից,
Ուր շող մեղմանոյշ կը հոսէր յերկնից.
Ուր աստեղք քնքուշ նայէին յեթեր,
Եւ երկրի ծաղկունք բոյր տային ի վեր։

Լուսինն այլ հանդարտ պտտէր յերկին
Մազերը ցանած լեռ, ձոր, ծով, գետին
Իւր խորհրդաւոր լուսոյն մէջ նկարուած՝
Տեսիլ մ'իդէալ համայն էր զգեցած։

Եւ լուսափողփող ծովուն այդ յափունք
Լուսնոյն տակ գային ժուռ հոյլ հոյլ աղջկունք
Գիշերոյ աստեղ նշոյլով տմոյն
Ոգիներ Թուին վիպական տժգոյն ։

Միւզիք մ՚էր փափուկ շշունչը իւրեանց
Եւ քրքիջն հեզիկ զերդ ծիծաղ մանկանց
Եւ հրջազգեստից շրշիւնն որ նման
Է տերեւներու մեղմիկ խարշափման ։

Ա՜հ, երբ աշուն գայ, գունատի արեւ,
Ոտքիս տակ կոխեմ ազազուն տերեւ
Երբ խամրած տեսնեմ վերջին վարդն յւր ծղօտ
Եւ բնութիւն առնու գոյն մելամաղձոտ,

Երբ տեսնեմ ծովուն եղերքն ամայի
Ուր չըգան շրջիլ ամոլք սիրալի,
Երբ իւր հիւրերէն ու զով ստուերէն
Թափուր է անտառ, Թռչունք փախեր են,

Թախիծ մ՚ունի զիս, և միտքս, ա՜հ, անկնին
Նոքա ոյց գլխոյն այս ծառք շուք տուին
Եւ որք քան նոցին սաղարթքն անկան չոյտ
Եւ արդ կը պառկին դամբանին մէջ մութ ։

Երէկ այս դաշտեր զուարթ կոխէին,
Իւրեանց հասակը նկարէր լուսին,
Կային որ ծաղկի պէս էին մատաղ
Յուսալից, անցա՜ն նոցա հետ աւա՜ղ . . . ։

Լինե՜լ — չը լինել, այո՛, Շէյքսփիր,
Սոսկալի է յոյժ խորին այս խնդիր.
Այսօր երկրի՜ վրայ, ապրիլ, ա՜հ, խնդա՜լ
Վազել, հողոյն տակ փոշւոյ կոյտ մ՚ըլլալ . . . ։

Ռ. Ց. Պէրպէրեան

ՎՈՍՓՈՐ

Ալեաց մէջէն կանգնած վեր՝
Զոյգ հրաշալի աշխարհներ,
Ապշած դիտէք միշտ զիրար
Իբրեւ երկու սիրահար.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ
Սիրուն ափունք Վոսփորայ ։

Խարտեաշ [1] վարսիւք՝ աչք նուաղ
Դու Եւրոպա հարս չքնաղ,
Եւ Թաւ մօրուօք՝ յօնք նսեմ [2],
Ասիան քո նստի դէմ.
Ո՜վ հեշտ ափունք Վոսփորայ,
Տէրն իսկ ժպտի ձեր վերայ ։

Ընդ երկնքով ձեր պայծառ
Չկայ ձմեռ ոչ ամառ.
Այլ առաւօտն է գարուն,
Երեկոյին ալ աշուն.
Զուարթ ափունք Վոսփորայ
Տէրն իսկ ժպտի ձեր վերայ ։

Դարէ ի դար դուք երկու
Իշխէք հզօր ծովերու,
Որ աշխարհիս ծայրերէն
Երկրպագուս ձեզ բերեն.
Եւ Տէր ժպտի ձեր վերայ,
Կապոյտ ծովեր Վոսփորայ ։

Երբոր հովեր մեղմաշունչ
Ծաղիկներու չարժեն փունջ,

Այնպէս անոյշ հոտ բուրեն
Որ հրեշտակներ հրապուրեն․
Եւ Տէր ժպտի ձեր վրայ
Ծաղկեալ ափունք Վոսփորայ ։

Ծածկեն թիւեր թռչունք բիւր
Եւ հովիտներ զով աղբիւր
Սոխակին հետ վարդենիք
Տօնեն ամեն օր հարսնիք․
Եւ Տէր ժպտի ձեր վրայ
Զքնաղ ափունք Վոսփորայ ։

Կէս գիշերին՝ սիրահար
Կուսանք երբոր թիավար
Սահին ի ջուրս կապուտակ
Եւ նուագեն անուշակ․
Տէրն իսկ՝ ափունք Վոսփորայ,
Ժպտի իրենց ալ վրայ ։

Ոչ Հելուետիա, Նաբօլի,
Ոչ են քան ձեզ սիրալի․
Թագաւորներ են անբախտ
Որ տեսած չեն զայս դրախտ,
Եւ Տէր ժպտի ձեր վրայ
Անմահ ափունք Վոսփորայ ։

Տրտում հոգիք նաեւ դուք
Որ փնտռէք ծառոց շուք․
Կամ ուրանաք դուք՝ յամա՛ռք,
Արարչութեան հրաշքն ու փառք,
Եկէք յափունս Վոսփորայ
Եւ Տէր գթայ ձեր վրայ ։

Մ. Աճէմեան

ԱՐՄԻՆԷ

Հինգ տարեկան
Մի աղջըկան
Մեքենայ մի կտրեց տարաւ
Աջ թեւն (ինչ աղէտ սրտագրաւ)
— Մանկիկն այնքան հեծեց լացաւ
Թափեց այնքան արցունք և ցաւ
Որ հայրաբար
Աստուածն արդար
Գթութեան շող մ'ուղղեց վրան․
— Ամենաբոյժ սպեղանի
Որ փոյթ գոցեց վէրքին բերան
Եւ միաթեւ այլ կենդանի
Հատոյց իւր մօր
Մանկիկն անզօր ։
— Անցան օրեր, և Արմինէ
(Արմինէ էր անունն, ըսի՞),
Այլ գերծ վէրքէ, դառնութենէ
Ամէն առտու կ'երթար դասի
Եւ անդադար
Գիրք կը կարդար
Եւ իւր պարտուց խիստ ուշադիր
Ձախովն այնքա՛ն լաւ գրէր գիր
Որ վարժատան յարկին ներքեւ
Ինքն առնելով նիշ ու պարգեւ
Միւս աղջկանց
Առթէր նախանձ ։

— Յանկարծ մի օր մեծ և բարի
Կին մ'(ամուսին Թագաւորի)
Գիւղին մէջէն անցած ատեն
Կանգ առաւ, գիւղապետէն
Խնդրեց իսկոյն
Որ փոքրագոյն՝

Այլ խեղճի յառաջադէմ
Մի աշակերտ բերեն իւր դէմ,
— Մարդ ղրկեցին և Արմինէն
Առին բերին վարժատունէն։
Աղջիկն անվախ
Կազմ և ուրախ

Այլ Թեւագուրկ, երբ երեւցաւ
Ազնիւ տիկնոջ աչքը լեցաւ,
Եւ գգուանօք ու քաղցրաձայն
Իւր գրկաց մէջ առնելով զայն
Տուաւ պաչիկ
Եւ « փոքր աղջիկ »

Ըսաւ « Գոհ եմ որ դու այդպէս
« Աշխատասէր և խոհեմ ես.
« Լաւ կը գրես, լաւ կը կարդաս
« Եւ կ'ուսնիս ինչ որ տան քեզ դաս.
« Արդ, փոխարէն
« Առատօրէն

« Քեզ վարձատրել կ'ուզեմ այսօր
« Ըսէ՛, ի՞նչ տամ, գրքոյկ մ'աղւոր
« Հագո՞ւստ, պատկե՞ր թէ խաղալիք
« Կուզե՞ս շաքար կամ ուտելիք,
« Կուզե՞ս օղեր,
« Մի, մի վախեր

« Ըսէ չխտակ », իսկ Արմինէ,
Հոգին լցուած ցնծութենէ
Բացաւ շրթունքն և խնդագին
Գոչեց — « Թեւ մի տուէք, տիկին...»

Ս. Փանոսեան

Ի ՄԱՀ ՅԱԿՈԲԱՅ

Երկու քընար աղէկըտուր թելերով,
Ջուարթ պըճնած երբեմն անոյշ վարդերով,
Ո՜հ, այն փունջեր թափթըփեցան իմ չորս դին,
Ձի սիրելին իմ գոցուեցաւ ի շիրիմ,
Եկու կապեմ ճակտէդ նոճեայ մի պսակ,
Սեւ տխրութեանց ոգիք զարնեն քու նուագ,
Քու մըրմընջիդ հետ խառնուած զեփիւռիկ
Թող փըչէ ցուրտ հոն ուր հանգչի Յակոբիկ։
Ազնիւ հոգի ու սիրեցեալ ամենէն,
Ի՞նչպէս չուտով ելար կենաց պարտիզէն,
Ու հասակիդ ծաղիկներով զարդարուած
Ա՜յդպէս կանուխ իջեր ի հող տխրամած։
Ամբողջ գարուն մի չի տեսած այս կեանքին,
Մթին գաղտնիք չերմին ըզքեզ պատեցին.
Քոյդ մտերմաց՝ որոց էիր քաղցրիկ սէր՝
Տե՛ս ինչ աւանդ թողուցիր՝ սեւ կսկիծներ։
Գերեզմանին դռնէն մտար դու երկինք,
Ուր անթարշամ [1] կենաց բազմիս ի հարկինք [2],
Հոգիդ սըլացաւ մաքուր մարմնէդ առ Աստուած,
Ինչպէս անոյշ հոտ մը ծաղկէն բաժնուած.
Փափուկ գըրկէն հէգ քուրերուդ սըգաւոր՝
Թըռեար ի ծոց վաղամեռի՛կ հօր և մօր,
Բայց մինչ քեզմով խընդան հայրիկ ու մայրիկ,
Ո՜հ, ի՛նչ կ'ընեն եղբարք ու քորք նազելիք։
Երիցս որբ՝ նստած դարձեալ ի սեւեր,

Այլ ո՞վ սրբէ անոնց աչքին արցունքներ,
Սիրաբողբոջ տունկեր դեռ նոր ծաղկած դուք,
Այս քանի՞ հեղ զարնէ վրանիդ մահուան շուք.
Դու որ անոնց էիր եղբայր մի սիրուն,
Յիշէ կրկին ունիս այժմիկ գողտր անուն,
Այդ սրտակէզ հարազատացդ անբաժան,
Հոլաթեւիկ եղբայր՝ հրեշտակ մի պահպան:
Ելլէ լուսնակ գերեզմանաց այցելու,
Թող մի դէմքին ծըգած ճերմակ ամպերու,
Մութ կամարին վրայ տժգոյն թափառկոտ՝
Տես գայ շիրմիդ զերդ տըխուր կոյս անմչկոտ.
Մինչ զովադին փըչէ հովիկ անուշակ՝
Ու չորս կողմէն բուրեն յասմիկ մանուշակ՝
Ո՛հ. մօտ եկուր յայնժամ առ սիրտս ցաւած,
Հեզիկ թեւով հսկէ ի քուն սիրելեաց:
Անմեղութեան սրտիդ անբիծ նըշանակ,
Վարդըն կարմրիկ ծաղկէ հոն սուր փուշերով՝
Յայտնել ի՛նչպէս քու կեանքդ էր լի խոցերով
Խանդաղակաթ տեսեր զմահ ծընողաց՝
Դառն հարուածով մահուան և դու զարնուած
Մնաս բարով ըսիր կենացդ արեւուն՝
Եւ մանկութեան ծիծաղադէմ օրերուն.

Մ. Պէշիքթաշլեան

Բառք. -- [1] Չ՚թռամող: — [2] Կոչունք.

ՍՈՒԳ

Զեփիւռք դողդոջունք Պօսփոր՝ ափերէն
Բարեկամ, անոյշ երգերդ ինձ բերեն.
Ներդաշնակ ձայնէդ առնեմ զիմ կարօտ,
Ծագէ սեւ սրտիս մէջ քո առաւօտ.
Վէրքերուս վերայ աստղունք կը շարես.
Մատներուդ ծայրէն վարդ, շուշան պէսպէս
Բարդ ու բարդ [1] տեղան, շրթունքէդ ալ գութ,
Բայց կայծակն ունիս պահած աչքիդ մութ,
Ծաղկունք վեր կանգնին ծըծել քոյին շունչ.
Հրեշտակք ալ ուզեն սորվիլ քո մրմունջ: —
Ես ալ երգեցի երբեմն եռանդուն,
Զիս ալ գըգուեցին յոյս, ծաղկունք, գարուն
Բայց աւա՜ղ հիմա սեւ ամպ, սեւ գիշեր
Ծածկեց զառաւօտն իմ ծածկեց զաստղեր:
Բնութիւն ինձ համար փոխել է շիրիմ,
Պաշտած փառքերուս վերայ արդ շրջիմ,
Նըման պանդխտին որ ծառերու տակ
Նըստի ու զբօսնու գարնան ժամանակ,
Բայց աշնան՝ կոխէ արհամարհելով
Տերեւքն՝ որ գլխոյն առնէին շուք զով:
Երգք հրճուանք անցնին, լոկ մնան վըշտեր,
Արեւ խնդրելով՝ շօշափեմ ըստուեր,
Սէր նըշմարելով՝ սիրտ իմ առնու թունդ,
Ձեռքըս կարկառեմ, բայց գանամ անդունդ,
Հեռու երկրի մէջ, սիրտըս կտրած սառ
Երթամ լեռնէ լեռ, անտառէ անտառ,

Կախուած վըհերուն եզերքէն անվախ
Խորերը կուզեմ ընկղմիլ ուրախ.
Մթին մէջ միայն վառի սիրտ հիգիս
Միայն սուգի մէջ քեզ խնդայ հոգիս: —

Բայց դու անուշակ ձայն ձգած երգես,
Հառաչես զուարթ պըլպըլուկին պէս.
Դու եկար դարձեալ թըռթըռացընել
Մաշած քընարիս եղերական թել.
Կայծ մ'ահա ցայտէ սըրտիս խորերէն,
Քաղէ չըթներէս այս հառաչն հրեղէն:

Մի՛ լար, բարեկամ, այն կուսանքն անմեղ
Որ կամ ի հրեշտակ փոխին կամ յաստեղ
Որ զինչ հունաք ծաղկանց թափին երկրիս ծոց,
Եւ անտի բուսնին նոր զարդեր ծառոց.

Անոնց տայ Աստուած գեղեցիկ պարգեւ
Որ երկրէս անցնին անվիշտ և թեթեւ
Երեկոյեան դէմ շուշաններ համեստ
Մերկանան իրենց ըսպիտակ ըզգեստ.
Իսկ կաղնիք աճին տարիներ հազար
Մըրրիկներու հետ կռուելու համար . . . :

Մ. Աճէմեան

Բառք. — [1] (Եըղընով):

ԿԱՐՄԻՐ ԽՆՁՈՐԸ

Երկու ընկերք մի քաղաքի մէջ ծընած,
Ի միասին մի դըպրատուն կարդացած
Երբոր մեծցան՝ այլ և այլ կողմ գընացին,
Որ աշխատին և ապրուստի ճար նային:
Հայոց արուեստ սովորական
Նշան տըքա վաճառական:
Շատ չըքշեց՝ տոցանէ մին — բաղդն յաջող —
Վաստըկեցաւ կարճ միջոցի, թէ ոչ փող
Այլ մեծ անուն, համբաւ վարկ,
Ի'առաւ պարտքի շատ ապրանք
Իսկ միւսը ո՛ր կողմ գընաց,
Միշտ պատ գըտաւ իւր դիմաց:
Աստանդական պըտըտելով շատ քաղաք
Միշտ փընտռելով վաստակի դուռ կամ հընարք
Եկաւ հասաւ այն տեղ՝ ուր որ իւր ընկեր
Իբր մեծանուն վաճառական կը դարձնէր
Մե՛ծ գործեր:
Զարմացաւ նա ի սկզբան
Այլ որպէս զի տեղեկանայ ամէն բան,
Եւ ըստուգէ դըրսէն լուածն,
Շիտակ այնոր տունը գնաց,
Տուն որ կ'ասեմ, դուն հասկըցիր մեծ պալատ,
Քովը խանութ, մէջն ապրանք ի լիք, շատ: —
Բարեւ տաաց բարեկամին.
Նա՝ լըսելով ձայն ընկերին,
Թողլով հաշւին կիսկատար,

Բարով, կրկնեց, առաքեցար․
Այս ի՞նչ գալուստ յանկարծակի
Շատ մեծ պատիւ արիր ինձի։
Հրամէ, երթանք տուն, հանգչէ . . .
Ճանապարհի պարկը ո՞ւր է։ —
Զերկրնցնեմ, ի միասին
Երբ ներս մըտան, անբաղդ ընկերն չուարած
Ազնի՛ւ [1], կանչեց, ճշմարիտ է բոլոր լըսածս։
Այլ տանուտէրն՝ բարեկամին
Արմանք զարմանք չըտեսնելու զարնելով,
Կերակուրի ժամանակ է,
Ասաց, պէտք է ճաշելու
Նիստ հըրամմէ։
Նըստան երկուք քովէ քով։
Ծառայք պատրաստ ըսպասարկու,
Բիւր բարեօք լըցին
Սեղան հարուստին։
Երբոր ճաշին վերջն հասաւ
Երկըննալով տանտէրն առաւ
Բարձր ամանէն մի մեծ խընձոր
Գոյնը կարմիր, տեսքըն աղուոր․
Զոր կըտրելով երկու բաժին
Գըտաւ փըթթած բոլորովին,
Այն ժամանակը դարձած
Բարեկամին զայս ասաց․
Այս խընձորիս է չատ նըման
Փայլուն վիճակը մարդկութեան․
Դըրսէն նայողն կարծէ մի բան,
Չի գիտեր որ չատ որդեր մէջը կը վըխտան։
Քանի մ'օրէն մեր խանութպան
Կանչուեցաւ ի դատաստան

Բողոք կար վըրան,
Պարտքերուն փոխան,
Խանութ, տուն աճուրդով․
Ծախուեցան աժան գնով։

Եթէ որ փող վաստըկելու
Համար՝ պէտք է ճարտարութիւն․
Որ չի պակսիր մեր Հայերուն,
Այլ վաստըկածն չը ցրուելու,
Դըրամն չահով ման բերելու [2],
Պէտք է մեծ խելք և արթնութիւն
Որ կը պակսի խիստ չատերուն։
Մեր Հայ սըրբարք եթէ որ
Վաստըկածները բոլոր
Խելքով ի չահ գործածէին,
Այժմ նոքա չատ ազգերու
Կը լինէին նախանձարկու։
Այլ, աւա՜ղ չըռայլութիւն
Մոլխեր մարեց մեզմէ չատին։
Թող տայ Աստուած մնացողներուն
Խընայութիւն, զգաստութիւն,
Որ չէն պահեն միչտ իրենց տուն։

Հ. Ք. Վ. Գուշներեան

Բառք. — [1] Կեցցես: — [2] Շահեցնել:

ՃԱՆՃ

Փչեց քամին
Հիւսիսային ,
Անձրեւ կ՚ուզար ։
Ճանճ կը մըսէր ,
Քանզի ցուրտ էր ։
« Ո՜հ , ո՞ւր գտնեմ տեղ մը տաքուկ ,
Ուր տեղ երթամ ես հիմակուկ » ։
Կըսէր կըսէր ,
Կը թռչըտէր ։
Յետոյ պատին վերայ կեցաւ ,
Շունչ մը առաւ ու զայս ըսաւ ․
« Աստուա՜ծ , այսպէս սըմքած սըքլած
Ու կաս կապոյտ ցրտէն եղած
Մըսիմ ,
Սատկի՜մ » . . . ։
Ըսաւ ,
Լացաւ ։
« Միտքս ընկաւ հա ,
Ի՞նչ լաւ կըլլայ ,
Մամուկն ահա տես պառկած կայ ,
Անուշ անուշ կը քնանայ ․
Անշուշտ եթէ երթամ հիմայ ։
Նա կողորմի խեղճիս վերայ ։
Երթամ ,
Զայն տամ » ․
Ուստի գնաց ,

Անոր ծըւաց ․
« Մամուկ
Քուրուկ ,
Ա՜խ , առնէիր զիս քո քովիկ ,
Ու ինձ տայիր տեղ կըտորիկ ,
Մինչեւ անցնին օդերս ցրտոտ ,
Ու դադարէր հովս անձրեւոտ ։
Աման մամուկ ,
Ունեցիր գութ » ։
— « Մա՛րի , դո՞ւն ես , ո՛վ իմ քուրուկ ,
Ահա քեզ հոս տեղ կայ տաքուկ ․
Սաւան ունիմ հոս շատ փափուկ ,
Ես կը պըլլեմ տաքուկ տաքուկ
Ըզքեզ ,
Կը լսե՞ս » ։
Անմիտ ճանճն հաւատաց ,
Ու թըռաւ հոն գընաց ։
Ուր մեր մամուկն ականջն ի վար
Անոր այսպէս կը փսփսար ,
« Իմ փորիս մէջ տաքուկ տաքուկ
Հանգիստ ըրէ , ո՛վ իմ քուրուկ
Ու պաճիկ ,
Ով ճանճիկ » ։

—

Առակիս միտքն այս է միայն ,
Երբ ուրիշին տանը դըրան
Զարնել ուզես ,
Խորհելու ես ։

Վ. Վ. Մինասեան

ԵՐԱԺԻՇՏՔ

Ծըռաքիթ Կապիկն ու Արջ Թաթեղ,
Երկայնականջ Էշն, Այծ մօրուեղ,
Օր մը, չիյտեմ թէ ո՛ր սուրբին էր տօնին,
Դաշնակաւոր երգ մ՚յօրինել ուզեցին։
Գըտան թըմբուկ մը ծակ, քընար անոլոր,
Հին կիսաձայն տիկ մ՚ու սըրինգ ջախջախած,
Ուռենւոյ մը զով շուքին տակ կէս բոլոր
Մեր պարոնայքըն շարուեցան երգասաց.
Կը զարնէին ջանքով ամէնն իր գործիք,
Բայց սըլանդակ ձայնէն խըլացան լըսելիք։
Վեր ցատկեց հոն մէկէն աշխոյժ մեր Կապիկ,
« Կեցէ՛ք, կեցէ՛ք, պոռաց, փուճ տեղ չը յոգնիք.
Ի՞նչպէս կըրնայ մեր երգն ըլլալ ներդաշնակ,
Խառնաբընդոր երբ մենք բազմինք այս տեսակ.
Դու, Արջ եղբայր, թըմբկովդ աջ կողմըս կեցիր,
Փողահար, դուն ալ, պարոն Էշ, ձախս անցիր,
Ես ալ այծուն դէմ հոս նըստիմ քնարահար,
Հա՛պա սկսինք նոր եղանակ ու նոր պար »։
Փոփոխուեցան տեղերն, այլ ոչ եղանակ.
« Այսպէս բան չըլլար, բարեկամք, Արջն ըսաւ,
Թէ որ անուշ երգ մը զարնել կամենաք,
Երիցութեան հարկ է նըստինք մենք կարգաւ »։
Ջուր տեղ Արջուն հետեւեցան նոր գիւտին,
Ելան դարձեալ փոփոխեցին տեղերնին.
Նորէն աղմուկ, նոր աղաղակ, նոր շըփոթ,

Երաժըշտաց ջանիցն արդիւնք համառօտ։
Յանկարծ ծառին ծայրն էջ Սոխակ մ՚երկընքէն.
Ուրախութեամբ մէկէն ասոնք կը կանչեն.
« Բարով եկար, չըքնաղ Հոմեր հրաշախօս,
Շընորհք մ՚ըրէ, լաւ մը կարգի դիր զմեզ հոս։
Ունինք ահա քընար ու տիկ և սըրինգ,
Ըսէ միայն ի՞նչ կարգով հարկ է բազմինք »։
« Կարգաւ անուշ ձայնի ու կիրթ ականջաց »,
Ըսաւ Սոխակն ու խընդալով թռաւ գընաց։

Քռիլով (*)
Թարգմ. Հ. Գ. Հիւրմիւզ

(*) Մեծանուն Ռուս առակախօս։

ՀԱՄԱՌՕՏ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԶՀԱՅ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵՆԷ

Հայ-գրագիտութիւն ըսելով կ'իմացուի ի՛նչ որ Հայ-ազգն իւր սկիզբէն մինչեւ ցայսօր յառաջ բերած է իբրեւ արդիւնք մտաւորական ։

Իսկ Հայ-գրագիտութեան պատմութիւն ըսելով կ'իմացուի սոյն լեզուով գտնուած բոլոր գրութիւններուն՝ լեզուին նկատմամբ ասոնց նկարագրին, այսինքն, այլ եւ այլ դարերու մէջ լեզուին կրած լաւ և կամ յոռի փոփոխութեանց՝ և իւր զանազան վիճակներուն և պարագաներուն] համեմատ ուրիշ լեզուաց հայերէնի վըրայ ըրած ազդեցութեան պատմութիւնն ։

ՍԿԻԶԲՆ ՀԱՅ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Հայ-գրագիտութիւնն կ'սկսի ճիշդ Ե․ դարուն (Քրիստոնէական թուական) սկիզբէն, ի ժամանակէն, յորում Ս․ Մեսրոպ Հայ-լեզուի այբ ու բէնն հնարեց․ թէև ի նախապատմական ժամանակս կային Հայ-վիպասաններ, բայց, հաւանականաբար, առանց գրոյ․ սակայն այդ հեղինակաց անուններն և իրենց գործերն յայտնի չեն, վասն զի ի պատմութեան յիշուած չէ․ միայն աս չափն գիտենք թէ գրին գիւտէն շատ յառաջ ի Հայս

կար վիպասաններու խումբ մը, զորս Խորենացին կը յիշէ անուանելով Գողթան Երգիչք ։

Այդ երգիչներու մի քանի հատակոտորներն միայն անկորուստ կը մնան ցարդ և որոց գործերու նիւթն դիւցազանց կամ պատմութեան վէպն են ։

Նոյն երգերուն կերպն էր այլաբանութեամբ խառն պատմութիւն, երբեմն բոլորովին այլաբանական, ինչպէս «Երկնէր երկին» ը․ կրնայ ըսուիլ որ ատոնք տեսակ մը քնարական ու դիւցազնական բանաստեղծութիւններ էին ։

Գաղափար մը տալու համար ըսենք նաեւ թէ մեր ձեռքն ունեցած սոյն հատակոտորներէն դատելով՝ ասոնց մէջ չտեսնուիր ոչ ճիշդ չափ և ոչ յանգ, ուստի Յունաց և Հռովմայեցւոց կամ Նոր ազգաց քերթողական արուեստէ զուրկ են և արձակ գրութենէ քիչ շատ միայն կը տարբերին յատուկ կերպով մը, որ տեսակ մը կրկնութեան վրայ կը կայանայ ։

Այս կրկնական ձեւէն յայտ է թէ սոքա շինուած են նուագարաններով երգելու համար, և մեծ նմանութիւն ունին Եփրայական գրոց ։

Այս երգերու լեզուէն դատելով սա գաղափարը կ'ըստանանք թէ Հայերէն լեզուն մինչեւ այն երգերու ժամանակն իւր մէջ յառաջդիմութիւն մ'ըրած եւ թէ՛ քերականութեան և թէ՛ բանասիրութեան մասին այն աստիճան կատարելութեան հասած էր համաձայն նոյն ժամանակի մտաւոր յառաջացման վիճակին ։

ԼԵԶՈՒԻՆ ՍՈՅՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆՆ

Լեզուին նոյն ժամանակի յառաջդիմութիւնն հին Պարսկական և Յունական լեզուաց ազդեցութեան ներ-

քեւ եղած լինել կը թուի, ընդ նոսա ունեցած յարաբերութեանց պատճառաւ ։

Հին Պարսկերէնի ազդեցութիւնն գաղափարաց հարըստութեան և բառագիտութեան մէջ եղած է, այնպէս որ, Հայերէնն իւր գաղափարաց ընդարձակուելուն և որոշելուն չափով իւր պիտոյքն – բառեր – Պարսկերէնէ առած է, և Պարսկերէնին այս նկատմամբ ըրած ազդեցութեան պատճառն, լեզուաբանական տեսութեամբ, այս երկու ազգաց միեւնոյն ընտանեաց (*) վերաբերելն է ։ Նաեւ Պարսկերէն լեզուին կանուխ մըշակութիւնն և թէ դրացնութեամբ Հայ-ազգին հետ ունեցած սերտ յարաբերութիւնն մեծապէս նպաստած է Հայերէն լեզուին մշակմանը ։

Իսկ գալով Յունարէնին, իւր ազդեցութիւն ունեցած է գրագիտական և բանասիրական նկատմամբ, այնպէս որ, կրնայ ըսուիլ թէ՝ ինչպէս որ Պարսկերէնն նիւթական առաղձը մատակարարած է, Յունարէնն ալ լեզուին կերպը որոշած է ։

Յունարէնի այս ազդեցութիւնն Քրիստոնէութեան ծագումէն ետքն աւելի զօրաւոր եղած է, վասն զի Հայ-լեզուի տառերու գիւտէն ետքն Հայ-մատենագրութիւնն Յունարէն և Յոյն-մատենագրութեան կերպովն ու արուեստովն փայլած է ։

Յունարէնին Հայ-լեզուի վրայ ըրած ազդեցութեան պատճառն նորա -Յունարէն- մատենագրութեան կատարելութիւնն և անոր գրեթէ բոլոր ծանօթ աշխար-

(*) Ըստ լեզուաբանից՝ բոլոր ծանօթ լեզուներն մի քանի գլխաւոր բուն կամ ճիւղ կը բաժնուին, որոց ամենէ երեւելին «Հնդկէ-Եւրոպական» կոչուած ճիւղն է, և այս ճիւղն ալ մի քանի ընտանիքներու կը բաժնուի, որոց մին է Արեան բուսածն ։ Հայերէնն ալ Հնդիկ-Եւրոպական ճիւղին Արիական լեզուներուն կը վերաբերի ։

հի վրայ ունեցած ազդեցութիւնն և յետոյ ալ Մակեդոնական պետութեան հետ նաեւ Յոյն լեզուին, արդի Փրանսերէնին նման, տիեզերական լինելն է եղած ։

Բայց այդ ազդեցութիւն աւելի կատարեալ և զօրաւոր եղած է Հայ-ազգին դարձէն, այն է, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն ետքը, որ առեն Ազգը իւր եկեղեցական նուիրապետութիւնն, կարգադրութիւններն, եկեղեցական ուսումն, բոլորն ալ յունականէն առնըլով, նորա – յունական – լեզուին ազդեցութիւնն ալ տիրող եղած է. և յայնմ պահու մեր եկեղեցական մարմնոյ մի երեւելի մասն յունարէնի քաջահմուտ էր, այնպէս որ, Հայկական տառերն հնարուած պահուն Հայ մատենագրութիւնն ընդ Յունարէնի սկսաւ ծաղկիլ ի մեզ ։

Յունարէնի այս աստիճան ազդեցութիւնն պէտք է գիտնալ թէ թէպէտ մասնաւոր մշակման մեծապէս նըպաստած է, սակայն լեզուին (Հայերէնի համար կ'ըսենք) ոգւոյն և կազմութեանը բնաւ ո՛ և է վնաս տըւած չէ ։

Առ այս երկու ապացոյց կայ, մին սա թէ՝ առաջին կարգի թարգմանիչներէն ետքը կարգ մ'անձինք ջանացին լեզուն ըստ ձեւոյն և ըստ նիւթական կազմութեան յունացնել, որում կ'ըսուի Յունաբանութիւն ։ Արդ, եթէ լեզուին կազմութիւնն նախապէս Յունարէնէ նիւթական կազմութիւն մը կրած լինէր, յետոյ յիշեալ նմանութիւնն ընելու հարկ չէր մնար. ուստի կը հետեւի թէ, Հայերէն լեզուն, ըստ ձեւոյն և ըստ կազմութեան, զուտ Հայ-ազգային է, և բոլորովին անկախ ։

Երկրորդն ալ սա է թէ՝ մեր առաջին թարգմանիչք և նոցա գործակից աշակերտք որ յունականէն շատ բան թարգմանած և հեղինակած են, ունին խիստ

կանոնաւոր և սքանչելի գրութիւն, կիրթ ճաշակ եւ կատարելութիւն, մինչդեռ սոյն պայմանք չեն տեսնուիր յետոյ գործերուն մէջ։

ՏԵՒՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՆԻՒԹ

Հայ-մատենագրութիւնն որ հայկական տառերու գիւտէն կ՚սկսի, մինչեւ հիմա կը շարունակուի, այնպէս որ եթէ բոլոր գրքերն ի մի վայր հաւաքենք, մեր մատենագրութեան ամբողջութիւնն կունենանք ի ձեռին։

Սակայն պէտք է գիտնալ թէ անոնցմէ շատ բան կորսուած են զանազան դէպքերու պատճառաւ, այնպէս որ նախնեաց գործերէն հազիւ մաս մը միայն կը մնայ այսօր։

Իսկ նախնեաց մատենագրութեան նիւթերն էին, յետ հայկական տառից գիւտին, գլխաւորաբար եկեղեցական գործեր, թէպէտ դուրս եկած են նաեւ դաւանական, պատմական, ուսումնական և գրագիտական գործեր ալ, թարգմանութիւն և թէ երկասիրութիւն։

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻՆ

Զանազան դէպքերու պատճառաւ լեզուն փոփոխութիւններ կրած է, որ, բանասիրապէս նկատելով, բաւական զգալի եղած են, այնպէս որ Ե. դարու լեզուն, որ մեր ազգային դպրութեան ոսկեդարն է, Զ. և Է. դարերու և յաջորդաբար միւս դարերու լեզուէն գերազանցաբար տարբեր է։

Հարկ է ըսել թէ նոյն փոփոխութիւն եւս քան զեւս լաւ եղած չէ։

Այս փոփոխութիւն երկու մասնաւոր նկարագիր ու-

նի, Ա. Յունաբանութիւն, և Բ. Գաւառական բառից խառնուրդ, որք Ոսկեդարու (Ե. դար) հեղինակաց բոլորովին օտար և անծանօթ էին։

Յունաբանութիւն ըսելով կը հասկցուի Ա. Յունական շարադրութեան բառական թարգմանութիւնն կամ քերականական կազմութիւնը, և Բ. Յունարէն բառերու նիւթապէս Հայերէնի վերածումը։

Այս բան ըրած է այն խումբն՝ զորմէ խօսեցանք պահ մ՚առաջ, և զոր որոշելու համար Բոբեկորքեէ կ՚անուանենք. սոքա սկսան նիւթականապէս հայերէնի թարգմանել յունարէն բառերն, մինչդեռ մեր Ոսկեդարու հեղինակք յունական բառերն՝ որ բարդ և ածանցեալ են, ըստ իմաստին հայերէն բնիկ արմատ բառերով կը բացատրէին, այն է, կը հայացնէին։

Այսպէս, պարագրել, պարաւագրել, պարունակել, բաղդատել, բաղադրել և այլն, և այլն, որ յունարէն բառերու նիւթական նմանագրութիւն են, մուտ գտած են մեր լեզուին մէջ յիշեալ բարեկարգիչներու օրով, և այս նմանութիւն գիւրաւ և մեքենապէս կատարուելու համար յունարէն ածանցական մասնիկներուն համապատասխանող մասնիկներ ալ հնարեցին, որպէս են ներ, վեր, ընդ, արտ, յար, պար, տար և այլն։

Սոքա հնարեցին նաեւ սեռի և ժամանակաց տարբերութիւն, որպէս զի նմանութիւնն ըստ ամենայնի կատարեալ ըլլայ։

Չկրնար ըսուիլ թէ գիտական գրութիւններ յունականէ ի հայ դարձնելու հարկէ յառաջ եկած է այս յեղափոխութիւն, վասն զի Հայկական լեզուն աղքատ լեզու մը չէ. Կողբացին Եզնիկ՝ փիլիսոփայական շատ բարձր գաղափարներ և այլ գիտական իմացմունքներ յաջողած է սքանչելապէս խիստ մաքուր և դիւրըմբռնե-

լի լեզւով հայերէն բացատրել , մինչդեռ բարենորոգիչներու լեզուն եղած է կատարեալ խժդժաբանութիւն , որ ընդունելութիւնն գտած չէ ի յետնոց , և միայն սաազդեցութիւնն ըրաւ որ այդ ժամանակէն կարգ մը բառեր սպրդեցան մեր լեզուին մէջ ։

Ասոր կը հետեւի թէ Հայ-գրագիտութեան լեզուն սկիզբէն մինչեւ հիմա միեւնոյն յատկութիւնը չունի· ամեն դար իւր յատուկ կերպն ունի , և ըստ այսմ , կրնանք նախնեաց գործերն այլեւայլ կարգերու բաժնել , որք յատուկ նկարագրով կամ յատկութիւններով իրարմէ կ'որոշուին ու կը զանազանին ։

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Հայերէն լեզուն , իւր ներքին վիճակին նկատմամբ , երկու գլխաւոր ժամանակի կը բաժնուի · Ա · Ծաղկման ժամանակ , և Բ · Անկման ժամանակ ։

Սոյն ընդհանուր բաժանում , ըստ ներքին յատկութեանց , նոյնպէս կը բաժնուի ստորաբաժանմանց ։

ԾԱՂԿՄԱՆ ԿԱՄ Ա · ԺԱՄԱՆԱԿ

Առաջին Թարգմանչաց ժամանակն և Առաջին Թարգմանիչք ըսելով կ'իմացուին երանաշնորհ Ս · Սահակ եւ Մեսրովպ իրենց աշակերտներովն կամ գործակիցներովըն , որք , ինչպէս յայտ է , հայկական լեզուի տառերը հնարուելուն պէս , սկսան Թարգմանութեանց և զորս Խորենացին Թարգմանիչք մեր կ'անուանէ , զոմանս յանուանէ յիշելով՝ որպէս են Եզնիկ , Կորիւն , եւայլն ։

Բայց այս ժամանակն Թարգմանչաց ժամանակ կոչելով պէտք չէ կարծել թէ լեզուին բուն ծաղկման

ժամանակն է , վասն զի գրին գիւտէն առաջ լեզուին ներքին վիճակը , Թարգմանչաց լեզուին գլխաւոր բոլոր յատկութիւններն գրեթէ ունէր , որք այս ժամանակին լեզուն իրաւամբ հայերէնի ամենէն կատարեալ լեզուն կ'ընեն ։

Այդ յատկութիւնք են ի կողմանէ բացատրութեանց և բառերու ։ Այս ժամանակի լեզուին մէջ բացատրութիւնն զուտ Հայկական է և Հայկական ձեւին տակ մաքրութիւն , վսեմութիւն , գեղեցկութիւն և փափկութիւն միանգամայն կ'երեւին ։ Բառերը նոյնպէս զուտ Հայկական են , առատ և սքանչելի զանազանութեամբք , այնպէս որ , հայերէն լեզուին մեծվայելչութիւնն գերազանցապէս կը փայլի ։

Այս ժամանակի գործերն հայերէն լեզուի էութիւնըն իրենց մէջ խնամով կը պահեն և լեզուին նկատմամբ անգին գանձեր են ։

ՍՏՈՐԱԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Ասոնք գեղեցկութեամբ և հեղինակութեամբ հաւասար են թէպէտ , բայց ունին այլեւայլ նկարագիր և իւրաքանչիւրին յատուկ բառերուն կամ ոճին նայելով՝ չորս դաս կը բաժնուին ։

Ա · Դասը բուն Ոսկեդարու Հայերէն մատենագրութեան մէջ ամենէն ընդհանուր և պատշաճ ոճն է , վասն զի այս դարուն մէջ շարադրութեանց ընթացքը կանոնաւորապէս բառը ճիշդ , ասացուածքն ճոխ , վըսեմ և պէսպէս են , զարդերն պարզ և դարձուածքներն զօրեղ , ուստի և այս պատճառաւ սոյն ոճը զօրաւոր ճարտարախօսութեան , գեղեցիկ պատմագրութեան , յատակ փիլիսոփայութեան , գիտական և այլ

տեսակ բարձր գաղափար կամ մտածութիւններ ճըշդութեամբ բացատրելու յարմար է ։

Բ․ Դասը թէպէտ ամեն մասամբ առաջնոյն հաւասար է , սակայն չարադրութեան մասին անոր չափ կանոնաւոր չէ , ոճը ասիական , այսինքն , բառերու կրկնութեամբ և աւելորդ առատութեամբ նշանաւոր է և կրնայ ըսուիլ թէ նոյն ժամանակի դիւանական ոճին մէկ գաղափարն է ։

Գ․ Դասու լեզուն բանաստեղծական է , զարդարուն և ծաղկալից ։

Դ․ Դասու լեզուն մեղմ է , հանդարտ , քաղցրախօս և կանոնաւորութեամբ առաջին դասուն մօտ , բայց ոչ անոր չափ դիւրաթեք ։

ԱՆԿՄԱՆ ԿԱՄ Բ․ ԺԱՄԱՆԱԿ

Երկրորդ կամ Անկման ժամանակ կոչուածն առաջին Թարգմանչաց անմիջապէս յաջորդ ժամանակն է , որ կը տեւէ մինչեւ ԺԲ․ դարու վերջերն կամ ԺԹ․ դարու սկիզբն ։

Հայերէն լեզուն իւր երկրորդ կամ կրտսեր Թարգմանչաց օրէն իւր հարազատութեան և անխառն վայելչութեան խանգարումէն յետոյ եւս քան զեւս ըսկըսաւ յանկումն դիմել , և այս անկում տեւեց մինչև ԺԹ․ Ժթ ...

ՍՏՈՐԱԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Անկման ժամանակը կրնանք չորս դասի բաժնել,

1․ Դ․ դարուն վերջին կէսն , այն է Բ․ Թարգմանչաց ժամանակը․ 2․ Զ․ դարուն սկիզբէն մինչեւ ԺԲ․ դար․ 3․ Երկոտասաներորդ դար․ 4․ Երեքտասաներորդ դարէ մինչեւ ԺԸ․ի վերջերն կամ ԺԹ․ դարու սկիզբն ։

Սոյն ժամանակաց իրարմէ տարբերութիւնն յայնմ է զի , առաջնոյն մէջ լեզուն թէպէտ հելլենաբանութեամբ իւր բնիկ գեղեցկութիւնը ու վայելչութիւնն կորսնցուց և կազմութեան մէջ մեծ հարուած կրեց , սակայն հարազատ լեզուն մտաց և բերաններու մէջ տակաւին կենդանի մնաց ։ Իսկ Զ․ դարէն սկսեալ հետըզհետէ աւելի աղաւաղեալ ընթացք մ'ունեցաւ մինչեւ ԺԲ․ դար , յորում փայլեցան մատենագիրք ոմանք՝ Շնորհալի , Վկայասէր եայլն , որք Ե․ դարէն յետոյ եկող մատենագրաց ամենէ լաւագոյններն են ։

Բայց ԺԳ․ և ԺԴ․ դարուն մէջ լեզուն նոր և աւելի ուժգին հարուած մ'ալ կրեց , այն է Լատինաբանութեան , որ ծնունդ առաւ Միաբանելոց կոչուած վանականաց ձեռօք և տեւեց մինչեւ ԺԸ․ դարուն վերջերն կամ ԺԹ․ի սկիզբները , որմէ յետոյ նոր դարագլուխ մը բացուեցաւ ։

ԺԹ․ ԴԱՐՈՒ ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐՆ

ԺԹ․ դարու սկիզբներէն յետոյ Ոսկեդարու մատենագրութեան ճաշակն սկսաւ արծարծիլ ի մեզ և Հայ գրաբար լեզուի մշակութեան ուրեք ուրեք խնամ տարուիլ, զարկ և մղում տրուիլ և այսու սկսաւ զարգանալ նաեւ Հայ աշխարհիկ լեզուն , որ այժմ առ հասարակ գործածելի է ամէն կարգի գրուածոց եւ հեղինակութեանց մէջ , որոյ լաւագոյն ապացոյցներէն մին է Ներկայ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅՆ ։

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԶԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵՆԷ

Գրագիտութիւնը այն ուսումն է որ կը ճառէ զգեղեցիկ դպրութենէ լեզուի։

Գեղեցիկ դպրութեանց ուսումը կը ծառայէ մարդուս մտաւորական կարողութիւնը զարգացնելու, այսինքն յիշողութիւնը զարդարելու, երեւակայութիւնը բարձրացնելու, ճաշակը փափկացնելու եւ սիրտն ազնուացնելու։

Գրագիտութիւնն երեք մասի կը բաժնուի, Ա. Ոճ, Բ. Բանաստեղծութիւն և Գ. Պերճախօսութիւն, յորոց միայն առաջնոյն՝ այն է Ոճի վրայ հարկ եղած տեղեկութիւնը կ'տանք, որ գլխաւորապէս կը ծառայէ լեզուին պարզ և վայելուչ եղանակին։

ՍԱՀՄԱՆ ԵՒ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՔ ՈՃՈՅ

Մեր գաղափարներն և զգացումները բացատրելու եղանակին ոճ կ'ըսուի, որ գրողին մտաւորական արտայայտութիւնն է, և որովհետեւ անձնիւր գրող իրեն յատուկ նկարագիրն ունի, ուստի այնքան ոճ կայ որչափ գրող։ Այսու ամենայնիւ այս բազմաթիւ ոճերու զանազանութեան մէջ ոճերն երկու տեսակի վերածեալ են Լաւ և Յոռի ոճ։

Լաւ կ'ըսուի այն ոճին, յորում ոճոյ յատկութիւնքն և նորա ձեւոց պատշաճ ու վայելուչ գործածութիւնն կը փայլին. ուստի, լաւ ոճ ունենալն կը նշանակէ լաւ գրել եւ այն ոճն որ լաւին յատկութիւնը չունի կ'ըսուի յոռի ոճ։

Ոճն երկու տեսակ յատկութիւն ունի, Ընդհանուր և Մասնաւոր։

Ընդհանուր յատկութիւնքն՝ ոճոյ էական յատկութիւնքն են, և են անփոփոխելի ու անհրաժեշտ ամեն գրագիտական գրուածոց։

Մասնաւոր յատկութիւնքն ոճոյ կը զանազանին ըստ տեսակի նիւթոց։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՔ ՈՃՈՅ

Ընդհանուր յատկութիւնք ոճոյ են ութն, 1. Մաքրութիւն, 2. Յստակութիւն, 3. Ճշդութիւն, 4. Բնականութիւն, 5. Ազնուութիւն, 6. Զանազանութիւն, 7. Պատշաճութիւն, 8. Դաշնակութիւն։

ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ

Մաքրութիւն կ'ըսուի այնմ, յորում գրողն ընտրանօք միայն կը գործածէ այն բառերն և ասացուածները, զորս բարւոք սովորութիւնն կը ներէ, և խօսից մէջ, ըստ քերականութեան օրինաց, իւրաքանչիւր բառ իր պատշաճ տեղն ու ձեւը կ'ունենայ։

Զգուշանալի է որ ոճոյ մէջ խժաբանութիւն, քերականական վրէպ և նորաբանութիւն տեղի չունենայ։

Նորաբանութիւն կ'ըսուի, երբ լեզուին մէջ նորահընար բառ մը գործածուի, և կամ արդէն ծանօթ բառ մը տարբեր իմաստով առնուի։

Այս թերութիւն մ'է, որ լեզուին ձեւն կ'այլայլէ և նորա յատկութիւններն կ'եղծանէ ։

ՅՍՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յստակութիւնն ոճոյ հիմնական յատկութիւնն է, որ հարկ է լինել պարզ, և բացայայտ, որպէս զի հասկանալի լինի, ուստի անհրաժեշտ է նախ խնդիրն լաւ գաղափարել և ապա բացատրել ։

Յստակութեան համար պէտք է նաեւ ուշ դնել բառից պատշաճութեան, առնչութեան ի մէջ բառից, գաղափարաց կարգադրութեան, և հոմանիշ բառերու ։

Ոճոյ խրթնութիւնն յառաջ կուգայ, բառից տեղւոյն անպատշաճ գործածութենէն, երկդիմի բառից գործածութենէ, աւելորդ կրկնութենէ, բռնազբօսիկ յեղաշրջութենէ, պատ ի պատ ասացուածներէ և տաղտկալի երկարաբանութենէ ։

ՃՇԴՈՒԹԻՒՆ

Ոճոյ ճշդութիւնը կը պահանջէ որ, իմաստ մը բացատրելու ժամանակ ոչ աւելորդ, և ոչ պակաս բառ չ'գործածեմք, որպէս զի իմաստն անհասկանալի չ'ըլլայ ։

ԲՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գաղափարներն ու զգացումներն առանց բռնազբօսութեան, անճահ նմանութեան և անսեթեւեթ ասացուածոց արտայայտելուն կ'ըսուի բնականութիւն, և ասոր հակառակն արուեստականութիւն կը կոչուի ։

ԱԶՆՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ոճոյ ազնուութիւնն կը պահանջէ բոլորովին զգուշանալ գծուծ իմաստներէ, ստորին և գռեհիկ բացատրութիւններէ, և միշտ ուշ դնել պարկեշտօրէն ու վայելուչ գրելու ։

ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ոճոյ զանազանութիւն կը կոչուի խօսքին ձեւին ու եղանակին փոփոխութիւնն ։ Միօրինակ ոճ և միաձեւ ու միաշար պարբերութիւնք տաղտուկ կ'ազդեն ։

Ոճոյ մէջ զանազանութիւն դնելու և միօրինակութենէ խուսելու համար պէտք է՝ գաղափարաց և ըզգացմանց համեմատ՝ մերթ բարձրանալ, երբեմն խոնարհիլ, մերթ ուժգին և մերթ թեթեւ, մերթ շընորհալից և մերթ զուարճախօս լինել ։

ՊԱՏՇԱՃՈՒԹԻՒՆ

Պատշաճութիւնն է յարմարութիւն ոճոյ ընդ նիւթոյն ։ Նիւթոց իւրաքանչիւրն ունի իրեն յատուկ ոճն, որպէս պատմութեան ոճն կը տարբերի դամբանական ճառի ոճէն, և բնագիտինը բանաստեղծէն ։

Ոճոյ պատշաճութիւնը կը պահանջէ չորս բան,

1^0 Նիւթին համեմատ իմաստ գործածել · զորօրինակ, եթէ նիւթն պարզ է, պարզ, և եթէ հաճոյական է, հաճոյական իմաստ գործածել ։ Իսկ եթէ իմաստը նիւթին անյարմար գայ, իւր զօրութիւնը կը կորսնցնէ ։ 2^0 Զգացումներն նիւթին համեմատ բացատրել, որ պէտք է լինի իւրաքանչիւր կրից համաձայն ։ 3^0 Իւրաքանչիւր իմաստի և զգացմանց սեպհական բառերն

ու ձեւերը գործածել ։ 4^0 Իւրաքանչիւր անձի կամ հասակի յարմար լեզուաւ խօսիլ ։

ԴԱՇՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դաշնակութիւնը դիւրընտել բառից և պարբերութեանց դասաւորութիւնն է ։ Երեք տեսակ դաշնակութիւն կայ · 1^0 Դաշնակութիւն բառից, 2^0 Դաշնակութիւն պարբերութեանց, 3^0 Դաշնակութիւն նմաձայն ։

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՔ ՈՃՈՅ

Ոճոյ մասնաւոր յատկութիւնք են նոքա, որ ըստ տեսակին նիւթոյ կը զանազանին ։ Նիւթերը երեք ընդհանուր կարգի կը բաժնուին, պարզ, միջակ և վսեմ, ուստի և ոճն ալ երեք տեսակ է Պարզ ոճ, Միջակ կամ Բարեխառն ոճ և Վսեմ կամ Բարձրագոյն ոճ ։

ՊԱՐԶ ՈՃ

Պարզ ոճոյն նկարագիրն է իրին բնական հանգամանքներն պարզ և ճշդիւ բացատրել առանց բնաւին արուեստի ։

ՄԻՋԱԿ ԿԱՄ ԲԱՐԵԽԱՌՆ ՈՃ

Միջակ կամ Բարեխառն կամ Ծաղկաւէտ ոճ, պարզին եւ վսեմին մէջ տեղ աստիճան մ'է տեսակ մը խառնուրդ երկուքին, աւելի ճոխ և զարդարուն է քան զպարզն, բայց նուազ շողշողուն քան զվսեմն ։

Բարեխառն ոճոյ պատշաճագոյն յատկութիւնքն են

1^0 Վայելչութիւն, 2^0 Ճոխութիւն, 3^0 Նրբամտութիւն, 4^0 Փափկութիւն և 5^0 Շնորհք ։

ՎՍԵՄ ԿԱՄ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՈՃ

Մարդ երբ սաստիկ յուզեալ և բորբոքած է ի կրից և իւր գաղափարաց ու զգացմանց սահմանէն անցած, յայնժամ պահու իւր երեւակայութիւնն և սիրտը գրգռեալ ու յափշտակեալ կը լինին, որում պէտք կը լինի մի նոր տեսակ ոճ, և այս ոճն է որ կը կոչուի վսեմ · ըստ այսմ, կրնանք սահմանել թէ վսեմ ոճն է, լեզու բորբոքեալ երեւակայութեան և սաստկայոյզ կրից ։

Վսեմ ոճն կը պատշաճի բանաստեղծութեան, պատմութեան և փիլիսոփայութեան, երբ նիւթը բարձր է ։ Պատշաճական յատկութիւնք վսեմ ոճոյ են, 1^0 Կորովութիւն, 2^0 Ուժգնութիւն, 3^0 Պերճութիւն, 4^0 Բուն վսեմ ։

ԿՈՐՈՎՈՒԹԻՒՆ

Կորովութիւնը ոճոյ այն յատկութիւնն է, որ ըզգացման բացատրութիւնը կը սեղմէ նուազ բառերով, և այնպիսի հակադիր իմաստ պարունակող ասացուածներով, յոր կը պարունակի զգացման և գաղափարաց յորդութիւն ։

ՈՒԺԳՆՈՒԹԻՒՆ

Ուժգնութիւնն է վերին աստիճան կորովութեան, ի կրից սաստկութենէն ոգեւորեալ, և կ'արտադրի ոչ այնքան խօսից զօրութենէն՝ որչափ բացատրութեան

բուռն կերպէն և ընթացքէն. հոյլ մ'է գաղափարաց և զգացմանց որ կը յաջորդեն մէկմէկու շտապաւ և կը դիզուին յուզեալ պերճախօսին մտաց և սրտին մէջ և ապա դուրս կը զեղուն բուռն ոգեւորմամբ։

Բոլէն կ'ըսէ, ուժգնութիւնն է որ կը յափշտակէ զարմանք և ծափ. նա է որ կ'որոտայ, կը շանթէ եւ արագահոս ու սրընթաց գետի նման կ'առնու կը տանի ու կը տապալէ զափն դիմակաց։

ՊԵՐՃՈՒԹԻՒՆ

Պերճութիւնն է ճոխութիւն ընդ պերճութեան. ուրեմն, պերճութիւնն պարտի ընծայեցնել մեծ գաղափարներ մեծաշուք պատկերներով արտայայտեալ։

Պերճութեան մասին պէտք է զգուշանալ փքանքէ, որ յառաջ կուգայ սխալ գաղափար մը պերճաշուք խօսքերով բացատրելէ կամ փքոցուռոյց բառերու գործածութեամբ գաղափարներն իրականէն մեծ երեւցնելէ։

ԲՈՒՆ ՎՍԵՄ

Բուն վսեմն ամեն սեռերու մէջ ընդարձակութեան, մեծութեան և բարձրութեան այն վերջին աստիճանն է, որում մարդկային միտքը կարէ ժամանել. այսպէս Բուն վսեմ ոճն յապուշ կը կրթէ և կը յափշտակէ կը տանի ըունկնդիրն քան զսահմանս երեւակայութեան։

Երեք տեսակ վսեմ կայ, 1. Պատկերի վսեմ, 2. Գաղափարի վսեմ, 3. Զգացման վսեմ։

Ոճոյ այս երեք տեսակներն շատ անգամ իրարու հետ խառնուած կը տեսնուին միեւնոյն նիւթին մէջ և միեւնոյն էջի վրայ. նիւթին մասերուն համեմատու-

թեամբ ոճն կրնայ բարձրանալ կամ խոնարհիլ, և նոյն իսկ ոճոյ այս ելեւէջն նորա յոյժ գեղեցիկ հրապոյրներէն մին է։

ԶԵՒԱՒՈՐ ՈՃ

Զեւաւոր ոճք կամ ոճոյ ձեւերն այնպիսի կերպեր են, որ ոճին վրայ զօրութիւն, փայլ, շնորհ կամ ազնուութիւն կ'աւելցնեն. թէ բառերն իրենց յատուկ նշանակութենէն տարբեր այսինքն այլաբանօրէն առնըլով, և թէ երեւակայութենէ, զգացումէ կամ ճարտարախօսական հնարագիտութենէ ազդեալ՝ դարձուածներ տալով խօսքին։

Զեւաւոր ոճոյ աղբիւրն թէպէտ բնութիւնն է, բայց ձեւերու ծանօթութիւնն ունիլ օգտակար է։ Այս միջոցաւ կրնայ ոք ասացուածներու բուն իմաստն ըմբռնել, ոճոյն իմաստին հետ ունեցած առընչութիւններն լաւ իմանալ, հեղինակութեանց գեղեցկութիւններն քաջ զգալ, նոյն իսկ արուեստին ու բնութեան նմանելով։

ԶԵՒՔ ԲԱՌԻՑ

Բառից ձեւերն են այնոքիկ, որ միմիայն բառերէ, նոցա գործածութենէ կամ շարքէն կախում ունին, այնպէս որ, բառերն և նոցա կարգն եթէ փոխուին, ձեւն աներեւոյթ կ'ըլլայ։

Երկու տեսակ են բառից ձեւերն, 1. Շարադասութեան ձեւք և 2. Շրջանք։

ՇԱՐԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ՁԵՒՔ

Շարադասութեան ձեւք կոչուածն այն է, յորում բառերն իրենց նշանակութիւնը կը պահեն։

Շարադասութեան ձեւերն են 1. Շրջադասութիւն կամ Յեղաշրջութիւն, 2. Զեղչում, 3. Անկապութիւն, 4. Բազմակապութիւն, 5. Կրկնութիւն, 6. Զատութիւն և 7. Յաւելուած։

Առաջին չորս ձեւերն աւելի քերականական են, սակայն վերջի երեքն զուտ ճարտասանական, զորոց խօսիմք աստ։

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆ

Կրկնութիւնն մի ձեւ է, որ գաղափարաց կամ ըզգացմանց աւելի սաստկութիւն տալու կը ծառայէ միեւնոյն բառը կամ բառերն, ըստ տեղւոյն, մի քանի անգամ կրկնելով։

ԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Խօսքն աւելի արագընթաց և աշխոյժալի ընելու համար երբեմն հարկ կ'ըլլայ շաղկապական մասնիկներն զեղչել, որուն կ'ըսուի Զատութիւն։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Յաւելուածն է գոյականներ իբր վերադիր գործածելն, որ սովորաբար նիւթէն ծնած կարճ խորհրդածութիւններ են, զոր գրողն կը յարէ գլխաւոր գաղափարին, իբր անոր մեկնիչ կամ ընդլայնիչ մի մասը։

ՏՐՋԱՆՔ

Տրջանք կոչուածն այն է յորում բառերն իրենց

բուն նշանակութենէն տարբեր առմամբ կը գործածուին։

Տրջանք կոչուած ձեւերն բազում են, բայց ասոնց գլխաւորներն վեց են՝ 1. Փոխաբերութիւն, 2. Այլաբանութիւն, 3. Պետականանութիւն, 4. Անուանափոխութիւն, 5. Խելամտութիւն և 6. Դերանունութիւն։

ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Փոխաբերութիւնն ձեւ մ'է, յորում բառ մը իւր յատուկ իմաստէն տարբեր իմաստով կը գործածուի, նմանութեան մը համար, զոր միտքն յինքեան կը կատարէ և լեզուն արդիւնքը կը բացատրէ։

Տրջաններուն մէջ աւելի յաճախ գործածական ձեւը Փոխաբերութիւնն է և է ամենէն գեղեցիկն ու ճոխը լեզուն իւր մեծագոյն գեղեցկութիւններն սմա – Փոխաբերութեան– կը պարտի։ Պէտք է գիտել որ, փոխաբերութիւնը միմիայն բարձրագոյն նիւթերու վրայ կը լինի։

Աղբիւրք փոխաբերութեան, ըստ հռետորից, գըլխաւորապէս հինգ են, 1. Շնչաւորի մ'յատկացեալ բառն մի ուրիշ շնչաւորի յատկացնել, 2. Շնչաւոր եւ զգայուն բանի մ'յատկացեալ բառն անշունչ և անըզգայ իրի մ'յատկացնել, 3. Նիւթական իրի մ' յատկացեալ բառն աննիւթական կամ վերացեալ իրի մը յատկացնել, 4. Անշունչ իրի մ'յատկացեալ բառն շնչաւորի յատկացնել և 5. Մի որ եւ է նիւթական իրի յատկացեալ բառն մի այլ նիւթական իրի յատկացնել։

ԱՅԼԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Այլաբանութիւնն է մի երկարաձգեալ փոխաբե-

րութիւն և կը կայանայ մի այլասացիկ բացատրու-թեանց շարքի ներքև իմաստից մի այլ շարք ծածկե-լուն մէջ:

Այլաբանութիւնն պարտի երեք գլխաւոր յատկու-թիւն ունենալ, 1. Պայծառութիւն, 2. Ճշդութիւն և 3. Միաձևութիւն:

ՊԻՏԱԿԱՆՈՒՆՈՒԹԻՒՆ

Պիտականունութիւնը տեսակ մի փոխաբերութիւն է, զոր առ հարկի կը գործածեմք, երբ որ և է գա-ղափար մը բացատրելու յատուկ բառն կը պակսի:

ԱՆՈՒԱՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Որ և է իրի մը անուան տեղ այլ իրի մը անուն գործածելուն անուանափոխութիւն կ'ըսուի. բայց եր-կու փոխուելի անուան մէջ այնպիսի յատկութիւնք պէտք է լինին, որ մին միւսին հանգամանքը ունե-նայ կամ նոյն անուան առընչակից:

ԽԵԼԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Որ և է բառի մը նշանակութիւնը համառօտել կամ ընդլայնելու ձևերն կ'ըսուի խելամտութիւն. ասի համառօտը առաւելագունին, և առաւելագոյնը հա-մառօտին տեղ գործածելով կ'ըլլայ:

ԴԵՐԱՆՈՒՆՈՒԹԻՒՆ

Յատուկ անուն մի հասարակ անուան տեղ, և հա-սարակ անուն մի յատուկ անուան տեղ գործածելուն, նոյնպէս նաև մասնաւոր տեղւոյ մը անունն պատշա-

ճաբար մի ուրիշ տեղւոյ կամ իրի անուան տեղ դըր-ուելու ձևերն կ'ըսուի դերանունութիւն:

ՁԵՒՔ ԻՄԱՍՏԻՑ

Իմաստից ձևերն այնոքիկ են որք բառերէ անկախ են, իսկ եթէ բառերը փոխուին իմաստն անփոփոխ կը մնայ. ձևք իմաստից բազում են, սակայն գլխաւորքն չորսի կը բաժնուին, 1. Զգացում բացատրող ձևեր, 2. Կեղծիք պարունակող ձևեր, 3. Իմաստները շփոթող ձևեր և 4. Ընդլայնման ձևեր:

ԶԳԱՑՈՒՄ ԲԱՑԱՏՐՈՂ ՁԵՒԵՐ

Զգացում բացատրող ձևերն են, 1. Աղերսանք, 2. Ըղձում, 3. Անէծք, 4. Երդում, 5. Բացագանչութիւն, 6. Բացադարձութիւն և 7. Դիմառնութիւն:

ԱՂԵՐՍԱՆՔ

Աղերսանքն է պաղատանք, զոր մարդ կ'ուղղէ առ-ոք, յիշելով զոր ինչ ունի սիրելագոյն կամ նուիրա-կան յերկրի, ձեռք բերելու համար զայն՝ որում կը փափաքի՝ ի գութ շարժելով և կամ հաւանեցուցանե-լով:

ԸՂՁՈՒՄՆ

Ձև մ'է ըղձումը, որով մարդ փափաք կը յայտնէ ընելու համար բան մը և կամ ըլլալու համար, և այս ձև ընդհանրապէս կը յայտնուի ըղձական մակբայով, այսինքն, ո՜ տայր, ո՜ տացէ, էթէ՜, էթէ՜ թէ, ու թէ, և այլն, և այլն:

ԱՆԷԾՔ

Անէծքն է չարիք կամ պատուհաս մաղթել առելի առարկայի մի վրայ, որով կը յայտնէ մարդ իւր պըժգանքն՝ նկատմամբ ոճրոյ կամ չար ինչ գործի։

ԵՐԴՈՒՄՆ

Երդումն ձեւ մ՚է, որով մարդ իւր ըսածն հաստատելու համար կ՚աւելցնէ այնպիսի պարագաներ, որ աներկբայելի կ՚ընեն զայն, անհակառակելի և կամ աւելի փառաւոր։

ԲԱՑԱԳԱՆՉՈՒԹԻՒՆ

Երբ յուզեալ է հոգին մի բերկրալի կամ ցաւագին զգացմամբ, յայնժամ չկրնար բռնել մարդ ինքզինք, և այսպիսի պարագայից մէջ կ՚արձակէ աղաղակ, որ կը կոչուի բացագանչութիւն։

ԲԱՑԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Բացադարձութիւնն է խօսք, զոր կ՚ուղղէ մարդ առ բացակայ ոք, կամ առ անձնաւորեալ իրս և կամ առ անշունչ իրս։

Բացադարձութիւնն աշխուժութիւն և կենդանութիւն կուտայ ոճին։

ԴԻՄԱՌՆՈՒԹԻՒՆ

Դիմառնութիւնը մոտացածին էակաց, բացակայից, անշունչ իրաց և մեռելոց զգացումն և խօսք տալն է։

ԿԵՂԾԻՔ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՂ ՁԵՒԵՐ

Կեղծիք պարունակող ձեւեր են այնոքիկ, յորս միտքն տեսակ մը խորամանկութիւն կամ արուեստ ի գործ կը դնէ, կիսով խօսքն պատրուակելով, կամ կիսով մութ ձգելով խօսքն, կամ թողլով զի այլք գուշակեն և կամ այլ զանազան դարձուածներ տալով խօսքին։

Սոյն ձեւերու գլխաւորքն են՝ 1. Հարցումն, 2. Տարակուսութիւն, 3. Զանցառութիւն, 4. Լռութիւն, 5. Ուղղութիւն, 6. Կախումն, 7. Ենթադրութիւն, 8. Զափազանցութիւն, 9. Հեգնութիւն, 10. Հաղորդակցութիւն, 11. Շնորհումն, 12. Թոյլտուութիւն և 13. Կանխումն։

ՀԱՐՑՈՒՄՆ

Հարցումն է մի ձեւ հարցական եղանակաւ խօսելու, որ կը գործածուի ոչ թէ իսկական տարակոյս մը յայտնելու և պատասխան ստանալու, այլ աւելի խոր համոզում մը ցուցնելու համար։

Այս ձեւ, որ յատուկ է կիրք բացատրելու, ճարտարախօս հոգի, կրակ, արագութիւն և ուժգնութիւն կուտայ իւր խօսքին և որ մի խոր տպաւորութիւն կը գործէ ունկնդրին մտաց և սրտին վրայ։

ՏԱՐԱԿՈՒՍՈՒԹԻՒՆ

Տարակուսութիւնն է մի ձեւ, զոր ճարտարախօսն ի գործ կը դնէ իբր թէ իւր ըսելիքն և ընելիքը չըգիտնալ կեղծելով, կը տագնապի վարանայոյզ, և այսու, կը զարթուցանէ և կը գրգռէ ուշադրութիւնն և հետաքրքրութիւնն ունկնդրաց։

ԶԱՆՑԱՌՈՒԹԻՒՆ

Զանցառութիւնն է ձեւ մը որով մարդ կը կեղծէ լռութեամբ կամ հարեւանցի կ'անցնի ինչ ինչ կէտեր, զորս սակայն ոչ նուազ ուժգնութեամբ և մեկնապէս կը յայտնէ։

ԼՌՈՒԹԻՒՆ

Լռութիւն է ձեւ, որով ճարտարախօսն յանկարծ կ'ընդհատէ իւր խօսքն յայլ ինչ անցնելու համար, այնպէս որ արդէն ըսուածն ըստ բաւականին կ'իմացնէ, զոր ինչ լռել կը կեղծէ։

Աւելի պերճախօս է այս ձեւն - կեղծ և խորհրդաւոր լռութիւնն - քան խօսքը, վասն զի այսու կ'իմացընէ, ինչ որ մարդ կը վարանի ըսել։

ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

Ուղղութիւնն է յետս դառնալ իւր ըսածին վրայ, երբ թէ ուզէ մարդ ըսել այլ իմն կերպիւ աւելի լաւագոյն և ազդողագոյն, քան զոր նախապէս բացատրած է և կ'սկսի այս ձեւ ընդհանրապէս հետեւեալ բառերով, այն է, «ի՞նչ կ'ըսեմ», «ո՛հ, կը սխալիմ», «մանաւանդ թէ» և այլ ասոնց նման բացատրութեամբք։

ԿԱԽՈՒՄՆ

Կախումն է ձեւ ինչ, որով ճարտարախօսն յերկբայս կը թողու միտքն ունկնդրին, այլեւայլ դարձուածօք ուշացնելով իւր ըսելիքն։

Ընթերցողին միտքն այսու աւելի կը զարթնու եւ աւելի ազդեցիկ կը լինի խօսքն, և ապա կը ներկայէ մի մտածում բոլորովին հակառակ այնմ՝ որում կ'ըսպասէր։

ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ենթադրութիւնն է ձեւ, որով ճարտարախօսն կ'ենթադրէ մի իր կարելի և մերթ անկարելի, և յետոյ կը հանէ հետեւութիւն։

Այս ձեւն խիստ ազդու կ'ընէ գրուածն, եթէ նոր և ճարտարութեամբ գործածուած լինի։

ԶԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆ

Զափազանցութիւնն է քան զչափն առաւելուլ իրերըն կամ նուազեցնել, բայց թէ՛ երբ ճշմարտութենէն ի վեր ելնէ և թէ՛ երբ ի խոնարհ մնայ, իւր նպատակըն է զայն միշտ քաջ ճանչցնել։

Զափազանցութիւնն պարտ է խիստ զգուշութեամբ գործածել, և հարկ է որ երեւակայութիւնն և թէ մանաւանդ կրից բորբոքումն ստուարացնեն իրերը ըլսողին աչացը, այնպէս որ ունկնդրին բնական թուի տեսնել կամ զգալ զայնսիկ նոյն չափազանցեալ կերպարանաց ներքեւ· իսկ ձեւն աւելի ունկնդրին համար միայն լինի ձեւ։

ՀԵԳՆՈՒԹԻՒՆ

Հեգնութիւնն է ձեւ, որով ոք իւր խորհածին կամ այլոց իմացնել ուզածին հակառակը կ'ըսէ։ Այս ձեւն, յորում խօսքերն իրենց բառական իմաստովն չեն առ-

նուիր, կը ներկայէ մերթ դառն պարսաւներ՝ որ կը յայտնուին գովեստից պատիր երեւոյթին ներքեւ, եւ մերթ պատուասիրական ողոքիչ խօսքեր՝ որ կ'արտայայտուին պարսաւանաց քօղին տակ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հաղորդակցութիւնն մի ձեւ է, որով ճարտարախօսըն, վստահ իւր իրաւանց վրայ, ընտանեբար կը հաղորդէ զայնս իւր ունկնդրաց, իւր դատաւորաց եւ մինչեւ իսկ իւր հակառակորդին, յորոց սպասելով ըղձ վճիռն։

ՇՆՈՐՀՈՒՄՆ

Շնորհումն այն ձեւն է, որով ճարտարախօսն կը շնորհէ կամ կը կեղծէ շնորհել իւր հակառակորդին մի բան, զոր կրնայ ժխտել, և զայս ձեւ ի գործ կը դնէ ամենայն ճարտարութեամբ, որպէս զի այսու աւելի եւս տագնապէ զայն և նոյն իսկ այն շնորհումէն առարկութիւններ հանէ։

Այս ձեւն կ'սկսի ընդհանրապէս «կը խնայեմ», «կը խոստովանիմ», «կ'ընդունիմ», «կը հաւանիմ», «կը զիջիմ», «կը փափաքիմ», «ճշմարիտ է որ» և այլ ասոնց նման բացատրութեամբք, որմէ ետքի խօսքն կուգայ «բայց», «սակայն», և կամ «այլ» շաղկապով։

ԹՈՅԼՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Թոյլտուութիւնն է ձեւ, որ կը գործածուի մերթ թողելու համար զայն, զոր չէ հնար յետս դարձնել իւր խորհուրդէն և կամ յիւր կամացն՝ որոյ համե-

մատ կուզէ գործել, և մերթ հրաւիրելու համար ի ծայրայեղութիւն զոք, որպէս զի այսու կարելի լինի շարժել զնա ի գութ և զգացնել նմա զարշութիւնն այն բանի, զոր կ'ուզէ ընել։

ԿԱՆԽՈՒՄՆ

Կանխումն է իւրովի ի մէջ բերել և հերքել յառաջագոյն այն առարկութիւններն, զորս ընդդիմախօսն կարէ ընել։

ԻՄԱՍՏՆԵՐԸ ԶՕՐԱՑՆՈՂ ՁԵՒԵՐ

Իմաստները զօրացնող ձեւերն են. 1. Վճիռ, 2. Մակագանչութիւն, 3. Աստիճանում, 4. Նմանութիւն կամ Բաղդատութիւն, 5. Հակադրութիւն, 6. Յեղաշրջութիւն՝ և 7. Ակնարկութիւն։

ՎՃԻՌ

Վճիռն է մի գեղեցիկ մտածում կամ կարճ և ազդու խորհրդածութիւն՝ բղխած սովորաբար ի նիւթէն։

ՄԱԿԱԳԱՆՉՈՒԹԻՒՆ

Մակագանչութիւնն ալ մի տեսակ վճիռ է, որ կը բացատրուի բացագանչական ձեւով, և այսու կը տարբերի միայն բուն վճռէն, զի այս վերջինն կրնայ դըրուիլ ամենուրեք և առանց բացագանչութեան, մինչդեռ մակագանչութիւնն կը դրուի միայն խօսքին վերջը։

ԱՍՏԻՃԱՆՈՒՄՆ

Աստիճանումը ձեւ մ'է, որով կը ներկայացուի մի

չար գաղափարաց, պատկերաց կամ զգացմանց. որ երթալով կ՚աւելնան կամ կը պակսին։

ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Նմանութիւն կամ բաղդատութիւն կը կոչուի այն ձեւն, որով ճարտարախօսն իրարու կը մօտեցնէ երկու իր կամ երկու գաղափար որ մէկէ աւելի կողմերով միմեանց կը նմանին։

Բանաստեղծութեան մէջ մանաւանդ այս ձեւ յաճախ կը գործածուի գեղեցիկ, պերճ և ազդու նմանութիւններով։

Բաղդատութիւնն ճոխ է յայնժամ, երբ երկու իրաց մէջ գտնուած այլեւայլ նման պարագաներն ընդլայնելով կարեն նկարագրուիլ։

ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հակադրութիւնն է ձեւ, որով հակառակ իմաստներ և պատկերներ իրերաց կը մօտեցուին՝ նոցա տարբերութիւնն ի հանդէս բերելու և տեսիլներու հակառակութեամբ մտաց վրայ մի ազդեցիկ տպաւորութիւն յառաջ բերելու համար։

Բայց հակադրութեանց յաճախակի կրկնութենէն պարտինք զգուշանալ, վասն զի կը յոգնեցնէ զընթերցողն. նաեւ հակադրութիւնք պէտք չէ զի բռնազբօսիկ լինին, եթէ ոչ ոճոյն սեդեւեդեալ մի կերպ կուտան և զայն անազդեցիկ և անհրապոյր կը գործեն։

Լաւագոյն են այն հակադրութիւնք, որ ի նիւթէն կը բղխին, առանց մի ո՛ր եւ է ջանքի գրողին կողմէ։

ՑԵՏԱՇՐՋՈՒԹԻՒՆ

Ցետաշրջութիւնն է մի ձեւ, յորում բառերն իւրեանց վերայ շրջած են դոյզն ինչ տարբեր իմաստով։

ԱԿՆԱՐԿՈԹԻՒՆ

Ակնարկութիւն կ՚ըսուի այնմ, երբ խօսքի ընթացքի մէջ յառաջ կը բերէ ոք մի այնպիսի խօսք, մի իրողութիւն և կամ մի անձ, որ տեսակ մը նմանութիւն ունի այն նիւթին հետ, զորմէ կը ճառէ. այս նմանութիւնը սովորաբար չբացատրուիր, այլ գրողի միտքն ըռելեայն կը կատարէ։

Այն ձեւն կ՚առնուի առակներէ, պատմութենէ, աւանդութիւններէ, ի բարուց, ի սովորութեանց և նշանաւոր խօսքերէ։

ԻՄԱՍՏՆԵՐՆ ԸՆԴԼԱՅՆՈՂ ՁԵՒԵՐ

Իմաստներն ընդլայնող ձեւերն են, 1. Տրջաբանութիւն, 2. Կուտակումն կամ Թուումն մասանց, 3. Սահման և 4. Նկարագրութիւն։

ՏՐՋԱԲՆՈՒԹԻՒՆ

Տրջաբանութիւնն ձեւ մ՚է, որով իր մը կամ գաղափար մը իւր ստորոգելեաց, հանգամանաց կամ արդեանց միջոցաւ կը յայտնուի առանց անունը տալու։ Այս ոճն կը ծառայէ խօսքը ճոխ և զարդարուն ընելու, անախորժ կրկնութենէ խուսափելու և հասարակ գաղափար մ՚ ազնուօրէն բացատրելու համար։

ԿՈՒՏԱԿՈՒՄՆ ԿԱՄ ԹՈՒՈՒՄՆ ՄԱՍԱՆՑ

Կուտակումն կամ Թուումն մասանց է այն ձեւ որով ի յայտ կը բերուի պարզ գաղափարի մ՚այլ եւ այլ մասերն, արագաբար թուելով նորա յատկութիւնները, արդիւնքներն ու պարագաները, սակայն սոցա մէջէն յոյժ գլխաւորներն և աչքի զարնողներն միայն ընտրե-

լով, որպէս զի չ'տկարանայ այն ազդեցութիւնն զոր ճարտարախօսն կ'ուզէ յառաջ բերել։

ՍԱՀՄԱՆ

Սահման կ'ըսուի այնմ՝ որ կը հաստատէ և կը ծանօթացնէ իրին բնութիւնը։

Երկու տեսակ է սահմանն, իմաստասիրական և Պերճախօսական։ Իմաստասիրականն բառի մը նշանակած իրը որոշ և համառօտ կարճ մեկնութեամբ մը կը զատէ ուրիշ իրէ և բնաւ ընդլայնում չ'ընդունիր, վասն զի իւր նպատակը միայն իրը ծանօթացնել է մտաց։

Իսկ պերճախօսականն է իրը յայտնել, իւր ստորոգելեացն մասնաւորել ճարտար թուարկութեամբ հանգամանացն։

Արդ, այս կերպ սահմանի մէջ կրնան մուտ գործել իրի մը պատճառներն, արդիւնքն և պարագաները։

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Նկարագրութիւնն է պատկերացնել մի առարկայ այնպիսի բնական և կենդանի գոյներով, որպէս զի գըրուածն լինի ճշդապէս մի խօսուն նկար, այնպէս որ ընթերցողն կամ ունկնդիրն իրերը կարծէ կենդանի օրինակաւ տեսնել առաջի աչացն։

Նկարագրութիւնն պարտի լինել ճիշդ և նոր։ Բընաւ ներելի չէ կենալ դոյզն և անազնիւ իրաց վերայ, այլ պարտ է քաջ ընտրել այն գիծերն, տիպերն եւ գոյներն, որ լաւագոյն իմն կերպիւ կարեն ներկայել զառարկայն։

Վեց տեսակ նկարագրութիւն կայ, այն է, 1. Կենդանի Նկարագիր, 2. Ժամանկար, 3. Տեղագրութիւն, 4. Ցուցանկար, 5. Նկարագիր Բարուց և 6. Դիմագրութիւն։

Կենդանի Նկարագիր

Կենդանի նկարագիրն մի ենթակայի պատկերացումն է, որ բնականութեան օրինօք նկարագրուած իրերն այնպէս կը ներկայացնէ, որպէս թէ էապէս նոյն նկարագրուած իրերն լինէին։

Ժամանկար

Ժամանկարն ժամանակին նկարագրութիւնն է եւ ի հանդէս կ'ածէ ի նմին պահու ներկայացող այն բընական, բարոյական կամ մարդկային երեւոյթներն. սակայն այլ ժամանակի յատուկ կամ յարակից և մըշտատեւ երեւոյթներն պէտք չէ յիշել։

Տեղագրութիւն

Տեղագրութիւնն է նկարագիր տեղւոյ տեսարանի, տաճարի, պալատի, դաշտի, անտառի եայլն։

Ցուցանկար

Ցուցանկարն է մի մասնաւոր եղելութեան եամ դիպաց նկարագրութիւնն, որ իբր մատամբ ցուցունելով կը նկարագրէ զառարկայն կազմող մասերն։

Նկարագիր Բարուց

Որ եւ է անձի առաքինութեան կամ մոլութեան, բարեմասնութեան կամ չարամասնութեան նկարագիրն է։

Դիմագրութիւն

Մի մարդոյ կամ անասնոյ արտաքին կերպարանը նկարագրելը դիմագրութիւն է։

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՔ

Գաբրիէլ Արքեպիս· Այվազովսքի · Բնիկ Կ· Պոլսեցի, նախկին աշակերտ Վենետկոյ Ս · Ղազարու վանուց , քաջահմուտ Հայ · Ֆրանս · Իտալերէն , Ռուսերէն և այլ լեզուաց և գիտութեանց , Ս · Գրոց , Եկեղեցական Պատմութեան , Ազգ · Դպրութեան , պերճախօս քարոզիչ , և բանաստեղծ · ունի գրած եկեղեցական և զանազան նիւթոց վրայ ընտիր գրուածներ՝ անտիպ , և թարգմանած Քռիլովի Առակները ։

Գաբրիէլ Քաջանաց Պատկանեան · Քաջահմուտ Հայ լեզուի եւ գրականութեան· հրատարակած է ինչ ինչ դիւցազներգութիւններ և Հայկական պատմական վէպեր , ինչպէս նաեւ Սանդուխտ, Հռիփսիմէ , Դաւիթ և Գողիաթ անուն թատերգութիւնքը ։

Ունի նաեւ ի պարբերական հանդէսս հրատարակեալ այլ և այլ նիւթոց վրայ գրուածներ , և բանաստեղծութիւններ ։

Գարեգին Եպիս · Սրուանձտեանց · Բնիկ Վանեցի , աշակերտ Խրիմեան Հայրիկի , քաջահմուտ Հայ լեզուի , Ս · Գրոց , Եկեղեցական պատմութեան և Ազգ · դպրութեան , պերճաբան քարոզիչ և դամբանախօս · ունի հրատարակած Մանանայ , Թորոս Աղբար , Համով-Հոտով , Քրիստոնէական և այլն ։

Հ · Գեւորգ Եպիս · Հիւրմիւզեան · Բնիկ Կ · Պոլսեցի , աշակերտ Վենետկոյ Ս · Ղազարու վանուց և անդամ միաբանութեանն , քաջահմուտ Հայ · Ֆրանս · Իտալ ·

և այլ լեզուաց , ուսմանց , և բանաստեղծութեան · ունի գրած և թարգմանած այլ և այլ ընտիր գործեր , յորս նշանաւոր են Տելեմաքայ և Նումայի թարգմանութիւնք ։

Եղիշէ Վ · Դուրեան · Ծնած է յիւսկիւտար Կ · Պոլսոյ · աշակերտ ճեմարան վարժարանին , գիտէ Հայերէն , Ֆրանսերէն , Անգլիերէն և Յունարէն լեզուներն · յօրինած է Ընթացք ի գրոց բարբառ Ա · և Բ · տարի , Պատմութիւն Հայ մատենագրութեան , Ընտիր ասացուածք , Բառագիտութիւն, եւ զանազան քերթուածներ

Խորէն Արքեպիսկոպոս Նար Պէյ · Բնիկ Կ · Պոլսեցի , աշակերտ Վենետկոյ Ս · Ղազարու վանուց · քաջահմուտ Հայ · Ֆրանս · Իտալերէն , և այլ և այլ լեզուաց , Ս · Գրոց, եկեղեցական պատմութեան, ազգ · դպրութեան , և զանազան ուսմանց · նաեւ է քաջ բանաստեղծ եւ ճարտար դամբանախօս ։ Ունի հրատարակած Քնար Պանդխտին Ալաֆրանկա (թատերգութիւն), Դաշնակք Լամարթինայ (թարգմանութիւն), Վարդենիք, Նախնական, Կրթական և Ընդարձակ քրիստոնէականներ , և այլ և այլ հատուածական հեղինակութիւնք և թարգմանութիւնք յամաթերթս ։

Հ · Ղեւոնդ Ալիշան · Աշակերտ Վենետկոյ Ս · Ղազարու վանուց , և անդամ միաբանութեանն · քաջահմուտ Հայ · Ֆրանս · Իտալերէն և այլ լեզուաց, գիտութեանց, և բանաստեղծութեան։ Ունի ընտիր գրուածներ բանաստեղծական , պատմական , և աշխարհագրական , յորս նշանաւոր են իւր հինգ հատոր [illegible] , [illegible] , և այլք ։

Մելքիսեդեկ Արքեպիսկ · Մուրատեանց · Բնիկ Ղարապաղ-

ցի ; աշակերտ Տփղիսի Ներսիսեան վարժարանին , քաջահմուտ Հայ․ Ֆրանսերէն , Ռուսերէն և Գերմաներէն լեզուաց, Ս․ գրոց , Եկեղեցական պատմութեան , Աստուածաբանութեան , և ազգ․ դպրութեան , պերճաբան քարոզիչ , և դամբանախօս․ գրած է Համառօտ Եկեղեցական պատմութիւն, և զանազան ընտիր գրուածներ։

Մկրտիչ Արքեպիս․ Խրիմեան (Հայրիկ)․ Նախկին Պատր․ Կ․ Պոլսոյ, բնիկ Վանեցի , Վանայ Տօսպ գաւառէն, քաջահմուտ Հայ․ լեզուի , Ս․ Գրոց, Եկեղեցական պատմութեան , Ազգ․ դպրութեան , եւ տնտեսութեան , բանաստեղծ եւ պերճաբան քարոզիչ եւ քաջ դամբանախօս ։ Հրատարակած է Արծուի Վասպուրական ամսաթերթն , Հրաւիրակ Արարատեան եւ երկրին Աւետեաց , Ճառ Խաչի , Սիրաք եւ Սամուէլ , Մարգարիտ արքայութեան երկնից , Դրախտի ընտանիք եւ զանազան ընտիր յօդուածներ ։

Ներսէս Արքեպիս․ Վարժապետեան․ Նախկին Պատ․ Կ․ Պոլսոյ աշակերտ Խասգիւղի Ներսիսեան վարժարանին , քաջահմուտ Հայ․ Ֆրանս․ և Թուրք․ լեզուաց , Սուրբ գրոց , եկեղեցական պատմութեան , և ազգային դպրութեան , պերճաբան քարոզիչ և դամբանախօս․ հրատարակած է դամբանականներ , այլ և այլ յօդուածներ , կրօնական պատասխաններ , և Համաբարբառ Աւետարանի ։

Վահան Վ․ Տէր Մինասեան․ Բնիկ Պարտիզակցի , աշակերտ Ս․ Փրկչի որբանոցին , քաջահմուտ Հայ լեզուի , եկեղեցական պատմութեան և Ազգ․ դպրութեան․ ունի գրած զանազան առակներ ու ճանապարհորդական նկարագրութիւններ ։

Հ․ Բերովբէ Վ․ Բուշներեան․ Անդամ Վիեննայոյ Մխիթարեան միաբանութեան․ ունի հրատարակած այլ և այլ առակներ , և աշխարհիկ լեզուաւ տաղաչափութիւն սաղմոսի ։

Աղեքսանդր Փանոսեան․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի , աշակերտ նախ Խասգիւղի Ս․ Ներսիսեան և ապա Նուպար-Շահնազարեան վարժարանին , քաջահմուտ Հայ․ և Ֆրանս․ լեզուաց․ ունի բանաստեղծական զանազան գողտրիկ գրուածներ՝ տպեալ յայլ և այլ ազգ․ լրագիրս , մի առանձին գրքոյկ՝ նոյնպէս ոտանաւոր և մի Փրանսերէն թատրակ ։

Գրիգոր Օտեան․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի․ (որդի բարեյիշատակ Պօղոսի Օտեանի)։ Նախնական ուսումն առած է իւր հայրենի տան մէջ ի ձեռն հմուտ ուսուցչաց, յետոյ աշակերտած է նաեւ Մխիթարու Ս․ Խաչ վարժարանին ։

Ողբացեալն Օտեան էր քաջահմուտ Հայ․ Ֆրանս․ եւ Թուրքերէն լեզուաց , Ազգ․ դպրութեան , պատմութեան , քաղաքական տնտեսութեան , դիւանագիտութեան, եւ այլ եւ այլ գիտութեանց։ Օսմանեան պետութեան մէջ բարձր պաշտօններ վարած է․ ունի բազմաթիւ ընտիր գրուածներ ։

Գրիգոր Չիլինկիրեան․ Զմիւռնիացի, աշակերտ տեղւոյն Ս․ Մեսրոպեան վարժարանին, քաջահմուտ Հայ․ և Ֆրանս․ լեզուաց․ ունի գրական գործեր , Ծաղիկ հանդէսն , և զանազան թարգմանութիւնք , որպէս են Վ․ Հիւկոյի Գողթնէ Բաբէլոն , ևայլն ։

Եղիա Տէմիրճիպաշեան․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի , աշակերտ Խասգիւղի Ս․ Ներսիսեան և Նուպար-Շահնազարեան

վարժարանին, քաջահմուտ Հայ. Ֆրանս. և Անգղ. լեզուաց, Ազգ. Դպրութեան և պատմութեան, և է քաջ բանաստեղծ ։ Ունի հրատարակած Գրական և Իմաստասիրական Ճռաքաղ անուն հանդէսն, Իմաստասիրական Բառարան, Ցանհ-Նապոլէոնի մը խղճին պարզ տեսութիւնը, Համառօտ Բառարան, և Գրասէր Ատոմ և Մելանիա ծածկանունով այլ եւ այլ ընտիր յօդուածներ ։

Եղիազար Տէօվլէթեան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, աշակերտ Սկիւտարու Ճեմարան վարժարանին, քաջահմուտ Հայ. լեզուի, Ազգ. դպրութեան, և տեղեակ Ֆրանս. եւ Անգղ. լեզուաց ։ Է կարող ուսուցիչ հայ լեզուի և գրագիտութեան ։ Ունի հրատարակած արձակ եւ ոտանաւոր գեղեցիկ գրուածներ եւ համառօտ Քերականութիւն մը ։

Զապէլ Տօնէլեան. (խանըմեան). Բնիկ Կ. Պոլսեցի, աշակերտ Սկիւտարու Ճեմարան վարժարանին, հիմնադիր Ազգանուէր-Հայուհեաց ընկերութեան ։
Տիկին Զ. Տօնէլեան ունի այլ եւ այլ գրուածներ և բանաստեղծութիւններ յԱզգ. լրագիրս. հմուտ է Հայ. և Ֆրանս. լեզուաց և Ազգ. դպրութեան ։

Թովմաս Թէրզեան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, նախկին աշակերտ Մուրատ և Ռափայէլեան վարժարանին. քաջահմուտ Հայ. Ֆրանս. Իտալ. և Թուրքերէն լեզուաց, Ազգ. դպրութեան և պատմութեան. ունի այլ եւ այլ բանաստեղծական և թատերական գրուածներ, թարգմանութիւններ, դասագրքեր և Սանդուխտ կոյս ։

Կարապետ Իւթիւճեան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի. Նախ ուսումն առած է Սկիւտարու Ճեմարանին մէջ և ապա ի Փարիզ. քաջահմուտ Հայ. և Ֆրանս լեզուաց, Ազգ. դպրութեան, և պատմութեան. Խմբագրապետ Մասիս լրագրոյ. Թարգմանած է Էօժէն-Սիւի Թափառական Հրեայն, Սիլվիօ Բէլլիքօ Բանտ էմը, Վէքֆիլտի Երէցը, Երկանէ դիմակով մարդը, Կարմիր մարդոյ երդումը, Ժիւլվէրնի մի քանի ընտիր գործերն, և գրած է քաղաքական Տնտեսութիւն անուն դասագիրք մը ։

Մատաթիա Գարագաշեան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, նախկին աշակերտ Վեննայի Մխիթարեան վանուց, քաջահմուտ Հայ. Ֆրանս. Իտալ. Գերման. և Լատիներէն լեզուաց, Ազգ. Դպրութեան, պատմութեան, լեզուաբանութեան, և այլ ուսմանց. ունի այլ և այլ գրական գործեր, թարգմանութիւններ և դասագրքեր ։ Հրատարակած է Սէր անուն հանդէսն ։

Մատթէոս Մամուրեան. Ծնած է ի Զմիւռնիա. նախնական ուսումն առած է տեղւոյն Մեսրոպեան վարժարանին մէջ և բարձրագոյն ուսումն աւարտած է ի Մուրատեան վարժարանին Փարիզու. գիտէ Հայերէն, Թուրքերէն, Ֆրանս. Անգղ. Գերմ. Արաբերէն և Յունարէն լեզուներն. կը հրատարակէ Արեւելեան Մամուլ հանդէսն. յօրինած է Հայկական նամականի, Անգղիական նամականի, սեւ լերին մարդը. ունի թարգմանած Կէօթէի Վերթերն, Վալտըր Սգոտի Իվանօէն, Ա. Տիւմայի Երեք Հրացանակիրք, Քսան Տարի Նոքա, և այլ և այլ ընտիր հատուածներ ։

Մելքոն Կիւրճեան. Բնիկ Բալուցի, աշակերտ Ճեմարան վարժարանին, կարող եւ արդիւնաւոր ուսուցիչ Հայ լեզուի, տեղեակ. Ֆրանս.ի, հմուտ Ազգ. դպրութեան, Ս. Գրոց և պատմութեան. ունի զանազան օգտակար գրուածներ Արեւելքի, Մասիսի և Երկրագունտի մէջ ։

Միհրան Ասքանազ. Ծնած է ի Գատը գիւղ Կ. Պոլսոյ.

Նախնական ուսումն առած է տեղւոյն Ազգ. վարժարանին մէջ և բարձրագոյն ուսումն աւարտած Իւսկիւտարի Պէրպէրեան մասնաւոր վարժարանին մէջ. է կարող ուսուցիչ Հայ. և Ֆրանս. լեզուաց և գրագիտութեան. ունի հրատարակած Տեսական և Գործնական Գրագիտութիւն։

Միքայէլ Նալբանդեանց. Աշակերտ Տէր Գաբրիէլ Պատկանեանի. էր ուսուցիչ ի Լազարեանց ճեմարանին Մոսկուայի. ունի յօդուածներ հիւսիսափայլ ամսաթերթին մէջ. հրատարակած է Երկրագործութիւն անուն ընկերաբանական գործն, ինչպէս նաև նախնեաց մի քանի գործերն ի լոյս ածած է՝ վերածեալ յաշխարհիկ լեզու։

Մկրտիչ Աճէմեան. Ծնած է ի Կ. Պոլիս, աշակերտ Մուրատեան վարժարանին Փարիզու. հրատարակած է Ժպիտք և Արտասուք, Վահագն, Լոյս և Ստուերք անուն բանաստեղծութիւնքն. հմուտ է այլ և այլ լեզուաց։

Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, աշակերտ Մուրատ և Ռափայէլեան վարժարանին. քաջահմուտ Հայ. Ֆրանս և Իտալ. լեզուաց, Ազգ. դպրութեան, պատմութեան, և քաջ բանաստեղծ։

Ունի արձակ գրուածներ և բազմաթիւ քերթուածներ, յորոց մեծ մասն հրատարակուած է յԱզգ. լրագիրս եւ առանձին գրքով։

Կարող ուսուցիչ, որ հասուցած է բազում երկսեռ աշակերտներ։

Մկրտիչ Շահնազարեան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, աշակերտ Ռօպերդեան վարժարանի. հմուտ է Հայ. Ֆրանս. Թուրք. Անգղ. Ռուս. լեզուաց. ունի հրատարակած օգտակար յօդուածներ։

Յակոբ Գուրգէն. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, քաջահմուտ Հայ. Ֆրանս. և Յունարէն լեզուաց, Ազգ. դպրութեան եւ պատմութեան։ Է կարող և արդիւնաշատ ուսուցիչ Հայ լեզուի և գրագիտութեան։

Ունի գրաբառ և աշխարհաբառ ընտիր գրուածներ. հրատարակած է [illegible] յԱ[illegible] և ի Ջ[illegible] անուն գրքոյկն, և ընդ Ա. Մ. Գարագաշեանի Ճօշուէ Ռօկէ-ըէն Դըբրաէեան անուն գրաբար հանդէս մը։

Հիմնադիրն է Հայկական Կրթարանին յՕրթաքէօյ։

Յակոբ Ճիճիզեան. Ծնեալ յԱտաբազար, աշակերտ Ռօպերթեան վարժարանին ի Ռ. Հիսար, ուսուցիչ Հայ լեզուի և մատենագրութեան. ունի հրատարակած զանազան յօդուածներ, և ուրեք ուրեք խօսած գիտնական ճառեր, որոնցմէ մին միայն հրատարակած է Շարժմունք երկնային մարմնոց։

Յակոբ Ոսկան. Բնիկ Կ. Պոլսեցի, աշակերտ Վենետկոյ Ս. Ղազարու վանուց. է բազմարդիւն ուսուցիչ Հայ. Ֆրանս. և Իտալ. լեզուաց, և Ազգ. դպրութեան։

Ունի բանաստեղծական և այլ քերթուածներ՝ հրատարակեալ յԱզգ. լրագիրս և յՕրացոյցս։

Յարութիւն Թիրեաքեան. Բնիկ Կեսարիոյ Թալաս գիւղէն. աշակերտած է նոյն գիւղի Վարդ-Պատրիկեան վարժարանին և ապա ի Կ. Պոլիս և յետոյ ի Փարիզ երթալով ուսած է բժշկութիւն։ Քաջահմուտ է Հայ. Թուրք. Պարսկ. Ֆրանս. Լատին. և այլ լեզուաց, Ազգ. դպրութեան, պատմութեան, Ս. Գրոց, մաթեմաթիքի, և այլ բարձրագոյն ուսմանց և գիտութեանց։

Ունի զանազան ընտիր և գեղեցիկ գրուածներ գըրաբառ և աշխարհաբառ ։

Յովհաննէս Սէթեան․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի, աշակերտ Մի-ջագիւղի Ս․ Թարգմանչաց վարժարանին, հմուտ Հայ․ եւ Ֆրանս․ լեզուաց և Ազգ․ դպրութեան ։ Ունի բազմաթիւ բանաստեղծական գրուածներ յԱզգ․ լրագիրս, և հըրատարակած Գրական զբօսանք և Յուզման ժամեր անուն երկու գործեր ։

Յովսէփ Շիշմանեան․ (Ծերենց)․ Ծնեալ ի Կ․ Պոլիս․ իւր ուսումն առած է Վենետկոյ Մխիթարեան վանուց մէջ․ յօրինած է Թորոս Լեւոնի, Թէոդորոս Ռշտունի, Նըր-կուռք Թ․ դարու վիպասանութիւններն․ իւր մահկանացուն կնքած է ի Տփղիս ։

Նահապետ Ռուսինեան․ Բնիկ Կեսարացի, ուր իւր նախնական ուսումն առած, ապա Փարիզ գնացած և բժշկութիւն ուսած է․ քաջահմուտ էր Հայ․ Ֆրանս․ Թուրքերէն լեզուաց, Ազգ․ դպրութեան, պատմութեան եւ զանազան ուսմանց եւ գիտութեանց ։ Սա եղած է մին Վերանորոգեալ Ուղղախօսութիւն անուն աշխարհիկ լեզուի դասագրքին․ հրատարակած է Տոմար անուն գըրքոյկ մը ։ Ունի նաեւ այլ եւ այլ արժանի եւ օտանաւոր գրութիւնք, եւ Թարգմանութիւն Ռիւ-Պլասի․ երկասիրած է Փիլիսոփայութիւն մը, որ յառաջաբանը գըրած է ողբացեալն Օտեան ։

Նորայր Բիւզանդացի․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի, աշակերտ Վեննայի վանուց․ քաջահմուտ Հայ․ Ֆրանս․ Լատին․ Գերման․ եւ Իտալ․ լեզուաց, Ազգ․ դպրութեան եւ այլ եւ այլ ուսմանց ։

Ունի զանազան գրուածներ եւ Ֆրանսահայ ստուար բառարան մը՝ Ֆորթ ստուար, որ հրատարակելու է Կ․ Պոլիս ։

Պետրոս Դուրեան․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի, աշակերտ Սկիւտարու Ճեմարան վարժարանին և քաջահմուտ Ազգ․ դպրութեան, պատմութեան և զանազան ուսմանց ։ Ունի բանաստեղծական զանազան գրութիւններ արժանի և օտանաւոր ։

Ռեթէոս Պէրպէրեան․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի, նախկին աշակերտ Խասգիւղի Ս․ Ներսէսեան վարժարանի․ առաջնակարգ բանաստեղծ և քաջահմուտ Հայ․ Ֆրանս․ Անգղ․ Գերմ․ Թուրքերէն, Լատին․ և Յունարէն լեզուաց, Ազգ․ դպրութեան, պատմութեան, եւ զանազան ուսմանց ։ Ունի զանազան գրուածներ յայլ եւ այլ լրագիրս․ հրատարակած է Աստղին Տէրէօ, Գեղեցիկն եւ Գեղարուեստ, Թշուառութեան եւ Գութ, ժողովրդեան Զբօսանքներ, Հերման եւ Դորոթէա, Բանք Հաստատելոյ Ուրօք (այս երկուքն թարգմանութիւն) եւ մի քանի դասագիրք ։ Հիմնադիրն է համանուն Պէրպէրեան վարժարանին յՍկիւտար ։

Սիմոն Ֆէյլէկեան․ Աշակերտ Ս․ Սահակեան վարժարանին Սամաթիոյ, վաղեմի ուսուցիչ Հայ լեզուի և գըրագիտութեան․ նուիրած է ազգին երկսեռ հայագէտներ․ հրատարակած է Եփրատ անուն լրագիրն, մի փոքրիկ ողբերգութիւն, Թոշնեալ ծաղիկ կամ Պանդուխտն անուն բանաստեղծութիւնը, Նոր նամականի, և այլ և այլ ազգ․ երգեր ։

Սրբուհի Տիւսաբ․ Բնիկ Կ․ Պոլսեցի, աշակերտուհի Օրթաքէօյի Հռիփսիմեանց Օրիորդաց վարժարանին,

(դուստր հանգուցեալ բարեհամբաւ Տիկին Նազլը Վահանեանի), քաջահմուտ Հայ. և Ֆրանս. լեզուաց, Ազգ. դպրութեան և պատմութեան, եւ առաջին համբաւաւոր գրագիտուհի, որ գրած է Մայտա, Սիրանոյշ եւ Արաքսիա անուն գրքերն։

Տիկին Ս. Տիւսաբ իւր անժխտելի արժանօք եւ հմտութեամբն մեծ պատիւ կը բերէ Հայ իգական սեռին։

Տիգրան Միրիճանեան. Բնիկ Տրապիզոնցի, ուսումնաւարտ Կայսերական Առեւտրական բարձրագոյն վարժարանին, քաջահմուտ Հայ. Թուրք. Ֆրանսերէն լեզուաց, և այլ և այլ գիտութեանց. ունի հրատարակեալ ինչ ինչ իմաստալից յօդուածներ եւ դամբանականներ. հիմնադիրն է համանուն Միրիճանեան լեզուաբանական վարժարանին ի Գումգաբու։

Տիգրան Սէքեան. Ուսուցիչ և բանահիւս Հայ լեզուի. ունի հրատարակած Գարուն և Աշուն, և Ներշնչմունք անուն գողտրիկ տաղեր։

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՅ

Աթէնք	164	Ժողովուրդ և ազնուականք	74
Ախշան և Պէշիկթաշլեան	131	Ժողովրդապետն	11
Ագռաւին հացը	201	Ի մահ բիպօտի	109
Աղօթք կուսին	172	Ի » Հ. Իփէքճեանի	149
Անաստուածին մահը	63	Ի » Յակոբայ	217
Անգղիոյ մեծութեան պատճառները	80	Ի » Ս. Կիւլպէնկեանի	153
Աշուն	177	Ի » Վ. Լութֆեանի	151
Աշուն	192	Լամառթին	125
Առաջին պտուղ	45	Լուսին	193
Առ զեփիւռ	184	Լուսնկայն գերեզմանաց	194
Առ որդեկորոյս հայրն	143	Խունկն	28
Առ ուսումնաւարտս Պէրպ. վարժարանի	157	Կանանց աշխատութեան սկզբունքը	82
Աստեղք	26	Կանանց դաստիարակութիւնն	78
Աստուածաշունչ	8	Կարմիր խնձորը	221
Արմինէ	215	Կենաց պայքարը	86
Արուեստ գրելոյ	92	Կոհակ և ստուեր	97
Արտասուք և մահ ոսկին ·	178	Կռիզէլ	103
Աւետարան	14	Հայ եկեղեցի	4
Բանաստեղծն	46	Հայ մայր մը	173
Բնութիւնն	72	Հելուետիոյ յիշատակները	120
Գիտակցութիւն	44	Հոգեհանգիստ մը	159
Գործ	95	Հոգւոյ անմահութիւն	17
Գրագէտն	49	Հոգւոյ անմահութիւն 'ի վերայ Ստեփաննոսի	53
Եկեղեցականն	6	Հրաբուղխ լերան մը ժայթքումը	125
Երաժիշտք	226	Հրաժեշտ առ հայկակ	42
Երիտասարդութիւն և գրիչ	58	Հրդեհ ի ծովու	186
Երկու դագաղներ	65	Ճանճ	224
Երուսաղէմ	33	Մահ Վ. Հիւկօի	146
Զուիցերական լճեր	118	Մայրս	180
Թշուառութիւն և գութ	37		

Մայր և դայեակ	54
Մեր դարն	168
Մեր հայ եկեղեցին	169
Մուրացիկ կինն	206
Յոյս	36
Նամակ	155
Նայինի պատանին	196
Ներկայն և ապագայն	89
Նինջ մանկան	204
Նորածիլ տերևք	182
Նոր տարի	59
Ն. Ռուսինեան և Ն. Պալեան	145
Ոսկեղջիւրը	165
Պանդուխտն	39
Պատերազմի դաշտը	70
Ս. Գրիգոր Նարեկացի	22
Սեպուհ լեառն	30
Սուգ	219
Սրբուհի Տիւսաբ	128
Վանայ այգեստանք	50
Վարդն ու գերեզման	178
Վայր ընկող աստղեր	189
Վարժապետն	56
Վենետկոյ Հայոց մենաստանն	111
Վերջին գեղեցիկ օրեր	211
Վոսբորը	113
Վոսբոր	213
Տպագրական գիւտն	101
Տօքթէօռ Յ. Քեաթիպեան	133
Փակեալ տնակն	116
Փառատէնջ անուրջ	200
Քահանայ	170
Քաջորդի	203

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Համառօտ պատմական տեսութիւն զհայ գրագիտութենէ	228
Համառօտ կարևոր տեղեկութիւնք զգրագիտութենէ	238
ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՔ	260

3437-3439

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0061950

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0061949

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0061948